

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ZÂLİ AHMED BİN MUSTAFA'NIN KASİDE-İ BÜRDE ŞERHİ

Yüksek Lisans Tezi

Dursun Ali ÖZDEMİR

AKADEMİK DANIŞMAN

Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

ORDU – 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 12.10.2015 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Muhammet Kurban
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Tolun Doğan
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Dağlı

ONAY : Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

12.10.2015
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

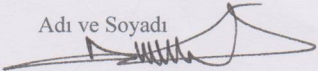
T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLDİRİM

Tez olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlardan her seferde gönderme yaparak yararlandığımı belirtir; bunu şerefimle beyan ederim.

Enstitü veya başka herhangi bir merci tarafından belli bir zamana bağlı kalmaksızın, tezimle ilgili bu beyana aykırı bir durumun tespit edilmesi durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlakî, hukukî sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı ve Soyadı

Dursun Ali ÖZDEMİR

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Dursun Ali ÖZDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi:	Tokat/Reşadiye - 01.01.1974
Eğitim Durumu	Lisans
Lisans Öğrenimi:	Gazi Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	
Projeler:	
Çalıştığı Kurumlar:	Piraziz Anadolu İmam Hatip Lisesi Turnasuyu Kız Anadolu Lisesi Ordu Atatürk Anadolu Lisesi İslahiye Anadolu İmam Hatip Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi:	dursunaliozfe@gmail.com
Cep:	0505 718 98 64
Tarih ve İmza:	

ÖZET

İlk önceleri Arap şairlerinin kullandığı kasîde, Hz. Peygamber'e Ka'b bin Züheyr'in Bâ'net Suad veya Kasîde-i Bürde olarak bilinen kasîdesini yazmasıyla bütün İslâm coğrafyasına yayılır. Ka'b bin Züheyr'den sonra Muhammed el-Bûsîrî de Kasîde-i Bürde adıyla meşhur bir kasîde yazmıştır. Bu iki önemli eser sayesinde hem kasîde nazım şekli hem de Kasîde-i Bürde üzerine önemli eserler verilmiştir. Türk edebiyatında da Kasîde-i Bürde oldukça ilgi görmüş; şairlerimiz tarafından, tercüme, şerh, tahmis, tesdis gibi formlarda edebiyatımıza ürünler kazandırılmıştır. Edebiyatımızda özellikle Muhammed el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi üzerine yapılan tercüme ve şerhler önemli bir yer tutmaktadır. Türk edebiyatına yapılan tercümelere birisi de Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi tercümesidir.

Çalışmamızın ilk bölümünde kasîde nazım şekli ve Kasîde-i Bürde hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi tercümesi transkripsiyon sistemiyle günümüz alfabesine aktarılmıştır. Kasîde-i Bürde'nin yeni tercümesi yapılmış ve bu tercüme hem dipnotlarda gösterilmiş hem de metnin sonuna eklenmiştir.

Eser, yapılan bu çalışmayla tanıtılmış ve müellif nüshasının Latin alfabesine transkrip edilmesiyle ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bûsîrî, Kasîde-i Bürde, Zâli Ahmed Bin Mustafa, Şerh, Çeviri

ABSTRACT

Evlogy (kasîdes) that Arabic poets initially used spreads over the whole Islamic regions with Ka'b bin Züheyr's evlogy (kasîdes) Ba'net Suad or known as Kasîde-i Bürde for prophet Mohammed. After Ka'b bin Züheyr, Muhammed el-Bûsîrî creates a famous evlogy (kasîdes) named as Kasîde-i Bürde, too. With the help of these two significant Works very consequential works are created on both evlogy (kasîdes) as averse and Kasîde-i Bürde in Turkish literature, Kasîde-i Bürde has always been concerned and many kinds of works have been formed as translation, expounding, tahmis (adding three lines to averse) or tesdis (adding four lines to averse) by our poets. Especially, Muhammed el-Busîrî's translation and expounding of Kasîde-i Bürde has a significant place in Turkish literature. Another translation of Kasîde-i Bürde for Muhammed el-Bûsîrî.

In the first part of this study, evlogy (kasîdes) as a verse and in the second part, Kasîde-i Bürde have been explained, In the third part, Zâli Ahmed bin Mustafa's expounding and translation of Kasîde-i Bürde for Muhammed el-Bûsîrî has been transferred to our current alphabet with the transcription method.

This study has been introduced and presented to the science world forming a similar copy to the writer's copy.

Key Words: Bûsîrî, Kasîdes Bürde, Zâli Ahmed Bin Mustafa, expounding, translation

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında Divan edebiyatının, Divan edebiyatında kasîdenin, kasîde nazım şeklinin içinde Kasîde-i Bürde'nin çok önemli bir yeri vardır. Kasîde-i Bürde, Divan edebiyatındaki şiirlerden herhangi biri değildir. Kasîde-i Bürde'nin tesir alanı çok kapsamlı ve derinden olduğundan Kasîde-i Bürde'yle ilgili edebiyatımızda birçok şerh, tahmis, taştir gibi türlerde eserler verilmiştir. Kasîde-i Bürde incelendikçe, okudukça bu şiirin edebi, anlamsal ve lirik yönden çok güçlü bir şiir olduğu hemen fark edilebilmektedir.

Divan edebiyatında Kasîde-i Bürde'nin etkisinde kalan birçok şair, yazar ve şârih olduğundan Kasîde-i Bürde ekseninde birçok eser meydana getirilmiştir. Tezimin konusu olan Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhi de bu eserlerden birisidir. Eserin, anlamsal yönünün etkileyciliği çalışma şevkini artırırken Arapça gramer bilgileriyle yüklü zor bir metin oluşu çalışma hızını oldukça yavaşlatmaktadır. Bu özellikleri eserin okuyucusuna çok önemli katkılar sağlamaktadır. Geçmişe, edebiyata, insana daha derinden ve daha kapsamlı bakabilme katkısı, bunlardan en önemlileri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu güzel ve anlamlı konuyu seçmemde bana yardımcı olan ve emeklerini esirgemeyen muhterem hocam Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş'a minnet ve şükranlarımı sunarım.

ORDU-2015

Dursun Ali ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1-2

I.BÖLÜM

1. Kasîde Nazım Şekline Genel Bakış.....	3-4
2. Türk Edebiyatında Kasîde-i Bürde.....	5-8
3. Muhammed b. Said el-Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde'si.....	8

3. A. Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Hayatı.....	8-9
3. B. Kasîde-i Bürde'nin Özellikleri.....	9-12
3. C. Türkiye'de Kasîde-i Bürde Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	12-14

II. BÖLÜM

1. Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhi Metni.....	15-128
2. Kasîde-i Bürde Tercümesi.....	129-138

SONUÇ.....	139
------------	-----

KAYNAKÇA.....	140-141
---------------	---------

Kısaltmalar

c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Drl.	Derleyen
Hzl.	Hazırlayan
H.	Hicrî
M.	Miladî
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	Marmara Üniversitesi
No.	Numara
S.	Sayfa
s.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Kasîde, İslâm dünyasında en çok kullanılan nazım şekillerinden birisidir. Türkler kasîde nazım şeklini gerek Divan gerek Tasavvuf edebiyatında çok geniş ve çok yönlü olarak kullanmışlardır. Kasîde, Arap coğrafyasından tüm İslâm dünyasına yayılmıştır. Kasîdenin geniş bir coğrafyaya yayılmasının en önemli sebebi Hz. Peygamber’i (s.a.v.) övme aracı olmasıdır. Kasîdenin Türk edebiyatına önemli yansımaları olmuş, yalnızca övgü amaçlı kullanılmamış, sosyal hayatın tamamı kasîdelerde yer bulmuştur.

Na’t türünün en güzel örnekleri hem Divan hem Tasavvuf edebiyatında kasîde vasıtasıyla oluşmuştur. İslâm dünyasında na’t konusunun işlendiği en önemli şiir ise Kasîde-i Bürde’dir. Aslında Kasîde-i Bürde adıyla anılan iki şiir vardır. Bunlardan birisi Muhammed b. Said el-Bûsîrî’ye diğeri de Kâ’b bin Züheyr’e aittir. Bu iki şiir de farklı adlarla anılmış; ama en çok bilinen ve anılan adları Kasîde-i Bürde’dir. Biri maddi biri de manevi hırkayla ödüllendirilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından ödüllendirildiği için bu kasîdeler; İslâm dünyasının en çok okunan, ezberlenen, tercüme ve şerh edilen aynı zamanda üzerine tahmis, tesdis, tesbi, taştir gibi çalışmalar yapılan gözde eserler konumuna yükselmiştir. Şairler, yazarlar, tasavvuf ve devlet büyükleri bu kasîdelerin bilinmesini, ezberlenilmesi, öğrenilmesini önemsemişlerdir. Ayrıca bu şiirlerin Türk-İslâm edebiyatının ve kültürünün şekillenmesinde önemli katkılar sağladığı da rahatlıkla söylenebilir. Bu kasîdelerin bir şiir olmasının yanında İslâmî Edebiyat için model ve prototip özelliklerinin de olduğunu görülmektedir. Kasîde-i Bürde’nin çok boyutlu ele alınması, incelenmesi gerekmektedir. Bilim dünyasına ve günümüz toplumuna bu şiirlerin taşınması için çok sayıda çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Ka’b b. Züheyr’in önceleri İslâm’a ve Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hicivler yazarken Ka’b’ın Müslüman olmasıyla kasîdelerinin de ihtida ettiği görülmektedir. Kasîde-i Bürde’yi Hz. Peygamber’i övmek için yazan Ka’b b. Züheyr, iltifâta mazhar olduktan sonra İslâm toplumunda meşhur bir şair hâline gelmiştir. Şiirin ve şairin amacını o günün toplumuna ve geleceğin dünyasına göstererek aslında yeni bir şiir yolunun açılmasını sağlamıştır. Ka’b’ın takipçileri bu yolu genişleterek edebiyatımızda geniş bir na’t vadisi oluşturmuşlardır. Yalnızca kasîde yazmamışlar; *mevlid*, *na’t*, *mirâciyye*,

*hilye, sîret, mu'cizât-ı Nebî, bi'set-nâme, hicret-nâme, vefât-nâme, şemâil, esmâ-i Nebî vb. edebî türler oluşturmuşlardır.*¹

Bu eserle ilgili Arapçadan Urducaya, Farsçaya, bir kısım Avrupa dillerine tercüme ve çalışmalar yapılmıştır. O günden bu güne kadar hem Divân edebiyatında hem Tasavvuf hem de günümüz edebiyatında bu vâdi farklı vezin, kelime ve formlarda etkisini devam ettirmektedir. Ka'b bin Züheyr'e hediye edilen bürde (hırka) şu anda nasıl kutsal emanet olarak Topkapı Sarayında muhafaza edilmekte ise Ka'b bin Züheyr'in bıraktığı miras da yaşatılmaktadır.

Muhammed el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi, Ka'b bin Züheyrin Kasîde-i Bürdesi'nden sonra yazılmasına rağmen aslında daha çok tanınan bir kasîde olmuştur. Hatta Ka'b'ın şiirini gölgede bırakmıştır. Bu şiir kendisi de mutasavvıf olan Bûsîrî tarafından yazıldığı için tasavvuf çevrelerinde vird olarak ezberlenmiş. Bazı beyitlerinin maddi ve manevi bir kısım hastalıklara şifa olduğu söylenmiş, bazı selavatlarla birlikte okunmuştur. Bu kasîdeyi okurken ve okumadan önce maddi ve manevi temizliğe riayet edilmiş ve bununla ilgili bir usul geliştirilmiştir. Türk kültüründeki Mevlid-i Şerif okuma törenlerine benzer bir kısım ritüeller oluşmuştur. Tabî olarak bu anlayış bir kısım ekollerce de eleştirilmiştir. Bu şiirin etkilerini ve faydalarını tabi ki hayatında bu şiire yer verenler daha çok bilecek ve idrak edecektir. Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi dini hayatımızı etkilemenin yanında kültürel hayatımızı da etkilemiştir. İslâm ve Türk dünyasında bu şiir kadar etkili ve bilinen şiir nadiren yazılmıştır. Onun için bu na't kadar ezberlenen, okunan, vird hâline getirilen ikinci bir kasîde göstermek mümkün gözükmemektedir. Bu kasîdeyle ilgili tercüme, şerh, tahmis, tesdis, tesbi gibi çalışmalar oldukça fazladır.

Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürdesi'yle ilgili edebiyatımızda birçok şerh çalışması yapılmıştır. Bu şerhlerden birisi de tez konum Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhidir. Bize bırakılan bu büyük şerh mirasına ait bir eser akademi dünyasına sunulmuştur. Bu büyük vâdide daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu da açıktır.

¹Muhammed Kuzubaş, 2007, *Muhammed Fevzi'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i BürdeTahmis ve Şerhi)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/1, s. 156.

I.BÖLÜM

1. Kasîde Nazım Şekline Genel Bakış

Kasîde, genellikle din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan Divan edebiyatı şiiridir. Türk edebiyatına 13. yüzyılda Arap'lardan geçmiş bir nazım şeklidir. Nazım birimi beyittir. Aruz ölçüsüyle yazılır. Kasîde kelimesi birçok mana yanında niyet etmek, kastetmek, yönelmek, yaklaşmak gibi anlamları içine alan ve kasada kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Kasîdenin ilk beyiti kendi içinde diğer beyitleri ise ilk beyitle kafiyelidir. Beyitlerin sayısı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. *Kimi yedi, kimi dokuz beyitten fazla olmamasını şart koşarken, çoğunluğun kabul ettiği görüş ise en az otuz bir ve en çok doksan dokuz beyit olması gerektiği doğrultusundadır. Hatta en az yirminin üstünde ve en çok beş yüz beyti aşan kasîde yazan şairler olduğu bilinmektedir.*²

Kasîdenin başında şair birçok konudan bahsedebilir. Genellikle aşktan, aşkın verdiği acıdan, sevgilinin güzelliğinden, sevgiliye ulaşmanın zorluğundan, sevgiliye yapılan ziyaretten, gece ve gündüzden, çok sevilen bir attan veya bağ, bahar, kış, yaz, ramazan, bayram vb. konulardan bahsedilir. *Klasik kasîdenin en seçkin parçası olan nesib'e, terk edilmiş bir konak yerinde sevgilinin kalan izlerinin önünde durup, orada ayrı düşüğü sevgilisiyle geçen günlerini yâd ederek başlaması çığrını ilk açan kişinin İmru'l-Kays olduğu bilinmektedir.*³

Arap edebiyatının bir ürünü olan kasîdenin ortaya çıkışı ve ilk yazarı hakkında çeşitli bilgiler vardır. *Bir söylentiye göre ilk kasîdeyi Arap şairlerinden Muhelhil söylemiştir.*⁴

Kâbe kutsal bir bina olduğu için Arap edebiyatında Kâbe'ye asılan kasîdeler önemli bir yer teşkil eder. Cahiliyye döneminde Kâbe'ye önemli görülen Yedi Kasîde asılmış ve bu kasîdelere maddi ve manevi önem verilmiştir. Edebiyatçı ve bilim adamlarınca bu kasîdelerle ilgili araştırmalar yapılmıştır. Yedi Kasîde'de yer alan şiirler

²Mustafâ ÇINAR, *Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi*, Ekev Akademi Dergisi, Yıl 10, Sayı: 27, s. 203-222.

³Çınar, agm, s. 203-222.

⁴Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, tdk yy, s. 122.

ve şairleri, bu geleneğin oluşumu hakkında önemli çalışmalar yapılmıştır. *Yedi Kasîde içerisinde hangi kasîdelerin yer aldığı hususunda bazı şüpheler taşımalarına rağmen bir konuda mutabık kalmışlardır. Mutabık kaldıkları konu ise şudur: “Bu yedi kasîdeyi seçme ve onları ontolojik ayrıma tâbi tutma konusunda ilk adım atan şahıs, hiç şüphesiz “er-Râviye” (nakilci) olarak da isimlendirilen Hammâd idi.*⁵

Kâbe’ye asılan kasîdelerin en bariz özelliği duygu, hayal ve kelimeler arasındaki ahenktir. İmrü’l-Kays’ın getirdiği yenilikten sonra şairler sevgilinin güzelliğini, ayrılık acısını, çöl hayatını, çölü, hüznü ve gözyaşını kasîdelerinde işlemişlerdir.

İslâmiyetin gelişiyle kasîdelerin konusunda önemli değişiklikler olmuştur. İslâm’ın kabulüyle birlikte Arap edebiyatında yeni bir edebiyat oluşmuştur. Bu edebiyatın oluşmasında Kur’an’ın toplum üzerindeki etkisi önemlidir. Bu değişimle beraber kasîde nazım şekli zamanla Emevi, İran ve Abbasi coğrafyasında değişikliklere uğramıştır. Hatta *Doğu’dan Endülüs’e kaçan Arapların aracılığıyla İspanya buradan da Avrupa edebiyatına etki eden kasîde, roman türünün meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır.*⁶

Türk edebiyatında kasîde önemli bir yer tutmaktadır. Selçuklular döneminde Enveri; Osmanlı İmparatorluğunda ise Mevlana, Şeyyad Hamza, Ahmed Paşa, Ahmedî, Şeyhi, Fuzulî, Zâtî, Hayalî, Nev’î, Baki, Nef’î, Nedim, Nabi, Şeyh Galib, Namık Kemal önemli kasîde yazarlarıdır. 13. yüzyılda Türk edebiyatına intikal eden ve Divan edebiyatı içinde varlığını hissettirmeye başlayan kasîde, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı medeniyeti etkisi altında Yeni Türk Edebiyatının oluşmasıyla Divan Edebiyatının sınırları daralmış, gazel ve kasîde gibi türler bir tarafa bırakılmıştır. Kasîde nazım şeklinin formu değişse de anlamsal yönü yeni formlarla devam etmektedir.

Kasîdenin Klasik edebiyatımızda çok önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Günümüzde bu hazinenin incelenmesi, çağın birikimiyle yeniden yorumlanması toplumumuza önemli katkılar sağlayacaktır. Kasîde nazım şeklinin önemli bir boyutunu teşkil eden Kasîde-i Bürde ise İslâm ve Türk edebiyatının önemli bir zenginliğidir. Kasîde-i Bürde ekseninde çok önemli bir gelenek ve birikim oluşmuştur.

⁵M. J. Kister, *Yedi Kasîde Muallakât’ın Derlenmesi Üzerine Bazı Mülâhazalar*, (Çev: Doç. Dr. Ali AKSU), İstem, Yıl: 2, Sayı: 4, 2004, s. 259 – 267.

⁶Çınar, agm, s. 203-222.

2. Türk Edebiyatında Kasîde-i Bürde

Cahiliye döneminde belagat ve fesahat çok güçlüydü. Araplar için bu dönemde şairlerin çok önemli bir yeri vardı. Söz söyleme kabiliyeti kabileler arasında önemli bir güç gösterisine dönüşebilmekteydi. Onun için şairlerin şiirleri savaşlarda silah gibi kullanılabilmekteydi. Hatta bu güçlü şiirler savaşlara da neden olabilmekteydi. Şiir kahramanlık, yergi, övgü ve aşk konularını işliyordu. Ayrıca toplumsal hafıza şiirle kayıt altına alınıyordu.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şiire bakışı şiirin kullanım amacına göre olmuştur. İslâm aleyhtarı şairlere tepki verirken şiirin amacını İslâm'a hizmet üzerinden şekillendiren şairlere övgülerde bulunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'le çelişmeyen, dinin ruhuna uygun olan, gerçeği anlatan şiirlerin yazılmasına ve okunmasına izin vermiştir. Dönemin şairleri Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Ka'b b. Mâlik, Ka'b b. Züheyr'i taltif etmiş, hatta şiir yazmaları hususunda onları teşvik etmiş ve görevlendirmiştir. Bu dönem şairleri; şiirlerini Hz. Peygamber'i, sahabeleri övmek amacıyla ve İslâm'ın güzelliklerini anlatmak için oluşturmuşlardır. *Hiz. Peygamber (a.s.) bir defasında Şair Hansâ'ya şiir okutmuş ve onu şiir okumaya teşvik etmiştir. Ka'b bin Züheyr başlangıçta kardeşi Büceyr'in Müslüman olmasına öfkelenerek Hiz. Peygamber'i hicveden şiirler söyler; ancak daha sonra tevbe ederek Müslüman olmaya karar verir. Ka'b b. Züheyr kendisine yönelik takdir içerikli ifadeler yazdığı için Hiz. Peygamber (a.s.) ona bürdesini giydirip hediye etmiş, şiir ve şairlere ilgisini ortaya koymuştur. Hiz. Peygamber hırkasını hediye ettiği için Kasîde-i Bürde adıyla anılmıştır. Fakat şiir, vezin ve kafiye gibi özelliklerini muhafaza etmekle birlikte, İslâm'ın etkisiyle şiirin muhtevasında önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. İslâmî dönemde şairlerin Müslüman olmasıyla birlikte şiirleri de ihtida etmiş ve şiir İslâm'a hizmet için bir vasıta olarak kullanılmıştır.*⁷

İslâm coğrafyasında "Kasîde-i Bürde" adıyla bilinen VII. yüzyılda İmam Bûsîrî tarafından yazılmış bir kasîde daha vardır. Bu kasîdenin çok meşhur olmasının sebebi Hz. Peygamber'i (a.s.) öven şiirlerin en güzel örneklerinden biri olmasıdır. Bu kasîdenin ilham kaynağı Hz. Muhammed devrinde yaşamış sahabelerden Ka'b bin Züheyr'in

⁷Haşim Keskinsoy, *Mekki ve Nahîfî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme)* adlı basılmamış yüksek lisans tezi, s.18-19.

Bâ'net Suâd olarak bilinen meşhur kasîdesidir. Busîrî'nin Kasîde-i Bürde'si oldukça ilgi görmüş, şairlerimiz tarafından birçok dile tercüme edilmiş, Kasîde-i Bürde üzerine şerh, tahmis, tesdis gibi formlarda edebiyatımıza yeni eserler kazandırılmıştır.

Pek çok eser sahibi olan Busîrî'nin en meşhur eseri Kasîdetü'l-Bürde diye bilinen 162 beyitlik kasîdesidir. Kasîdetü'l-Bürde'nin asıl adı El-Kevâkibü'd-dürriyye Fî Medhi Hayri'l-beriyye'dir. Bûsîrî, kasîdesinde Peygamber aşkını sanatsal ve coşkulu anlatmasıyla İslâm dünyasında şöhret bulmuştur. Kasîde birçok adla anılmasına karşın aslında ismini Bûsîrî'nin gördüğü bir rüyâdan almaktadır. *Rivayete göre rüyasında Hz. Peygamber, Busîrî'den kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. O: "Yâ Resûlallah! Ben sizin için çok kasîdeler yazdım, hangisini emredersiniz?" deyince, Hz. Peygamber kasîdenin matla' beytini okuyarak bu kasîdeyi işaret eder. Busîrî kasîdesini okurken Hz. Peygamber zevkle dinler. Yine rivayete göre Busîrî'yi ödüllendirmek üzere hırkasını çıkarıp yatmakta olan hasta şairin üzerine örter; bir diğer rivayette ise vücudunun felçli kısmını eliyle sıvazlar. Şair heyecanla uykudan uyanır, gördüğü rüyanın zevkiyle toparlanmaya çalışırken felçten bir eser kalmadığını fark ederek sevincinden ne yapacağını şaşırır. Bu sırada şafak söküp sabah namâzı vakti yaklaşmaktadır. Busîrî abdest alıp mescide giderken bir dervişle karşılaşır. Derviş ondan bu gece Hz. Peygamber'in huzurunda okuduğu kasîdeyi kendisine vermesini ister. İşte bu olay duyulduktan sonra kasîde büyük bir üne kavuşmuş ve zamanla şairin verdiği isimle değil, rüyâda Hz. Peygamber tarafından üzerine örtülen hırka sebebiyle Kasîdetü'l-Bürde adıyla anılmaya başlamıştır.*⁸ Hayatının son demlerini felçli geçiren Busîrî'nin yazdığı kasîdesinin şifa bulmasına vesile olmasından dolayı bu kasîdenin ismine bazı kaynaklarda Kasîde-i Bür'e (Şifa Kasîdesi) de denildiği görülmektedir.

Kasîde-i Bürde yalnızca bir şiir olarak kalmamış, bu şiirle ilgili halk arasında birçok menkıbe de anlatılmıştır. Birçok faydasının yanında Kasîde-i Bürde'nin şifaya sebep olmasıyla ilgili birçok menkıbeden de bahsedilmiştir. Bu menkıbelerden birisinde: "İmam GaZâli, Bürde'yi okur ve fakat Hz. Peygamberi görmeye muvaffak olamazmış. Bir gün hâlimden şikâyet ile şeyh-i kâminden bunun sırrını sormuş.

Şeyh-i kâmil: -Şartlarına riayet etmiyor musun acaba?

⁸ Kuzubaş, agm, 156-192.

İmam-ı Gaznevi: -Hayır, ediyorum efendim!

Şeyh-i kâmil nasıl olduğunu iyice tetkik buyurduktan sonra: Her beytin arasında (yukarıda geçtiği şekilde) salat-ü selâm getirmediğini hatırlatarak en mühim şartlardan birinin o olduğunu haber verir.

Her kim Kasîde-i Bürde'yi şartlarına riayet etmek suretiyle her cuma gecesi akşamla yatsı arasında okursa iman ile ölür. Kasîde-i Bürde'nin bilhassa felçli hastalara şifa olarak okunduğu meşhurdur. Usûlü dairesinde sâlih kişilerce okunduğu takdirde hastaların şifâyâb oldukları tecrübelerle görülmüştür.⁹ Önemli Kasîde-i Bürde şerhlerinden Harputi'nin Şerh u Kasîdeti'l Bürde Asideti'ş-şehde adlı eserinde bahsedilen ilginç örneklerden bazılarıdır.

Sanatsal ve manevi yönüyle çok güçlü bir şiir olan Kasîde-i Bürde ve müellifinin Türk-İslâm medeniyeti için çok büyük öneminin olmasının yanında şiir ve müellifi hakkında aşırılıklara da gidildiği yer yer olmuştur. Eser hakkında kutsallaştırmaya varan değerlendirmeler de yapılmıştır.

Klasik Türk edebiyatının ana teması aslında tevhid ve nübüvvet ekseninde oluşmuştur. Onun için bu konuları ele alan sayısız şiir yazılmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber etrafında oluşan türler ortaya çıkmıştır. Mevlid, na't, mirâciyye, hilye, sîret, mu'cizât-ı Nebî, bi'set-nâme, hicret-nâme, vefât-nâme, şemâil, esmâ-i Nebî vb. edebî türler, Hz. Peygamber'e karşı beslenen derin muhabbetin edebiyattaki tezahürü olarak değerlendirilebilir. İslâm tarihinde, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti manzumelere dökerek ifade ediş şeklinin temeli Hz. Peygamber döneminde atılmıştır ki bu konuda en meşhur iki şair Hassan bin Sabit ve Ka'b bin Zühre'dir. Ka'b'a Hz. Peygamber'in iltifâtı ve hediye ettiği hırka İslâm dünyasında hiçbir zaman unutulmamış. Bu şiire ve bu olayın hatırası olan hırkaya da büyük önem verilmiştir. *Bu emsalsiz hediye ömrü boyunca titizlikle koruyan Ka'b bin Zühre, Emevî devrinde Muaviye'nin teklif ettiği on bin dirhem karşılığında hırkayı satmamıştır. Hırka, ancak onun vefatından sonra vârisleri tarafından ve yirmi bin dirhem mukabilinde Benî Ümeyye'den olan yöneticilere satılmıştır. Daha sonra Abbasilere intikal eden ve Yavuz Sultan Selim zamanında da*

⁹İ. H. Sezer 2000, "Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi, S.10, s.65.

*kutsal emanetler arasında İstanbul'a getirilen hırka, hâlen Topkapı Sarayı'nda "Hırka-i Saadet Dairesi"nde muhafaza edilmektedir İslâm âleminde uzun süre her ilim meclisininin açılışında Kasîde-i Bürde okunmuş, onsuz söze girilmemiştir. Bu kasîdenin bu denli değerli sayılmasının yegâne sebebi; Hz. Peygamber'in huzurunda okunup, O'nun tarafından mükâfatlandırılmış olmasıdır. Kutsal emanetler içinde yer alan bu emsalsiz emanet Türk toplumu ve Türk şair ve yazarları için önemli bir ilham kaynağı olmuştur.*¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) aşkını, Kur'an-ı Kerim sevgisini, sahabe sevgisini lirik ve sanatlı bir anlatımla işleyen Kasîde-i Bürde, yazılışından günümüze kadar Müslüman dünyasında önemli bir yere sahiptir. Gerek Divan gerek Tasavvuf Edebiyatında birçok şair ve yazarın esin kaynağı olmuştur. Halkın zevkle okuduğu bir şiir hâline gelmiştir. Tasavvuf erenleri arasında bu güzel kasîde "vird" olarak ezberlenmiş ve sürekli okunmuştur. Pisikolojik ve fiziksel hastalıklara şifa bulmak için de okunmuş, Allah'ın izniyle şifa bulanlarla ilgili birçok rivayet nakledilmiştir. Günümüzde de bu şiirin etkisini hâlen devam ettirdiği çeşitli dini ve ilmi kaynaklarda görülmektedir.

2. Muhammed b. Said el-Bûsîrî ve Kasîde-i Bürde'si

A. Muhammed b. Said el-Bûsîrî'nin Hayatı

Kasîde-i Bürde'nin müellifi eş-şeyh Şerafedîn Ebu Abdillah Muhammed b.Said b.Hammâd b.Abdillah el-Bûsîrî'dir. Bûsîrî, 608/1211 yılında şevval ayının başında salı günü Mısır'ın Behnasa şehrine bağlı Behşim kasabasında dünyaya gelmiştir. Aslen Fas'ta Habnunoğulları diye tanınan bir aileye mensub olan Bûsîrî, babası Bûsirli olduğu için Bûsîrî, annesi Dellaslı olduğu içinde Dellâsî nisbelerini almıştır. Bûsîrî, tahsil hayatına memlektinde hafızlık yaparak başlamıştır. Daha sonra ilim tahsil etmek için Kahire'ye gitmiş ve orada Şeyh Abdu'z-Zâhir Mescidi'nde ders halkalarına katılarak dönemin önde gelen âlimlerinden lugat, sarf, nahiv, ârûz, edebiyat, tarih ve siyer gibi birçok alanda ilim tahsil etti. Bir müddet vezir Yâkûb b.Zübeyr'in yanında çalışan Bûsîrî,

¹⁰Keskinsoy, age, s. 18-19.

Devlet dairelerinde kâtiplik ve muhasiplik gibi görevlerde de bulunmuştur. Şazeli tarikatının kurucusu Ebu'l-Hasan eş-Şazîlî'ye intisab eden Bûsîrî Kahire'de uzun müddet eş-Şazîlî'nin halifesi Ebu'l-Abbas el-Mursî'nin yanında kaldı. Zamanın önde gelen şairlerinden olan Bûsîrî, birçok şiir kaleme almıştır ve bunların büyük bir bölümü Peygamber (a.s.) Efendimiz'e yazdığı methiyelerden oluşmaktadır. Bûsîrî, kötürüm bir hastalığa yakalanmış ve şifa bulmak için Hz. Peygamber'e (a.s.) tevessül amacıyla ona bir medhiyye yazmaya karar vermiştir. Böylece meşhur Kasîde-i Bürde eserini inşa ederek hastalığından şifa bulmuştur. 695/1296 senesinde Kahire'de vefat etti.¹¹

Bûsîrî'nin eserleri: 1- Kasîde-i Bürde 2- Divân-ı Bûsîrî 3- Kasîdetü'l-Hemziyye fî Medâihi Nebeviye 4- Zuhru'l-Me'âd fî Muâredet-i Benât Su'ad 5- El-Muhrec ve'l-Merdûd ale'n-Nâsârâ ve'l-Yâhud 6- El-Asidetü'l-Mudariye fî's-Salat Alâ Hayri'l-Beriyye 7- Takdîsü'l-Harem min Tednîsi'd-Darem 8- El-Kasîdetü'l-Hamriyye 9- Et-Tevessül bi'l-Kur'an 10- 28 Arapça harfin her birisine ait ayrı ayrı kasîdeler ve övgüler. Ayrıca Bûsîrî'nin başka şiirlerinin olduğu bilinmektedir. Şair bu şiirlerinde de devlet büyük büyüklüklerini, Mısır'daki sosyal ve ahlaki hayatı konu edinmiştir.

B. Kasîde-i Bürde'nin Özellikleri

Lirik yönü çok kuvvetli olan Kasîde-i Bürde asırlarca İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dini toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okunagelmıştır. Yapı ve üslup bakımından başarılı olan bu kasîde aruzun basit bahriyle yazılmıştır. *Haftalık evrad olarak da okunan kasîde, 140. beyitten itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır. Hattatlar da meşk derslerinde genellikle bu kasîdeyi yazarlar. İbn Teymiyye'den itibaren Selefîler 33,109, 152 ve 154. beyitlerde şairin Hz. Peygamberi övgüde aşırı gittiğini ileri sürerek kasîdeyi eleştirmişler ve okunmasının bidat olduğunu iddia etmişlerdir. İslâm âleminde uzun müddet her ilim meclisinin açılışında Kasîde-i Bürde okunmuş, adeta onsuz söze başlanılmamıştır. Kasîde-i Bürde'nin bu denli değerli sayılmasının yegâne sebebi; Hz. Peygamber'in huzurunda okunup O'nun tarafından mükâfatlandırılmıştır.¹²*

¹¹Abdullah Bedeva, *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bistami Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s:22-24.

¹²Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s:14.

Bu kasîdeyi okumadan bazı şartların yerine getirilmesi lazım geldiği söylenmektedir. Şöyle ki;

- 1- *Abdestli bulunmak.*
- 2- *Kibleye müteveccihen edeple oturarak okumak.*
- 3- *Elfaz ve irabına dikkat ederek okumak.*
- 4- *Nazmen okumak. (Zirâ eser mensur olarak kaleme alınmamıştır.)*
- 5- *Zamanla ezberlemek ve ezbere okumak.*
- 6- *Ehlerinden talim ederek ve mezuniyet alarak okumak.*
- 7- *Her beytin arasında, “Mevlaye salli ve sellim daimen ebeda*

Alâ habîbîke hayri’l-halkı küllihimi.” Salât-ü selâmını tekrarlayarak okumak. Fakat bu şartların en başta geleni; kalp ve beden temizliği, samimiyet ve ihlâs olarak belirtilmiştir.¹³

Cuma günleri bir defa, haftada bir defa okumak ve şu salavatı şerifeyi getirmek: Allahümme salli efdale salatin alâ âlihi ve sahbihi ve sellim adede ma’lumatike ve midade kelimatike küllemâ zekere’z-zâkirûn ve gafele an zikrike’l-gâfilûn.

Büyük bir âlim, sabah evden çıkarken kapıları açarken ve kaparken, yola çıkarken vasıtaya binerken kasîde’nin 79’uncu beytini okumayı tavsiye etmiştir.¹⁴

Şüphe yok ki Kasîde-i Bürde Peygamber Efendimiz’e duyulan derin muhabbetin neticesinde yazılmıştır. Şiirin İslâmi ve lirik yönü nedeniyle Peygamber Efendimiz’in de bu eserden ve eserin şarından hoşnut olacağı düşünülmüştür. Hz. Peygamber’in şiirden memnuniyetiyle ilgili anlatılan menkıbeler de önemsenmiştir. Bu gibi nedenlerden ötürü Kasîde-i Bürde Müslüman şairlerde poetik bir anlayışın oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu yüzden bu şiirdeki her beyit, her kelime ve her övgü hem şairler için hem de tasavvuf büyükleri için bir işaret ve sır kabul edilmiş ve ciddiyetle üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım bazı ekoller tarafından eleştirilse de muteber İslâm düşünürleri Bûsîrî ve şiirine çok büyük ihtimam göstermişler, bu şiiri ezberlemiş, ezberletmiş, nazireler yazmış ve yazdırmışlardır. Bu kasîdenin duru ve hâlis bir niyetle okunduğunda şefaate ve şifaya vesile olabileceğini söylemişlerdir. Şiirin büyüklüğü ve güzelliği övdüğü kişinin büyüklüğüne ve güzelliğine bağlanılmıştır.

¹³Keskinsoy, age, s.18-19.

¹⁴Abidin Paşa, *Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi*, Abidin Paşa; sadeleştiren: Ömer Faruk Harman, İstanbul, Kalem Yayınevi, 2004.

Şiir aynı zamanda Hz. Peygamber'in düşmanlarına ve O'nu anlamayanlara karşı gösterilmesi gereken duruşu simgelemektedir. Eser; Hz. Peygamber'in hatatıyla ilgili bilgiler vermekte, O'na nasıl ve niçin sevgi gösterilmesi gerektiğiniengin bir aşk ve derin bir kavrayışla anlatmaktadır. Bûsîrî ve eserini ifrat ve tefritle değerlendirenler mutlaka olmuştur; ancak itidalle eseri inceleyenler Bûsîrî'yi anlayabilmişlerdir. *Her hâlükarda Bürde hüsnü kabul görmüş, üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Biz, tahmis, tesbi', ta'sir, taştir, tazmin, nazire ve manzum tercüme olarak 165, şerh, haşiye, tercüme ve tahkikli basım v.s. olarak 145 ve Bedi'yyat (edebi sanatlar kasidesi) olarak 20'ye yakın, toplam 330 çalışma tesbit ettik.*¹⁵

*Kasîde-i Bürde adıyla tanınan bu kasîde, Hz. Peygamber (a.s.)'in doğumunu, miracını, cihadını anlatan; Hz. Peygamber'i (a.s.), Kur'an-ı Kerim'i metheden, şiirsel ve aşıkâne anlatımıyla dikkat çeken nefis bir şiirdir. Hemen her mısrasında mecaz, cinas, tenasüb, kinaye, isti'are gibi edebi sanatlar kullanılarak mana ve sanat bakımından ince ve zengin hâle getirilmiştir. Öyle beyitleri vardır ki, Busiri merhumun kerametine hamledilmiştir.*¹⁶

Kasîde-i Bürde, esas itibari ile Hz. Resûlullah'a övgü olarak yazılan bir eserdir; ancak övgü ana temasıyla beraber başka konulara da yer verilmiştir. Bu konular beyitlere göre şöyledir.

- 1) 1. beyit ile 12. beyit arasında kasîdenin giriş bölümü: Hz. Peygamber sevgisi
- 2) 13. beyit ile 28. beyit arasındaki bölüm: nefis ve nefsin istekleri
- 3) 29. beyit ile 58. beyit arasındaki bölüm: Peygamber'in (a.s.) övgüleri
- 4) 59. beyit ile 71. beyit arasındaki bölüm: Peygamber'in (a.s.) doğumu
- 5) 72. beyitten 87. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamberin (a.s.) mucizeleri
- 6) 88. beyitten 104. beyite kadarki bölüm: Kur'an-ı Kerim'in fazileti
- 7) 105. beyitten 117. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamber'in (a.s.) miracı
- 8) 118. beyitten 139. beyite kadarki bölüm: Hz. Peygamber'in (a.s.) cihadı
- 9) 140. beyit ile 152. beyit arasındaki bölüm: Hz. Peygamber'den (a.s.) şefaât dileme
- 10) 152. ve 160. beyitler arasındaki bölüm: münacat olmak üzere on bölümden meydana gelmiştir; fakat Kasîde-i Bürde'ye ilk hâlinden sonra eklemeler olmuş ve

¹⁵Doç. Dr. İsmail Hakkı SEZER, *Kasîde-i Bürde'nin nazım ve nesir tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10. sayı, s: 65-67.

¹⁶Uğur MÜCTEBA, "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye" *Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dini Araştırmalar, 1999, cilt: II, sayı: 4, s.5-20.

beyit sayısı 165'e kadar çıkmıştır.

Kasîde-i Bürde'nin Divan ve Tekke edebiyatımızdaki etkilerini, hadis ve ayet açısından yapılan incelemenin öne çıktığı Harputi şerhinde görmek mümkündür. *Kasîde-i Bürde'nin yeterince anlaşılabilmesinde Ömer Naimi Efendi'nin tesbit ettiği ve değerlendirdiği hadislerin önemi inkâr edilemez. Son derece edebi bir üslupla yazılmış olan kasîdenin derin ve dakik manalarını mükemmel bir şekilde anladıktan sonra, beyitlerin manasından, işaret edilen hadise intikal edebilmesi, Ömer Naimi Efendi'nin hıfzında külliyetli miktarda hadisin bulunduğunu gösterir. Ömer Naimi Efendi'nin sayesinde; Bûsîrî'nin tasvir ettiği Peygamber ile ayet ve hadislerde anlatılan Peygamber arasında bir mukayese imkânı doğmuştur.*¹⁷

İmam Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Klasik Türk edebiyatında en fazla önem verilen şiirlerdendir. Kasîde-i Bürde'den faydalanılarak birçok edebi tür örneği oluşturulmuş, şairlere ilham kaynağı olmuştur. *Çeşitli dönemlerde yapılan manzume tercümeleri ve tahmisleri yanı sıra mensur olarak da şerh edilmiştir. Bu şerhler arasında Abdurrahman Abdi(ö.1709), Abdurrahman Paşa(ö.1592), Ahmed Üsküdarî(ö.1795), Ahmet Muhtar efendi(ö.1906), Eyüp Sabri Paşa(ö.1874) tarafından yazılan şerhler sayılabilir. Bazı manzumelerin anlaşılmasında farklı görüşler bulunan beyitlerine de şerh yazıldığı da olmuştur.*¹⁸

C.Türkiye'de Kasîde-i Bürde Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kasîde-i Bürde geçmişte kalmış bir eser değildir. Günümüzde bu eserle ilgili akademik çalışmalar, kitaplar hiç de azımsanmayacak ölçüdedir. Osmanlı zamanında Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmaların oldukça fazla olduğu ve kütüphanelerde araştırmacıları beklediği de bir vâkıâdır. Son yıllarda Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmalardan bazıları ise şunlardır.

1. Mahmut KAYA, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, Damla Yayınları, 2011.
2. Ahmet Turan ARSLAN, *Muhammed Ali b. Allan el-Mekki'nin ez-Zühru ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.

¹⁷M. Ali Sönmez, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis*, Dünü ve Bugünüyle Harput: Tarih - Edebiyat - şiir - Folklor, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt: I, s. 505-514.

¹⁸M. A. Yekta Saraç, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, s: 127.

3. Ahmet Turan ARSLAN, *Şemseddîn-i Sîvâsî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi, Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, 21-25 Mayıs 2007, cilt: II, s.77-86.*
4. İsmail Hakkı SEZER, *İmam Bûsîrî ve Bürde'si, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, trc.*
5. Ahmed AHİMEİR, *ibn Merzuk et-Tilimsani ve İzharu Sıdkî'l- Mevedde fî Şerhi'l-Bürde (edisyon kritik), Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı İstanbul, 2004.*
6. Musa YILDIZ, *Kasîde-i Bürde Tesbi'i, Elif Yayınları, 2007.*
7. M.İsmail FINDIKLI, *Şerh ve Havassı ile Kasîde-i Bürde, Yasin Yayınevi, 2011.*
8. Abidin Paşa, *Kasîde-i Bürde tercüme ve Şerhi, sadeleştiren: Ömer Faruk Harman. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2004.*
9. İlhan ARMUTÇUOĞLU-Cafer DURMUŞ, *Kasîde-i Bürde, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.*
10. Fevzi AKSOY-Mehmet BALCI, *Kasîde-i Bürde: Terceme - Şerh ve Havassı. İstanbul: Ferhat Yayınları, 1975.*
11. Abdurrahman b. Hasan, *Kasîde-i Bürde'ye Reddiye; çeviren: Harun Ünal, İstanbul: Tevhid Yayınları, trc.*
12. Ebubekir Sıddık ŞAHİN, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve tercümelemi, basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.*
13. H. İbrahim ŞENER, *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi, İzmir, 1995.*
14. Muhammet KUZUBAŞ, *Muhammed Fevzî'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi= The Journal of International Social Research, 2007, cilt: I, sayı:1, s. 156-192.*
15. İsmail Hakkı SEZER, *Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, sayı:10, s. 65-88.*

16. M. Ali SÖNMEZ, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis, Düni ve Bugünüyle Harput: Tarih - Edebiyat - şiir - Folklor*, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt:I, sayı:s. 505-514.

17. Uğur MÜCTEBA, “*Kasîde-i Bürde'ye Reddiye*” *Kitapçığına Kısacık Reddiye, Dinî Araştırmalar*, 1999, cilt: II, sayı: 4, s.5-20.¹⁹

18. Sezai KARAKOÇ, *Üç Kasîde (İstanbul, 1967)*, s. 17-25 (Manzum tercüme).

19. Ö.F. HUMİ, *Kasîde-i Bürde Fazileti, Havas ve Esrarı, Fetih Yayınevi, İstanbul*.²⁰

İslâm coğrafyasının dört bir yanına yayılan Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si üzerine müellif henüz hayatta iken şerhler yazılmaya başlanmış ve gün geçtikçe bu şerhlerin sayısı yüzü aşmıştır. Kasîde-i Bürde üzerine şerhlerin yanında birçok türde eserler de yazılmış. Kasîde-i Bürde Türkçe, Fransızca, İngilizce, Urduca, Farsçaya tercüme edilmiştir. Kasîde-i Bürde üzerine yapılan çalışmaların hepsini burada zikretmemiz tezimizin konusu değildir. Tezin ilk bölümünde kasîde nazım şekli ve Kasîde-i Bürde hakkında kısa bilgiler verilmeye çalışıldı. Tezin asıl konusu ise Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhinin Latin alfabesine aktarılmasıdır.

¹⁹ Bedeva, age, s: 22-24.

²⁰ Keskinsoy, age, s. 18-19.

II. BÖLÜM

1. Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhi

Tezin konusu olan Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhinin orijinal nüshasına www.vazmalar.gov.tr adresinden ulaşılabilmektedir. Müellif Zâli Ahmed Bin Mustafa, Kasîde-i Bürde'yi her beyitten sonra gramer ve anlam açısından şerh etmiştir. Bazı beyitler gramer açısından daha fazla şerh edilirken bazı beyitlerin de anlamsal yönü üzerinde fazlaca durulduğu görülmektedir. Müellif; beyitlerden önce o beyiti kendi üslubuna göre tercüme etmekte, daha sonra şiirin Arapçasını vermekte ve şerh yapmaktadır. Şerhde şiirdeki kelimelerin Arapça gramer özellikleri üzerinde fazlaca durulduğundan eserin anlamsal yönüne pek fazla yer verilmemiştir.

Müellif Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın şerhinde Kasîde-i Bürde'nin sanatsal yönü ve şiirde kullanılan edebi sanatlar hususuna fazla yer vermediği görülmektedir. Eserdeki beyitler altmış dördüncü varaka kadar kapsamlı şerh edilmiş bu varaktan sonra ise beyitlerin anlamsal yorumlarına ve beyitlerde kullanılan kelimelerin dilbilgisi açısından incelenmesine daha az yer verildiği görülmektedir. Kasîde-i Bürde'nin Türkçeye çevirisi bu zamana kadar birçok kişi tarafından yapılmıştır; ancak bu şerhten de yararlanılarak yeni bir tercüme yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Böylece yeni bir tercüme yapılmış ve bu tercüme teze eklenmiştir.

Müellif, mütercim ve şerh hakkında elimizde kaynakların yeterli olmaması eser hakkındaki yorumların isabetli olmamasına yol açabileceği görülmektedir. Eserin kısmen yıpranmış olması ve müstensih'in yazılarından kaynaklanan zorluklarla yer yer karşılaşmaktadır. Eserde yazıldığı döneme ait kelimelerle de sıkça karşılaşmaktadır. Dönemin şartları göz önüne alındığında müellifin ve mütercimin eser için gösterdikleri üstün gayretleri de tabiki gözden kaçırmamak gereklidir.

Zâli Ahmed Bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde Şerhinin Latin alfabesine aktarılmasında tabloda gösterilen transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

ا (إ)	a, ā	ص	ʃ
ا (أ)	a, e, ɪ, i, u, ü	ض	ʒ, ɖ
ب	b, p	ط	ʈ
پ	p	ظ	ʒ
ت	t	ع	ʕ
ت (ث)	ʃ	غ	g̃
ج	c, ɟ	ف	f
چ	ɟ	ق	q̣
ح	ħ	ك	k, g, (ñ̃)
خ	ħ	ك (ث)	ñ̃
د	d	ل	l
ذ	z, ɖ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ʃ	ی	y, ɪ, i, ī
		ء	ʔ

KAŞİDE-İ BÜRDE

(1a) BİSMİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

El-ḥamdü limen ce'ale'n-nazme li husni'l-keḷām ve's-ṣalāvātü 'alā seyyidinā Muḥammedin seyyidü'l-enām. Ve 'alā ālihi ve aṣḥābihi'l-kirām. Ve ba'de evvel-i server-i kā'ināt ve meḥḥar-i mevcūdāt 'aleyhi efzālū's-ṣalevāt ve ekmeli't-ṭaḥiyyāt. Muṭaḥhar ve muẓaffer müvellā mu'allā müctebā Muḥammedüni'l-Muṣtafā ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellemin medhi bābında şeyḥü'l-imāmü'l-'alimü'l-fāzil ebu 'Abdullah el Buṣrî ḥazretlerinin inṣā' etdiği kitap, Kaşide-i Bürde-i mübāreke-i müşerreffe-i meymunenin feẓa'il-i kebiresi ve berekāt-ı 'azimesi olub ḥavāsdan olduğı ecilden ve buna meşğul olan kimselerin dünyevî ve uḥrevî murādâtı hāsıl olduğı cihetden lübebden ve bunu mu'azzez ve mukerrem ṭutan kimseler Ḥazret-i Resül'e vāṣıl olduğı cihetden bu faḳîr ve hakîr-i müzrib muḥtāç ilā raḥmeti'l-lāhi'l-müte'al Aḥmed ibn-i Muṣtafā eṣ-ṣehîr Bilālî bu kaşide-yi mübārekeyi mutāla'a idüp üslüb-u istiḥrācım üzere ve üzerine lisān-ı Türkî ile ta'bir eyleyüp bu mübārek kaşide-i mukerrem ve mu'azzez ṭutanlar için şerḥ eyledim. Ve manzûm-u Türkî ve Fārisî tercümelerini bulup her beyitin muḳābelesinde zikir eyledim. Gerçi bu efḳar-ı fuḳarā kaşide-i mezbude için muḳaddüme elfazı müşkillerin hāll etmekle ve 'irābiyla ve esevle ve ecvibe irād etmekle bir 'arabî şerḥ dimişdim. Lākin Türkî ile ta'birde ma'nā-yı 'umum kaşid idüp lisan-ı Türkî ile ta'bir eyledim.

(1b) Bil gel bu kaşide-i mübārekenin sebep-i inṣāsında ve Kaşide-i Bürde deyu tesmiye olunduğunun sebep-u vechinde ba'zı fuẓelādan ve nice meşāyihandan naḳl-u rivāyet olunmuşdur ki iş bu kaşidenin kā'ili şeyḥü'l-imāmü'l-hemmām, edḥa'l-lāhü dāre's-ṣelām ḥazretlerine riḥi felc yetişüp bedenini nisfını iptāl idüp nice müddet-i medide 'amelden kaldığda Ḥazret-i Resül'e tevessülen, ol Ḥazret-i Resül'ün menākıbı ve medāyihı ḥaḳḳında bir kaşide demek kaşid eyleyüp istiṣfā'an bihi ve ibtiğā'en li şefā'atı ve ṭaleben li devā', iz mā enzele'l-lāhü dā'en illā enzele lehü devā'en. İş bu kaşideyi deyüp uyḳuya vardı. Ol Ḥazret-i Resül'ü (a.s.) menāmında görüb işbu kaşideyi Ḥazrete 'arz eyledi. Ḥazret (a.s.) daḫi kendü arḳasından bürdesini ya'ni cübbesini çıkarub, şāḫib-i

kaşidenin arkası üzerine ilkā eyledi. Ve daği mübârek eli ile şıgadı. Şahib-i kaşidenin bedeninin bettâleti def' oldu. Şahib-i kaşide uyğudan uyandı. Bedenini şıhhat üzere bulup, Hazret-i Resûlün virdiği cübbeyi üzerinde buldı. Bu cihetden iş bu kaşideye “Kaşide-i Bürde” denildi. Şahib-i kaşide bu ferağ üzerine kalğub abdest alup sabâğ namâzını kılmağ için evinden çıkup mescide gitdi. Yolda bir kimseyle buluşdu ki salâğ-ı zühdiyle meşhûr idi. Bu kimse şahib-i kaşideye “Ya seydi, ol Hazret-i Resûlün hağğında didüğün kaşideyi dilerim ki senden istima' idem.” dedi. Hâl bu ki şahib-i kaşide, iş bu kaşideyi bir ferde izhâr etmemiş idi. Şahib-i kaşide (2a) daği bak hazret hağğında nice kaşide deyüp dururum. Benden ne aşıl kaşide taleb idersin dedi. Ol kimse daği benim taleb etdiğüm kaşide şol kaşidedir ki anın mağla'ı “ E min tezekkür-i cîrân bi zîselem mezecte dem' â cera min muğletin bi demin” derdi. Şahib-i kaşide bu kimsenin kavlini ta' accüb idüp ' acebe ve hayrete vardı. Bu kaşideye ' ilmi olduğunun veçhinden su'âl eyledi. Ol kimse daği kaşem idüp ol Allah (c.c.) hağğı için bu kaşideyi bu gice menâmında senden istima' etdüm. Ol Hazret-i Resûlün huzurunda sen bu kaşideyi okudun. Hazret ziyâde hağğından kamış gibi şalmırdı iki cânibine. Vağta kim sen kaşideden fâriğ oldun Hazret arkasından cübbesini çıkardı. Senin arğana giydürdi. Pes şahib-i kaşide daği ol kimseye bu kaşidenin nüşhasını virdi. Hağğatü'l-hâl ney idigün ânâ beyân eyledi. Sonra beyne'n-nâs bu kaşide şâyı' oldu. Hatta bu kaşidenin nüşhası Vezîr Bahâ'u'd-dîn hağğretlerine yetişüp, onlar istinsâğ idüp nezr eyledi ki iş bu kaşideyi ağ üzere tudup yalın ayâğ başı açığ olub istimâ' eyleye ve bu vezîr ve bu vezîrin tevâbi' bu kaşideyi istimâ' etmesini ziyâde severler idi. Bu kaşideyi teberrük idinirler idi. Dinler ve dünyâlar hağğında bu kaşidenin berekât-ı keşiresini ve âşâr-ı ' acibesini ve ümür-u ' azîmesini gördiler ve daği bu kaşidenin cümle fezâ'ilinden birisi budur ki envâ' i marağa oğuna Allah (cc) şifâ vire. Ve daği gâ'ib kişiden ötürü oğuna fi'l-hâl gele bi izni'l-lâhi te'âlâ. Ve daği bu kaşide kanğı evde olsa ol eve uğru girmeye ve cemî' afetlerden emin ola. Ve daği şandüğda olsa ol şandüğun fethine uğru kâdir olmağa bi fağli'l-lâhi te'âlâ ve bu kaşide-i şerifenin (2b) fezâ'ili berekâtı şunun üzerine mevğüfdur ki bunu ağz iden kimesne hüsn-ü kabûl üzere kabûl idüp ağz eyleye ve bunu istima' iden kimse niyet-i şâliha ile istimâ' idüp simâ'

içün huzur-u ceyyid ile olub min gayri kelâmın velâ ‘abeşin hâzırâ evvelâ Allahumme infa‘ ni bihâ ve men semi‘ ahâ ve ketebehâ ve hamelehâ amîn yâ Rabbe'l-‘ âlemîn bundan sonra bil gel şâhib-i kaşide iş bu kaşideyi on faşıl üzerine kıldı. Faşl-1 evvel te‘azzül beyânındadır. Ya‘ ni ‘aşka getirmek beyânındadır. Faşl-1 şâni nefis beyânındadır. Ve nefsin hevâsının men‘ beyânındadır. Faşl-1 şâliş medâyah-i Resûlün (s.a.v.) zikri beyânındadır. Faşl-1 râbi‘ Resûlün mevlîdinin beyânındadır. Faşl-1 hâmis Resûl-ullâh’ın duâ‘ sı mübârekliğı beyânındadır. Faşl-1 sâdis Kıur’ân-ı şerîfin medh-i beyânındadır. Faşl-1 sâbi‘ Resûl-ullâhın mi‘râcının ve esrârının beyânındadır. Faşl-1 şâmin Resûl-ullâh ‘aleyhi’s-selâmın cihâdının zikri beyânındadır. Faşl-1 tâsi‘ istiğfâr ve istişfâ‘ beyânındadır. Ya‘ ni Allah-u te‘âlâdan mağfîret taleb eylemek Hazret-i Resûlden şefâ‘ at ricâ etmek beyânındadır. Faşl-1 ‘âşir Hazret-i Resûlün câhı ve mertebesi ve nefsin münâcâtı beyânındadır.

El-faşl-1-evvel fi zikr-i te‘azzül.

Şi‘r: “ **E min tezekkür-i cîrânı bizî selemi.**

Mezecte dem‘ an cerâ min muķletin bi demi” *

Hemze istifhâm içündür. Min tezekkürdeki dediğı kavlinde min mezecte didüğü kavline mute‘allaķdır. Tezekkür nisyândan sonra anmak ma‘nâsına cîrân cârın cemi‘dir. Kıomşular dimekdir. Cîrândan murâd muķâbibdir. Dâ’ima naşb-1 ‘aynında olub kıalbenden gitmediğı ecilden cîrânla ta‘bîr eyledi bizî selem didüğü şarf-1 (3a) müsteķardır. Cîrân kıavlinin şıfatıdır. Bâķi ma‘nâsınadır. Zî şâhib ma‘nâsınadır. Selem bir ağacın ismidir. Mezecte fi‘ili mâzi muķâtabdır. Mezcden müştakdır. Şâhib-i kaşidenin kendü nefesine hiķâbdır. Tecrîd tarıķla kıarışdırmak ma‘nâsınadır. Dumu‘ gözyaşına dirler. Cerâ fi‘li mâzi cereyândan müştakdır. Fâ‘ili taķtında mustetir hüve râci‘ dem‘ an didüğü kavline ma‘nâsı aķar dimekdir. Min müķletin didüğü cerâ kavline mute‘allaķdır. Gözbebeğine dirler ve gözün tamam ağına kıarasına dâķi iķlâk olunur. Bi dem didüğü mezecte kıavline mute‘allaķdır, dem kıan ma‘nâsınadır. Ya‘ ni şâhib-i kaşide ve ifreţ-i teķassuri ve keşret-i teķayyürü üzerine tenbihen tecrîd-i kıânun üzere kendü nefesine hiķâb idüp ider ki

*Selem ağaçlarının olduğı yerdeki dostlarını hatırladığın için mi kanlı gözyaşı döküyorsun?

sen bu gözyaşını kana qarışdırub gözünden aqıtduğun selem şāhibi olan mekānda sākın ve mütemekkin olan meḥābib-i nusb ‘aynında olub dā’imā ḳalbinden gitmeyüp onları anub zıkr etdiğinden midir bir ḥuma andın mı zī selemdeki ehli ve cīrānı kim ḳan yaşı ağlamak gözünün oldı ‘ādeti.

Şi’r: ” Em hebbeti’r-rīḥü min tilḳā’i kāzimetin

Ve ev meza’ l-berḳu fi’z-zalmā’i min izamin*

Em muttasıledir. İttişāli ma‘nendir taḳdiren min tezekkuri’l-cīrān mekeyte ve mezecte dem‘in bi demin emmin hubūbü’r-rīḥ ve lem‘ān’il-berḳ hebbet fi’l-i māzi müenneş hubūbden müştāḳdır ismin ma‘nāsına. Er-rīḥ didüğü, hebbet didüğü ḳavlinin fā‘ilidir, rīḥ yel ma‘nāsınadır. Min tilḳā’i didüğü; hebbet ḳavline müte‘allaḳdır. Tilḳā’i cānib ma‘nāsınadır. Kāzīme bir mevz‘un ismidir. Ba‘zıları Hazret-i Resūlün evladındandır. Ve evmeza imāzadan müştāḳdır. Fi’l-i māzidir bāb-ı if‘ālden ma‘nāsı bildirdi dimekdir. El-berḳ evmaza ḳavlinin fāi‘lidir.

(3b) Evmeze cümlesi hebbet ḳavline ma‘tūfdur. Berḳ şimşek ma‘nāsınadır. Fi’z-zülmā’ü didüğü; evmaza didüğü ḳavline müte‘allaḳdır. Zülmā’ü ezlemunun müenneşidir. Eḥmeru ḥamrā’ü gibi zülmetden müştāḳdır. Ḳaranuluk ma‘nāsına e’z-zülmā’ü didüğü; muḳadder leylenin şıfātı vāki‘ olmuşdur. Taḳdīri fi’l-leyleti’z-zülmā’idir. Min izami didüğü evmeza didüğüne müte‘allaḳdır. Bir mevzu‘n ismidir. Ba‘zıları bir bartağın ismidir der. Ya‘ni sāhib-i ḳaşīde buna şedid ile ağladığının sebebinden tereddüd idüp ider ki bu hasta gözyaşın kana qarışdurub aqıtduğun kāzime cānibinden yel esdüğünden midür yoḥsa ḳara gice içünde izamdan şimşek iledir. Dövünmeden midir? Pes imdi senin ifrāḫla muḥabbetin vardır. Ol ecilden ağlarsan.

Tercüme: Yā yelmi esdi kāzimedden yoḥsa berḳ mi aldırıldı izdiği def‘ etti zülmeti.

Şi’r: “ Femā li ‘ayneyke in ḳulte ekfufā hemeta

Vemā li ḳalbike in ḳulte istefiḳ yehimi“*

* ya da Kazime (Medine) tarafından rüzgār estiğinden yahut İdam dağından karanlık bir gecede şimşek çaktığından mı kanlı gözyaşı döküyorsun?

Fe şart-ı mahzufenin cevâbıdır. Tağdir-i kelim in künte tenkürü ifrâ-ı hubbik femâ li ‘ayneyke in kulte ikfufâ hemetâ dimekdir. Ma istifhâm içündür. Li ‘aynin didüğü; fi‘l-i muğaddere müte‘allağdır. Tağdir-i kelâm fe veça‘ evhadet ev ‘araza li ‘aynin dimekdir. ‘Ayney ‘aynin teşniyesidir, kefe izâfetle nun düşmüştür. Kef zamîr-i hitâbdır. Şâhib-i kaşîdenin kendü nefinden ‘ibaretdir. Tecrid-i tarîkla ‘ayn göz manâsınadır. İn harf-i şart. Kulte fi‘l-i mâzi muğâtabdır. Ta ‘ibaretdir ve şâhib-i kaşîdenin kendü nefinden tecrid-i tarîkla ikfüfa emr-i hâzır teşniye ‘aynına hitâbdır. Ma‘nâsı men‘ olunan dimekdir. Hemmetâ fi‘l-i mâzi teşniye (4a) rametâ vezninde fâ‘il ‘ayneyden ‘ibaretdir, ma‘nâsı aklarlar dimekdir. Li kalbin didüğü li ‘aynin kavli gibidir. Fâ‘ili muğaddere müte‘allağdır. Tağdiri ve mâki‘u evhadet ev ‘araza li kalbin dimekdir. Kalb gönül ma‘nâsına kef zamir-i hitâbdır. Şâhib-i kaşîdenin kendü ve nefinden ‘ibaretdir. Tecrid-i tarîkla istifâk emr-i hâzır istifâl bâbından efâkat fi‘linden müştâğdır, kalbe hitâbdır. Ma‘nâsı gönlüne kendüne gel cîrân olma dimekdir. Yehimü fi‘l-i muzâri‘ ye‘iddü vezni üzerine vehimden müştâğdır. Câ’izdir ki hemmetâdan müştâğ ola. Evvelâ vehimden müştâğ olduğı tağdirce ma‘nâsı kalbin vale olur mevhumâ meyl iyeler dimekdir. Hemmetâdan olduğı tağdirce kalbin kendü hevâsına gider sâkîit olmaz dimekdir. Bil gel ki bu beyitte sanâyi‘-i şu‘aradan bir san‘at vardır. Ol san‘ata müşâbehet dirler. Müşâbehet oldır ki iki kelimenin ehad humâsı ührâsından müştâğ gibi ola bunun biri ile ki müştâğ olmağa, hemetâ ile yehimü gibi hamete rametâ vezni üzere hemâdan müştâğdır. Yehimü ye‘iddü vezni üzere vehimden müştâğdır. Ya‘ni şâhib-i kaşîde kendü nefine te‘accüben ve tevbihan hitâp idüp der ki eğer sen ifratla muhabbeti inkâr idecek olursan senün gözlerine ‘arız oldu ‘acip hâli var ki gözlerine yaş akıdub ağlamakdan men‘ oldıdicek olursak ağlamağı ziyâde idüp men‘ olmayup seylân idirler. Kalbine dağı ne ‘arız oldu ‘aceb hâli var ki eğer sen kalbine ifâkat bul kendüne gel, cîrân olma diyecek olursan ifâkat bulmayup vale ve cîrân bihoş olub kendü hevâsına gider.

Tercüme: (4b) Ağlama didüğü gice gözün noldı peş diğder ayl didikçe gönlüne arturdu hayranı.

*Gözlerine ne oldu ki akma dedikçe coşuyor, kalbine ne oldu ki kendine gel dedikçe daha çok alevleniyor.

Şi'r: “ E yahsebü'ş-şabbü enne'l-ḥubbe münketimun.

Mābeyne münsecimin min hüve muẓtarimin.”*

Hemze istifhām içündür. Yahsebü fi'l-i muẓari' dir, zann ma' nāsına. Şabbün sıfat-ı müşebbehedir. Zāhame vezni üzerine 'āşḫ ma' nāsına. Münketimün ismi fā' ilidir. Ketmāndan müştakdır. Gizleyüp saklamak ma' nāsına münsecimün didüğü mevsūf-u maḥzūfun sıfatıdır. Takdiri demi' müteseccimin dimekdir. Ma' nāsı aḫıcı gözyaşı dimekdir. Muẓtarimin didüğü dāḫi mevsūf-u maḥzūfun sıfatıdır. Taḫdiri ḫalb-u muẓtarrim dimekdir. Ma' nāsı nār-ı 'aşkla müşte' il olub yanıcı ḫalp dimekdir. Ya' ni şāḫib-i ḫaṣīde beyt-i sābıḫda tecrīd-i tarīk ile kendü nefsine ḫitāb idüp ifrāt-ı muḫabbetine ba' zı veche zıkr eyleyüp tevbih ve teşni' itdükden sonra muḫabbetin 'adem-i kitmānını taşriḫ etmek ḫasd eyleyüp ḫitābdan ḡaybete iltifāt eyleyüp ider ki; 'āşık olan kimse zan ider mi ki dā'imi müstemir aḫan gözyaşıyla ve 'aşḫ ateşiyle dutuşub yanıcı ḫalb yanında 'aşığı münketim olub saklana. İmdi bu aḫan gözyaşı ve dutuşub yanan 'aşḫ ateşi mābeyninde 'aşḫ saklanur deḡildir.

Tercüme: Ondaki gözyaşıyla gönül ateşi ola. 'āşık sanur mı gizlemek olur muhabbeti.

Şi'r: “ Levlā'l-hevā lem turıḫ dem'an 'alā ḫalelin

Ve lā erıkte li zıkrı'l-bāni ve'l-'alemi”**

Levlā ḫarf-i imtinā' iyyedir. Cümle-i ismiyyeye daḫil olur. Ve cümle-i ismiyyenin ḫaberi maḥzūf olur, ḫazf-ı vüçüb ile burada taḫdir-i kelām levlā'l- hevā mevcüd fiyke dimekdir. Ma' nāsı: (5a) Eḡer sen de muḫabbet olmayadı demek olur. Hevā muḫabbet 'aşḫ ma' nāsına, türıḫ fi'l-i muẓari' muḫāḫab if'āl bābından. Şāḫib-i ḫaṣīdenin kendü nefsinden 'ibāretidir. Tecrīd ḫarıḫıyla irāḫātdan müştakdır. Dökülmek ma' nāsına

*Gözler çeşme gibi akarken, kalp yanıp tutuşurken aşkın gizli kalması mümkün müdür?

**Sende bu aşk olmasaydı ne gözyaşın tozu, toprağı islatırdı ne de ban ağacını ve Alem dağını andığında uykun kaçardı?

dumu^ç gözyaşı dirler. ^çAlā talel didüğü türük kavline mute^ç allağdır. Talel, virān olmuş binālar eşerine dirler. Erikte fi^çl-i māzi muhātabdır. ^çİbāretdir şāhib-i kaşidenin kendü nefsinden. Tecrīd tariğiyle erğden müştakdır. Uykusuz kalmak ma^ç nāsına zıkr zālik kesir bir dille anmağa dirler. Zālük zamme ile kalbden anmağa dirler. Bān bir ağaçdır ki deniz kenārına qarib yerlerde olur. Ra^ç nā olduğı ecilden anı maḥbūbun kaddine teşbīh idirler. Türkī dilde ona sorgun ağacı dirler. ^çAlem bir tağın ismidir. Bil gel bu beyitte şanāyi^ç-i şī^çriyyeden şan^çat-ı müşābehet vardır. Türük ile erğta mābeynindedir. Nitekim hemetā ile yehimu gibi. Ya^çni şāhib-i kaşide gaybet tārīkiyle muḥabbetinin ^çadem-i kitmānīn taşrīh itdükdən sonra geru kendü nefsine terciḍ tariğiyle ḥiṭāb idüp ider ki; Eđer zī selemde, kāzımede, izamda sakin olanların sende ^çaşkı olmasaydı virāneler üzerine gözyaşın akıtmazdık ve daḥī bānı ve ^çalemi zıkr idüp gicelerde uykusuz kalmazdık.

Tercüme: ^çAşk olmağaydı anmazdın sen menāzili hem akmaz idi yaşlu gözün bu eraqati.

Şi'r:“ Fe keyfe tunkiru ḥubben ba^ç de mā şehidet.

Bihī ^çaleyke ^çūdūli'd-demī^ç ve's-şekami.”*

Fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Taḥdīr-i kelām ^çalā mā zekernā fekeyfe tunkiru ḥubben ile aḥirihi. Keyfe zarf-ı mekāndır. (5b) Mutezammındır istifhām ma^çnāsına. İstifhām burada te^çaccüb ve istib'ād içündir. Tunkirü fi^çl-i muzāri^ç muhātap fā^çili nefsinden ^çibāretdir. Tecrīt tariğiyle ma^çnāsı sen nice inkār idersin dimekdir. Ḥubb ^çaşk ma^çnāsınadır. Ba^çde sonra dimekdir. Mā maştariyedir. Zā'ide olmak dāḥi cā'izdir. Şehidet māzi müennesdir. Şehadetden müştakdır. Tanıklık virmek ma^çnāsına bihi didüğü şehidet kavline mute^ç allağdır. Zāmīr-i mecrūr, ḥubben didüğü kavline rāci^çdir. ^çAleyke didüğü dāḥi şehidet kavline mute^ç allağdır. Kef zamir-i ḥiṭābdır. Şāhib-i kaşidenin kendü nefsinden ^çibāretdir, tecrīd tārikiyle. ^çUdül şehidet kavlinin fā^çilidir. ^çAdlin cemi^çdir. ^çAdl, ^çādil ma^çnāsınadır. Dumu^ç gözyaşı, şekam ḥastalıktır. Ya^çni şāhib-i kaşide tecrīd

* Aşkı inkār etmeye çalışsan da gözyaşın ve aşk hastalığın senin aleyhinde şahitlik yapmaktalar.

tarihiyle kendü nefsinde şâbit olan ‘aşkın şubütüne ba‘zı emir zıkr itdükden sonra gerü kendü nefesine hîṭâb idüp, ider ki emir bizim zıkr etdiğimiz üzere olacak ‘aşkı sen nice inkâr idebilürsin ‘Aceb hâldir ki gözlerin ve hastalığın ve za‘yıflığın ‘adâletle senin ‘aşkına şehâdet itdükden sonra sen kendü ‘aşkıyı inkâr ider ve gizlersin.

Tercüme: ‘Aşkılığına nicesi inkâr kılasın yaşla hastalığın virirken şehadeti.

Şi‘r: “ **Ve eşbete’l-vecdü ḥaṭṭay ‘ebratın ve zânâ**

Mişle’l-behârı ‘alâ ḥaddeyke ve’ l-‘anemi.”*

Vāv ‘atıf içündür eşbete fi‘l-i mâzi, işbâtdan müştak ikâ‘ ma‘nâsına. Bu eşbete cümlesi beyt-i sâbıkda şehadet kavline ma‘tûfdur. Taḳdîri ve keyfe tünkirü ḥubben ba‘de mâ eşbete’l-vecdü dimekdir. Vecd, ‘aşk ve ḥayrete dirler. (6a) ḥaṭṭay didüğü eşbete kavlinin mef‘ulüdür. Ḥaṭṭay, ḥaṭṭın teşniyesidir. ‘Abratın didüğü kavline muzâf olmakla nun düşmüştür. ‘Abra gözyaşına dirler. Ve zâne kavli kavline, ḥaṭṭay kavline ma‘tûfdur. Zâne za‘if varlıktır. Mişle’l-behâri kavlindeki mişle’l-behâri kâvline muzâf olduğu taḳdîrce zâne kavlinden ḥâl vaki‘ olur. Ve daḥî ḥaṭṭay kavlinden ḥâl vaki‘ olur. El-‘anemi kavline muzâf olduğu taḳdîrce behâr sarı güle dirler. ‘Alâ ḥaddeyk didüğü eşbete kavline mu‘allıktır. Ḥaddey ḥaddin teşniyesidir. Kefe izâfetle teşniye nun düşmüştür. Ḥad yanaḳ ma‘nâsınadır. Kef zamîr-i hîṭâbdır. Şâhib-i ḳaşîdenin kendü nefsinde ‘ibaretdir tecrîd tarihiyle. Ve’l-‘anemi, mişle’l-bahâri kavline ma‘tûfdur. ‘Anem kızıl sukut ağacına dirler. Gitmeyüp ‘anemden murâd kızıl kırttur. Ḥinnâlu yarmak teşbîṭ olunur. Meşelen benâni mune‘im dirler ḥinnalı yarmağa. Bu beyitte leff-u neşr-i ğayr-i müretdeb vardır. Mişle’l-behâr, zâne kavline şarf olunur. Ve’l-‘anemi ḥaṭṭey kavline şarf olunur. Ya‘ni şâhib-i ḳaşîde beyt-i sâbıkın mezmûna ‘atıf idüp ider ki; sen ‘aşkı nice inkâr idebilürsin. ‘Aceb hâldir ki senin ‘aşkın kızıl sukut ağacı mişâli kanla maḥlûṭ olmuş gözün yaş yanakların üzerinde isbatdan, itdükden sonra ve daḥî senin ‘aşkın sarı gül mişâli bedeninin ve yüzün sarılığın yanakların üzerinde ikâ‘ itdükden sonra ‘aşkı sen nice inkâr idebilürsin ‘aceb kendü ‘aşkın inkâr idüp gizlersin.

Tercüme: Hem ‘aşk yazı yazmışken sarı ve kızıl sarı yanaḳda rengi kızıl gözde ‘abrati.

Şi‘r: “ **Ne‘ am serâ ṭayfü men (6b) ehvâ fe erraḳani**

* Yanaklarında; gözyaşlarından kanla karışık kırmızı çizgiler, aşk hastalığından da sarı çizgiler oluştu. Bu çizgiler aşkın delilleri değil mi?

Üve'l-hubbu ya' terizu'l-lezzāti bi'l-elemi”*

Ne‘am hārf-i taşdıktır. Münferiddir. Mā sebağayı burada ebyat-ı şelāşe-i sābıkanın mezmūnunu taşdıktır. Taşdıri; ne‘ am inne‘l-emra mā zanentum dimektir. Serā fi‘ l-i māzi, ma‘ nāsı gice ile geldi dimektir. Tayf didüğü, serā didüğü kavlinin fā‘ ilidir. Hayāl ma‘ nāsına. Men ism-i mevşūldur, Maḥbūbtan kināyedir. Ehvā fi‘ l-i muzāri‘ mütellim vaḥde ma‘ nāsı ben sevirim dimektir. Ehvā cümlesi men‘-i mevşūlun sılasıdır. Fe‘ atıf içündir. Errağa fi‘ li māzi min bāb-ı tef il. Tahtında zamīr-i müstetir huve‘ rāci‘ dir mevşūle. Ni zamīr-i mef‘ ūl ‘ ibaretdir mütellimden. Şāḥib-i kaşīdenin kendü nefsinden ‘ ibaretdir. Ma‘ nāsı beni uykusuz koydu dimektir. Ve‘l-hubbu kavlinde vāv ḥāl içündir. El-ḥubbu mubtedādır. Ḥub ‘ aşk ma‘ nāsınadır. Ye‘ terizu, yubeddilü ma‘ nāsına tebdil ider, döndürür dimektir. Ye‘ terizü cümlesi haberidir el-ḥubbu kavlinin. El-lezzāt ye‘ terizü didüğü kavlinin mef‘ ūlūdür lezzāt, lezzetin cemi‘ dir. Bi‘l-elemi, ye‘ terizü kavline mütellimdir. Elem, melāmet ve melül ma‘ nāsına olmaktadır. Ya‘ ni şāḥib-i kaşīde tecriid tariğiyle kendü nefsini taşdik etmek ve keyfiyet-i ḥālın beyān etmek murād edinip, ider ki; şol emir ki sen zıkr etdin ebyāt-ı şelāşe-i sābıkanın mazmūnu idi. Gerçekdir. Emir sen didüğün üzerinedir. Keyfiyet-i ḥālım daḥi budur ki benim sevdiğim kimsenin hayāli gice geldi. Beni uykusuz kodu. Ḥālım bu ki ‘ aşk, sevgi cümle lezzeti melāletle tebdil ider.

Tercüme: “ Yārun hayāli geldi, komadı ki uyuyayım. Sevgi mükedder ider o kişi türlü lezzeti.”

Şi‘r: “ **Yā lā’imī fi‘l-hevā’l-uzriyyi ma‘ zireten**

Minnī ileyke ve lev enşafte lem telūmi” **

Yā harf-i nidā. Lā’im ism-i fā‘ ildir. (7a) melāmet kılıcı dimektir. Burada lā‘ im şāḥib-i kaşīdenin kendü nefsine ḥitāb ider, tecriid tariğiyle lā’imi kavlindeki yā’ mütellim zamiridir. Şāḥib-i kaşīdenin kendü nefsinden ‘ ibaretdir. Fi‘l-hevā didüğü lāim

*Evet, sevgilimin hayali gece gelip beni uyandırınca onun hasreti uykumu kaçırdı, elem ve üzüntüyle doldum.

**Ey, Uzre kabilesinin aşıkları gibi aşık olduğumdan beni kınayan kimse! Benim hālimi bilseydin, beni ayıplamaz bilakis insafa gelirdin.

ķavline mütē‘allaķdır. Hevā ‘aşk ma‘nāsınadır. El-üzriyyi didüĝi fi‘l-hevā didüĝi ķavlin şıfātıdır. ‘Üzriyye de yā nisbet içündür. Ma‘nāsı; ‘üzre mensūptur. ‘Üzre bir ķabilenin ismidir ki ol taifesi ‘aşkda bir ĥaysiyetle meşhūrlardır ki; her kim onlardan biri ‘āşık olsa fi‘l-ĥāl helāk olur. Ma‘zıraten didüĝi fi‘li maĥzūfun mef‘ülüdür. Taķdīri; eķbil minni ‘üzran ileyke dimekdir. Minni didüĝi zıkr olan fi‘l-i muķaddere mute‘allaķdır. Minni ķavlinde ya mütেকellim zāmıridir. Şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde ‘ibaretdir. İleyke ķavli ma‘zıraten ķavline mütē‘allıķdır. Keĥ zāmıri-i ĥitābdır. Şāĥib-i ķaşīdenin nefsinde ‘ibaretdir. Lev ĥarf-i şarĥ inşafte fi‘l-i māzi muĥāţab inşāftan müştakdır. Tā ‘ibaretdir lā’imden, şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde. Ya‘ni şāĥib-i ķaşīde ‘aşkıni ‘itiraf itdükdən sonra nefesine nidā idüp ider ki; ya beni melāmet edici kimse, bende beni ‘üzre tā’ifesinin ‘aşkı var iken beni melāmet idersin. Benim sana ‘üzrüm vardır. Benden ‘üzrümü kabül eyle. Eĝer senin inşāfın olsa idi beni melāmet etmezdin bu ‘aşkı ‘üzirde.

Tercüme: “ ‘Üzri-hevāda beni melāmet kılan kişi inşāfın olsa terk iderdin melāmeti.”

Şi‘r: “ ‘Adetke ĥāliye lā sırrı bi müstetirin

‘Ani‘l-vuşāti ve lā dā’i bi münĥasimi.”*

(7b) ‘Adet fi‘l-i māzi müenneşdir. Ramet vezni üzere, tecāveze ma‘nāsına. Keĥ zāmıri-i ĥitābdır, ‘ibaretdir lā’imden. Şāĥib-i ķaşīdenin kendü nefsinde kinayedir, tecrīd tārīķiyle. ‘Adetke burada mevķi‘ duā‘ da vāki‘ olmuşdur. Duā‘-yı ‘aliyedir. Ĥāli ķavli ‘adetke ķavlinin fā‘ildir. Ma‘nā benim ĥālim tecāvüz (geçsin) etsün, sana varsın dimekdir. Ĥālden murād burada ‘aşkıdır. Lā sırrı ķavlinde lā leyse ma‘nāsınadır. Sırrı de ye mütেকellim zāmıridir. Ma‘nāsı; benim sırrım dimekdir. müstetir didüĝi, lā sırrı ķavlindeki lā nın ĥaberidir. Müstetir ismi-i fā‘ildir. Ma‘nāsı; gizlenici dimekdir. ‘Ani‘l-vuşāti müstetirin ķavline mute‘allaķdır. vuşat vāşinin cemi‘dir. Ķuzātun vezni üzere gambazlardan dimekdir. Ve ‘alā dā’i bi münĥesim ķavli, lā sırrı bi müstetirin ķavline ma’ţūfdur. Dā’i ķavlinde ki ya mütেকellim zāmıridir. Ma‘nāsı; benim derdüm dimekdir. Bi münĥasimin ismi fā‘ildir ma‘nāsı; kesilici dimekdir. Ya‘ni şāĥib-i ķaşīde, iltifāt tārīķiyle kendü nefesine nāşiĥi mulāyım olub kendü kendüsini melāmet itdikten sonra nefesine duā‘ ‘aleyh idüp, ider ki, benim ĥālim, ya‘ni benim ‘aşkıma sana tecāvüz idüp sana varsın benim sırrım gambazlarından gizli deĝildir. Ve dā’i derdüm kesilir dert sana

* Sırrım herkesin diline düştü. Artık sırrımı sen de biliyorsun; derdimin dermanı ise yok.

varsın benim sırrım gambazlarından gizli değildir. Ve dāhi derdüm kesilir dert değildir.

Tercüme: “Hālim yetişdi sana sırrım değil ve daği derdim kesilmedi. Niyet-i vāşiyi vişāyetî. “

Şi‘r: “ **Mehāzteni’n-nuşha lākin lestü esme‘ uhū**

İnne’l-muhibbe ‘ani’l-‘uzzālî fi şamemi.”*

Maḥāzte fi‘l-i māzi muḥātapdır. Te zamīr-i bāriz-i muttaşıl ‘ibāretdir, lā’im-i nāşihden. Yā zamir-i mütekellimdir. En-nuşha meḥāzte kavlinin mef‘ülü şānisidir. Nuşha naşihat ma‘nāsına. (8a) Maḥāzteni’n-nuşha kavlinin ma‘nāsı sen naşihatı maḥza eyledün. Mālā yenbegiden şāfi ve ḥālîş olan naşihatı bana eyledin. Lākin ḥarf min ḥurufi’l-müşebbehe ism-i maḥzūf taḳdīri lākinenni demekdir. Lestü esme‘ uhu kavli lākin didüğü kavlinin ḥaberidir. Ma‘nāsı; ben ol naşihatı işidir ve kabül ider değilim demekdir. El muhibbe didüğü ism-i fā‘ildir. İf‘āl bābindan ‘āşık ma‘nāsıdır. ‘Uzzālün ism-i fā‘ildir. Cemi‘ mükesser ma‘nāsı: naşihat ediciler demekdir. Şamem şağır olmağa dirler. Ya‘ni şāhib-i ḳaşīde ‘aşkının galebesinden lā’im-i nāşih’in nāsiḥati maḥzasın istimā‘ etmeyüp lā’im-i nāşihā ḥitāb idüp ider ki; sen bana mālā yenbegiden şāfi ve ḥālîş olan naşihāti eyledün. Lakin ben anı işidir ve kabül ider değilim. Zīrā ‘āşık olana naşihat acı gelüp ‘āşık kendüni şağırlığa urup naşihati dinlemez.

Tercüme: “Viridin iyi öğüt ve dāhi işitmedim. Lā büdde hemişe ‘āşık işitmez naşihati.”

Şi‘r: “ **İnnī tehemtü nāşihā’ş-şeybi fi ‘azeli.**

Ve’ş-şeybü eb‘ adü fi nuşhin ‘ani’t-tūhemi.”*

İnne ḥarfdır, ḥurūf-u müşebbekten. Yā zamīr-i bāriz-i mütekellimdir, ismidir. İnnenin ittehemtü cümlesi innenin ḥaberidir. Tehemmütten müştāḳdır. Ma‘nāsı: Ben taḥkiḳi tehemmüt eyledüm demekdir. Tekzīp ma‘nāsıdır. Meşelā zeydi tehemmüt

* Bana aşk yüzünden düştüğüm durumdan dolayı nasihat ediyorsun; Ama ben aşkımdan dolayı edilen nasihatleri, yapılan kınamaları dinleyemem ki.

* Oysa ben saçımdaki beyazların nasihatini bile dinlemedim. Beyazlaşmış saç insanlar için en önemli nasihattir.

eyledüm, demenin ma' nāsı zeydi tekzīp eyledüm kavline taṣdīk eyledüm zeyde 'ārı lāhık etdüm dimekdir. Naṣīḥa'ş-şeybi ittehemtü kavlinin mef'ülüdür. Naṣīḥ naṣīḥat ma' nāsınadır. Şeyb birliğin ol mertebesine dirlir. Fī 'azeli didüğü ittehemtü kavline mute' allıktır. (8b) Ma' nāsı: Beni melāmet etmesinde ve bana naṣīḥat eylesinde şeybe tühmet eyledim, dimekdir. Vāv ḥāl içündür. Ve'ş-şeybü eb' adü didüğü naṣīḥa'ş-şeybi kavlınden ḥāl vāki' olmuştur. Eb' adü ırak olucu dimekdir. Fī nuṣḥin didüğü eb' adü kavline müte' allıktır. Tühem tenin zammesi ve hānın fethası ile tühmetin cemi' dir. Dürer durrun cemi' olduğı gibi. Ya' ni ṣāḥib-i kaşide 'aşkın galabesinden doyp, 'aşktan inṣāfa gelüp kendü nefesine ider ki taḥkiği bed resti ve vīraleti bana naṣīḥ olan birine, beni melāmetde ve bana naṣīḥatte tühmet eyledüm. Hālbuki birlik naṣīḥat etmesinde tühmetlerden uzak olucudur.

Tercüme: “ Şeybim naṣīḥat etdi ona tühmet eyledüm. Vechi nedir ki şeybe kişiye kıla tühmeti.”

El-faşlü'ş-şānī fi zikri'n-nefs ve men' i hevāhā.

Şi'r: “ **Fe inne emmāratī bi'ş-sū' i me't-te' azet,**

Min cehlihā bi nezīri'ş-şeybi ve'l-heremi.” *

Fe ta' lil içündür. Bu beyt, beyt-i sābıkın ki ittehemtü naṣīḥa'ş-şeybi kavlidir. Ta' lil-i vāki' olmuştur. Ve daḥi mezkūr fe tefsīr için olmak cā'izdir ki beyt-i sābıkın tefsiri vāki' ola. Emmāre ve emirden müştakdır. Mübālağa şıgasıdır. 'Allame vezni üzere ma' nāsı ziyāde emir edici dimekdir. Emmāreti kavlinde ya zamir-i mütekellimdir. Burada emareti kavli şıfat vāki' olmuştur, mevşūfu hażf olunmuştur, ma' nāsı benim nefş-i emmārem dimekdir. Bi'ş-su-yi emmāreti kavline müte' allıktır. Ma' nāsı şer viremezlik ma' nāsınadır. Mā nefiy içündür. İtte' azat māzi müennesdir. Va' azdan müştakdır. Aslı evte' azatdır. Fā' ili tahtında müstetir hiye rāci' dir emmāreye. Ma' nāsı: (9a) ol nefsi emmāre naṣīḥat aḥz etmedi, ya' ni naṣīḥat kabül etmedi. Min cehliha didüğü isti' zat kavline müte' allıktır. Min ta' lil içündür. Ma' nāsı; ecildir. Min cehlihā kavlindeki zamir-i muttaşıl nefş-i emmāreye rāci' . Ma' nāsı; ol nefsi emmāre cehlinden ötürü dimekdir. Bi nezīri'ş-şeybi didüğü min cehlihā kavline müte' allıktır. Nezīr fā' il vezni üzeredir.

* Benim kötülüklerle dolu, öğütlere kapalı nefsim; ne ihtiyarlamasından ne de saçının ağarmasından nasihat aldı.

Münzir ma' nāsına olmak cāizdir. Bedi' mebdî' ma' nāsına olduğu gibi dāhi inzār ma' nāsı cā'izdir. Nekr inkār ma' nāsına olduğu gibi. Nezīr münzir ma' nāsına olduğunca takdirce ma' nāsı ol nefṣ-i emmāre şeyb münziri ya' ni ḥavf virici şeybi bilmediği ecilden dimekdir. Nezīr inzār ma' nāsına olduğu takdirce ma' nāsı ol nefṣ-i emmāre şeybin teḥavvüfün ya' ni korkutmasını bilmediği ecilden dimekdir. Ve'l-heremi şeyb kavline ma' tūfdur. Herem birliğin nihāyet mertebesine dirler. Ya' ni ṣāhib-i ḳaṣīde beyt-i sābıkın mezmūnundan nedāmet idüp inṣāfa gelüp ḥāl bu ki şeybi nāṣih töhmetden ba'id iken şeybi nāṣihden nāṣihat aḥz etmeyüp şeybi nāṣiha töhmet eyledüm deyüp bu mezmūnun 'illetin zıkr etmek murād edinip ider ki zīrā benim nefṣ-i emmārem beni yaramazlığa da' vet idüp bana yaramaz nesne emr ider. Birliğin ve pir-i fānilığın korkmasını bilmediği ecilden va' zı nāṣihat kabül etmeyüp yaramaz yerlere yilter. Tercüme: “ Emmāre nefsim oldı va' z ile mütte' az, şeyb u herem nedir? Beni yendi cehāleti.

Şi'r: “ **Ve lā e' addet mine'l-fi'li'l-cemili ḳirā**

Ḍayfin elemme bi resi ḡayre muḥteṣemi. ”*

Vāv 'atıf içündür. La nefiy içündür. (9b) E' addet fi' l-i māzi müennesdir. Min bābi'l-if'āl. Mezkūr itte' aṭat kavline ma' tūfdur. Fa' ili taḥtında müstetir hiye rāci' dir. Nefṣ-i emmāreye. Ma' nāsı; benim nefṣ-i emmārem iḥzar eylemedi, ya' ni müheyyā idüp yıraklamadı dimekdir. Mine'l-fi'li'l-cemil kavli-i e' addet kavline müte' allaḳdır. Fi' l' den murād 'amel-i ṣāliḥdir ve ḥaslet-i merziyye' dir. Cā'iz ki mine'l-fi'li zarf-ı müsteḳar ola. Ḳıra kavlinden ḥāl ola. Ḳıra ziyāfet ve ḳanuḳluḳ ma' nāsınadır. Ḍayf konuk ma' nāsına burada ḳayf' den murād şeybdir. Elemme fi' l-i māzi e' addü vezni üzere. İmmameden müṣtaḳdır. Nüzül ma' nāsına ya' ni inmek ma' nāsına. Elemme cümlesi ḳayf kavline ṣıfat vāki' olmuşdur. Bi re' sī didüğü elem didüğü kavline müte' allaḳdır. Bi re' sī kavlinde ye zamir-i mütekellimdir. Ḍayra muḥteṣemin ḳayf didüğü kavlinden ḥāl vāki' olmuşdur. Muḥteṣem iḥtiṣāmdan müṣtaḳdır. Şe'nin fetḥası ile ve kesresi ile cā'izdir. Mu' azzez ve mükerrerem ma' nāsına. Ya' ni ṣāhib-i ḳaṣīde benim nefṣ-i emmārem beni yaramazlığa da' vet idüp va' z kabül eylemez deyüger ve nefṣ-i emmāreden ṣikāyet idüp ider ki benim

* Kötülüklerle dolu nefsim misafirini güzel amellerle karşılayamadı. O misafir de kendisine tazim ve ikramda bulunmama fırsat vermeden çıkageldi.

Nef̄s-i emmārem fi' l-i cemilden ya' ni ā' māl-i sālīhadan ve h̄ı̄sāl-ı merzīyyeden bir 'amel ve bir h̄āslet ih̄zār idüp mu'azzeẓ ve mükerrerrem olmadığı h̄alde benim başıma nāzil olub bana konuk olan birliğin konukluğu için yırāklamadı.

Tercüme: “Bir ğayr-ı muhteşem konuk etdi başıma nüzül kılmadı nefsim ona cümleden ziyāfeti.”

Şi'r: “**Lev küntü 'alemü ennî ma uvaqqiruhü.**

Ketemtü sırren bedālî minhü bi'l-ketemi.”*

Lev harf-i şart küntü (10a) Fi' l-i māzi mütekellim fi' ldir. Ef' āli nākısdan 'ālemü ennî mā üvekkiruhü cümlesi haber vāki' olmuşdur. 'Ālemü didüğü fi' l-i muzāri' mütekellimdir. Enni kavlinde ya zamîr-i mütekellimdir. Mā nefy içündür. Üvekkirü muzāri metekellimdir. Tevķirden müştakdır. Konaklık ma' nāsına fāi' li tahtında müstetir ana 'ibaretdir. Şāhib-i kaşidenin kendü nefsinde üvekkirü kavlindeki mef' ul zamîr-i şeybe rāci' dir. Ketemtü māzi mütekellemdir. Cā' iz ki ketmden müştak ola. Ke' in fethāsı ile ve te' nin sukūtu ile cā' izdir ki kitemden müştak ola. Kefin kesresi ile ve te' nin fethāsı ile veçhi evvel üzere ma' nāsı ben setr iderdüm dimekdir. Veçhi-şāni üzere ma' nāsı ben h̄ına yakardüm dimekdir. Sirran didüğü ketemtü didüğü kavlin mef' ulüdür. Sirran hafı dimekdir. Burada sir' den murād pirlıktır. Bedā fi' l-i māzi ma' nāsına zāhir oldı dimekdir. Bedā cümlesi sirran kavlinin sıfatıdır. Lî didüğü bedā didüğü kavline müte' allıktır. Lî kavlindeki ye zamîr-i mütekellimdir. Minhü didüğü muqaddere müte' allıktır. Bedā nın fā' ilinden h̄āl vāki' olmuşdur. Minhü de zamîr-i mecrür şeybe rāci' dir. Bi' l-ketemi dāhi bedā kavline mute' allıktır. Kitem ke' in kesresi ile te' nin fethāsı ile boya ve h̄ına ma' nāsınadır. Ya' ni s̄āhib-i kaşide başına nāzil olan konugun konaklığı için 'amel-i sālīh ve h̄ālet-i merzīyye ih̄zār idüp yırāklamaduğuna nādīm olub ider ki; Eđer ben zayf-ı 'aziz ve şerīf konaqlamayup mu'azzeẓ ve mükerrerrem idüp h̄ürmet etmediğim bileydüm, benim için zāhir olan ki pirlık 'alāmeddir, boyayla boyardım ve h̄ına yakardım. H̄alkın muṭi' ni olub rüsvā-yı 'ālem olmazdım.

Tercüme: “Bilsem ki h̄ürmet idemez başım anmana ketm iderdüm. Sevād-ı ketm birle şeybi.” (10b)

* Eğer nefsimin beni yeneceğini, misafirimin bu kadar erken geleceğini bilseydim ketem boyasıyla sırlarımı kapatırdım.

Şî'r: “Men lî bireddi cimâhin min ğavâyetihâ.

Kemâ yürreddü cimahu'l-ĥabli bi'l-lücemi.”*

Men istifhâm-i inkârî ve istintâk içündür. Bir eĥad kâdir deĝildir demek ma' nâsı üzere. Lî didüĝi müte'allıķı muķaddere müteķaddümdir. Men yazmenü ve yü'inü dimekdir. Ya zamîr-i mütekellimdir. Yüraddü dâĥi zıkr olunan muķaddere müte'allıķdır. Radde men' ma' nâsına cimâĥ câmışlıķ ma' nâsına ya' ni hevâ-yi bâtıla yeltenmek. Min ğavâyetihâ didüĝi muķaddere müte'allıķdır. Żarf-ı müsteķardır. Cimâĥ didüĝi kavlinde şıfat vâki' olmuşdur. Ğavâyet dalâlet ma' nâsınadır, azĝunlıķ dimekdir. Ğavâyet kavlindeki zamîr-i mecrür nefş-i emmâreye râci'. Kemâ yüraddü kavlinde kef mişil ma' nâsına reddin şıfatı vâki' olmuşdur. Mâştariyyedir daĥî mâ-i zâ'ide olmaķ câ'izdir. Yüraddü fi'l-i muzâri meĥhül ma' nâsına men' olunur dimekdir. Cimâĥu'l-ĥayli kavli yüraddü kavlinin kâ'im-i maķâm-ı fâ'ilidir. Ĥuyulât ma' nâsınadır. Bi'l-lücimi yüraddü kavline müte'allıķdır. Uyan ma' nâsına ya'nî şâĥib-i kaşîde zayf-ı 'azizi ki pirlıķdir. Konuklamadıĝı anı mu'azzez ve mükerrerem kılmadıĝı ona ĥürmet etmediĝi nefsi emmârenin zalâletinden olduĝı ecilden nefsi emmârenin dalâletçe men' olunmasını murâd edinip ider ki kimdir benim nefsi emmârenin dalaletinden olan camışlıĝın giderip dalaletinden döndürüp buna mu'in olan. Nitekim yavuz atların camışlıĝı evyân ile döndürölüp men' olduĝu gibi.

Tercüme: “Atın cimâheti nitekim red ider lücam ey kaş redd olaydı nefsim ğavâyeti.”

Şî'r: “Felâ terum bi'l-me' âşi kesre şehvetihâ,

İnne't-te'ame yüķavvî şehvete'n-nehimi.”**

Fe şart-ı maĥzûfün cevâbıdır. Taķdîri in 'arapte enne'n-nefse'l-emmârete ĥarîşatün (11a) 'ale's-şururi ve'l-ķabâyiĥ felâ terum bi'l-me' âşi: lâ nehiy içündür. Fi'l-i muĥâţapdır. Ravm'den müştakdır. Fâ'il-i taĥtında müstetir ente 'ibâretidir. Şâĥib-i kaşîdenin kendü nefsinden iltifât tarıķıyla ma' nâsı taleb eylemesin dimekdir. Bi'l-me' âşi lâ terum kavline müte'allıķdır. Me' âşi ma' şiyetin cemi' dir.

* Benim nefsim dizginlenemeyen azĝın atlar gibidir. Bu nefsi kötülüklerden alıķoyabilmek mümkün mü?

** Nefs-i emmârenin ĝünâĥ işleye işleye yorulacaĝını ve ĝünâĥ işlemekten vaz geĥeĥeĝini zannetme. Zirâ yemek aç olanın iştahını açar.

Günāh ma' nāsına. Kesre şehvetihā kavli felā terum kavlinin mef' ulüdür. Kesr, samk ma' nāsınadır. Şehvet lezzet ma' nāsınadır. Şehvetihā kavlinde zamir nefis-i emmāreye rāci' dir. İnne't-te'ame kavlinde inne harfidir, mine'l-hurufi'l-muşebbehete bi'l-fi' li. Ette'ame ismidir. Yuḡavvi cümlesi haberidir. İnnenin inne ismiyle haberiyle ta' lili vāki' olmuşdur. Felā terum kavlinin taḡdiri inne't-te'ame yuḡavvi şehvete'n-nehimi dimekdir. Yuḡavvi fi' l-i muzāri ma' nāsı kuvvet virir dimekdir. Fā' ili taḡtında mustetir. Rāci' te' am. Şehveti'n-nehimi kavli, yuḡavvi kavlinin mef' ulüdür. Nehim sıfat-ı müşebbehedir. Ḥarîsun ma' nāsına. Ya' nî şāhib-i kaşîde nefis-i emmārenin dalâletinden men' olunmasına çare bulmayup ve daḡi şurura kabaca hırsın görüp emindir ki inşāfa gele. Bir miḡtar murādın ala deyüp me' aşi üzere komaḡ isteyecek keru kendü nefisine ḡiḡāb idüp ider ki kaçan sen nefis-i emmārenin şururu ve kabaca hırsın görüp ḡarîs idüken bildinse sen ol nefis-i emmārenin hırsı şehvetinin kesr idüp soyup giydirmesini nefis-i emmāreyi ma' şiyetler üzerine komaḡla taleb eyleme. Zîrā ma' şiyet nefis-i emmārenin te' amıdır. Te' am ḡud-u ḡarîs olan kimsenin şehvetin artdırır.

Tercüme: “Pis ma' şiyetler ile gönül şehvetin sana kuvvetlenir te' amla hırsı ehl-i şehveti.”

Şi'r: “ **Ve'n-nefsü ke't-tıflı in tühmilhe şebbe 'alā**

Hubbi'r-rezāi' ve in tefḡimhü yenfeḡimi.”*

(11b) Vāv hāl içündür. Nefs didüḡi mubtedādır. Ke't-tıflı didüḡi haberidir. Kef teşbîh içündür. Tıfl oḡlana dirler in haruf-u şart tuhmilü fi' l-i muzāri' muḡāḡabdır. İhmālden muştaḡdır. Terk etmek ve kovaḡ ma' nāsına, fā' ili taḡtında mustetir ente, 'ibāretdir şāhib-i kaşîdenin kendü nefisinden iltifāt ḡarîḡıyla. Tuhmilihü kavlinde zamir tıfla rāci' dir. Şebbe fi' l-i māzi sebebden muştaḡdır. Yiḡit ma' nāsına olur. Kaviy ma' nāsına olur. 'Alā hubbi didüḡi şebbe kavline mute' allaḡdır. Rızā' ummak ma' nāsınadır. Vāv 'atıf içündür. İn harf-i şartdır. Tefḡimhu fi' l-i muzāri' muḡāḡabdır. Fiḡāmdan muştaḡdır. İrmak ma' nāsına, fā' ili taḡtına müstetir ente 'ibāretdir , şāhib-i kaşîdenin kendü nefisinden iltifāt ḡarîḡıyla tefḡimhudeki zamir 'atıfla tıfla rāci' dir. Yenfeḡimi fi' l-i muzāri' dir infi' al bābından. İnfiḡāmdan muştaḡdır. Ma' nāsı kesilir dimekdir. Fā' ili taḡtında hüve rāci' dir 'atıfla. Ya' ni şāhib-i kaşîde beyt-i sâbıḡın mezmünü te' kiden ve işbāten kaşḡ idüp ider ki hāl bu ki nefis emer oḡlan gibidir. Eḡer ol

* Nefis süt emen bebek gibidir. Zamanında süttten kesmezsen büyüyünce de emmek ister.

emer oğlanı emmekden kesmeyüp ihmāl edecek olursan emmeye harīs olub, emmek muḥabbeti gālib olur, emmek üzerine yetenek olub ḳaviy olur. Eğer emmekden kesecek olursan memeden kesilüp hırşı zāil olur. Nefs-i emmāreyi daḫi me‘aşı işlemekten kesmeyüp ihmāl edecek olursan me‘aşı işlemek üzerine ḳaviy olub harīş olur. Eğer me‘asīden kesip men edecek olursan hırşı zā’il olub ḫayra mā’il olur.

Tercüme: “Nefsin rażī‘a benzer emir ḳovsun anı, süttten kesersen öğrenür ider ḳanā‘atı.”

Şi‘r: “Faşrif hevāhā ve hāzır en tuvelliyeḫū

İnne’l-hevā mā tevellā yuşım ev yeşımı ”*

Fe şart-ı mahzūfun cevābıdır. Taḳdir-i kelām iz ā‘rafte (12a) şānū’n-nefsi’l-emmāreti ve hālehā fāşrif hevāhā dimekdir. İsrif emr-i ḫazırdır. Şaḫib-i ḳaşidenin kendü nefesine ḫitābdır. İltifāt tarīkiyle ma‘nāsı tağyir eyle döndür demekdir. Hevāhā ḳavli işrif ḳavlinin mef‘uludur. Zāmir-i mecrūr nefş-i emmāreye rāci‘dir. Ma‘nāsı nefş-i emmārenin şurura ve ḳabāyıḫa hevāsını ve melyini döndür dimekdir. Hāzır emirdir. Bu daḫi Şaḫib-i ḳaşidenin nefesine ḫitābdır. Ma‘nāsı ḫavf eyle ve ihtıraz eyle dimektir. En maşdariyedir. Tevellā fi‘l-i müzari‘dir. Muḫātab min bābı’t-tef il fā’il taḫtında müstetir ente. ‘İbāretdir şaḫib-i ḳaşidenin kendü nefşinden iltifāt tarīkiyle tuvellide zamir-i muttasıl hevāhā didüğine, hevā ḳavline rāci‘dir. Ma‘nāsı nefş-i emmāre hevāsını üzerine ḫākim ḳılmaḫtan ihtıraz eyle dimekdir. İnne’l-hevā ḳavlinin taḳdiri li enne’l-hevā dimekdir. Lām-ı cerra ḫazf olunmuşdur ve ḫazır en tuvelliyeḫū ḳavlinin ta‘lilidir. Mātevellā didüğü ḳavlindeki mā şart içündir ve daḫi mādāme ma‘nāsına olmak cā’izdir. Vech-i evvel üzere ma‘nāsı kaçan nefş-i emmārenin hevāsı üzerine ḫākim olacaḫ olursa dimekdir. Vech-i şānī üzere ma‘nāsı mādemki nefş-i emmārenin hevāsı üzerine ḫākim olan dimekdir. Yuşım fi‘l-i müzari‘ min bāb-ı if‘al işmāden müştāḫdır aşlında yuşmī idi ‘alamet-i cezmden ötürüye düştü. Mātevellā ḳavlinin cevābı vāki‘ oldı helāḫ ider ma‘nāsına. Ev yeşımı ḳavli yeşımın fethāsı ile yeşım ḳavline ma‘tūfdur. Ye‘idu vezni üzere veşımden müştāḫdır. ‘Ayıb getirir dimekdir yani şāḫib-i ḳaşide nefş-i emmārenin şanı ne eydüğün ve hāli ne şey üzerine eydüğün bildikden sonra ider ki Eđer sen (12b) Nefş-i emmārenin şanını ve hālini bildinse sen ol nefş-i emmārenin hevāsını tağyir idüp döndür. Ve daḫi nefş-i emmārenin hevāsını üzerine ḫākim ḳılmaḫdan ḫazır eyle zırā kaçan ol senin üzerine ḫākim olursa seni helāḫ ider ve yāḫud ‘ayıblu kalur.

Tercüme: “Nefsin hevāsını övdün getirürsen sen anun döndür hevāsını ona virme imarati.”

* Nefsini kontrol etmek istiyorsan; onu hākimiyetin altına al. Nefşinin kontrolüne girersen nefşin seni helak eder ve sana zarar verir.

Şi'r: “ **Ve rā' ihā vehye fi' l- ' amāli sā' imetün,**

Ve in hiye's-sehāleti'l-merā' felā tesumi”*

Vāv 'atıf içündür ve rā' ihā didüğü mezkūr ısrıf kavline ma' tūfdur. Rāi' emr-i hazırır mufā' ale bābindan. Şahib-i kaşidenin kendü nefesine hitâbdır iltifât tarikiyle rā' ihā kavlindeki zamîr-i mensûb-u muttaşıl rāci' dir emmāreye. Ma' nāsı ol nefş-i emmāreyi güdüp zaṭ eyle dimekdir. Vāv hāl içündür. Hiye nefsi emmāreye rāci' dir. Fi' l-ā' mālî kavli sā' imetün kavline mute' allıkdır. Ā' māl ' amelin cemi' dir. Ā' mālden murād ā' māl-i şāliḥadır. Sāi' metün salmıyor dimekdir. Vāv ibtidā' içündür. İn harf-i şart hiye zamîr-i munfaşıldır nefsi emmeraye rāci' dir fi' l-i maḥzūfun fā' ilidir. İsteḥlet didüğü fi' l-i maḥzūfun tefsiri vāki' olmuşdur. Taḳdir-i kelām ve in isteḥlet hiye isteḥlet dimekdir. Allah-u tebāreke ve te' ālānın ve in eḥadun mine' l-muşrikine istecārike didüğü kavlinin tariki üzerine el-mera' didüğü isteḥrati'l-mer' a kavlinin ma' nāsı ol nefş-i emmāre otlağı tatlı bulacak olursa dimekdir. Fe cevāb içündür. Lā tesumi nehy-i hazırır. İsamdan müştakır. Şahib-i kaşidenin kendü nefesine hitâbdır. Ma' nāsı ol nefsi emmāreyi lezzet bulduğu mer' āda ra' y eyleme dimekdir. Ya' ni şāhib-i kaşide feşrif hevāhā kavlinde 'atıf idüp der ki sen nefsi (13a) emmārenin şānını ve hālını bildinse ol nefş-i emmāreyi güdüp zaṭ eyle hālbuki ol nefş-i emmāre a' mālî şāliḥada salma yürüdür. Kaçan ol nefsi mer' ayı tatlı bulacak sen ol nefş-i emmāre kendü veya leziz gelen mer' ada ra' y eyleme bir āḥir mer' ada ra' y eyle ki nefş-i emmāre riyāzet-i şedide üzerine kılasın.

Tercüme: “Gör salma olmasın anı yaḥşī ri' ayet et mer' ayı tatlı bulduğu dem kava sāmēti.”

Şi'r: “ **Kem ḥassenet lezzeten li' l-meri' kātiletēn**

Min hayşü lem yedri enne's-semme fi' d-desemi”.**

Kem haberiyedir keşira ma' nāsına hassanet fi' l-i māzi müenneş min bāb-i tef' il taḥtında fā' il-i mustetir hiye rāci' emmāreye. Ma' nāsı ol nefş-i emmāreni küçük gösterir dimekdir.

* Nefsin amelle ve işle meşgulken dikkat et. Nefsin yaptıklarından hoşlanıyorsa ona o işi yaptırma, nefsin şımartma.

** Nefsin insāna tattırdıkları insān için öldürtücüdür. Çünkü insānlara zehir, tatlı şeylerle sunulur.

Lezzet kavli hassenet kavlinin mef'ülüdür. Li'l-meri' hassenet kavline mute'allıktır. Meri' şey dımeıdır. Kātıleıen kavli lezzeten didüğinin sıfatıdır. Min hayşü ta'lil içündür. Hassenet kavline mute'allıktır. Lem yedri didüği hayşü kavlinin muzāf-ı ileyhi vāki' olmuşdur. Lem yedri lem ya' lem ve lem yefhem ma'nāsınadır. Tahtında fā'il-i mustetir hüve rāci' idir li'l-meri' kavline. Enne's-şemme fi'd-desemi kavli lem yedri kavlinin mef'ülüdür. Sem zehir ma'nāsınadır. Desem cerb-i te'ām ma'nāsınadır ya'ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mısra-ı şānisinin mezmünuna kaçan ol nefş-i emmāre mera'yı leziz ve tatlu bulacak olursa sen ol nefş-i kendüne leziz gelen mera'da ra'y eyleme dedikten sonra bunun üzerine ta'lil kaşt idüp der ki nice kerrātla ol nefş-i emmāre kişiyeye huda' idüp fi'l-ħaķıka lezzet olmayan belki kişinin helākine sebep olan nesneyi bi hayşü's-şuret kişiyeye küçük gösterir. Şol hayşiyetle ki kişi fehm idüp anlamaz ki. (13b) Ta'mında zehir vardır. Nefş-i emmāre ona huda' etmişdir.

Tercüme: " Ey nice şene tatlu gelür nefse, 'aķıbet ma'lüm olur ki zehirdir anın desumeti. "

Şif'r: " **Vahşe'd-desāise min cūin ve min şebiin**

Fe rebbe maħmeşatin şerrun mine't-tuħemi."

Vāv 'atıf içündür. İhşi emr-i ħazırdır ħeşiyeden ħavf eyle sen dımeıdır. Şāhib-i kaşidenin kendü nefşine ħitābdır. İltifāt tarıķıyla. Desāise ihşi kavlinin mef'ülüdür. Desāise desisenin cemi'dir, gizli fitneler dımeıdır. Min cu'in kavli ed-dasāise kavlini beyāni vāki' olmuşdur. Cu' aķlık ma'nāsınadır. Min şebi' kavli min cū'in kavline ma'tūfdur. Şiba' tokluk ma'nāsınadır. Fe rubbe kavlinde fe ta'lil içündür. Rubbe aslında ta'lil içündür. Bu maħalde tekşir içündür. Maħmeşatin maşardır, meşgabetin vezninde ziyāde aķlık ma'nāsınadır. Ferubbe maħmeşatin kavlinin mute'allıķı maħzūfdur. Taķdir ferubbe maħmeşatin üşerrun mine't-tuħami raeytehu dımeıdır. Şerrun kavli mecrūr olmak cāizdir. Maħmeşatin kavline sıfat vāki' olmak üzere merfu' olmakla cāizdir. Mubtede-i maħzūfun ħaberi olmak üzerine taķdir, hüma şerrun dımeıdır. Hüma şerrun cümlesi maħale'l-mecrūr maħmeşatin kavline sıfat vāki' olmak üzerine şer ħayrın zıttıdır. Mine't-tuħam kavli şerrun kavline mute'allıktır.

* Aķlık ve toklukla ibadet yaptığını zannetme; Zirā aķlıđın tokluğundan daha zararlı olabilir.

Tuham aslında tuhmeten idi te'nin zammesi ile ha'nın mim'in fethasıyla cemi' tuhmât gelür. Tuhmeten aslında vehmeten idi. Vāv te'ye kalb olundu. Nitekim tuğlan kalb olunduğu gibi burada tuham didüğü kavlinde te hazf olunmuşdur kâfiye ecli için, Tuhemtu kalak ma'nāsına. Ya'ni şāhib-i kaşīde nef̄s-i emmārenin ba'zı huda'sını zıkr (14a) itdükden sonra ol nef̄s-i emmārenin gizli fitnelerini zıkr idüp onlardan havf olunmasını emr etmek murād edinip ider ki havf idüp kork nef̄s-i emmārenin gizli fitnelerinden ki açlıktan tokluğdan hāşıl olunur. Zīrā açlıktan hādeş-u sū-i hulk-u melāmet-u müşevvişü'l-hāl olmak hāşıl olur. Bilki yakīn olur kişinin lisanı üzerine mālā yenbeğī cereyān iddürüp küfre bā' iş olur ve daği tokluğdan kasevet ve gaflet ve galebe-i şehvet hāşıl olur. Amma ekseri evkātta açlık tokluğdan eşed olur. Zīrā küfre bā' iş olması vardır.

Tercüme: “Meyl etme çu'a ve şiba'a evşatı gözet, ey nice maḥmeşa götürür nice bitneti.”

Şi'r: “**Ve'stefrig'i'd-dema' min 'aynin kad imtelet**

Mine'l-meḥārimi ve'l-zem ḥimyate'n-nedemi.”*

İstefrig emr-i ḥazırdır istif āl bābından, şāhib-i kaşīdenin kendü nef̄sine ḥitāb iltifāt t̄ariḳiyle. Ed-dema' mef'ūldür, istefrig kavlinin dumu' gözyaşına dirler. Min 'aynin istefrig kavline müte'allıktır. Ma'nāsı gözünden yaş akıdıp ağlamaktır. İmtele'tet fi'l-i māzī müenneş min bāb'ıl ifti'al fā'ili tahtında mustetir hiye rāci' 'ayna ma'nāsı t̄oldı dımeḳdir. Min el-meḥārimi didüğü imtelet kavline müte'allaḳdır. Meḥārim maḥremi cemi'dir. Maḥrem harām ma'nāsınadır. İlzem emirdir. İstefrig kavline ma'tūfdur. Ma'nāsı mulāzemet eyle dımeḳdir. Ḥimyete'n-nedemi didüğü kavli ilzem didüğü kavlinin mef'ūlüdür. Ḥimye ḳinniye vezni üzerinedir. Aslında ḥumuvet nitekim ḳinye ḳunuvet idi. Ḥimye ḥıfz-u ḡayret ma'nāsınadır. Nedem nedāmet (14b) ma'nāsına ya'ni rücu' tevbe pişmanlık ma'nāsına, ya'ni şāhib-i kaşīde muḳaddümen nef̄s-i emmārenin cehāletinden ve camışlığı cihetinden naşihat aḡz etmedüğü zıkr idüp ve nef̄s-i emmārenin hevāsı taḡyir etmek vacip idiyken beyān itdükden sonra ağlamak tevbe ve nedāmet muḳaddemesi iddüğüne işāret idüp der ki; gözyaşını döküp ağla ki gözün ḥarama nāmeşru' yerlere nazar eylemekden 'işyāni ih̄tilatla dolmuş ve muḥteli'l-hāl olmuşdur.

* Haramlarla dolu gözünden gözyaşlarını boşalt ve pişmanlık perhizini aklından çıkarma.

Ve daḥi nedāmet hıfzına tevbe ve rücu‘ ğayretine mülāzemet eyle. Umiddir ki maġfur-u masūn olub maġbūn ve maḥzūn olmayasın.

Tercüme: “ Yaşı ḥarāmla dolu gözlerden ağıdup, kıl geçen günāhların için nedāmeti.”

Şi‘r: “ **Ve ḥālifi’n-nefse ve’ş-şeytāne va ‘aṣihimā**

Ve in hüma meḥāzāke’n-nuşḥa fettehimi.”

Ḥālif emr-i ḥazırdır müfā‘ ale bābından, şaḥib-i қаşīdenin kendü nefesine ḥitābdır, iltifāt тариқиyle. Ma‘nāsı muḥālafet eyle nefse daḥi şeytāna dimekdir. En-nefse didüġi kavline ma‘tūfdur. Nefs diye kişinin zātına itlāk idirler ki andan ene demekle ta‘bır olunur. Ve ba‘zıları nefis ‘aqlıdır dirler. Eġer ḥayra yilterse nefş-i muṭmeinne dirler. Eġer şerre yilterse nefş-i emmāre dirler ve eġer ḥayra şerre yilterse nefş-i mühmele dirler. Şeytān aşında melek idi. Ḥazret-i Ādem’e tekebbürlenip secde etmedi. Ol sebebdan dergāhdan sürölüp la‘net olundu ve daḥi şunlar ki kişiyi nāmeşru‘ yerlere yilticilerdir. İnsi olsun cinni olsun onlara şeytān itlāk iderler. İsti‘āre тариқиyle va‘simihime kavli ve ḥālif kavline ma‘tūfdur. İ‘si emirdir, ikinci bābdan ‘isyāndan müştakdır. (15a) Zāmir-i muttaşıl nefse ve şeytāna rāci‘dir. Ma‘nāsı; nefse ve şeytāna ‘āsī olan nefsin hevāsına muvāfaqat eyleme ve şeytāna itā‘at etme dimekdir. Ve in hüma kavlinde in ḥarf-i şart hüma fi‘l-i maḥzūfun fā‘ilidir. Nefse şeytāna rāci‘dir. Meḥāzāke kavli fi‘l-i maḥzūfun tefsiri vāki‘ olmuştur. Ḥaḫḫ sūbḥan ve in ehadün mine‘l-müşrikāne istecerāke kavlinin üslubu üzere. Meḥāzā fi‘l-i māzi teşniyedir. Fā‘ili nefisden, şeytāndan ‘ibāretdir. Kef zāmir-i bāriz muttaşıl mef‘ülü evvelidir. Meḥāzā kavlinin ‘ibāretdir şaḥib-i қаşīdenin kendü nefisinden, iltifāt тариқиyle. En-nuşḥa mef‘ülü şānisidir. Nuşḥ naşihat ma‘nāsına. Ve in hüma meḥāzāke’n-nuşḥa kavlinin ma‘nāsı nefisle şeytān sana şüretā ihlaşla naşihat maḥza idirlerse dimekdir. Fe‘t-tehimi kavlindeki fe cevāb içündür. İttehimi cümlesi ve in hüma kavlinin cevābıdır. İttehimi emr-i ḥazırdır min bābi‘l ifti‘al tühmetden müştakdır. Ma‘nāsı nefse şeytāna tōhmet eyle dimekdir. Sözlerin istima‘ etmeyüp tekzib iyle dimekdir. Ya‘ni şaḥib-i қаşīdenin beyt-i sābıkda tevbe ve rücu‘ ğayretine ve pişmānlık hıfzına mülāzemet eyle didikten sanra nefse, şeytāna daḥi muḥālafet etmek lazım olduġu ecilden gerü nefesine ḥitāb idüp ider ki nefse ve şeytāna nefsin hevāsına ve şeytānın iġvāsına müvāfaqat etme ve bu ikisine ‘āsī olub emirlerini imtişāl ve itā‘at etme. Қақан bunların sana şüreten ihlās üzerine mahza naşihat ve izḥār-ı muḥabbet-i meveddet

* Nefis ve şeytandan gelenlere uyanık ol, karşı koy. Onların en güzel öğütlerinde bile bir hile olabileceğini unutma.

iderlerse sen bunlara töhmet ile naşihatlerin ve izhār-i meveddetlerin tekzib eyle, bunların mekâllerin istimâc eyleme. (15b) zîrâ âc düvlerdir. Ğarażları ve Ğuda larıdır, vardır.

Tercüme: “ Şeytāna, nefse ‘āzî olub kıl muĞālafet öĞüt virirse sana eyle töhmeti.”

Şîr: “ **Velā tuţı‘ minhümā Ğaşmen velā Ğakemen**

Fe ente ta‘ rifü keyfe’l-Ğaşmi ve’l-Ğakemi.”

Lā tuţı‘ nehy-i Ğazırdır. İtā‘ atden müştakdır şāhib-i Ğaşidenin nefesine Ğitāb iltifāt tārîķiyle minhüma didüĞi lātuţı‘ Ğavlinin mef’ül-ü maĞzūfun beyānı vāķi‘ olmuşdur. TaĞdir-i kelām lātuţı‘ külle vāĞidin minhüma dimekdir. Hüma nefse ve şeytāna rāci‘ dir. Ma‘nāsı nefisden şeytāndan herbirine ita‘at eyleme dimekdir. Ve müti‘ olma Ğaşmen Ğavli min hüma didüĞi Ğavlindeki zāmir-i mecrūr-u muttasılın merci‘-yi ileyhisi olan nefisden ve şeytāndan Ğāl vāķi‘ olmuşdur. Velā Ğakemen didüĞi Ğaşmen didüĞi Ğavline ma‘tūfdur. Ğaşmen Ğavlinin ma‘nāsı Ğuşümet edici oldukları Ğâlde dimekdir. Velā Ğakemen Ğavlinin ma‘nāsı daĞi sen müti‘ olma nefse ve şeytāna Ğākım oldukları Ğâlde dimekdir. Fe ta‘lil içündür. Ente zāmir-i muĞātabdır. Şāhib-i Ğaşidenin kendü nefisinden ‘ibāretdir, iltifāt tārîķiyle. Ta‘rifü fi‘l-i müzari‘ dir. MuĞātab şāhib-i Ğaşidenin kendü nefisine Ğitābdır. Ma‘nāsı bilürsin dimekdir. Keyde’l-Ğaşmi ta‘rifü Ğavlinin mef’ülüdür. Keyd mekr ve Ğiyle ma‘nāsınadır. Ve’l-Ğakemi keydü’l-Ğaşmi didüĞi Ğavline ma‘tūfdur. Kāfiye ecl için mim meksūra kılınmışdır. Ya‘ni şāhib-i Ğaşide beyt-i sâbıķda nefse ve şeytāna muĞālafet eyle dedikten sonra nefsin ve şeytānın her birisinin enşarı ve ā‘vānı var idigüne tenbîh idüp ve bunlar Ğuşümet (16a) edici oldukları Ğâlde daĞi Ğakem oldukları Ğâlde bunlara ita‘at olunmamasına te’kîd idüp ider ki nefse ve şeytāna müti‘ olma. Bunların Ğuşümeti olub senin için Ğaşım oldukları Ğâlde ve daĞi senin üzerine Ğakem olub Ğükümetlerine ita‘at eyleme. Zîrâ sen bunların Ğuşümetini ve Ğükümetini bilürsin. Ğükümetleri ĞaĞ üzere deĞildir. Belki Ğükümetleri mekr ve şer üzerine.

Tercüme: “ Ğaşım u Ğakem fesādın bilirsun. Anlara Ğaşım olsalar yāĞūd Ğakem etme ita‘ati.”

* Nefis ve şeytan ister düşman ister hakem olsun onlara uyma. Çünkü bu hakemin ve düşmanın nasıl zararlara sebep olabileceğini sen iyi bilirsin.

Şi'r: “ **Estağfiru'l-lāhe min avlin bilā 'amelin**

Lead nesebtü bihī neslen lizi 'uumi.”*

Estağfiru fi'l-i muzāri' mütেকellim min bābi'l-istif'al. Ma'nā Allah'dan mağfired taleb ider ben dimekdir. Min avli estağfirullah avline müt'e'allıdır. Min eclin ma'nāsına bilā 'amelin didüğü avli didüğü avlinin şıfatıdır. Ma'nası öyle avil ki teri 'amele muārindir dimekdir. Lead nesebtü avlinde lam kasem-i maħzūfun cevābıdır. Tadīri vallahi lead nesebtü dimekdir. ad taħkik içündür. Nesebtü fi'l-i māzi nefsi mütেকellim vaħde nisbetden müştakdır. Bihi didüğü nesebtü avline müt'e'allıdır. Zamīr-i mecrūr min avlin didüğü kavle rāci'dir. Neslen nesebtü avlinin mef'ülüdür. Neslen veled ma'nāsına lizi 'uumin didüğü muaddere müt'e'allıdır. Neslen avline sıfat vai' olmak cāizdir ve daħi lām-ı cerra ile ma'nāsına olub nesebtü avline müt'e'allı olmak cāiz. Bu tadirce bihī avlindeki be sebep ma'nāsına olur. Tadīr-i kelām vallāhi in kāne'l-avlü şābiten bilā 'amelin lekad nesebtü bi sebebi kevnī'l-avli ğayra şābitin bi'l-'ameli neslen ilā şahsin 'uumin dimekdir. (16b) zī 'uumin deyü oğlan gelmeyen ere ve 'avrata iqlāk idirler. Ya'ni şahib-i aşidenin ma'şiyetlerin gördükten sonra ve abaħatların bildikden sonra nefsin hevāsından i'tirāz itdükden sonra ha sübhān ve te'ālādan mağfired talep idüpider ki Allah-ü te'ālādan mağfired talep idüp ider ki Allah ü te'ālādan mağfired talep idüp Allah'a sığınırım. 'Amele muārın olmayup a'meli olmayan avlinde otürü ol Allah-u tebāreke ve te'ālā haı için a'mele muārın olmayān avlinde 'amel kelimesini ol oğlan gelmez avratdan oğlan kelimesine nisbet iderim. Pes imdi a'mel ile olmağan avle i'timat etmek oğlan olmaz avratdan oğlan taleb etmek gibidir.

Tercüme: “ Nesli 'aıme nisbet idüp avli bi 'amel için nisbet etdüm iderim andan nābiteye.”

Şi'r: “ **Emertüke'l-ayre lākin mā'temertü bihī**

Ve me'stekamtü femā avli leke's-teımı.”**

* Fiile dönüşmeyen kuru sözlerimden Allah'a sığınırım. Ben böyle davranışlarımla kısır birine çocuğunun olduğu isnadında bulunmuş gibi oldum.

** Kendim yapmadıktan sonra sana hayrı tavsiye etmemin ne anlamı olabilir? Sana “dosdoğru ol” dememin ne faydası var?

Emertü fi‘l-i mâzi mütekellim vaħde. Kef zamîr-i muħātab, Muħātab ‘ibāretdir. Şahîb-i kaşîdenin kendü nefsinden iltifāt târikiyle ma‘ nâsı ben sana emir etdüm dimekdir. El-ħayra emertü ħavlinin mef‘ülüdür. Hazf-i îşāl kâbilindendir. Nez‘î’ ħâfiz üzere mensûbdur. Taħdiri emertüke bi‘l-ħayrı dimekdir. ‘Amel şol nesnedir ki anın için ‘aķibet ħāmide ola. Lâkin istidrāk içündür. Mâ nefiy içündür. İ‘temertü fi‘l-i mâzi mütekellim vaħde min babi‘l-ifta‘ āl. Bihî ħavlinde me‘temertü ħavline müte‘allıķdır. Żamîr-i mecrür emertüke‘l-ħayra didüĝi ħavlinin mazmünuna râci‘dir. Ma‘ nâsı ben sana emretdiĝimle mü‘temir olmadum ya‘ ni ihtimām idüp ona imtişāl eylemedim. Ve mestekamtü ħavlinde vāv ‘atıf (17a) Mâ nefiy içündür. İsteħamtü fi‘l-i mâzi mütekellim vaħde min bâbi‘l-istif‘al, istikāmetden müştakdır. Ve esteħamtü emertüke‘l-ħayra didüĝi ħavline ma‘tûfdur. İstikāmetden murād ħayratı işlemek üzerine mudāvemeddir. Ve münkerâtı terk üzerine müvāzabatdır, ħorkmaktır. Ol Allah‘ı Cebbārı ol Muħammedi muħtârı sevmekdir. Femā ħavli didüĝi ħavlinde fe şart-ı maħzûfun cevābıdır. Taħdir-i kelām izālem yesteķim femā tueşşir ħavli dimekdir. Mâ istifhām içündür. ħavlide ye zamîr-i mütekellimdir. Leke didüĝi ħavli muħaddere müte‘allıķ olmak cāizdir. Takdiri yetee‘ş-şerü leke dimekdir. Ve daħî ħavli didüĝi ħavline müte‘allıķ olmak cāizdir. Kef zamîr-i ħiţābdır. Şahîb-i kaşîdenin kendü nefsinden ‘ibāretdir, iltifāt ħarikiyle isteķim emri-ħazırdır, istikāmetden müştakdır. Femā ħavli didüĝi ħavlinin mef‘ülüdür. Ya‘ ni şahîb-i kaşîde beyt-i sâbıķın mazmünün tefsîr etmek murād ve mefhümün beyān eylemek edinip gerü kendü nefesine ħiţāb edinip ider ki ben sana emir eyledüm şol ħayrı ki anın için ‘akibet-i hamîde vardır. Lâkin ben ol emri kabûl idüp münkerâtı işleyip Ĥaķ sübĥān ve te‘ālā cānibinden olan o emrin nevāhinin üzerine oldım müşteķim olmadım. Pes imdi ben bu hāl üzerine olub müşteķim olmayacak, benim sana müşteķim ol didüĝim ħavlim nedir ve senin nice müessirdir ve ne asıl nesne-i müfidir. Lakin sözü söyliyene nazār eyleme sözüne nazār eyle.

Tercüme: “ Ĥayr işle didüm işlemedim toĝrı olmadım pes nice ħıldurım sana ben istikāmeti.”

Şi‘r: “ **Velā tezevvedtü ħable‘l-mevti nāfileten**

Velem üşalli sivā farzin velem eşümi.”*

* Farz olan namāz ve oruç dışında bir ibadetim yok. Hālbuki nāfile ibadetlerle dolu bir azık hazırlayabilirdim.

Vāv ‘atıf içündür. Lā nefiydir. Tezevvedtü fi‘l-i māzi (17b) mütekellim vaḥde min bâbi‘t-tefe‘ul. Ve mestekāmtü ḳavline ma‘tūfdur. Ma‘nāsı ben azık tutmadım, āḫiret yırağın görmedim. Ḳable‘l-mevt didüğü ḳavli tezevvedtü ḳavlinin mef‘ülüdür. Ma‘nāsı farz olan namāzdan ğayrı nāfile oruç tutmadım ve azık etmedim dimekdir. Velem üşalli ḳavlinde vāv ‘atıf içündür lem uşalli ḳavli lā tezevvedtü kavline ma‘tūfdur. Uşalli fi‘l-i muzāri’ mütekellim vahde tef‘il bâbindan. Aşlında üsallî idi ‘alemetü cezmden için ye sâkıt oldu. Ma‘nāsı namāz ḳılmadım dimekdir. Sive‘l-farzı didüğü ḳavlinin ma‘nāsı farz olan namāzdan ğayrı dimekdir. Velem üsami ḳavlindeki vāv ‘atıf içündür. Lam üsami ḳavli vela tezevvedet didüğü ḳavline ma‘tūfdur. Üsami aşlı muzari‘ mütekellim vaḥde. Aşlında üsamî idi lem dāḫil olub cezm-i ameleyñ etdi. İctimāi‘ sâkineyn lâzım gelüp vāv hazıf olundu. Ma‘nāsı ben oruç tutmadım farz olan oruçdan ğayrı dimekdir. Ya‘ni şāḫib-i ḳaşide beyt-i sâbıkın mısra-yı şānisinin mezmūnunda teessüf ve teḫessür idüp ḫaḳ sübhān ve te‘ālā cānibinden olan evāmirin ve nevāhinin ḫılāfı üzerine olub müstekim olmadım didüğinden sonra gerü teessüf ve teḫassür idüp ider ki daḫi azık tutmadım ve ahiret yırağın görmedim, bana ölüm gelmezden evvel ‘ibadet-i nāfileye meşğul olmadım farz olan namāzdan oruçdan ğayrı nāfile namāz ḳılmadım, oruç tutmadım.

Tercüme: “ Ölmezden evvel nevāfile zād edinmedim. Savm u salātı ḳılmadım illā farīzati”

Şi‘rū‘l-faslū‘ş-şāliş-i fi medāyiḫi‘r-rusūl ‘aleyhi‘ş-şelām.

Şi‘r: “ **Zālemtü sünnete men aḫya‘z-ḳalāme ilā**

Eni‘şteket kademāhu‘z-zurra min viremi.”*

(18a) Ez-zurru min veremi zālemtü fi‘l-i māzi mütekellim vaḥde zulumden müştāḳdır. Ma‘nāsı ben zulüm eylemedim nokşan üzerine dimekdir. Sünnet didüğü zālemtü ḳavlinin mef‘ülüdür. Sünnet sünnetden murād Resūl salla‘l-lahü ‘aleyhi ve sellemin ḳavlidir ve fi‘lidir. Men ism-i mevsüldür. Burada menden murād ḫazret-i Resūl’dür. Eḫya fi‘l-i māzi min bâbi‘l-if‘al. iḫyādan müştāḳdır. Ez-ḳalāme didüğü eḫya didüğü ḳavlinin mef‘ülüdür. Zālāmin maştardır. Zehābün veznine burada müzlem ma‘nāsına. Taḳdīri el-leylü‘l-müzlemü dimekdir. Ma‘nāsı ḳaranlık giceleri iḫya iderdi tā‘atlı dimekdir. İlā en işteket ḳavli aḫya ḳavline müte‘allıḳdır. En maştariyedir. İşteket

* Gecelerini ayakları şişinceye kadar ibadetle geçiren peygamberin sünnetini yerine getirmeyerek kendime zulmettim.

ķavli fi' l-i māzi müenneş ifti' al bābından şikāyetden müştāķdır. Ķademāhü didüĝi iştetek ķavlinin fā' ilidir. Ķademā ķademin teşniyesidir. Zāmire izāfetle nun düşmüştür. Ķademin ayak ma' nāsınadır. Zāmīr-i mecrūr mevşüle rāci' dir. Ez-zura kavli mensūbdur, nezi' hāfiż üzerine taķdīri mine'z-zurri dimekdir. İştetek ķavlinin mef' ūlūdūr. Ma' nāsı zarardan dimekdir. Min verem didüĝi zarf-ı müsteķardır. E' z-zurru kavlinin beyān vākī' olmuştur. Verem şiş ma' nāsınadır. Ya' ni şāhib-i ķaşide hāzret-i Resūl'ün medhini şurū' idüp ve beyt-i sābıkda te' essüf ve teħassür idüp açık tutmadım ve aħiret yıraĝan görmedim didüĝinin ķaşt idüp ider ki karanlık gicede tā' at ve ' ibādet etmekle sabāha deĝin uykusuz ķalmaķla ta mübārek ayakları verem zahmetinden şikāyet edinceye kadar karanlık giceleri ihyā idüp sabāha çıkan kimsenin ki hāzret-i Resūl'dür sallallahu ' aleyhi ve ' ş-sellem. (18b) sünnetini ve fi' lini terk idüp kendüme zulüm eyledüm dimekdir.

Tercüme: “ Ol dertleri dedi tutanın sünnetin ķaddim kim ayaĝı ķalurdı veremden şikāyeti. “

Şi'r: “ **Ve şedde min seĝabin aħşā' ehü veķevā**

Tahte'l-ħicāreti keşhan mütref' el ādemi.”*

Vāv ' atıf içündür. Fi' l-i māzi şedde vezni üzerine ma' nāsı muħkem idüp baĝladı dimekdir. Beyt-i sābıkda eħya didüĝi ķavline ma' tūfdur. Min seĝabin didüĝi şedde ķavline müte' allıķdır. Min ecli ma' nāsına seĝab aķlık ma' nāsına. Eħşā hāşenin cemi' dir. Hāşe böĝür ve yıl ma' nāsınadır. Ve yürek üzerine itlāk idirler. Zāmīr-i mecrūr hāzret-i Resūl'e rāci' idir. Tavā fi' l-i māzi fa' ili tahtında müstetir. Hāzret-i Resūl'e rāci' dir. Ma' nāsı bükerti dimekdir. Tahte'l-ħicāreti didüĝi tavā didüĝi ķavlinin zarfıdır. Taht cihāt-ı sittedendir. Fevķın zıddıdır. El-ħicāra taş ma' nāsına keşhan ķavlinin mef' ūlūdūr. Keşh yan ve böĝür ma' nāsınadır. Mütref el-edemi tavā didüĝi ķavlinin fa' ilinden ĝal vākī' olmuştur. Mütref lātif ma' nāsınadır. Edem cilt ma' nāsınadır. Ya' ni şāhib-i ķaşide beyt-i sābıkın mezmūnuna ' atıf idüp teħassür ve te' essüf idüp ve hāzret-i Resūl'ü medh ķaşt idüp ider ki ve daħi hāzret-i Resūl'ün sünnetin terk eyledüm. Ol mübārek boş böĝürlerine aķlıktan taş başlardı. Laţif ve küçük beden oldukları hāde taş altında yanların ve böĝürlerin bükerti.

Tercüme: “Aç olduĝınca yüreĝi salınmamak için nāzik tenine baĝlar idi ol ĝicāreti. “

* O; aķlıktan karnına taş baĝlar, sarkan derilerini taş altında toplardı.

Şif'r: “ **Ve rāvedethü'l-cibālū's-şümmü min zehebin**

‘ **An nefsihî fe erāhā eyyemā şememi.**“*

Vāv ‘atıf içündür. Rāvedet (19a) Fı'l-i māzi müenneşdir. Müfā'ale bābından mürāvededen müştakdır. Mürāvete kendü āhıri için ve āhirin murād üzerine olmak için ceddeler talep etmeye dirler. Żamir-i bārizi muttaşıl ĥazret-i Resül'e rāci' idir. El-cibāl rāvedet kavlinin fā'ilidir. Cibāl ceblin cemi'dir. Tağlar dimekdir. Eş'şemmü didüğü cibelin sıfatıdır. Şümmün eşemmün cemi'dir. Ĥumrun eĥmerun cemi' olduğu gibi. Eş-şemmü ulu dimekdir, Ā' zemü ma' nāsına min zehebin didüğü el-cibāl kavlinde hāl vākī' olmuşdur zehebe'n-nün dimekdir. ‘ An nefsihî didüğü kavli rāvedet kavline müte'allıktır. Żamir-i mecrūr ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Fe erāhā didüğü kavlindeki erā fı'l-i māzidir. İf'āl bābından. Fā'ili tahtında müstetir. Ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Ma' nāsı gösterdi dimekdir. Żamir-i bārizi muttaşıl cibāle rāci' idir. Eyyemā kavli erāhā kavlinin ĥazıf olunan mef'ülü şānisinin sıfatıdır. Fe erāhā şememen eyyame şememin dimekdir. Mā zā'idedir te'kid içündür. Şeme ululuk ma' nāsınadır. Ya'ni şāhib-i kaşide teĥassür ve teessüf idüp beyt-i sābıkın mażmūnuna ‘atıf eyleyüp ve ĥazret-i Resül'ün medhin kaşid eyleyüp ider ki meşakkatlerin ihtiyār eyleyen Resül'ün sünnetin terk eyledüm ki ulu tağlar altın olduğu hālde kendülerini kabül eylesin diye. Ol ĥazret-i zātı şerifden talep eyleylerdi. Ol zātı pak daĥi onlardan ‘irāz idüp onlara ululuk gösterirdi. İltifāt etmeyüp kabül eylemezdi. Faĥrī ihtiyārdı.

Tercüme: “ Tağlar zehebden anı ĥalurdı mürāvede ol gösterirdi el çeküp onlara def'ati.”

Şif'r: “ **Ve ekkedet zühdehü fihā żarüretühü**

İnne'z-żarürete lā ta'dü 'alā'l-ışami.“**

Vāv ‘atıf (19b) içündür. Ekkedet fı'l-i māzi müenneşdir. Tekitten müştakdır, tef'il bābındandır. Tekit muĥkem ve muĥarrar etmek ma' nāsına. Zühde didüğü kavli ekkedet kavlinin mef'ülüdür. Żamir-i mecrūr ĥazret-i Resül'e rāci' dir. Fihā didüğü zühde didüğü

* Altından dağlar kendilerini ona sundular; fakat asıl zenginlik yolunun ne olduğunu onlara o gösterdi.

** O'nun dünyada fakirliği tercih etmesi, altın dolu dağları geri çevirmesini daha çok kolaylaştırdı. Zira Allah'ın korumasında olan fakirlik korkutmaz

ķavline mütē'allıķdır. Źamīr-i mecrūr cibāle rāci'dir. Kelām-ı ķarinesi ile Źarūratuhu didüķi ekkedet ķavlinin fa'ilidir. Źarūret ihtiyaķ ma'nāsına Źamīr-i mecrūr ĥazret-i Resūl'e rāci'dir. Lā nefiy içündür. Ta'dū fi'l-i müzari' müenneş 'udvenden müştakdır. Tahtında fā'il-i müstetir, hiye rāci'dir. Źarurete ma'nāsı ol Źarūret ġālib olmaz ve Źulm idemez dimekdir. 'Ale'l-'işam Lā ta'du fi'li ķavline mütē'allıķdır. 'İşami 'işmetin cemi'dir. 'İşmet ma'sum ma'nāsıdır. Ĥaķ cānibinden saķlanmış dimekdir. Daķi 'itisām olmak cāizdir. Ya'ni şāhib-i ķaşıde teĥassūr ve te'essūf idüp beyt-i sābıkın mezmūnune 'atıf eyleyüp ve ĥazret-i Resūl'ün medĥini ķaşd idüp ider ki ve daķi ĥazret-i sūnnetin terk etdüm ki anın Źarūreti ve dūnyāya şiddet ihtiyaķı dūnyāda zūhdün ve şalaĥın müekket ve muķarrar ve muĥkem ķalurdı. Taĥķıķā Źarūret ġālib olub Źulm eylemez. Şol Ĥaķ sübhānehū ve te'ālā cānibinden 'itisāmı olub ma'sum olan kimseye Źirā raĥīm ve raĥmānın te'yid-i aķvādır nefsin ve şeytānın da'vetinden.

Tercüme: “ Zūhdün Źarūreti ve daķi muĥkem kalur idi. Źirā Źarūretine benzemez idi 'işmeti.”

Şi'r: “ **Ve keyfe ted'ū ile'd-dünyā Źarūretü men**

Levlāhü lem tuĥrici'd-dünyā mine'l-'ademi.”*

Keyfe istifhām içündür. İstib'ād ve inkār ma'nāsına. Ted'ū fi'l-i müzari'dir, müenneş da'vetden müştakdır. İle'd-dünyā ted'ū didüķi (20a) ķavline mütē'allıķdır. Źarūratü men didüķi ted'ū ķavlinin fa'ilidir. Źarūret şiddet-i ihtiyaķ ma'nāsıdır. Men mevşūledir levlā harf-i imtinā'ıyyedir. Cümle-yi ismiyye dāhil olur ve bu cümle-yi ismiyyenin ĥaberi mahzūfdur. Ĥaᶑf-i vucūb ile levlāhu didüķi ķavlinin taķdiri levlā hüve mevcūdün dimekdir. Levlāhü ķavlinde olan Źamīr gerçi şureten Źamīr-i mecrūrdur. Lākin mahalli merfū'dur. Mübtedā olmak üzerine. Haber mahzūfdur. Nitekim Źikr itdik bu Źamir meni mevşūle rāci'dir ki 'ibāretdir ĥazret-i Resūl'den. Lem tuĥrici'd-dünyā didüķi levlāhü didüķi ķavlinin cevābdır. Ed-dünyā didüķi lem tuĥric didüķi ķavlinin fa'ilidir. Dünyā ednānın müenneşidir. 'Ulyā 'alānın müenneşi olduķı gibi. Ednā 'alānın zıddıdır. Dār-ı fenā denāet üzerine olduķı için dār-ı fenāya dūnyā deyü isim koydular. Mine'l-'ademi didüķi lem tuĥric didüķi ķavline mütē'allıķdır. Yoķluk ma'nāsına. Ya'ni şāhib-i ķaşıde beyt-i sābıkda ĥazret-i Resūl'ün zūhdünü ve salāhını Źarūret-i müekket muĥkem

* Dünyanın yaratılış sebebi olan bir peygamberi dünya malı ve zorlukları nasıl yolundan çevirebilir?

etdiğin ve zarüret anın üzerine galebe etdiğin zıkr itdükdən sonra anın beyân ve ‘ayân etmek kaçış eyleyüp zarüret hazret-i Resül’ü dünyâyâ da‘vet etmesini inkâr-u istib‘at idüp ider ne keyfiyyetle dünyâyâ da‘vet edebilir. Zarüret ol hazret-i Resül’ün ki eğer ol hazret olmasaydı dünyâ ketm-i ‘ademden kaçay-ı vücûda çıkmazdı. Nitekim haq sübhânehü ve te‘âlâ ol zât-ı şerîfin hakkında buyurmuşdur. “Levlâke levlâk lemâ halektü’l-eflâk.”

Tercüme: “Ol olmasaydı olmazdı serteri cihân. Dünyâ’ya nice da‘vet iderdi zarüreti. “

Şîr: (22b) “**Muhammedün seyyidü’l-kevneyni ve’s-şekaleyn**

Ve’l-ferîkayni min ‘arabin ve min ‘acemin.”*

Muhammed didüği kavli mecrürdür. Sünnet-i men ehyâ’z-zalâme didüği kavlinde men-i mevşülden bedel olmak üzerine yahtut zarüret-i men levlâhü kavlinde men-i mevşülden bedeldir. Ve daği merfu‘ olmak câizdir. Mubteda-i maħzûfun haberi olmak üzerine tađđiri hüve Muhammedun demekdir. Seyyidün daği mecrürdür. Merfu‘ olmak câizdir. Muhammedun didüği kavlinin sıfatı olmak üzere. Kevneyniden murâd dünyâ ve âhireddir. Seyyidü’l-kevneyni didüği kavlinin ma‘nâsı hazret-i Resül’ün dünyâ ve âhîretin ulusudur. Ve’s-şekaleyni kavli kevneyni kavline ma‘tûfdur. Şekaleyniden murâd ins ve cindir. Ma‘nâ hazret-i Resül ins ve cinin ulusu dimekdir. Ve’l-ferîkayni kavli kevneyni didüği kavline ma‘tûfdur. Ferîkayniden murâd ‘Arab ‘acemdir. Min ‘arabın ve ‘acemin didüği el ferîkayni didüği kavlinin beyânı vâki‘ olmuşdur. ‘Arabın ‘aynının ve ranın zammesi ile ‘urbanın ve ‘arabın cemi‘dir. ‘Acemin ‘aynının ve cimin fethâsı ile ‘urubun zıddıdır. ‘Aynın cimin zammesi ile câizdir. ‘Arabın kavline taba‘iyyetle. Ya‘ni şâhib-i kaçîde ebyât-ı sâbıkda aħberi memdühîyesın zıkr itdik mi imâm-ı ekberi tasrih idüp ‘ayân ve beyân eylemek murâd idüp ider ki muğaddümen aħlak-ı hüsnesin ve aħber-ü memdühâsın zıkr etdiğim imâm-ı ekber Muhammeddir. Dünyâ ve âhîret ehlinin ulusu ve eşrefidir. İns ve cinin ulusudur onları işlahı için gönderilmişdir. Daği ‘arabın ve ‘acemin ulusudur işlah edicisîdir.

Tercüme: “ ‘Araba kalbdırır, ‘aceme inse cinne hem dünyâda ve âhîretde

* Hz. Peygamber görünür görünmez bütün varlıkların, iki cihanın, Arap’ın Acem’in, bütün insanların efendisidir.

Muhammed siyâdeti “

Şî'r: “ **Nebiyüne'l-âmirü'n-nâhî felâ ehadün**

Eberre fi kavli lâ minhü velâ ne'ami”*

Nebi fe' ilün vezni üzeredir. Fâ' il ma' nâsına câizdir. Bu taqdirce nebe'eden müştakdır aslında nebîün denilir ma' nâsı (21a) haber virici dimekdir. Ve daği mef'ül ma' nâsına olmak câizdir. Bu taqdirce nübüvvetden müştakdır. Aşlında nebîün denilir. Ma' nâsı nübüvvet virilmişdir dimekdir. Böyle de olur. Âmir ism-i fâ' ildir, emr edici demek olur. Nâhî daği ism-i fâ' ildir, nehyedici demek olur. Felâ ehadün didüğü kavlinde ki fe şart-ı mağzûfun cevâbıdır. Taqdîr-ı kelâm izâ kâne huvâ'n-nâhî felâ yekünü ehadun dimekdir. Lâ leyse ma' nâsınadır. Ehadün didüğü ismidir. Eberre didüğü lânın haberidir. Eberre şıdk ma' nâsına fi kavli lâ didüğü eberre kavline müte'allağdır. Fî kavli lâ didüğünün ma' nâsı fi't-tekellümi bi kelimetin lâ fi mekâmi'n-nefyi dimekdir. Minhü didüğü eberre kavline mute'allağdır. Zâmîr-i mecrûr hazret-i Muhammed'e râci' dir. Velâ ne'amin kavlindeki vâv 'atıf içündür. La zâidedir. Felâ ehadün didüğü kavlinde nefis tekât için getirilmişdir. Velâ ne'amin kavlinin ma' nâsı velâ ehadün eberre minhü fi't-tekellümi bi kavlin ne'amin fi mağâmi'l-işbâti ve'l-va'di dimekdir. Ya'ni şâhib-i kaşide hazret-i Resûl'ün siyâdetine mute'allık ba'zı umur daği zıkr etmek murâd idüp ve medhîn kaşteyleyüp ider ki ol Muhammed ki seyyüdü'l-kevneyndir. Bizim peygamberimizdir. Ma' rûfa emr edici munkirâtdan nehye edicidir. Pes imdi cem'i mağlûkatdan ve ehad yokdur kim ol hazret-i Resûl'den esdağ ve yekün o mağâmı nefiyde ve mağâmı işbatta lâ demekde. Kaçan mağâm-ı nefiyde hazret-i Resûl lâ dese artık andan ne'am gelmez ve daği mağâm-ı işbatta ne'am dese artık andan lâ gelmez. Nefiyde işbatdan nehiyde icabda izindedir â' tãda meni' de icâbetde imtinâ' da hazret-i Resûl gibi bir ehad yokdur.

Tercüme: (21b) “ Oldır nebimiz emir u nâhî kimesnenin lâ ve ne'amda ancılık yok mağâleti.”

Şî'r: “ **Hüve'l-ğabîbü'l-lezî türcâ şefâ' atühü**

Li külli hevlin mine'l-ehvâli muğteğemi.”**

* Nebi (a.s.) iyilikleri emretmiş kötülüklerden de sakındırmıştır. O'nun emir ve yasakları kadar hiç kimse isabetli olamamıştır.

** Üzerimize hücum eden her türlü zorluğa ve tehlikeye karşı ancak O'ndan şefaât istenebilir.

Žamîr-i munfaşıl beyt-i sâbıkda bi nebiyyinâ didüğine râci' dir. Ĥabîb fe' ilün vezni üzerine maĥbûb ma' nâsına türçâ didüği kavlinin fâ' ilidir. Şefa' at ġayr için uĥradan ' afv ya fazl talep etmeye dirler. Žamîr-i mecrûr ĥazret-i Resûl'e râci' dir. Ya' ni hüve'l ĥabîbü'l-lezi li külli didüği kavlinde lâm türçâ didüği kavline müte' alıĥdır. Evceh budur ki burada lâm fi ma' nâsına ola. Hevlin şiddet ve ĥavf ma' nâsıdır. Mine'l-ehvâli zarf-ı müsteĥardır. Li külli kavlin didüği beyân-ı vâki' olmuşdur. Müĥteham didüği havlin didüğinin sıfatıdır. Müĥtehamin iĥtihâmdan müştâĥdır. Câizdir ki ism-i fâ' il ola hânın kesresiyle dâĥil ma' nâsına. Câizdir ki ism-i mef' ul ola ĥanın fethası ile medĥalin fihi ma' nâsına. Ya' ni şâĥib-i ĥaşîde ĥazret-i Resûl'ün siyâdetine müte' allıĥ bazı menâĥıbın zıkr itdükden sonra eza' fdan eĥvâya intiĥâl idüp ednâdan â' lâya teraĥĥi ĥaşd idüp, asıl menâĥıbın verâsı merâtibini zıkr etmek murâd edinip ider ki ol ĥazret-i Resûl ĥaĥ sübhânehü ve te' âlânın nebî-i maĥbûbudur ki andan şefa' at ricâ olunur cemi' müminîn için şol şiddet ve ĥavf kul meĥûf olan emirde ki şeda'id-i hâildendir. Beyne'n-nas dâĥil-i müdĥâl fiĥdir ki zünüb-u ' uzmadır. Nâs anı irtikâp ider. Zîrâ ĥabîbi Allah olan kimsenin mültemisi mebzûl ve duâ' sı maĥbûldür.

Tercüme:“ Ol bir ĥabîbdir ki fenâ ĥorĥular için mecmu' ' âlem andan umarlar şefa' ati.”

Şi'r: (22a) “ **De' â- ile'l-lâhi fe'l-müstemsiküne bihi**

Müstemsiküne bi ĥablin ġayri münfeşimi.”*

De' â' - fi' l-i mâzi da' vetden müştâĥdır. Taĥtında fa' ili müstetir hüve râci' ĥazret-i Resûl'e ile'l-lâhi didüği de' â- kavline müte' allıĥdır. Ma' nâsı Allah 'ın ma' rifetine ve Allah'a tã' at ve ' ibâdet etmeye da' vet ider dimekdir. Fe'l-müstemsiküne didüği kavlinde fe şart-ı maĥzûfün cevâbıdır. Taĥdiri izze de' â Resûl-ullâhı ilâ ma' rifetullahı fe'l-müstemsiküne dimekdir. Müstemsiküne ism-i fâ' il cemi' müzekker min bâbi'l-istif' al istimsâkdan müştâĥdır. Ta' alluk etmek ve yapışmak ma' nâsına. Bihi didüği kavli fe'l-müstemsiküne didüği kavline müte' alıĥdır. Žamîr-i mecrûr ĥazret-i Resûl'e râci' idir. Bi ĥablin didüği müstemsiküne kavline mütea' allıĥdır. Ĥabl ipe dirler. Ĥayra münfesimin ĥabl didüğinin sıfatıdır. Münfesimin ism-i fâ' ildir. İnfışam olan müştâĥdır inkıtâ' ma' nâsına. Ya' ni şâĥib-i ĥaşîde beyt-i sâbıkda ĥazret-i Resûl'ün menâĥibine ve re' şî merâtibin zıkr itdükden sonra anı te' kîr ve taĥrîr ĥaşd idüp ĥazret-i Resûl medĥ etmek

* Allah'ın Resûlü insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. O'nun söylediklerine uyanlar sağlam, kopmayan bir ipe bağlanmıştır.

murād edinip iderki ol Һazret-i Resūl cemi‘ maḥlūkat hak sūbhanehū ve te‘ālānın ma‘rifetine, ṭā‘atine ve ‘ibādetine da‘vet idüp bilinir. Pes imdi ol zāt-ı şerīfe yapışıp ta‘alluk eden kimseler bir ipe yapışırklar ki munḳaṭı‘ olur ve üzülür değıldir.

Tercüme: “Özölmeyesi ipe yapışdı ona uyan zīrā ki doğru haḳ yoluna ḳıldı da‘veti. “

Şi‘r: “ **Fāḳa’n-nebiyyīne fi ḥalḳın ve fi ḥuluḳın**

Ve lem yūdānūhū fi ‘ilmin velā keremi.”*

Fāḳa fi‘l-i māzi fevḳden müştāḳdır. Taḥtında fā‘il-i müstetir hüve rāci‘dir ḥazret-i Resūl’e ā‘lā oldı fażıl ve şeref cihetinden dimekdir. (22b) Nebiyyīn nebīnin cemi‘dir, Peyğamberler dimekdir. Ve fi ḥalḳın didüđi fāḳa didüđine müte‘allıḳdır. Ḥalḳın hā’nın fetḥasıyla ḥilkat ma‘nāsına bundan murād olan zātdır ve kemālāt-ı zāhire-i maḥsūsedir. Ve fi ḥuluḳ didüđi fi ḥalḳın didüđi ḳavline ma‘ṭūfdur. Hā’nın zammesiyle ve şan ma‘nāsınadır. Bundan murād olunan sıfatdır kemālāt-ı bāṭıney-i ğayri maḥsūsedir. Vālem yūdānūhu ḳavli ve lem yuḳarribū ma‘nāsınadır. Yudānū fi‘l-i müzari‘ cemi‘ müzekkerdir. Müfa‘ale bābından fā‘il nebiyyīn ḳavlınden ‘ibāretidir. Müdāneyeden müştāḳdır muḳārabet ma‘nāsına zamīr-i mensūp ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Ya‘ni cemi‘ enbiyā ḥazret-i Resūl’e muḳārin ve muḳārib olamazlar. Fi ‘ilmin didüđi lem yūdānūhi ḳavline müte‘allıḳdır. Ve fi keremi didüđi fi ‘ilmin didüđine ma‘ṭūfdur. Kerem murād hasen fi‘ildir. Ya‘ni şāḥib-i ḳaşıde ḥazret-i Resūl’ün zātta ve sıfatta ve ef‘alde ve cemi‘ enbiyādan fażiletinin ziyādesinin zıḳir etmek murād edinip ve medhun ḳaşteyleyüp iderki ol ḥazret-i Resūl cemi‘ enbiyā ve Resūl’den zātta ve şıfatta ve kemālātı zahiren maḥsūsde ve kemālātı batınen ğayr-ı maḥsusde fāiḳ ve ea‘lā ve efdaldır. Ve daḫi cem-i’ enbiyā ḥazret-i Resūl’ün ‘ilminde ve ef‘al-i ḥasenesinde ol zāt-ı şerīfe muḳārin ve muḳārib olub yakīni olmazlar. Onların ḥazret-i Resūl’den ziyādesi olmak ve ḥazret-i Resūl’e müsāvi olmak ḳande kaldı.

Tercüme: “ Ḥulḳu ḥulḳundan ḳamu nebīden ziyādedir, ‘ilim keremden yoḳdur ona kimse ḳurbeti.”

* Peyğamber efendimiz ilmi, keremi ve yaratılışı yönüyle bütöün peyğamberlerden üstündür. Hiçbirinin ilmi, keremi ve yaratılışı ona yetişemedi.

Şi'r: “ **Ve külühüm min Resül-ullahi mültesimisün**

Ġurfen mine'l-bahri ev raşfen mine'd-diyemi.”*

Küllühüm didüğindeki zamîr-i mecrûr beyt-i sâbıkda nebiyyîn didüğü kavline râci'dir. (23a) Min Resül-ullahi didüğü mültesimün didüğüne mete' allıktır. Resül fe'ulun vezni üzerine mef'ül ma'nāsına mürselün ma'nāsınadır. Mültesimün ism-i fâ'ildir ifti'al bâbında iltimasdan müştakdır talep ma'nāsına. Ġurfen didüğü mültemisün kavlinin mef'ülüdür. Ġurfen ileyhi dirler su avuçlamağa dirler. Bu makamda murâd olan bir avuç su dimekdir. Mine'l-bahri didüğü Ġurfen kavline müte' allıktır. Ev raşfen Ġurfen didüğü kavline ma'tüfdur. Raşfen ağzı ile sulamağa dirler. Burada murâd olan bir ağız su dimekdir. Mine'd-diyemi didüğü raşfen didüğü kavline müte' allıktır. Diyem dîmenin cemi'dir. Düme gice gündüz ittışal üzerine yağın yağmura dirler. Ya'ni şâhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mazmûnunun taķdir ve beyân eylemek murâd idüp ve ħazret-i Resül'ün medħinin kaşteyleyüp ider ki cemi' enbiyâ ve rusül 'aleyhimü's-selâmı ol ħazret-i Resül den iltmâs idüp 'ulüm-u keşiresin ve fûnûn-u kebîresin denizinden bir avuç talep idirler. Ve daħi ef'âlü ħasenesi yağmurundan bir ağız su talep idirler.

Tercüme: “ Anın pınar-ı Ġurfî ve bârân-ı raşfile, mecmu'u enbiyâ diler andan şefâ'ati. “

Şi'r: “ **Ve vâķifüne ledeyhi 'inde ħaddihimi**

Min nuķtati'l-'ilmi ev min şekleti'l-ħikemi.”**

Ve vâķifüne didüğü beyt-i sâbıkta mültemisün kavline ma'tüfdur. Vâķifüne ism-i fâ'il cemi' müzzeķker ma'nası tevaķķuf idüp dururlar dimekdir. Ledeyhi kavli vâķifüne kavlinin zarfıdır. 'İndehü katında dimekdir. Emma burada indehü 'alâ ma'nāsınadır. Ĥaddihim kavline muzâf olmuşdur. Ĥad ğayet nihâyet ma'nāsınadır. Amma burada mertebe ma'nāsınadır. Zamîr-i mecrûr enbiyâyâ râci'dir. Min noktati'l-'ilmi didüğü ħaddihim kavlinin beyânı (23b) vâķi' olmuşdur. Ev min şekletin kavlinde ev vâv-ı 'atıfa ma'nāsınadır. Min şekleti'l-ħikemi didüğü min noktati'l-'ilmi kavline ma'tüfdur. Şekle deyü kelmelerin ħurûfunun 'ırâbına dirler. Ĥikem ħikmetin cemi'dir. Ĥikmet 'ilim 'amel bil aĥkâmın cânibinden nefş-i insâniyyenin istikmâline dirler. Ya'ni şâhib-i kaşide ħazret-i Resül'ün mertebesi ve makâmı katında cemi' enbiyânın kabiliyetleri ve isti' datları miktarına her birinin mertebesin ve makamın zıķr etmek murâd edinip ve

* Diğer peygamberler Allah Resülünün kerem deryasından bir avuç ya da bir damla su isterler.

** O'nun ilminin yanında diğer peygamberlerin ilmi bir hareke ya da bir nokta gibidir.

hazret-i Resul'un medhin kast eyleyüp ider ki cemi' enbiya ve ol hazret-i Resulun önünde tevaqquf idüp dururlar. Nitekim üstad özünde durur gibi kendü mertebeleri üzerindeki onların mertebeleri hazret-i Resul'un nokta-i 'ilmindendir ki hak sübhanehü ve te'älânın baħr-ı 'ilminden faizdir. Ve daħi hazret-i Resul'un şekli-i hikemindedir ki hak sübhanehü ve te'älânın hazāin-i hikeminden de hasıldır. İmdi ol hazret-i Resul'un mertebesinin ve makamının nihayetine 'allame-i ğuyubdan ğayrısının itlā' ı yokdur.

Tercüme: “ Turur katında her biri haddinde noktadan ya şekleden ki kapladı 'ilmi ve hikmeti.”

Şi'r: “ **Fehvel-lezī temme ma' nāhū ve şūretühü**

Şümme's-tafāhü ħabīben bāriü'n-nesemi.”*

fe hüve didüĝi kavlindeki fe ebyāt-ı sâbıka için neticedir. Zamir-i merfu' hazret-i Resul'e raci' dir. Hüve'l-lezī ism-i mevşüldür. Temme fi'l-i mâzidir. Medde vezni üzerine ma' nâsı tamam oldu demekdir. Ma' nāhu demek temme didüĝi kavlinin fâ' ilidir. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Ma' nâdan murād hazret-i Resul'un (23a) bātınî veya ruĥāniyyetî veya ħaqla mu'āmelesi veya tarīķidir. Ve şūratühü didüĝi ma' nāhū didüĝi kavline ma' tūfdur. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Şūretten murād hazret-i Resul'un zāhiri bātınî veya cismāniyyetî veya ħalkla mu'āmelesi veya şerī' atıdır. Şümme's-ţefāhü şümme didüĝi kavline matūfdur. İştāfā fi'l-i mâzidir. İfti'āl bābindan bāriü'n-nesemi didüĝi fâ' ilidir. Ma' nâsı şāfi' kŭlŭb demekdir. Zamir-i mecrur hazret-i Resul'e raci' dir. Ĥabīben didüĝi iştāfā didüĝi kavlinin mef' ŭlünden ħāl vāki' olmuşdur. Bāriü'n-nesemi fa' ilidir. Ĥalıķ ve mübdi' ve mücid ma' nāsına bāriden murād Allah-u te'ālādır. Nesemi nesmenin cemi' dir. Nesme nefis ma' nāsına burada nisemiden murād nüfusu muţlakdır ki maĥlŭkat ma' nāsına. Ya' ni sâĥib-i kaşīde ebyat-ı sâbıkda hazret-i Resul'un (s.a.v.) aĥbārı memdūĥasın ve aĥlaķı meĥmŭdesi, aşl-u menāķıbm ve ra' sü merātibin ve cemi' enbiyādan fāik ve 'alā iken cemi' enbiyādan bir eĥad ona müsāvi ve muķārın olmadığı ve cemi' enbiyādan müstefid olub anın göz önünde müttefik oldukların ve cemi' si ol hazret-i Resul'un fazlından müstefid oldukların zıkr itdükden sonra ve cemi' neticesi ve me'alen zikir etmek murād edinip ider ki. Pes imdi şol Resul'dür ki anın bātınî ve zāhiri ve ruĥāniyyetî ve cismāniyyetî ħaqla ve ħalkla mu'āmelesi tarīķati ve şerī' ati tamamı kemāline erişmişdir. Andan sonra hak sübhānehü ve te'ālā cemi' nāţıķayı ve ğayrı nāţıķayı ħalk edicidir. Ol hazret-i Resul'den dulayub ğüzide kılıb (24b) ihtiyār eyleyüp maĥbŭb edinip aķrabü'l-muķarrabin ve ĥātemü'n-nebiyyin kılımışdır.

* O; içi, dışı, ruhu ve cismiyle mükemmel bir varlık noktasında olduĝu için Yüce Allah O'nu habibi olarak seçti.

İmdi ona ittibā‘ lābūdde ve lāzımdır ki tebe‘iyyet-i ḥabīb ve ferrat-i naṣīb ḥuṣūlini müsteda‘ ve müktezadır.

Tercüme: “Anı ḥabib edindi yaradan ḥalayık iriṣdi çok tamamına ma‘nā ve sūreti.”

Şi‘r: “ **Münezzihün ‘an şerikin meḥasinihî**

Fe cevherü’l-ḥüsni fihî ḡayru münkaşimi.”*

Münezzehün didüğü ḥaber ba‘de ḥaberdir. Beyt-i şabıkda ve hüve didüğü kavli içün ve yaḥut mubtedāy-ı mahzūfun ḥaberidir. Takdîri hüve münezzehün dimekdir. Münezzehün ismi mef‘uldür. Tef‘il bābından tenzihten müştakdır. Be‘id ma‘nāsına. ‘An şerikin didüğü münezzehün kavline müte‘allıktır. Fî meḥasinihî didüğü şerikin didüğü kavline müte‘allıktır. Zāmîr-i mecrūr ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Meḥāsın ḥüsün cemî‘dir. Ḡayru kıyas üzere. Ḥüsün muḳābilidir. Fe cevherü’l-ḥüsni didüğü kavlinde fe şart-ı mahzūfun cevābıdır. Takdîri izā kâne münezzehen ‘an şerikin fî meḥasinihî fe cevherü’l-ḥüsni dimekdir. Cevherin ḥüsne izāfeti beya‘niyyedir. Fihî didüğü ḡayru münkaşimin kavlinin müte‘allıktır daḥi cāizdir ki zarf-ı müsteḳar olub cevherü’l-ḥüsni didüğüne beyān vākî‘ ola fihî didüğü de zāmîr-i mecrūr ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Ḡayru münkaşimin fe cevherü didüğü kavlinin ḥaberidir. Ya‘ni şāhib-i kaşide beyt-i şabıkda ḥazret-i Resūl’ün şıfatı icābiyyesinden ba‘zı şıfatın zıkr itdükden sonra şıfatı selbiyyesinden daḥi şıfatın zıkr etmek murād edinip ve medḥin kaşteyleyüp ider ol ḥazret-i Resūl’ün ḥüsünde ve cemālinde ve kemālinde ona şerik bulunmaḳdan münezzehdir. Nitekim ḥazret-i ḥaḳ ve celle ve ‘ala ve vaḥdaniyetde (25a) ve şıfatı tenzihiyetden münezzeh olduğı gibi. Pes imdi ol ḥazret-i Resūl’de ol cevher-i ḥüsni āḥirde münkaşim olur değıldir. Ana maḥşūşdur.

Tercüme: “ Oldır meḥāsında münezzeh şerikden yokdur, ḥüsni cevherin anda kısmeti.”

Şi‘r: “ **De‘ ma‘d-de‘ a‘thü’n-nāşārā fî nebiyyihim**

Vāḥküm bimā şî‘te medḥan fihî vāhtekemi.”**

* O’nun ahlakı ve güzelliği hiçbir kimsede olmayan, keline has olan, parçalanamayan bir bütündür.

** Hıristiyanların kendi peygamberleri için ileri sürdükleri şirk dışında Hz. Peygamber’i istediğiniz kadar övebilirsiniz, yüceltebilirsiniz.

De‘ emirdir. Yediü‘den māzisi metrük olan fi‘llerden ütrük ma‘nāsına şahib-i kaç‘denin kendü nefesine hitâbdır. Tecrîd tarîhiyle. Mā ism-i mevşüldür. İdde‘at fi‘l-i māzi müenneş min bâbı’l ifti‘âl iddia‘dan müştakdır. Da‘va etmek ma‘nāsına. Zāmîr-i mensûp mā-i mevşüle rāci‘dir. En-nasārā didüğü idde‘at kavlinin fā‘ilidir. Kefere taifesinden bir kavimdir ki hazret-i ‘İsânın zāl ve müzil olan kavmidir. Fî nebiyyihim didüğü idde‘at kavline müte‘allıktır. Ma‘nāsı nasāra kavmi peygamberleri hakkında da‘va itdiklerini dimektir. Ya‘ni sâhib-i kaçide beyt-i sâbıkda ol hazret-i Resûl’ü şerîkden münezzehdir deyüp medh itdikde da‘vay-ı ulûhiyyet fehm olub bu fehm olan ma‘nâ hılâfı maşut olub ki nasārā taifesinin ‘İsa (a.s.) hakkında olan ‘itikâtlarıdır. Bu fehm olan ma‘nâyı def‘ etmek murād edinip ider ki terk eyle ve mümteni‘ kıl. Nasārā taifesinin nebileri hakkında itdikleri da‘vaları ki peygamberleri için tanrıdır veya tanrının şerîkidir veya oğludur ‘itikâd eylemişlerdir. Ve daği ol hazret-i Resûl’ün hakkında murād edindiğin mikdâr-ı maşâm-ı beşeriyette nebilik üzere medh hüküm eyle.

Tercüme: “ Nasrânîlerin nebilerine didüğün ço sen kıl nice dilesen sen ona dürlü mizhatı.”

Şi‘r : “**Vensüb ilā zātihî (25b) māşi’te min şerefin**

Vensüb ilā kadrihî māşi’te min ‘izami.”*

Ve ensüb didüğü beyt-i sâbıkda da‘ didüğü kavline ma‘tûfdur. Ensüb emirdir. Sen nispet eyle dimektir. İlā zātihî didüğü ensüb kavline müte‘allıktır. Zāmîr-i mecrûr hazret-i Resûl’e rāci‘dir. Mā ism-i mevşüldür. Şi‘te fi‘l-i māzi muhâtabdır. Ma‘nāsı sen dilediğin nesne dimektir min şerefin didüğü şi‘te kavlinin beyânıdır. Ve ensüb ilā kadrihî didüğü ve ensüb ilā zātihî didüğüne ma‘tûfdur. Qadr miktar ma‘nāsınadır. Zāmîr-i mecrûr hazret-i Resûl’e rāci‘idir. Min ‘izami ‘uzmetin cemi‘dir. ‘Uzmet ululuk ma‘nāsına ya‘ni sâhib-i kaçide beyt-i sâbıkda nasārā idde‘asın terk eyle ve mümteni‘ kıl dedikten sonra ol hazret-i Resûl maşâm-ı beşeriyette mertebe-i nübüvvetde kulüb-u esnâfi şerefdan envâ-i ‘izamdan zâtına ve qadrına nispet etmek murād edinip ve medhin kaçteyleyüp ider ki ol hazret-i Resûl zâtına maşâmı beşeriyette şerefdan taqdîr dilerse nisbet eyle senin qadîr olduğundan ziyâde muhtemeldir ve daği ol zâtı şerifin qadrine ve miktarına nübüvvetle

* O’nun şerefini korkmadan dilediğin kadar yüceltebilirsin. O’nu istediğin kadar da övebilirsin.

‘izamdan ne kadar kâdir olursan senin kadar olduğundan daği ziyâde muhtemeldir.

Tercüme: “Zâtına nispet eyle nice dilersen şeref hem nice kadrine dilersin celâleti.”

Şi’r: “ **Fe inne fazle Resûl-illahi leyse lehû**

Ĥaddûn fe yû‘ ribe ‘ anhû nâţıkun bi femi.”*

Fe ta‘lil içündür. İne harfdır min ĥurûfu‘l-müşebbeheti bi‘l-fi‘li fazle didüğü isimdir innenin. Resûl-ullah muzâfi ileyhîsidir fazlın. Leyse lehû ĥaddûn didüğü haberidir innenin. leyse fi‘ldir, ef‘âli nâkışadan. Lehû didüğü maĥzûf müte‘allıkı ile haberidir, leysenin. Ĥaddûn didüğü muaĥĥar ismidir leysenin ĥad nihâyet ma‘nâsına (26a) Fe yû‘ ribe didüğü kavlindeki fâ-i sebebiyyede leyse lehû ĥaddûn didüğü kavlinin cevâbıdır. Yu‘ ribe fi‘li muzâri‘ müzekkerdir. İf‘âl bâbından muĥkadderden ile mensûbdur. Taĥdiri fe en yû‘ ribe dimekdir. ‘İrâbden müştakdır. Beyân etmek, izhâr etmek ma‘nâsınadır. ‘Anhû didüğü feyu‘ ribe kavline müte‘allıktır. Zâmîr-i mecrûr fazle Resûl-ullah didüğü kavline râci‘dir. Nâţıkun fe yû‘ ribe didüğü kavlinin fâ‘ilidir. Nâţıkun ism-i fâ‘ildir. Nuţukdan müştakdır. Ma‘nâsı söyleyici dimekdir. Bi femi didüğü nâţıkun kavline müte‘allıktır. Fem ağız ma‘nâsına. Ya‘ni şâĥib-i kaşide beyt-i sâbıkın mezmûnune ta‘lilin zikir etmek ĥazret-i Resûl metheylemek murâd edinin ider ki ol ĥazret-i Resûl’ün fazlına gâyet ve nihâyet yoktur. Bu gâyetle âkil olan kimsenin fazlını ağızıyla ve lisânı ile beyân ve ‘ayân ider değildir.

Tercüme: “Resûl’ün fazlına bir ĥad yoktur. Kim yetişse ona mütekellim ‘ibâreti.”

Şi’r: “ **Lev nâsebet ĥadrehû âyâtühû ‘ izamen**

Eĥyâ ismühâ ĥîne yüda‘ dârise‘r-rimemi.”**

Lev harf-i şart nâsebet fi‘l-i mâzi müenneşdir. Müfe‘ale bâbından münâsebetden müştakdır. Münâsebet nisbetle şirket ma‘nâsınadır. Ĥadrahû didüğü nâsebet kavlinin mef‘ûlüdür. Ĥadr mertebe ma‘nâsınadır. Zâmîr-i mecrûrdur. Ĥazret-i Resûl’e râci‘dir. Âyâtehû didüğü nesebet kavlinin fâ‘ilidir. Âyât âyetin cemi‘dir. Mu‘cize ma‘nâsına ‘izami kavli nesebet kavlinin temyîzi vâki‘ olmuştur. ‘İzam ululuk ma‘nâsınadır. Ehya

* O’nun mükemmel vasıflarında sınır yoktur. Zaten dilin O’nu ancak övebileceği kadar över.

** O’nun mucizeleri kendi büyüklüğü karşısında çok küçük kalır. O’nun büyüklüğü anlaşılıysaydı, O’nun isminin dahi çürümüş kemikleri diriltebileceğine inanılırdı.

fi' l-i māzidir. İf' āl bābından ihyādan müştakdır. Diri kılmak ma' nāsına ismuhu didüğü ehya kavlinin fa' ilidir. Zāmīr-i mecrūr hazret-i Resūl'e rāci' dir. Hīne vākit ma' nāsına ehya kavlinin zarfıdır. Yuda' fi' l-i muzāri' . (26b) Meçhūldur, da' vetden müştakdır. Dārise didüğü ism-i fā' ildir. Dürsden müştakdır. Maḥv olmak ma' nāsına rimem rimmünün cemi' dir. Kemikler dimekdir. Dārise rimeme izāfeti izāfetin mevşūfe izāfeti kâbilindendir. Ya' ni şāhib-i kaşide hazret-i Resūl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-sellem kadri ve mertebesi esmasından ve mu' cezātından 'āzam ve 'āla idigin işār ve izhār etmek isteyip ve methin kaşteyleyüp ider ki eğer ol hazret-i Resūl'ün mu' cizātı ululuğu yönünden kadrine ve mertebesine munāsip olaydı ism-i şerīfi anılıb anınla duā' kılındığın duā' nın ism-i şerifi şol maḥv olub ceddin kemikleri ihya idüp dirilirdi zīrā Allahü tebāreke ve te' ālā vaқта ki ol zātı a' zizin berekete ile kulūbu ve ervah-ı ihya eyledi ise munāsib ve muṭābık budur ki ol zāt-ı ' azizin ism-i şerifinin meyāmını ile emvāt-ı ' izāmı ve eşyayı ihya eylediken hikmetullāh ba' zı işārın zuhurun iktiza eyledi.

Tercüme:“ Ki mu' cizātı olaydı kadrine göre dirilirdi adı anıldıkda rimmeti. “

Şi'r: “ **Lem yemteḥinnā bimā te' yā' l- ' uḳulu bihī**

Hırsān ' aleynā felem nerteb velem nehimi.”*

Yemteḥinü fi' l-i muzāri' ifti' āl bābından imtiḥandan müştakdır. Tecrübe ma' nāsına zāmīr-i mütekellim bihī mef' ūlü bih şariḥdir. Yemteḥinü kavlinin tahtında fā' il zāmīr-i müstetir hüve rāci' dir hazret-i Resūl'e. Bimā te' yā didüğü lem yemteḥinü kavline mate' allıktır. Mā ism-i mevşūldur. Te' yā fi' l-i muzāri' müenneşdir. Lefif-i mefründur. Dördüncü bābından māzisi ' ayıyedir. Ta' ciz ma' nāsına. El- ' uḳū' l ' aḳlın cemi' dir. Bihī didüğü te' yā didüğü kavline müte' allıktır. Zāmīr mevşūle rāci' dir. Hırşa didüğü lem yemteḥin didüğü kavlinin mef' ūlü lehisidir. Hırş meyil ma' nāsına ve şiddet-i rağbet ma' nāsına hıfz ma' nāsına ' Aleynā didüğü hırşa didüğü kavline (27a) mute' allıktır. Fe' lem terteb didüğü kavlinde fe sebebiyyedir. Fa' fasīḥ olmaḳ cāizdir. Terteb fi' l-i müzari' me' al ḡayr ifti' āl bābından irtibābdan müştakdır. Şek ve gümān ma' nāsına. Velem nehimi didüğü velem nertep didüğü kavline ma' tūfdur. Nehimi fi' l-i muzāri' me' al ḡayr heymāndan müştakdır. Olmaḳ cāiz bu takdirce biz ḡayran ve muteḡayyir olmazız dimekdir. Ve daḡi vehimden müştak olmaḳ cāiz. Bu takdirce ma' nāsı biz vehim virip tereddüt ve ḡalaṭ etmeziz demek olur. Ya' ni şāhib-i kaşide ol

* O, bizi yerine getiremeyeceğimiz zorluklarla imtihan etmedi. O'nun söyledikleri bize makul geldi. Getirdiklerinde şüpheye düşmedik ve onlara hemen uyduk.

hazret-i Resül'ün nihâyet kemâli ve gayet celâli olub kurb-u ilâhi tenâhî mertebe olduğu ecilden ümmetine killet-i şefkati ve merhameti ve 'ademi ihtimâmı zihne tebâdur itdüğün defî etmek murâd idüp ider ki ol hazret-i Resül bizim üzerimizde harîs olub bize kavî inâyeti ve şiddeği rağbeti olduğu ecilden şol 'ukül 'âciz olduğu nesne ile bizi imtiḥân eylemedi. Pes imdi ol hazret-i Resül'e şek gümân etmeziz. Ve Qur'ân-ı şerîfin ḥaḳîqatine idrakde mutaḥayyer değülüz ḥamd eylerüz Allah'a ki bizi ol hazret-i Resül'ün ümmetinden kıldı.

Tercüme: “Buyruk buyurmadı bize güç kim birağur hâymelinle gönlümüze dürlü rîbeti.”

Şi'r: “E'ye'l-verā fehmu ma' nāhu fe leyse yurā

Li'l-kurbi ve'l-bu' di fihî ḡayru munfeḥimi.”*

E'ye fi'l-i māzi min bâbi'l if'âl ma'nāsı 'âciz kıldı dimekdir. El-verā didüğü e'ye didüğünün mef'ûlüdür. Maḥlûkat ma'nāsına. Fehmu ma' nāhu didüğü e'ye kavlinin fâ'ilidir. Zâmir-i mecrûr ḥazrete râci'idir. Ma'nâdan murâd hazret-i Resül'ün ḥaḳîkat kemâli ve fazilet ḥâlidir. Fe leyse didüğü kavlindeki fe şart-ı maḥzûfun cevâbıdır. Daḥi tefsîr için olmak câizdir. Leyse kavlinin (27b) tahtında mustetir olan zâmir zâmir-i nişândır. Yurā fi'l-i muzâri' meçhûl rüyetden müştakdır. Li'l-kurbi didüğü kavli yurā kavline müte'allıktır. Li'l-kurbide lam min ma'nâsınadır. Ve'l-bu' di didüğü li'l-kurbi kavline ma'ṭûfdur. Fihî didüğü ḡayru münfeḥim kavline müte'allıktır. Zâmir-i mecrûr hazret-i Resül'e râci'idir. Ḡayru münfeḥim didüğü kavli yurā didüğü kavlinin kâ'im-i makamu'l-fâ'ildir. Munfeḥimun sâkin ve muteḥayyer ma'nāsına. Ya'ni şâhib-i ḳaṣide ol hazret-i Resül'ün asl-u menâkıbın ve ra'su merâtıbın zıkr itdükdün sonra anın ḥaḳîki kemâlini ve fâik celâlini iḥâtasından ḥalkı ḳaṣır idüğün 'ilâm etmek murâd edinip ve medḥin ḳaṣt eyleyüp ider ki; ol hazret-i Resül'ün, ma'nâsı ḥaḳîkat-ı kemâlini ve fazilet-i ḥalini fehim idüp idrâk etmesi ve ḥaḳaiḳ-i kemâlini ve deḳaiḳ-i celâlini iḥâtası ḥalkı 'âciz kıldı; zîrâ idrâkin iḥâtaḳa ḳaṣırlardır. Pes imdi ol hazret-i Resül'ün kurbundan ve bu' dundan görünür değildir. Anın ḥaḳḳında sâkin ve muteḥayyer olandan ḡayrı.

Tercüme: “Ma'nâsı fehmi anın ḥalkı 'âciz eyledi kimse yok ana bilindi ḥaḳîqati. “

* O'na uzak, yakın olanlardan onu ḥakkıyla idrak eden çıkmamıştır. Yalnızca O'na sükût ederek karşılık verebilmişlerdir.

Şi'r: "Ke'ş-şemsi tezheru li'l-‘ayneyni min bu‘udin

Şagīraten ve tüküllü't-‘tarfe min ememi”*

Ke'ş-şemsi didüğü zarf-ı mustekardır. Muḳaddere müte‘allıḳdır. Mubtedā-ı maḥzūfun ḥaberi olmak üzere taḳdīr hiye tezherü dimekdir. Daḥi ke'ş-şemsi ḳavlinin sıfatı olmak cāiz. Elif lam zā'id olduğu taḳdīrce. Li'l-‘ayneyni didüğü tezheru ḳavline müte‘allıḳdır. ‘Ayneyni ‘aynın teşniyesidir. Min bu‘udin didüğü ḳavli daḥi tezherü ḳavline müte‘allıḳdır. Ḳurbun ḥilāfıdır ırāḳ demektir. Şagīraten (28a) didüğü tezherunun fā' ilinden hāl vāki' olmuşdur ve tüküllü didüğü tezheru ḳavline ma' tūfdur. Tukillu fi' l-i müzari' müenneşdir if' al bābından fā' il taḥtında müstetir hiye rāci' ke'ş-şemsi ḳavline ma' nāsı za' if idüp ḳamaşdırır, dimekdir. Kezelik ol ḥazret-i Resūl'den ırāḳ olanları ve ḡāfillerin gözlerine ol zāt-ı pāk-ı şerīf saḡir görünür. Zih-i tasavvur-u bāḫıla bi mecāl zih-i tefekkür ve ḥayal-i müḥal. Vaḳtā ki ol ḥazret-i Resūl'e mekānı ḳurbda vaşıl olanlar kemāl-i ḳudret başiretiyle nazar olunabilir mertebey-i ‘azimet ve heybetle görünür ki ol ‘azamet ve heybet taḳdīr-i lisānla ‘ayān ve tahrīr-i dil birle beyān olunur deḡildir. Ancak bād'i'l-beşer ve ḥālikü'l-kuvā ve'l-ḳader beyān ve ‘ayān eyler.

Tercüme: "Güneş gibi kim ki göze ırāḳdan geçigelür. Baḳmaz göz yaḳından ona şöyle ceşşeti."

Şi'r: " Fe keyfe yudrikü fi'd-dünyā ḥaḳiḳatehū

Ḳavmün niyāmün tesellev ‘anhü bi'l-ḥulumı.”**

Fe şart-i maḥzūfun cevābıdır. Taḳdīr ıza kāne hāli aleyhi's-selām ḥalühü şebihen bi'l-ḥāli şemsin fe keyfe yudrikü dimekdir. Keyfe istifhām-ı inkārī içündür. Yudrikü fi' l-i müzari' if' al bābından idrākten müştāḳdır. Fi'd-dünyā didüğü yudrikü ḳavline müte‘allıḳdır. Ḥaḳiḳatühü yudrikü ḳavlinin mef' ülüdür. Żamīr-i mecrūr. Ḥazrete rāci' dir. Ḳavmün yudrikü ḳavlinin fā' ilidir. Niyāmün didüğü ḳavmün didüğünün sıfatıdır. Niyāmün nāimin cemi' dir. Ma' nāsı uyḳuda olucu dimekdir. Tesellev fi' l-i māzi cemi' dir. Tefe' ul bābından tesellādan müştāḳdır. Fā' ili ḳavimden ‘ibāretidir. Ma' nāsı rażı olub kanā' at idirler dimekdir. Tesellev cümlesi sıfat ba'd sıfatdır. ‘Anhu tesellev ḳavline müte‘allıḳdır. Żamīr-i mecrūr ḥazret-i Resūl'e rāci' dir. Bi'l-ḥulumı didüğü tesellev didüğü ḳavline müte‘allıḳdır. (28b) Żamīr-i mecrūr ḥazret-i Resūl'e rāci' dir. Bi'l- ḥulumı

* Resūlullah; uzaktan küçük görünen, ancak yaklaştıkça göz kamaştıran güneş gibidir.

** O'nu rüyada görenler, bununla teselli olanlar; O'nun deḡerini ve büyüklüğüyle ḥakkıyla nasıl idrak edebilir?

didüğü tesellef didüğü kavline müte‘allıktır. Hulum ha’nın lam’ın zammesi ile rüyā ma’nāsına dirler. Ya’ni şāhib-i қаşide beyt-i sābıkın mezmūnunu beyān etmek ve hāzret-i Resūl’ün hāқиқati nübūvvetini ve maḥiyeti müstafatiyyetin ‘ayān eylemek murād idünüb ider ki kaçan ol hāzret-i Resūl’ün hāli şems hāli gibi oldu ise dünyāda gāfil ve maḥcūb olub uykuda olan kavim ol hāzret-i Resūl’ün hāқиқatini nice idrak edebilirler. İdrak etmeye қadir değıllerdir. Ol hāzret-i Resūl’ün kemālat-ı kudsiyyesi mucerred uykuda düşde görmeye razı olub kanā‘at etmişlerdir. Pes imdi her kimesne anı ol hāzret-i Resūl’ü bu dünyāda bildi anın sā‘adet- i ebediyye ve mertebe-i ezeliye-i ‘āliyyesini idrāk eyler. Ve her kimesne anı ol hāzret-i Resūl’ü dünyāda bilmedi münkir olub itā‘at etmedi o kimse ne aslā dünyādan mütmai’ olmayup ebede’l-ābād ona bir nesne fāide etmeyüp nār-ı cehennemde muḥalled muebbed kalır.

Tercüme: “Dünyāda anı nice bilmeye ol uyur kişi ki ebeden düş götürmüş ola ana selveti.”

Şi‘r: “ **Fe mebleğu’l-‘ilmi fihī ennehu beşerun**

Ve ennehu ḥayru halkı’l-lahi küllihimi.”*

Fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Taқdir izā lem yudrik hāқиқatehü kavmün niyāmün femebleğu ‘ilmihim dimekdir. Meblağun ism-i mekāndır. Maḥalli buluğ ve nihāyet-i buluğ ma‘nāsına. El-‘ilmü didüğü kavlinde elif lam muzāf-ı ileyhden ‘ivāzdır. Taқdir ‘ilmihim dimekdir. Fihī didüğü femebleğu didüğü kavline müte‘allıktır. Zāmīr-i mecrūr hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. En-nehü beşerün didüğü mebleğu’l-‘ilmi didüğünün haberidir. En-nehüde zāmīr-i mensūb hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. Beşer insān ma‘nāsınadır. Ve en-nehü ḥayru halkıllahi didüğü beşerün kavline ma‘tūfdur. Zāmīr-i mecrūr hāzret-i Resūl’e rāci‘dir. Ḥayr-ı şerikin zıddıdır. Halk maḥlūkat ma‘nāsına. Küllihimi didüğü halkıllah kavlinin tekīdi vāқи‘ olmuşdur. Zāmīr-i mecrūr halk didüğü kavline rāci‘dir. (29a) Ma‘nāsı cemi‘ olduğu ‘itibarla. Ya’ni şāhib-i қаşide kavm-i niyāmın idraklerini ve ‘ilm-i icmallerini beyān-u ‘ayān etmek murād edinip ider ki hāzret-i Resūl’ün medḥin kaşt eyleyüp. Kaçan kavm-i niyām ve dünyā ehlinin idraklerini hāzret-i Resūl’ün hāқиқatine yetişmeyüp cümlesinin ‘ilmī icmāl üzerine komak. Ol hāzret-i Resūl beşerdir daḥi Allah ü te‘ālānın maḥlūkatının küllisinin ḥayırlusıdır ve efzalıdır.

* İnsanların O’nun hakkındaki en doğru bilgisi, Peygamberimizin bir insān ve yaratılmışların en hayırlısı olmasıdır.

Tercüme: “ Bu denlü bulunur hemin ol kim beşerdır ruşenkeri halkın yeni ehl-i fazîleti.”

Şî'r: “**Ve küllü 'āyin etār-rusulu'l-kirāmü bihā**

Fe innemā't-tesalet min nūrihī bihimi.”*

Küllü didüği mübtedâdır. 'Āyin didüği kavline muzâfdir. 'Āyin âyetin cemi' dir. 'Alâmet ve mu'cize ma'nâsınadır. Etâ fi'l-i mâzidir ityânededen müştakdır. Er-rusülü didüği etâ didüği kavlinin fâ' ilidir. Rusül Resül'ün cemi' dir. Peygamberler dimekdir. El-kirām er-rusülü kavlinin sıfatıdır. Kirām kerimin cemi' dir. Bihā didüği etâ kavlinin müte'allıktır. Zâmîr-i mecrūr āyin didüği kavline râci' dir. Fe in-nemā't-tesalet didüği küllü 'āyin didüği kavlinin haberidir. Mübtedâ şart ma'nâsını mütezammin olub nekre-i mevşûf olduğı ecilden haberine fe dâhil olmuşdur. İn-nemā edât-ı haşrdır. İ't-tesalet fi'l-i mâzidir ifti'al bâbından ittisâlden müştakdır. Ulaşmak ma'nâsına tahtında fa'ili müstetir hiye râci' idir 'āyin kavline. Min nūrihī didüği i't-tesalet didüği kavline müte'allıktır. Zâmîr-i mecrūr er-rusülü kavline râci' idir. Ya'ni şâhib-i kaşide hazret-i Resül'ün aşl-u menâkıbın ve ra'sü merâtibin zikritdikten sonra sâ'iri enbiyânın mu'cizatı hazret-i Resül'ün nûrundan feyz olduğini (29b) 'ilâm etmek murâd edinip ve medhin kaşt ider ki 'alâmât-ı mu'cizeden bir nice 'alâmetle her peygamber ki gelmişdir, ol mu'cizat onlara vâşıl olub yetişmemişdir. İllâ hazret-i Resül'ün 'aleyhi's-sellâm mübarek nûrunun vasıtasıyla yetişmişdir. Cemi' enbiyâ ve rusül ki 'ilm-i hikmet ve ma'rifet ol hazret-i Resül'ün ifâzat-ı nûrundan ve ifâzât-ı birrinden ve berakât-ı sırrından feyz olunup vuşul bulmuşdur.

Tercüme: “Nûrundan istifâde kılmışdır anın mecmû'u enbiyâ ki götürmüştü âyeti.”

Şî'r: “**Fe innehü şemsü fazlin hüm kevâkibühâ**

Yüzhirne envâre hâ li'n-nâsi fi'z-zulemi.”**

Fe ta'lîl içündir. İnnehü kavlinde zâmîr-i mensûp hazret-i Resül'e râci' dir. Şemsü fazlin innehü kavlinde haberidir. Hüm zâmîr-i bârizi munfaşıl mübtedâdır.

* Peygamberlerin gösterdiği mucizelerin kaynağı Hz. Muhammed'in nûrudur.

** Peygamberimiz fazilet güneşidir. Diğer peygamberler ise geceleri -güneş olmadığında- insanları aydınlatan yıldızlardır.

Resül-ü kirām mezkûre râci' dir. Kevâkibühâ didüğü kavlinin haberidir. Kevâkib kevkebün cemi' dir. Kevkebün yıldızadır. Zâmîr-i mecrûr şemse râci' dir. Yüzhirne fi' l-i müzari' cemi' müenneşdir. İf'âl bâbından izhârdan müştâkıdır. Tahtında fâ' ili müstetir hünne râci' dir kevâkibe. Yüzhirne cümlesi haber ba' de haberdır yaht kevâkibüha dediginden hal vâki' olmuştur. Envârahâ didüğü yüzhirne didüğü kavlinin mef' ulüdür. Envârahede zâmîr-i mecrûr kevâkibe râci' dir. Li'n-nâsi yüzhirne kavline müte' allıktır. Fi'z-zulemi daği yüzhirne kavline müte' allıktır. Zulem zulmetin cemi' dir. Gurar'ın gurra'nın cemi' olduğu gibi. Ya'ni şâhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mezmünü için ta' lil zikretmek ve teybîn eylemek murâd edinip hazret-i Resül'ün medhîni kaşt eyleyüp ider ki hazret-i Resül sallallahu 'aleyhi ve's-selâm fazl güneşidir. Allah-ü tebârake ve teâ' lânın lütufla ve keremiyle ' ulümü tulü' etmiştir ve sâiri enbiyâ ve rusül 'aleyhi's-selâm ol güneşin yıldızlarıdır ki envâr-ı müstefâdesi âdem-i (30a) iğlânına gicelerde ' âlem şehadetde güneşin gaybeti katında izhâr idirler. Güneş zuhur gelecek mahv olurlar. Pes imdi cemi' enbiyâ ve rusül 'aleyhi's-selâm envâr-ı hidâyeti veya hayr-ı fetrânda ve zalâletde izhâr eylemiştir. Hazret-i Resül zuhura gelecek anın dini şerî' atı cemi' enbiyâ ve rusul edyânını menşüh eyledi.

Tercüme: “ Ol fazl güneşidir onlar kevâkibi halk üstüne komazlar envârıyla zulmeti.”

Şi'r: “ **Ekrim bi halkı nebiyyin zânehü hulûkun**

Bi'l-husni müstemilin bi'l-bişri müttesimi.”*

Ekrim bi halkı nebiyyin fi' l-i te' accübdür enşir bihî vezni üzerine. Ma' nâsı ol hazret-i nebinin hulûkatı ve ' izâmı zâhiresin ne ' acep hûb ve gökcekdir ve mükerrerdir, dimekdir. Zânehü didüğü nebiyyin kavlinin şıfatı vâki' olmuştur. Zâne fi' l-i mâzi ziynetden müştâkıdır. Zeyn eyledi demek. Zâmîr-i mensûp nebiyyin kavline râci' dir. Hulûkun zânehü kavlinin fâ' ilidir. Hülk âdet-i hasene ve sîret-i bâtine ve güzelcek huy ma' nâsına bi'l-husni müstemilin didüğü şıfat ba' de sıfatdır nebiyyin kavlinin. Müstemilin ism-i fâ' ildir. Ma' nâsı kaplayıcı ve ihta edici dimekdir. Bi'l-bişri didüğü müttesimin didüğü kavline müte' allıktır. Bişrin be nin kesresiyle beşere ve cemâl ma' nâsınadır. Müttesimin didüğü şıfat ba' de şıfatdır nebüyyinin. Müttesimin ism-i fâ' ildir. İttisâmdan müştâkıdır.

* Yüce Allah, Nebisinin yaratılışını en güzel ahlak ve ikramlarla gerçekleştirdi.

İttisām nişan eylemek ma‘ nāsına. Ba‘ zı nüsha müttebimin vāki‘ olmuşdur. Ma‘ nāsı güler yüzlü dimekdir. Ya‘ ni şāhib-i kaşide muqaddümen ol hazret-i Resül’ün haqqında fehve’l-lezī temme ma‘ nāhü ve sūratühü ba‘ zı icmāl tarihiyle bazı aḥbār-ı memduḥāsın ve aḥlāk-ı meḥmüdesin zikirden sonra gerü şūret-i zāhiresine müte‘ allıḳ ba‘ zı aḥlākı zikir murād eyledi. (30b) Ve medḥin kaşt eyledi ider ki ol hazret-i Nebi’nin ḥulūkatı ve ‘ āzā-i zāhiresi ne ‘ acep ḥüb ve gökcedir anın ‘ ādet-i ḥasenesi ve siret-i bāḥinesi mekārım-i aḥlaḳla ve meḥāsın-i şimle ona zīnet virip anı müzeyyen etmişdir ki ol hazret-i Resül evşāf-ı ḥaseneyi müştemildir ve beşeresi sā’irden mümtāz güler yüzlüdür.

Tercüme: ” Ḥasenele müştemil durur ol beşereyle müttesim ne ḥulḳ olur ki virmiş ana ḥulūḳı- zineti.”

Şi‘r: “ **Ke’z-zehri fi terafın ve’l-bedri fi şerefin**

Ve’l-bāhri fi keremin ve’d-dehri fi himemin.”

Kāz-zehri didüḡi zarf-ı müsteḳardır. Mübtedā-yı maḥzūfün ḥaberidir. Taḳdir hüve ke’z- zehri dimekdir. Zehri ze’nin fethāsiyla ve he’nin sükūnuyla çiçek dimekdir. Fī şerefin didüḡi muqaddere müte‘ allıḳdır. Ke’z-zehri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Terafin taze ve laḳif ma‘ nāsınadır. El-bedri didüḡi ke’z-zehri didüḡine ma‘ tūfdur. Bedir ayın tamamı aydınlıḡı zamāniyla dirler fi şerefin didüḡi ve’l-bedri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Şeref ulu ve gökcek dimekdir. Ve’l-bahri ke’z-zehri ḳavline ma‘ tūfdur. Zehirden murād zamānı dünyādır. Fī himemi didüḡi ed-dehri didüḡi ḳavlınden ḥāl vāki‘ olmuşdur. Himem himmetin cemi‘ dir. Himmet kaşt ma‘ nāsınadır. Ya‘ ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıkın mezmūnüne muvāfiḳ ve ma‘ nāsına mutabık. Hazret-i Resül’ün ba‘ zı evşāfın zikretmek murād edinip ve medḥin kaşt eyleyüp ider ki ol hazret-i Resül’ü çiçek ve gül gibi tazelikte hüsünde ve letāfetde zīrā ol hazret-i Resül ḥadıḳa-i ‘ ayn ve vucūdun nūrudur. Ve ḥadıḳa-i ‘ alem-i ḡayb ve şühūdun nūrudur. Ve daḡi ol hazret-i Resül bedir gibidir. Şerefte ‘ adem-i iḥtirākta ve ‘ ademi inḡisāfta (31a) Ve cemāl-i nūruyla ḳaranluḡı zāil eylemekte. Zīrā ol ḥazret-i Resül kendüne muti‘ olanları cehil ve dalāletden ḥalaş etmişdir. Te’şir etdi, aḳva ve ḥaşıyatında eḥsendir. Ve daḡi ol hazret-i Resül baḡır gibidir. Görmede ve sehāvetde ve zīrā ol hazret-i kemālatta ve tezyin-i kāınatta ḥaḳāyıkda ve deḳāiḳda fezāilde fevāzılda baḡr-i müḥiḫḫir. Ve daḡi ol hazret-i Resül tulü‘ dehr ve tül-ü zamān gibidir. Himemin ‘ aliyyesinde zīrā ol hazret-i Resül’e cemi‘ maḥlūḳatın iḫtiyacı vardır. ‘ Azāim-i meḳāşıda ve a’cāib-i fevāide.

* O peygamber; çiçek gibi latif, ayın on dördü gibi aydınlık ve şerefli, denizler gibi cömert, yardımseverliği ise zamān gibi sonsuzdur.

Tercüme: “Çiçek gibi terekte, şerefte kamer gibi deryâ gibi keremde zamân gibi himmeti.”

Şîr: “ **Keennehü vehve ferdün fi celâletihi**

Fî ‘askerin hîne telkâhü ve fi haşemin.”*

Keennehü harf min hurûfi’l-müşebbehe teşbîh içündür. Zâmîr-i muttaşıl keennehü didüğü kavlinin ismidir. Hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Vehve ferdün didüğü kavlinde vāv hâl içündür. Zâmîr-i munfaşıl mübtedâ vâki‘ olmuştur. Hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Ferdün didüğü zâmîr-i munfaşılın haberidir, münferid ma‘nâsına. Vehve ferdün didüğü keennehü didüğü kavlindeki zâmîr-i muttaşıldan hâl vâki‘ olmuştur. Fî celâletihi didüğü zarf-ı müstekardır. Vehve didüğü kavli için haber be‘de haberdir. Dağı fi celâletihi fi me‘a ma‘nâsına olmak câizdir. Zâmîr-i mecrûr hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Fî ‘askerin didüğü keennehü didüğü kavlinin haberidir. Hîne fi ‘askerin didüğü kavlinin zarf-ı kader ve vaqit ma‘nâsınadır. Telkâhü fi‘l-i müzari‘ muhâtabdır. Tahtında fa‘ili müstetir ente ‘ibâretidir muhâtabdan likâdan müştakdır. Oluşmak ve yetişmek. Zâmîr-i mensûp hazret-i Resûl’e râci‘ dir. Telkâhü hîne didüğü kavlinin muzâf-ı ileyhîsidir. Fî haşemi didüğü fi ‘askerin didüğünün zarfıdır. Tavâbi‘ ululuk ma‘nâsınadır. Ya‘ni şâhib-i ol hazret-i Resûl’ün ahlak-ı (31b) hamîdesin ve şîfât-ı cemilesin zikirden sonra ol hazret-i Resûl ehl-i tevâzu‘ ve ehl-i hilm olub ifrâ-ı şefkâti var iken ona mülâkat olan hulukun nazarında anın celâleti ve mehâbetine vecihle idigun beyân ve ‘ayân murât edinip ve medhin kaçt eyleyüp ider ki keennehü, ol hazret-i Resûl sallallahu ‘aleyhi ve’s-selâm münferid olub yalnız olduğu hâlde her kimse ne ki ona mülâkî olub nazar eylese anın celâlet-i ‘uzması ve mehâbet-i kübrası olduğu ecilden sonra ki ol hazret-i Resûl ‘asâkir-i ‘azîmeye ve terâbi‘ -i keşîre içündedir.

Tercüme: “Tenhâ yürürken de anı kestirirdi leşker çeküp yürür gibi anın celâleti.”

Şîr: “ **Ke enneme’ l-lülü’l-meknünü fi-şadefin**

Min ma‘diney mantıkin minhü ve mübtesemi.”**

Ke enneme harf mine’l-müşebbehe mâ mâ-i kâffedir. El-lü’lü’ didüğü incüdür ve

* Hz. Peygamber, yalnız başına bile o kadar heybetli görünür ki O’nu sanki büyük bir askeri birliğin içinde ya da bir grup hizmetkârın içinde sanırsın.

** O’nun konuşmasıyla ağzından çıkan sözleri, gülümsediğinde gözükten dişleri sedef içindeki inci gibidir.

mübedâdır. El-meknûn didüğü el-lü'lü'nün şıfatıdır. Meknûn mestür ma' nâsınadır. Fî şadefin didüğü el meknûn kavline müte'allıktır, denizde olur bürüncektir. İçinde incü olur. Min ma' diney mantığın didüğü zarf-ı müsteğardır. El-lü'lü' kavlinin haberidir. Ma' diney ma' dinün teşniyesidir. İlk kesresiyle ma' dini her nesnenin merkezine dirler. Ve dağî kâne ma' nâsınadır ki onda nuz ve kemş hâşıl olur. Bundan murâd olunan hazret-i Resûl'ün kelâmı manzûm-u fasîhidir. Ma' dinin mantığından murâd hazret-i Resûl'ün kalbidir. Andan kelâm-ı manzûm-u fâsih zâhir olur incüler gibi. Ve dağî mantığın didüğü ism-i mekân olmak câizdir. Bu tağdirce mantıktan murâd hazret-i Resûl'ün lisânıdır. Ma' dinî mantıktan murâd hazret-i Resûl'ün mübârek femidir ki lisân-ı şerifinden kelâm-ı manzûm ve elfâzıdır, dürr yâd hâşıl olur. Minhü didüğü zarf-ı müsteğardır. Mantığın didüğünün şıfatıdır. Zamîr-i mecrûr hazret-i Resûl'e râci'dir. Ve mübtesemi si nin fethâsi ile maşdar mimidir. (32a) İftî'âl bâbından. Ma' nâsı tebessüm idüp gülmek me' adını tebessümden murâd hazret-i Resûl'ün femidir. Tebessüm itdik te andan mübârek dişleri zâhir olur inciler gibidir. Ya' ni şâhib-i kaşide hazret-i Resûl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selâmın kelimât-ı manzûmünün hâlini tebyîn etmek ve lisânında mübârek şefisinde meknûn olan elfâzıdır. Şadefte mestür olan incilere teşbîh eylemek murâd edinip ider ki ol hazret-i Resûl'ün mübârek feminden lisân-ı şerifinde şâdir olan kelâm-ı manzûmu ve dağî tebessüm itdikde mübârek şefisinde zâhir olan dişleri ke ennehu şadefte mestür incilerdir.

Tercüme: “Meknündür şadef içinde sandık ağzında dişleri kılacak ibtisâmı.

Şi'r: “Lâ tıybe ye' dilü türben zamme ' ezumehü

Tübâ lî münteşikin minhü ve mülteşimin.”*

Lâ nefy-i cins içündür. Tıbe didüğü fethâ üzerine mebnidir. Lâ nın ismi olmak üzerine ha büşetin zıddıdır. Gökcek ma' nâsına tahtında fa' il-i müstetir hüve râci'dir tıbe didüğüne ye' dilü ey tesāvâ dimektir. Türben didüğü ye' dilü kavlinin mef' ülüdür. Türb türbın ismidir toprak ma' nâsına. Zamme fi' l-i mâzidir. Ma' nâsı kaplayıp cemi' etdi dimektir. Fâ' ili tahtında müstetir hüve râci'dir türben kavline. Zamme cümlesi türben kavlinin şıfatıdır. ' Ezume didüğü hamme kavlinin mef' ülüdür. ' Ezume ' izâmın cemi' dir. Ma' nâsı günler dimektir. Zamîr-i mecrûr hazret-i Resûl'e râci'dir. ' Ezumdan murâd

* O'nun toprağının kokusundan daha güzel bir koku olamaz. Ne mutlu! O'nun toprağını koklayıp öpene.

hazret-i Resül'ün cemi' bedenidir. Cer zikir idüp güle dilemek қabilindendir. Tübā münāda vāki' olmuşdur. Harf-i nidā maḥzūftür. Taқdir feyā ḥādri li münteşik dimekdir. Tübā tayyibden müştakdır. Tayyibin müenneşidir. Efzalin müenneşi fużlā geldiği gibi. Tübā aşlında tıybeyün idi. Yā yi vāva kalb itdik ye sākin olub mā қabli mezmüm olduğından ötürü. Tübā ḥayır (32b) ve sa'adet ma'nāsına li münteşikin didüği túbā қavline müte'allıқdır. Münteşikin ism-i fā'ildir intişāқdan müştakdır. Ma'nāsı қоқlayıcı dimekdir. Minhü didüği münteşikin қavline müte'allıқdır. Zamīr-i mecrūr türben қavline rāci' dir. Ve mülteşimi didüği münteşikin қavline maḥfudur. Mülteşimi iltişāmdan müştakdır. Evimin ma'nāsına. Ya'ni şāhib-i қаşide ol hazret-i Resül'ün zātına müte'allıқ olan aḥbār-ı memdūḥası ve evşāf-ı maḥmūdesi zıkr itdikten sonra şeref-i mekānda dağı zıkr idüp beyān etmek ve ol mekānı zāir ve onda mücāvır olunulan rayihā-i tayyibede iken 'ayān eylemek murād edinip ider ki ol hazret-i Resül'ün mübārek қabrinde kemiklerini ve cemi' 'azasını zamm idüp iḥāta eden toprağın rayihā-i tayyibesine mu'adil ve mümāşili dünyāda rayiha bulunur değildir. Devlet ve sa'adet şol kimsenindir ki hazret-i Resül'ün қabr-i şerifini ziyaret idüp ve onda mücāvır olub mübārek қоқlayıp öpe dimağı rayiha ile mu'aḥtir ola.

Tercüme : “ Ol türbe gibi kim yatur anda ne tabīb ola devlet ana kim besleye ola beşeriyeti “

El-faşlü'r-rābi' i fi zıkr-i mevlidihı 'aleyhi'ş-şelām.

Şi'r: “Ebāne mevlidühü 'anḥibi 'unşurihı

Yā tıbe mübtedein minhü ve müḥtetemi.”*

Ebāne fi'l-i māzi min bābil-if'āl ezhera ma'nāsına mevlidühü ebāne қavlinin fā'ilidir. Mecāzen ḥaқиқatte Allah-u te'ālādır fā'ili. Mevlid ism-i mekāndır. Velādetden te ḥazif olunmuşdur. Taқdir ezhera'l-lahü te'ālā fi mekānin velādetehü şeyān dimekdir. Mevlidühü қavlinde zamīr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. 'Anḥibi 'unşurihı didüği ebāne didüği қavline müte'allıқdır. Tıbi 'unşurdan murād hazret-i Resül'ün cism-i zāhiridir. Ve dağı mālā yenbeği ḥulūşidir. Tıbin 'unşura izāfet-i beyānidir. 'Unşur aşıl ma'nāsınadır. 'Unşurihı қavlinde ki zamīr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. Yā tıbe didüği қavlinde yā harf-i nidādır. (33a) Münādisi maḥzūftür. Yā eyyühe'l-'ukalā ünzurü

* O'nun doğuşu, güzelliğin ve iyiliğin özünün ortaya çıkmasıdır. İyiliklerin doğuşu ve batışı onunlardır.

mübteda' minhü dimekdir. Tıbe mübteda' didüğü fı'l-i muğadderin mef'ülüdür. Nitekim işāret etdiği tağdir-i kelāmı zikrettiğimizde mübteda' didüğü ibtidā ma'nāsına minhü zarf-ı müsteğardır. Mübtedā' kavlinin sıfatıdır. Zāmīr-i mecrūr hazret-i Resūl'e rāci' dir. Ve mühtetemin didüğü mübteda' kavline ma'fūfdur. Mühtetemin ihtitām ve intihā ma'nāsınadır. Bil külli insān için merātib üçdür. Mertebe-i evveli bidāyettir. Ya'ni insānın ketm-i 'ademden hīni vücuda hırucudur. Mertebe-i şāniye nihāyettir. Ya'ni insānın dār-ı ülādan dār-ı ukbāya irtihālidir. Mertebe-i şālise vasatıdır. Ya'ni insānın dünyāda müddet-i hayātıdır ki bidāyetle nihāyetin mābeynidir. Ya'ni şāhib-i kaşide ifrād-ı insānın birbirinden imtiyazı müddet-i 'ömründe ve zamānı hayātında kesp etdiği ' itibarla olduğu ecilden mertebeye-i vasatı ehem ve eşed olduğu ecilden hazret-i Resūl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selām mertebeye-i vasatına müte'allıq aḥbār-ı memdūhasın ve evsāf-ı maḥmudesin beyān etmek ve mevlidin 'ayān eylemek murād edinip ider ki evveldir hazret-i Resūl'ün velādeti cism-i zāhirinden taḥareti ḥaḳīqiyye izḥar eyledi beyyināti sebebiyle. Ve ḥüsn-ü bidāyet ve nihāyet üzerine delālet ider, ḥavāriḳ-ı ādet izḥār eyledi mu'cizātı sebebiyle. Ehl-i başiret olan kimseler hazret-i Resūl'ün garāib-i bidāyetine ve 'acāyib-i nihāyetine nazār eylemek ne gökcek ibtidāsı ve ne gökcek intihāsı vardır.

Tercüme: ” Bid-i ve ḥatm-i tayyibānın tayyib-i 'unsuru ol gün belirmişdir ki oldı velādeti.”

Şi'r: “ **Yevmün teferrase fı hi'l-fürsü ennehimü**

Ḳad ünzirü bi ḥulūli'l-benusi ve'n-niḳami.

(33b) Yevmün didüğü beyti sābıḳda mevlidühü kavlinden bedel olmak cāiz bedeli küll mine'l-küll ma'nāsına. Daḫi mübtedāy-ı maḥzūfun ḥaberi olmak cāiz tağdir mevlidühü sallallahu 'aleyhi ve's-selām yevmün teferrase dimekdir. Yevmden murād mutlaḳ vaḳıtdür ve zamān ma'nāsınadır. Teferrase fı'l-i māzidir tef'ıl bābından fırasetten müştāḳdır. Fırāsetle eyledi dimekdir. Fihī didüğü teferrase kavline müte'allıḳdır. Zāmīr-i mecrūr yevme rāci' dir. El-fürsü didüğü teferrase kavlinin fai'ilidir. Teferrase cümlesi yevmün kavlinin sıfatıdır. Fūrusdan murād bilād-ı fārisin ḳavmidir ki keferetāifesidir ennehüm didüğü kavlinde ki zāmir el fürsü didüğü kavline rāci' dir. Ḳad taḫḳiḳ içündür. Ünzirü fı'l-i māzi meḥḫül cemi' müzekker ifti'al bābından inzārden müştāḳdır. Ḥavf ḳorḳu yetiştirmek ma'nāsına. Ḳad ünzirü kavli ennehüm didüğü

* Peygamber doğduğu gün korkutulunca Putperest Farisler başlarına gelecek olan sıkıntıları ve musibetleri anladılar.

ķavlinin ķaberidir. Enne ismiyle ķaberiyile teferrase didüğünün mef'ulüdür. Bî ħulûli'l-bü'si didüğü ünzîrû ķavline müte'allıķdır. Ħulûl düĥûl ma'nāsına ve nüzûl ma'nāsına. Bü's 'azap ma'nāsına ve daĥi Şol Őiddete dirler ki ġām-ı ve ġussa-i müvirriŐ ola. Ve'n-niķami didüğü bü's didüğü ķavline ma'tûfdur. Niķam niķmetin cemi'dir. 'Uķûbat ve ma'Şiyet ma'nāsına. Ya'ni Őāĥib-i ķaŐide ĥazret-i Resûl'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selām keyfiyet-ü velâdetin beyân etmek ve Őarıķ-ı nübüvvetin āyân eylemek murâd edinip ider ki ol ĥazret-i Resûl'ün mevlidi ve velâdeti vakti bir ġün edin ki o ġünde fürs Őaifesi firâsetle eġilüp bildiler. Kendülere iblâġ ĥavf olub münzerden oldukların 'azabla ve gam ve ġussa-i müvirreŐ olan Őiddetin hulûl ve nüzûl etmesiyle ve muŐbet ve 'ukûbeti duĥul etmesiyle.

(34a) Tercüme: "Hem ol ġün idi ki bize bü's ve nikam iner deyü mülükü furusi ebedüdür firâseti.

Şi'r: " **Ve bâte eyvânü kistrâ ve huve münŐadi'un**

Ka Őemli aŐĥâb-ı kistrâ ġayra mülteimi."

Bâte fi'l-i mâzi Őâra ma'nāsına beyt-i sâbıkda teferrase ķavline ma'tûfdur. Yevmün ķavline râci' olan zamîr-i maĥzûfun. Taķdir ve bâte fiĥi dimekdir. Eyvân hemze-i kesreyle ve fethayla daĥi câizdir. Ulu ķardaķ kōŐk ma'nāsına kistrâ kefin kesreyle ve ranın fethasıyla da câizdir. Fars memleketinin padiŐah laķâbıdır. Murâd olan kistrâdan nüşîrevân bin kabâddır. Vehve münŐadi'un didüğü eyvândan ĥal vâki' olmuşdur. Vâv ĥal içündür. Vehve eyvâna râci'dir. MünŐadi'un ism-i fâ'ildir infi'al bâbından. İnsida'dan müŐtaķdır. Yarılmaķ ma'nāsına. Ke Őemli didüğü maĥzûf mef'ulü muĥlaķın Şıfatıdır. Taķdiri insidâ'an ke Őemli dimekdir. Ve daĥi bâte ķavlinin ķaberi olmak câizdir. Ke Őemli aŐĥabi didüğü ķavlinde ki Őeml teferruķ ma'nāsınadır. Burada eŐĥab sohbetin cemi'dir. 'Asâkir-i tevâbi' ma'nāsına. Ģayra mülteimi didüğü bâte kavlinin ķaberidir. Ke Őemli didüğü maĥzûf mef'ul-ü muĥlaķın Şıfatı olduġı taķdirce. Ve daĥi ġayra mülteimi mecrûr olub eŐĥâb ķavlinin Şıfatı olmak câizdir. KâŐemli bâte ķavlinin ķaberi olduġı taķdirce. Mülteimi ism-i fâ'ildir. Müctemi'un ma'nāsına ya'ni Őāĥib-i ķaŐide beyt-i sâbıkın mezmûnüne 'atıf idüp ve ĥazret-i Resûl'ün keyfiyeti velâdetin beyân etmek murâd edinip ider ki ve daĥi ĥazret-i Resûl'ün velâdet vakti bir ġün idi ki ol ġünde fars

* Kistrâ'nın sarayı, dost ve askerlerinin bir araya gelemeyecek Şekilde daġılması gibi, o gece yanlıp çatladı.

padişahlarının aşhabı ve erkânı ve devleti ve ‘asākiri müteferriķ olub tağıldı. Kesri qabād ođlu (34b) Nūşirevān’ın qardağı ve köşkü munsadi‘ münkesir olub qatlayıp yarıldığı hālde ğayrı müctemi‘ oldı kiswa cemi‘ olmağa kabiliyyet olmadı.

Tercüme: “ Ol gün irişdi tāqātına kisranın insīdāi‘ hem ol gün oldı mütefferiķānın cemā‘ ati. “

Şi‘r: “ **Ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi min esefin**

‘Aleyhi ve’n-nehru sāhi’l-‘ayni min sedemi.”*

Vāv ibtidā-i teşbīhtir. En-nāru didüđi mübtedādır. Ve dađı ‘atıf için olmak cāizdir. En-nāru mevlidühü qavline ma‘tūfdur. Ebāne mevlidühü didüđi mensūp olur. Ve dađı cāizdir ki vāv-ı hāliyye olub. Ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi didüđi beyti sābıqda mūnsadi‘un qavlineki zamīr-i müstetirden hāl vāki‘ ola. En-nāru qavlinde elif-lam muzāf-ı ileyhden ‘ıvazdır. Taqdir nāru’l-keferati demek olur. Ya‘ni kefera tāifesinin taptıđı ateş. Hāmīdetü’l-enfāsi didüđi ve’n-nāru didüđi qavlinin haberidir. Hāmīdetün hūmūdden müştakdır. Sevinmek ve sakin olmak ma‘nāsına. Enfās nefsin cemi‘dir. Enfāsdan murād nārın yalınlarıdır. Min esefin hāmīdetün qavline müte‘allıqdır. Esef hüzün ve gazap ma‘nāsına aleyhi esefin didüđi qavline müte‘allıqdır. Zamīr-i mecrūr hazret-i Resūl’e rāci‘dir. Ve’n-nehru sāhil ‘ayni didüđi ve’n-nāru hāmīdetü’l-enfāsi qavline ma‘tūfdur. Nehru ırmak ma‘nāsına nehirden murād fırat ırmađıdır. Sāhil ayni sakinü’l-‘ayn ma‘nāsınadır. Nehrin aqan gözü sakin olduđı demekdir. Min sedemin sāhi qavline müte‘allıqdır. Sedem nedāmet ma‘nāsınadır. Rivāyet olunur ki fırat ırmađı hazret-i Resūl’ün velādetinden evvelde hazret-i Resūl’ün mevlidi cihetinin ğayrı ciheti cereyān eyledi. Hazret-i Resūl’ün velādet gicesi mezbūr ırmak nedāmet idüp hazret-i Resūl’ün mevlidi cihetine cerā eyledi. Ya‘ni şāhib-i qaşīde hazret-i Resūl’ün velādeti vaktinin ‘alametin ve kefera tāifesinin (35a) dalāletin beyān ve ‘ayān etmek murād edinip ider ki hazret-i Resūl’ün velādet vaqtinde keferenin bin yıldan beri yalınlanıp yanıp ma‘būd itdikleri evdi. Teessüften ve hūznünden sođuyup yok oldı. Ve dađı keferenin ırmaqları hazret-i Resūl’ün velādet vaqtinde müşrikler ve kāfirler andan su içip inşifā‘ landıklarına nedāmet idüp hūzne gelüp su ađladı.

* Hz. Peygamber’in doğumunda, Kisra’nın sarayının yıkılmasının verdiği üzüntüyle Mecusilerin ateşi sönmüş, sürekli akan nehrin ise suyu kurumuştu.

Tercüme: “ Nehir sedemden irdi utanmak nekārati nāra esged ne oldu muḥaṣṣal ḥumūdeti.

Şi‘r: “ **Ve sā’ e sāvete en gāzat bühayratühā**

Ve rudde vāridühā bi’l-ğayz-i ḥīne zāmī”

Vāv ‘atıf içündür. Sā’ e fi’ l-i māzidir. Eḥzen ma‘ nāsına maḥzūn ḡamḡin eyledi dimekdir. Beyt-i sābıkda teferrase ḡavline ma‘ tūfdur. Sāvete didüḡi sā’ e didüḡi ḡavlinin mef’ ulüdür. Sāvete ḡarāk memleketinde hemedāna yakın bir ḡasabadır. Burada sāveden murād sāve kendü deḡildir. Sāvenin ehlidir. Taḡdīri sāe ehle sāvetin dimekdir. En gāzat bühayratühā didüḡi sāe ḡavlinin fā’ ilidir. En maṣtariyyedir. Gāzat fi’ l-i māzi müenneşdir. Ma‘ nāsı ḡalīl ve nākıṣ ve ḡā’ib oldu dimekdir. Bühayratühā ḡazat didüḡi ḡavlinin fā’ ilidir. Bühayratü baḥrin tasḡiridir. Bühayradan murād sāve ehlinin icācın sularıdır. Irmaḡlarından ve pınarlarından her ḡanḡısı olsun. Bühayratühüde zāmīr-i mecrūr sāvete ḡavline rāci’ dir. Ve rudde didüḡi sāe didüḡine ma‘ tūf olmak cāizdir ve daḡi ḡazat didüḡi ḡavline cāiz ve rudde fi’ l-i māzi meḡhūldür. Merdūd oldu dimekdir. Vāridühā didüḡi rudde didüḡi ḡavlinin kāim-i makamī’ l-fā’ ildir. Vārid ismi fā’ ildir. Su talep edici demek olur. Zāmīr-i mecrūr sāvet ḡavline rāci’ dir. Ve daḡi buhayratühā ḡavline rāci’ olmak cāizdir. Bi’l-ğayzi didüḡi rudde ḡavline müte‘ allıḡdır. ḡayz ḡazap ma‘ nāsınadır. Ḥīne zame’ l-ğayz didüḡi ḡavlinin zarfıdır. Ve daḡi rudde ḡavline (35b) zarf olmak cā’ izdir. Ḥīne vaḡit ma‘ nāsınadır. Zāmīr fi’ l-i māzi aslında zāmī idi. Ḳafiye ehli içün ye hazif olundu. Taḡtında fā’ il müstetir hüve rāci’ dir vāridühā ḡavline. Zām ‘ataş ma‘ nāsınadır. Susadı dimekdir. Zāmī cümlesi ḥīne didüḡinin muzāf-ı ileyhi vāki’ olmuşdur. Ya’ ni şāḡib-i ḡaşıde zikīr olan ‘alametlerin aḡbārın ve kefere tḡ’ ifesinin vāki’ olan eḡzānın beyān ve ‘ayān etmek murād ediniḡ ider ki ol hazret-i Resūl’ ün velādet vaḡtinde sāve ehlinin suları saḡulup iḡecek ḡalmadı. Ḡāyet susuz kaldılar. O ḡinede suya virenler bulmayup ḡazap eyleye dönüp nāmerdūd oldılar.

Tercüme: “ Ḳaḡmaḡla döndü suya susayup gelen yoḡ oldu. Ḳünki sāvenin ol dem bu hayratı.”

Şi‘r: “ **Ke enne bi’ n-nāri mā bi’ l-mā’ i min belelin**

* Save halkı gölden su almaya gittiklerinde gölün kuruduḡunu gördüler. Su bulamadan öfkeyle geri döndüler.

Ḥuznen ve bi'l-mā'î mā bi'n-nāri min ḥarami.”*

Ke ennehū teşbîh içündür. Ḥarfün min ḥurūfi' l-müşebbehe bil fi' l. Bi'n nāri zarf-ı müsteḳar muḳaddem ḥaberdir. Ke enne ḳavlinde mā ism-i mevşul bi'l-mā'î zarf-ı müsteḳar. Mā'î mevşülün şılasıdır. Min belelin daḫi zarf-ı müsteḳardır. Mā'î mevşülden beyān vāki' olmuşdur. Mā'î mevşül şılasıyla ke enne ḳavlinin ismi vāki' olmuşdur. Ḥüznen didüĝi mef'ıldür. Ke enne bi'n-nāri mā bi'l-mā'î didüĝi ḳavlinin ta' lil vāki' olmuşdur. Ḥüzün ĝam ve ĝussa ma' nāsınadır. Ve bi'l-mā'î bi'n-nāri min ḥaramin didüĝi ḳavli bi'n-nāri mā bi'l-mā'î min belelin didüĝi ḳavline ma'tūfdur. Ḥaram şiddeṫi murādattır. Odun şu'lesinden 'ibāretidir. Ya'ni şāḫib-i ḳaşıde hazret-i Resül'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selām velādet vaḳtının ba'zı 'alametin ve zamānın tāĝyirātın beyān ve 'ayān etmek murād edinip ider ki hazret-i Resül'ün velādeti vaḳtinde sāve ehlinin taptuĝı od maḫzün olub ḫararetten eseri ḳalmayup sevinip keennehū su olmuştu. Bürüdetde ve sāve ehlinin iĉecek suları maḫzün olub rutübetden ve bürüdetden eser ḳalmayup (36a) ke ennehū od olmuştu ḫarāretde.

Tercüme: “ Su'nun ruṫubeti sandın odda var idi ĝamdan ya suda var idi od'un ḫarāreti.”

Şı'r: “ Ve'l-cinnü tehtifü ve'l-envāru sāṫ' atün

Ve'l-ḫaḳḳu yezheru min ma'nen ve min kelemi.”**

Vāv ḫāl içündür. Ve'l-cinnü tehtifü cümlesi sâbıkān zıkr olunan ebeden mevlidühü didüĝi beyitte mevlidühü ḳavlinde ḫāl vāki' olmuşdur. Taḳdīru'l-ḫāl ennel cinne tehtifü fiḫi dimekdir. Vāv 'atıf içün olmak cā'izdir ki ve sā'e sāvete didüĝi ḳavline ma'tūf ola. Cin insin zıddıdır. 'Eyuni nāsınan mestūr olduĝundan ötürü cin dirler. Tehtifü fi' l-i müzari' müenneşdir. Hetefteḫ müştāḳdır. Ma' nāsı uzatıp çağırır dimekdir. Fā' ili taḫtında müstetir hiye rāci' dir cinne tehtifü mef'ülü maḫzūfudur. Taḳdir ve'l-cinnü tehtifü bimā yedüllü 'ala sıdḳi nübüvvetihī ve yüşhidü bi eşfā'ihī dimekdir. Ve'l-envāru seṫ' atün didüĝi ḳavli tehtifü ḳavlinin fā'ilden ḫāl vāki' olmak cā'iz daḫi ve'l-cinnü tehtifü didüĝine ma'tūf olmak cāizdir. Envār nūrun cemi' dir. Envārdan murād olan hazret-i Resül'ün sallallahu 'aleyhi ve's-selāmın şulbünden olduĝı kimselerin layıḫı olan nūr olmak cā'izdir. Cemi' sıĝasıyla getürdi maḫallin te'addüdü ' itibarıyladır.

* O ĝün üzüntüden su ateşin hararetini, ateş de suyun rutubetini almıştı.

** O gece cin tayfaları Peygamberimizin doğuşunu müjdeleyen sesler çıkarıyorlar, āleme de nūrlar saçılıyordu. Böylece O'nun doğuşu lafzen ve mānen bildiriliyordu.

Gerçi kim nūru vāhīde ile sāṭi' atūn zāhīratūn ma' nāsınadır. Ve'l-ḥaḳḳu yezheru didüğü kavli sāṭi' atūn didüğü kavlinde müstetir olan Zāmirden ḥāl olmak cāizdir. Ve daḥi el envār seṭi' atūn didüğü kavline ma' tūf olma cā'izdir. Ḥaḳ bātılın zıddıdır. Mesela hazā kelāmūn ḥaḳḳun dirler. Ḳaçan ol kelāmın ma' nāsına lafzına muṭābık olsa. Ve daḥi hazā'l-kelām sādıḳ dir. Ḳaçan ol kelāmın lafzı ma' nāsına muṭābık ise. Ma' nā didüğü yezheru kavline müte'allıḳdır, ma' nā didüğü. (36b) Müfred zikridüp cemi' murād olunan ḳabilindendir. Ma' āniden murād ma' āni'l-ḳur'an olmak cā'izdir. Ve daḥi ma' nā bātıl ma' nāsına olub ma' āniden murād ümūru ma' ḳüle olmak cāizdir. Ve min kelemin didüğü min ma' nā didüğü kavline ma' tūfdur. Kelem kelimenin cemi'dir. Kelemden murād hazret-i Resūl'ün elfāzı olmak cā'izdir. Ve daḥi kuran oḳumak cā'izdir ki hazret-i Resūl'ün nübüvvetinin ḥaḳıḳatini ve sıdḳını nāṭıḳdır. Ve daḥi ümūru maḥsūse olmak cā'izdir ki hazret-i Resūl'ün velādeti vaḳtinde vāki' olmuştur. Ya' ni sāḥib-i ḳaṣīde hazret-i Resūl'ün velādeti vaḳtının ba' zı ' alametini beyān etmek velādeti zamānının ba' zı ta'yirātın ' ayān eylemek murād ediniḳ ider ki ol hazret-i Resūl'ün velādeti gicesinde cinni ṭaifesi ziyāde şüretle hazret-i Resūl'ün nübüvvetinin sādāḳatine iştıfāsının şehādetine dāl olur, elfāzıyla ḳaḡırup āvāzıyla etdiler. Envār-ı ilāhiye-i şu'ud ṭulū' idüp zuhūr bulduğı ḥālde ve daḥi zāhīran ve bātınen ḥaḳ ne idi ki vuku' bulup zāhīr oldu.

Tercüme: "Cinn söyleşirlerdi ve bu laḳırdı nūrlar ḥaḳḳı mübeyyin eyledi ma' nā ve kelimat."

Şi'r: "Amū ve şammū fe ilānū'l-beşāiri lemi

Tüsme' u ve bāriḳatū'l-inzāri lem tüsemi."*

' Amū fi'l-i māzi cemi' müzekkerdir. Mişlü razū. ' Emādan müştāḳdır dördüncü bābındandır. Vāv zāmir-i bāriz-i muttaşıldır. Hümden kināyedir. Küffārdan ' ibāretidir. Ma' nāsı gözsüz olub görmediler dimekdir. Şammū mimin şeddesiyle fi'l-i māzi cemi' müzekkerdir. Merrū vezni üzerine. Vāv zāmir-i bāriz-i muttaşıl hümden ' ibāretidir küffārdan. Fe ' ilānū'l-beşāiri didüğü kavlinde ki, Fā şart-u maḥzūfün cevābıdır. Taḳdırce izā kāne'l-küffār ' umyen ve şummen fā ilān (37a) ü'l-beşāiri dimekdir. İḡlān maştar if'āl vezni üzerine izḥāru ifşā ma' nāsına muzāfdir el beşāir kavline beşāir beşāretin cemi'dir yā nın kesresiyle. Beşāret maştar rivāyet vezni üzerine. Beşāret şol ḥabere dirler ki anın istima' -ı ḳatında ḳişinin tabiri zāhīr ola feraḥla sürūr ḥaḳḳında yā ḥavf cihetinden. ' İlānū'l-beşāiri ma' nāsı izḥāru'l-mübeşşirin dimekdir. Lem yüsme' didüğü fe' ilānū'l-beşāiri didüğünün ḥaberi vāki' olmuştur. Yüsme' u fi'l-i müzari' meḥḥül taḥtında ḳāim-i makamı fai'il-i müstetir hüve rāci' fe' ilān cümlesine. Tüsme' u okunmak cāizdir. Müenneş sığası üzerine ḳāim-i maḳamı fā'il hiye rāci' idir ' ilāna.

* Kōr ve saḡırlar ne onun gelişinin müjdelerini gördüler ne de tehdit şimşeklerini duydular.

Beşāire izāfeti ‘ itibarıyla. Vāv ‘ atıf içündir. Bāriqatü’l-inzāri didüği fe‘ ilānü’l-beşāiri didüği kavline ma‘ tūfdur. Bāriqat-i lāmi‘ī ma‘ nāsına yıldırıcı dimekdir. Bāriqatü kavlinde te mübālağa içündir. Ve daği te’ nīs için olmağda cāizdir. Nazaran ilā ciheti’l-ma‘ nā. Tağdir ve’l-inzārte’l-mübāraleti dimekdir. İnzar taḥfif ma‘ nāsınadır. Ve daği taḥfifde olan ḥaberi iblāğ etmek ma‘ nāsınadır. Lem ḥarfdir. Ḥurūf-u cevāzımdan. Tüşemi fi‘ l-i müzari‘ müenneşdir. Meçhül sıgāsı üzerine kā’im maḳām-ı fā’ili müstetir hiye rāci’ idir bāriqatü’l-inzāri didüği kavline. Lem tüşemi lem tünzır ma‘ nāsına bu beyitte leff-ü neşr gayr-ı müretteb vardır. Fe ‘ ilānü’l-beşāir lem yüsme‘ didüği kavli ve şammü didüği kavline şarf olunur. Ve bāriqatü’l-inzāri lem tüşemi didüği kavli ‘ amū didüği kavline şarf olunur. Ya‘ni şāḥib-i ḳaşıde beyt-i sābıkın mısra-ı şānişinin mezmünün taḥḳiḳ ‘ ayān etmek zāhir ve bāṭın cānibinden şaffun zuhūrunun ḥaberin beyān eylemek ḳaşıdüp ve daği hazret-i Resūl’ün velādeti gicesinde beşāretlerden (37b) ve ḥavflerden bu kadar ‘ alāmetler ki zāhir oldı. Müşrikler hazret-i risālete nicesi iḳrār ve ‘ itirāf etmediler deyū su’āl olunduğuna cevap virmek murād edinip ider ki küffār ṭāifesi ‘ amālar idi ve sağırlardı. Hazret-i Resūl’ün sallallahu ‘ aleyhi ve’ s-selemin velādeti gicesi zāhir olan beşāretler ve ḥavfler görüp dinlemediler ve işitip duymadılar. İmdi mübeşşirinin izḥār ve ifşāsı eşed geldi. Ve daği münzirinin lem‘ ası görölmedi. Bu küffār ṭā’ifesi maḥrūm olub kör ve sağır oldılar.

Tercüme: “Görmediler işitmediler görüner olub inzār-ı bāḳi‘ ve kelāmı beşāreti.

Şi‘r: “ **Min ba‘ di mā aḥbāra’l-aḳvāma kāinühüm**

Bienne dīnehamü’l-mü‘ vecce lem yeḳumi. “*

Min ba‘ di didüği beyt-i sābıkda ‘ amū ve şammü kavline müte‘ allıḳdır. Ve daği lem yüsme‘ i ve lem tüşemi kavline müte‘ allıḳ olmak cāizdir. Māi maşdariyye. Aḥbara’l-aḳvāma kāinühüm didüği ba‘ de ḳavlinin muzāf-ı ileyhisi vāki‘ olmuşdur. Aḥbara fi‘ l-i māzi if‘ al vezni üzerine. El-aḳvām aḥbaranın mef‘ ülü vāki‘ olmuşdur. Aḳvām ḳavmin cemī‘ dir, ḳavm-ü ricāl ṭāifesinden olan cema‘ ate itlāḳ olunur. Nişā ṭā’ifesine değıl kemā kāle tebārake ve te‘ ālā yaḥzu ḳavmün min ḳavmin ‘ asā en yekūnū ḥayran minhüm velā nisā’ e min nisāin ‘ asā en yekünne emmā gāh olur, Nişā ṭā’ifesinin ḳavimde indidāc

* Kāhinleri yalan yanlış inançlarının, gerçeğı ifade etmeyen dinlerinin yok olacağını haber vermesine rağmen gerçeğı görmek ve kabul etmek istemediler.

mu‘teber olur. ‘Alā tarīka’-tebe‘ iyyeti. Aḳvāmdan murād burada keferē tā’ifesidir. Ke ennehüm didüġi aḥbara didüġinin fa‘ilidir. Kāhin kefera tā’ifesinin müneccimine ve muḳtedāsına dirler. Hüm zāmīr-i mecrūr muttaşıl rāci‘ idir. Aḳvām didüġi ḳavline. Bienne dīnühüm ḳavli aḥbara didüġi ḳavline müte‘allıġdır. Din tarīkat ma‘nāsınadır. Keferē tā’ifesinin za‘m-ı fāsitlerince Allah-ü te‘ālādan ġayrıya iḫa‘at itdikleridir. İDnehüm didüġi ḳavlinin sıfatıdır. Mü‘vecce ism-i mef‘üldür, ‘ivicācdan (38a) aḥz olunmuşdur. ‘İvicāc ḥissiyyātda ‘adem-i istikāmet ma‘nāsınadır. Ḥissiyyatın ġayrında ‘adem-i şavāb ma‘nāsınadır. Lem ḥurūf-ü cevāzımdandır. Yeḳumi fi‘l-i müzarif ḳıvāmdan müştakdır. Ḳıvām devam ma‘nāsınadır. Lem yeḳumi cümlesi bi enne dinehüm didüġi ḳavlindeki innenin ḥaberidir. Ya‘ni şāḥib-i ḳaşıde beyt-i sâbıkın ba‘zı kayudın ‘ayān eylemek ve ba‘zı tefşilin beyān eylemek murād edinip ider ki kefera tā’ifesi körler olub bārikat-ü inzārı görmemeleri ve saġır olub ‘ilānı beşaratı işitmedikleri bunların müneccimleri ve muḳtedaları gerü kendü ḳavimlerine sizin ekşeri dininiz ḳā’im olur deġildir şebātı ve devamı yokdur deyū haber virdiklerinde idi.

Tercüme: “Andan soġudu bu ki dedi kāhin onlara yokdur bu eġri dininizin hiç iḳameti.”

Şi‘r: ” **Ve ba‘de mā ‘ayenū fi‘l-üfki min şühubin**

Münḳaddaten vefkā mā fi‘l-erzi min şanemi.”*

Vāv ‘atıf içündür. Ve ba‘de mā ‘ayenū didüġi ḳavli min ba‘di mā aḥbara didüġi ḳavline ma‘tūfdur. Ba‘de mecrūr olmak cā’izdir. Be‘di mā eḥbera ḳavline ma‘tūf olmak üzerine ve daḥi mensūpda cā’iz min be‘di aḥbara ḳavlinin maḥalline ma‘tūf olmak üzerine. Mā mevşüldür. ‘Ayenū cümlesi mānın şılası vāki‘ olmuşdur. Mevşüle rāci‘ olan Zāmīr maḥzūftür. Taḳdīr mā ‘ayenū dimekdir. ‘Ayenū fi‘l-i māzi cemi‘ müzekker min bābi‘l-müfā‘ale. Fā‘il-i yahūdādan ve keferadan ‘ibāretidir. Ma‘nāsı mu‘ayeneten gördüler dimekdir. Fi‘l-ufuḳı didüġi ‘ayenū didüġi ḳavline müte‘allıġdır. Ufuḳ gün yüzünün eḫrāfına dirler. Min şühubin şihābın cemi‘dir. şihāb yıldıza dirler münḳazzaten didüġi şühubin ḳavlinin sıfatıdır. İsm-i fā‘ildir. İnḳazza yenḳazzudan sākıt ma‘nāsına.

* Gökte düşen yıldızları, yerde yıkılan putları görmeleri de onların gerçeġi anlamalarını saġlamadı.

Ufuk kavli münkazzaten didüğının tahtında olan fa' il-i zamirinden hâl vâki' olmuştur. (38b) Mā fi' l-erzi didüğü vefka kavlinin muzâf-ı ileyhisidir. Mā mevşül fi' l-erzi şılası vâki' olmuştur. Min şanemi zarf-ı müsteğardır. Mā fi' l-erzi didüğündeki mânın beyânı vâki' olmuştur. Şanem kefera tã' ifesinin taptığı puta dirler ve şürete dirler. Ya' ni şâhib-i kaşide beyt-i sâbıkın mezmününe 'atıf idüp ider ki ve daği kefera tã' ifesi hazret-i risâletin nübüvvetini ' itirâf etmeyüp 'âmâ ve esam oldukları yeryüzünde olan sanemleri yere düştüğüne ve peyhaneleri tapdığına muvafık gökyüzünün etrâfında olan yıldızların yere döküldüğünü mu' ayene gördüklerinden sonra idi. Hatta rivayet olunur ki hazret-i risâletin velâdeti gicesinde bir Yahudi gördü ki asuman nücümleri de yere düşer meğer Tevratda hazret-i Resül'ün vücûda geldiği gicedeki nücüm rucüm-ü şeyâtın gibi yere düşer deyu görmüştü. İttifağ bu Yahudi benzer ki bu gice âhir zamân peygamberi gelmiştir. Çün sabah oldu bu gice hiç kimsenin oğlu doğdumu deyu sordu onlar ne' am 'Abdu'llâh bin 'abdu'lmuttalibin bir oğlu doğdu dediler mezbûd Yahudi hazret-i Resül'ü talep varub hazret-i Resül'ün mübarek arkasında mühürü nübüvveti gördü. Sür' atle varub feryad eyledi. Çün tã' ifesi yahudinin ne' resin işidüb te' accüb idüp geldiler. Mezkûr Yahudi etdi siz buna gülersiz bu ' ilânı peygamberdir. Bunun vücûda gelmesiyle benî İsrail peygamberleri munkatı' oldu dedi.

Tercüme: "Hem gördüler mu' ayeneten gökden düşer şühüb ol denlu kim düzüb dudaydı bellurreti.

Ş'ir: " **Hattâ gadâ ' an tarîkı' l-vaHYi münhezimün**

Mine'ş-şeyâti'ni yeğfû işra münhezimi."*

Hattâ harf-i cer intihâyı gâyet için. Hattâ gadâ didüğü kavli beyt-i sâbıkta münka'z-zaten kavline müte' allıktır. Gadâ ef' âl-i nâkışanın levâhıkındandır. Şāra ma' nāsına. ' An tarîkı' l-vaHYi didüğü münhezimün kavline. (39a) Tarîk-ı vaHYiden murād ümā beyne'ş-şemā ve' l-erzdır. Münhezim münkir ma' nāsına. Münhezim didüğü gadâ kavlinin ismidir. Mine'ş-şeyâti'ni didüğü zarf-ı mustağardır. Münhezim didüğü kavlinin beyânı vâki' olmuştur. Şeyâti'ni şeytânın cemi' dir. Yeğfû fi' l-i müzari', cemi' müzekker, fâ' ili münhezim kavline râci' dir. Zîrâ münhezim ism-i cinsdir, cemi' ma' nāsı murâddır, şeyâti'nden ' ibaretdir. Yeğfu cümlesi gadâ didüğının hâberi vâki' olmuştur. Kufuvvdan müstağdır etbâ' ı ma' nāsınadır. İşra didüğü yeğfû kavlinin mef' ül-u fihisidir.

* Vahiy yolu olan semada şeytanlar öyle bir hezimete uğradılar ki şaşkınlıktan nereye kaçacaklarını bilemediler.

İşr ‘aḳab ma‘nāsınadır. Münhezim didüğü işr kavlinin muzāf-ı ileyhi vāki‘ olmuşdur. Beyān-ı ḥazf olunmuşdur, taḳdīri: münhezim minhüm dimekdir. Ya‘nī şāhib-i ḳasīde ḥazret-i Resūl’ün (s.a.v.) vilādeti zamānında sākıt olan nücūmun şukūtu ḥaberini te‘kidin ve taḥḳīkin ḳasd idüp ider ki ḥazret-i Resūl’ün (s.a.v.) vilādeti gicesinde ta sabaḥa deġin gökyüzünün etrafında olan yıldızlar gökten yere indi. Ḥatta şol mertebeye varınca ki şeyāḫīn ‘aleyhimü’l-la‘ne münkesirü’l-ḥāl olub birbiri ardından mütetābi‘ olub mütevelliyen kaçarlardı.

Tercüme: “ Ta vahy yolu oldu açık deyu leşker-i kergerden ḥabar-i elimdi buldı hezimetü.”

Şi‘r: “ **Keennehüm heraben ebḫālū ebreheḫin**

Ev ‘ askerün bī’l-ḥāsa min rāḫateyhi ramī“*

Keenne ḥarf min ḥurufi’l-müşebbehe bi’l-fi‘li teşbih için. Zāmīr-i munfaşıl ismidir keennenin, rāci‘dir şeyāḫīne. Heraben didüğü keennehüm ḳavlindeki zāmīr-i muttasıldan ḥāl vāki‘ olmuşdur, hāribīn ma‘nāsına. Herab, maşdar taleb vezni üzerine kaçmak ma‘nāsına. Ebḫālū ebrehe didüğü keennehüm kavlini ḥaberidir. Ebḫāl baḫalın cemi‘dir. Baḫal bahadıra dirler. Ebrehe kefere ceysinın padişahlarından bir padişahın ismidir ki kā‘betü’l-lāhı yıkıb, ḥarab etmesine ‘asker çeküb gelmişdi. Ḥattā sure-i elem tere keyfede vāki‘ olan aşḫāb-ı filden (39b) bu ‘askerdir. Vāv ḥarf-i ‘atıfdır. ‘Asker didüğü ebḫāl-ı ebrehe didüğü ḳavline ma‘ḫūfdur. Bu ḫāsa didüğü dumi didüğü ḳavline müte‘allıḳdır. Ḥāsa uçan taşlara dirler. Min rāḫateyhi, rāḫatın teşniyesidir, rāḫata el ayasına dirler. Zāmīr-i mecrūr muttasıl ḥazret-i Resūl’e rāci‘dir. Rumi fi‘l-i māzi meḫḫıldur aslında ramiye idi, yā ḥazf olundu ḳāfiye ecli için. Taḫtında ḳā‘im-i maḳam müstetir hüve rāci‘dir ‘askere. Dumi cümlesi ‘asker kavlinin sıfatı vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī şāhibi ḳasīde beyḫ-i sābıḳta ḥazret-i Resūl’ün vilādeti zamānında vāki‘ olan nücūm-ı sākıtının şukūtunun teybin ve te‘kid li taḥḳīkan zıkr itdikten sonra geru taḥḳīk te‘kid eyleyib ve daḫi şeyāḫīninin mütekā‘iben ve mütetāliyen kaçtıklarının ve inhizāmlarının teşbihin kasd idüp ider ki; ḥazreḫi Resūl’ün vilādeti gicesinde gayāḫīn şol Mekketü’l-lāhın

* Şeytanlar, Ebrehe’nin askerlerinin ya da Bedir’de Hz. Peygamber’in attığı taşlardan müşriklerin kaçması gibi kaçtılar.

harab kaşına gelüp haq sübhānehü ve te‘ālādan beliyē-i ‘uzmā yetişib münhezim olub
korqudan kaçan ebrehe ‘askerinin bahadrlar gibi qahreyler ve yahud hazret-i Resulun
mubārek elinin keffinden çıkan ivak taşla münhezim olub kaçan ‘asker gibi kaçdılar.
Tercüme: “ Eşhāb-ı fil idi zakin ya ol leşker ki itti kavmi ona maḥmūd rāhati.”

Şi’r: “ **Nebzen bihī ba’ de tesbīhin bi baṭnihimā**

Nebze’l-müsebbihī min eḥşāi mülteḳimi. “*

Nebze didüğü beyt-i sâbıқта rumiye didüğü kavlinin mef’ül-u muṭlaḳı vâki’
olmuşdur, qa’dan cülusan tarıq üzerine. Ve daḫi fi’l-i maḥzūfun mef’ül-u muṭlaḳı olmak
cā’izdir, taḳdīr nebeze nebzen dimekdir, celese culusan gibi. Nebez etmek ma’ nāsınadır.
Bihī didüğü nebzen didüğü kavlinin müte‘allıḳıdır. Zamīr-i mecrur beyt-i sâbıқта hasa
didüğüne rāci’dir. Ba’ de tesbīh didüğü nebzen kavlinin mef’ül-u fihīdir. Tesbīh haq
sübhān ve te‘ālāyı eşyā-i nākışādan ve eḥvāl-ī (40a) bāṭıldan tenzīh idüp beri qılmağa
dirler. Bi baṭnihimā kavlinde bā fi ma’ nāsınadır. Tesbīh didüğü kavline müte‘allıḳdır.
Baṭn zahirin ḫilafınadır. Burada bāṭından murād hazret-i Resul’ün elinin avucu içidir. Bi
baṭnihā zamir-i mecrūr-ı muttaşıl beyt-i sâbıқта rāḫatey kavline rāci’dir. Nebze’l-
müsebbih didüğü nebzen kavlinin şıfatıdır. Taḳdīri ke nebze’l-müsebbihī dimekdir.
Mişlü’l-müsebbih ma’ nāsına. Müsebbih ism-i fā’ il, tef’ il bābından. Müsebbihden murād
Yunus ‘aleyhi’s-selāmdır. Nebeze maşdardır. El-müsebbih didüğü kavline izāfeti maşdar
mef’ülüne izāfeti olub fā’ ili hazf olan ḳabilindendir. Taḳdīri mişle nebeze’l-laḫü te‘ālā
el-müsebbihe dimekdir. Min eḥşāi didüğü nebze’l-müsebbihī didüğü kavline
müte‘allıḳdır. Eḥşā ḫeşānın cemi’dir. ḫeşā bağırsak ma’ nāsınadır siḡā-i cemi’ getirdi.
ḫazret-i Yunus’un eczāsı ‘itbariyedir. Mülteḳimi didüğü eḥşā kavlinin muzāf-ı
ileyhisidir. İsm-i fā’ ildir ifti’al bābından. Ma’ nāsı yutucu dimekdir. Burada
mülteḳimden murād ḫazret-i Yunus’u yutan balıkdır. Ya’ ni şāḫibi kaşide beyt-i sâbıḳın
mışra-ı şanisinin mazmūnun te’kīd ve terkīr ve taḫḳīḳi taḳrīr kaşid idüp ider ki; hazret-i
Resul (s.a.v.) uçuk taşları küffār tarafına attığı ol taşlar hazret-i Resul’ün mubārek iki
elinin avuç içinde tesbīh itdükden sonra idi. Nitekim Allah tebārek ve te‘ālā Yunus

* Yunus Peygamber’in, tesbihle balığın karnından çıkarılmasıyla Hz. Muhammed’in tesbihle iki avucundaki taşları fırlatması birbirine benzer.

peygamberi balığın karnından tesbîhden sonra tışarı attığı gibi.

Tercüme: ” Tesbîhden sonra attı anı hūtı mültekim gibi kim attı yunus boş kaldı haşveti.”

Şi'r: “ Cāet li da' vetihi'l-eşcāru sācideten

Temşī ileyhi 'alā sākın bilā kademī. “*

Cāet fi'l-i māzi müenneş cāetden müştakdır, gelmek ma'nāsına. Li da' vetihī didüğü (40b) Cāet didüğü kavline müte'allıktır. Da' vet maşdar, gel demek ma'nāsına, zamīre muzāf olmuşdur. Zamīr-i mecrūr Resūl'e rāci' dir. Da' vetin zamīre izāfeti maşdar fā'iline muzāf olub mef'ül hazf olunandandır. Taqdīri li da' veti'r-Resūli el-eşcār dimektir. El-eşcār, cāet didüğü kavlinin fā'ildir. Eşcār, şecerenin cem'idir, ağaç dimektir ki ol ağacın uzununu ola. Sācideten didüğü eşcārdan hal vāki' olmuşdur. Sācideten ism-i fā'ildir, müştakdır secdeden. Temşī fi'l-i müzāri' müenneş tahtında fā'il müstetir hiye rāci' dir eşcāra. Temşī cümlesi hal-i mütedāhledir. Secideten didüğü kavlinde zamīr-i müstetirden hāl vāki' olmuşdur. Temşī meşiden müştakdır. Meşy yürümek ma'nāsına. İleyhi temşī didüğüne müte'allıktır. Zamīr-i mecrūr hazret-i Resūl'e rāci' dir. 'Ala sāk didüğü temşī kavline müte'allıktır. Sāk baldıra dirler. Burada sākdan murād özdektir. Bilā kademī didüğü mukaddere müte'allıktır. Sāk didüğünün sıfat-ı vāki' olmuşdur. Taqdīri temşī'l-eşcār a'lā sākın kāinun ev mültebisün biğayri'l-kademī dimektir. Ya'ni sākibi kaşide hazret-i Resūl'ün evşāf-ı hamīdesin ve mu'cizāt-ı 'azīmesin zıkr itdükden sonra te'accüben li'n-nāzīrīn tekşīran lir-rāğibin ve tetimmen lime nākibi seyyidi'l-mürselīn ba'zı mu'cizāt-ı 'azīmesin daği zıkr etmek murād idünüb ider ki Hazret-i Resūl'ün da' veti ile ağaçlar ayakları yok iken mücerred özdekleri ile yürüyü yürüyü hazret-i Resūl'ün huzuruna gelüb önünde secde etdiler. Bu ma'nānın vürüdü budur ki keferē hazret-i 'Ali'den kereme'l-lāhu vecchü rivayet olundu ki bir gün hazret-i Resūl'ün huzur-u şerīfine (41a) gelüb işbu ağaçları tekellümle getir senin nübüvvetine şehādet etsinler biz daği sana iman gedirelim deyüp hazret-i Resūl daği ağaçları Allah te'ālānın emri ile yerinizden kopun benim nübüvvetime şehadet eyleyin deyüp Fi'l-hāl ol ağaçlar yerlerinden kopup hazret-i Resūl'üne gelüb bülendāvāz ile hazret-i Resūl'ün

* Hz. Peygamber'in davetiyle ağaçlar kök ve dallarıyla yürüyüp O'na secde ettiler, peygamberliğini kabul ettiler.

nübüvvetine şahadet idüp sen āhîr zamānın haq peygamberisin yā Resûl-ullāh deyüp secde etdiler. Kefere bu mu' cizeyi görüp imāna gelmediler. Hāzā sāhîr kezzāb didiler.

Tercüme: "Bitmiş ağaçları yürüdüdü bilā qadem gel bana didüğünde icābetlü da' veti."

Şi'r: " **Ke ennemā seşarat seşran limā ketebet**

Furū' uhā min bedī'l-ħaṭṭi fi'l-leķami."

Ke ennemā teşbih içündür. Mā māi kāffedir. Seřarat fi'l-i māzi müenneşdir. Taḥṭında fā' il-i müstetir hiye, rāci' dir beyt-i sâbıķta zıkr olunan eşcāra. Ma' nāsı yazı yazdı dimekdir, ḥaṭṭat ma' nāsına. Sařran mef' ūl-ü muṭlaķdır, satarat kitabet ma' nāsına. Limā ketebet kavlinde lām bā ma' nāsınadır. Daḥi vav ma' nāsına olmak cā' izdir. Mā mevşüldür. Mevşüle rāci' zamîr-i mahzûfdür. Taķdîri limā ketebethü dimekdir. Ketebet fi'l-i māzi, müenneş. Furū'uhā, fer'in cem'idir. Fer' ağaç butağına dirler. Zamîr-i mecrür beyt-i sâbıķda eşcār didüğü kavline rāci' dir. Min bedei'l-ħaṭṭ didüğü limā ketebet didüğü kavlindeki māi mevşülenin beyānı vāki' olmuşdur. Bedi' fā' il vezni üzerinedir, cedid ve laṭif ve garîb ve ' acib ma' nāsınadır. Ḥaṭṭ yazı ma' nāsına. Fi'l-leķami didüğü ketebet didüğü kavline müte' allıķdır. Leķam lāmın ve ķāfin fetḥasıyla açık yola dirler. Levḥa daḥi ıṭlaķ idirler. Ya' ni (41b) şāhib-i ķasîde ḥazret-i Resûl'ün (s.a.v.) da' vetiyle gelen eşcārın ḥaberin te' yidin ķasd idüp ve daḥi eşcār-ı mezburdanın yürüyüp gelmesi sebebiyle furu' n ışarından ḥuṭuṭu garibe ve ' acibe teşbihin murād edinip ider ki; ol ḥazret-i Resûl'ün ḥuzuruna şahadet için gelen eşcārın yürüyüp geldiklerinin āsarı kennehā eşcār-ı mezkûre yazı yazmışlardı. Şol ḥaṭlarki ol ağaçların yürüdükleri yol üzerinde ḥuṭuṭu gariniden ve ' acibinden ḥaṭlar yazmışlardı. Rivāyet olunur ki yazılan yazı lā ilāhe ille'l-lāh Muḥammedün Resûl-ullāh idi.

Tercüme: " Sana bidin budakları yollarda yazı yazdı bir saṭır ḥaṭ kim ' acibdir kitābeti."

Şi'r: " **Mislü'l-gamāmeti ennā sāra sāiraten**

Teķīyhi ḥarra ve tıysin li'l-hecîri ḥami."**

* Sanki o ağaçlar gelirken kökleri ve dallarıyla güzel yazılar, saṭırlar yazdılar.

** Ağaçların yaptığı hareketlerle kızgın güneşte Hz. Peygamber'e gölge olan bulutun hareketi birbirine ne kadar benzer.

Mıslü'l-gamāmeti beyt-i sâbıkta cāete'l-eşcār didüğü kavline mef'ül-u muṭlaḳ olmaḳ cāizdir. Taḳdiri eşcār mişle mecî'l-gamāmeti dimekdir. Ve daḳı maşdar-ı maḫzūfun şıfatı olmaḳ cā'izdir, taḳdîr cāete'l-eşcār mecîen mişlü'l-gamāmeti dimekdir. Ve daḳı cā'izdir ki mişlü'l-gamāmeti merfu' ola da ḫaber-i maḫzūf-ı mübtedā ola, taḳdîr min el-mu'cizātı mişle'l-mecî'l-gamāmeti dimekdir. Gamāme bulut ma'nāsına. Ennā zarf-ı mekândır. İstifhāmen şarḫan eyne ya ḫūd keyfe ma'nāsına. Sāiraten didüğü kavlinin mef'ül-u fiḫi vāki' olmuşdur. Sāra fi'l-i māzi seyirden müştāḳdır, taḫtında fā'il-i müstetir hüve rāci'dir Ḥāzret-i Resūl'e. Sāra cümlesi ennā kavlinin muzāf-ı ileyhi vāki' olmuşdur. Sāiratü'l-gamāmeti kavlinde ḫal vāki' olmuşdur. Sāira ism-i fā'ildir, müenneş seyirden müştāḳdır. Taḳīhi didüğü kavlindeki taki fi'l-i müzāri' müenneş (42a) viḳāyetden müştāḳdır, taḫtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir sāiraten kavline. Viḳāyet hıfz, saḳlamak ma'nāsına. Zāmîr-i munfaşıl taḳi didüğü kavlinin mef'ülü evvelidir, rāci'dir ḫāzret-i Resūl'e. Ḥarra veḫsin didüğü teḳi kavlinin mef'ül-u şānisi vāki' olmuşdur. Ḥarrın veḫise izāfeti mevşūfun şıfata izāfeti ḳabilindendir. Ḥar ḫarāret ve ısı ma'nāsınadır, ḫarāreti şedidden 'ibāretdir. Li'l-hecîri ḳavli vetis didüğü kavline müte'allıḳdır. Lām carre vakt ma'nāsınadır. Hecîr yaz gününün nişf-ı nehārına dirler. Ḥemi fi'l-i māzidir taḫtında fā'il-i zāmîr müstetir hüve rāci'dir tis kavline. Ma'nası ziyāde ısı ve kızgın oldı dimekdir. Hami cümlesi veḫis didüğüne şıfat vāki' olmuşdur. Ya'ni şāḫibi ḳaşide ḫāzret-i Resūlün mü'cizātın ta'dîd idüp ve ba'zı mu'cizāt-ı uḫrasın ta'yin etmek murād idinip ider ki; ol ḫāzret-i Resūl'ün ḫuzūr-u şerîfine ol ağaçlar gelici olduğı ḫalde mişāl şol bir pāre buludun gelmesi gibi idi ki ḫāzret-i Resūl envā-ı keyfiyetle yürüdüb her ḳanḳı mekānda seyriyle yaz gününün nişf-ı nehār vaḳtinde harareti şedideden hıfz idüb üzerinde seyābān olub bile seyr iylerdi.

Tercüme: "Her ḳande yürüse bile sebḫa olur idi ıssıdan anı bir pāre bulut ḫimāyeti."

Şi'r: " **Eḳsemtü bi'l-ḳameri'l-münşakḳi inne lehū**

Min ḳalbiḫi nisbeten mebrūrate'l-ḳasemi."*

* Sağlam bir yeminle derim ki ikiye bölünen ay ile Hz. Peygamberin kalbi birbirine benzemektedir.

Eksemtü fi'l-i mâzi mütekellim vahde kıasemden müştakdır, kıasem yemîn ma' nâsına. Bi'l-kameri'l-münşakki didüğü eksamtü kıavline müte'allıktır. Ayın evvelinden üç gününe varınca hilal dirler o gününden sonra ahirine varınca kamer dirler. El-münşakki didüğü el-kamer didüğü kıavlinin sıfatıdır, münşak ism-i fâ'ildir, (42b) infî'al bâbından inşikâktan müştakdır, inşikâk ikiye yarılmak ma' nâsına. İne meksûradır. Harfun min hurûfu'l-müşebbehi bi'l-fi'lidir. lehü didüğü zarf-ı mustekar muqaddem haberdır. İne'nin zamîr-i mecrûru kıazret-i Resûl'e râci'dir, min kıalbihi didüğün müte'allıktır. Kıalb kül ma' nâsınadır. Min kıalbihîde zamir-i mecrûr kıazret-i Resûl'e râci'dir. Nisbeten didüğü inne'nin ismidir. İne ismiyle haberiyle eksamtü kıavlinin cevâbı vâki' olmuştur. Mebrûrete'l-kasemi didüğü kıavlindeki izâfet, izâfet-i lafziyyedir. Hasenü'l-vech kıabilindendir. Mebrûrete kıasen ma' nâsınadır. El-kasem didüğü kıavlindeki elif lâm muzâf ileyhden 'ivazdır. Taqdiri mebrûrete'l-kasemi'l-kameri'l-lezi li ecli tikle'n-nisbeti. Ya'ni sâhib-i kıâşide kıazret-i Resûl'ün (s.a.v.) ba'zı mu'cizâtın kıizr itdikten sonra mu'cize-i uhrasın dağı izhâr eylemek murâd ve kıazret-i Resûl'ün kıalbi kamer gibi ruşen ve münevvir idigün iş'ar itmek kıaşd idüp ider ki; Ben kıasem idüp yemin eylerim şol aya ki kıazret-i Resûl'ün parmağının işareti ile münşak olub iki pare olmuştur. Tahkîk ol kıazret-i Resûl'ün mübarek kıalbine bu iki şak olan ayın münâsebeti vardır ki ol münâsib ecilçün iş bu kamer ile kıasem itmek mebrûr ve kıasendir. Ol ayın kıazret-i Resûl için kıalbinden münâsebeti budur ki; kıazret-i Resûl'ün mübarek kıalbini kıazret-i cebrâil bi izni'l-lâhi şak edib iki pâre eylemişdi. İbn-i 'abbasdan rivâyet olunur ki keferetâ'ifesi gelüp eger kıaş peygâmbersen emir gele ay iki pare olsun didiler. Kıazret dağı keferelere bu mu'cizâtı görücek îmâna gelür müsüz deyüp anlar dağı gelürüz deyüp (43a) kıazret-i Resûl vâcibü'l-vücûba tazarru' idüp mübarek parmağıyla ayı işâret eyleyüb fi'l-hâl ay on dördüncü gice oldığ hâlde iki şak olub yere indi. Kıazret-i Resûl bülend âvâzı ile itti: "ya fulan, ya fulan vehzurü ve'nzuru" dedi. Kefere tâ'ifesi bu mu'cizeyi görüb Muhammed sihri gökyüzüne dağı yetişdi deyüb îmâna gelmediler.

Tercüme: " Şol inşikâk-ı mâha kıasem iderim anın zât-ı şerîf gönlüne var idi nisbeti."

Şi'r: " **Ve mâ kıave'l-gâru min kıayrin ve min keremin**

Ve küllü ʔarfın mine'l-küffāri minhü 'ami''*

Vāv a'ʔıf içündür. Mā ʔave'l-gāru beyt-i sâbıkta bi'l-ʔameri'l-münşak didüğine ma'ʔüfdur. Mā mevşüldür. ʔavā mişle ramā fi' l-i mâzidir, ma'nâsı cemi' etdi, iḥâta etdi dimekdir. ʔavā cümlesi mevşülün şılası vâki' olmuşdur. Mevşüle râci' zamir maḥzûfdur. Taḥdiri ve mā ʔavâhü'l-gāru dimekdir. El-gār didüği ʔave didüği ʔavlinin fâ' ilidir. Gār mağara dimekdir. Min ʔayrin didüği mā ʔavâ didüği ʔavlindeki mâi mevşülün beyânı vâki' olmuşur. Ve min keremin didüği min ʔayrin didüği ʔavline ma'ʔüfdur. Ve külli ʔarfın didüğinde vāv ḥāl içündür. Külli ʔarfın didüği mübtedâdır, 'ayn ma'nâsına, ya' ni göz dimekdir. Mine'l-küffār ʔarf ʔavlinin sıfatıdır. 'Anhü didüği 'ami didüğine müte'allıḫdır. Zâmîr-i mecrûr ʔazret-i Resûl'e râci' dir. 'Ami fi' l-i mâzi aşında 'amiyye idi yâ hazf oldu, li ecli'l-ḫâfiye. 'Amiyeden miştakdır, 'amiye gözsüz olmağa dirler. 'Amiye cümlesi külli ʔarfın ʔavlinin ʔaberi vâki' olmuşdur. Mübtedâ ʔaberiyle ʔavâ'l-gāru didüğünün mef'ül-u maḥzûfundan ḥāl vâki' olmuşdur. Ya' ni şâḫib-i ʔaşide (43b) beyt-i sâbıkın mazmûnuna 'aʔf idüp ve daḫi mu'cize-i uḫrâ zıkr etmek murâd eyleyüp ider ki ve daḫi ʔasem idüp, and içerim şol nisbeye ki mağara ol nisbeyi cemi' idüb iḥâta eyledi ki ol nesne ʔayırdan ve keremden olduğı ḥâlde ki ol nesne ʔazret-i Resûl 'aleyhi's-selâm ʔazret-i ebu Bekir'dir. Ḥāl bu ki küffār ʔa'ifesinin gözleri 'amâ olub mağarada görmediler. Rivâyet olunur ki Mekke-i şerîfde kâfirler 'aleyhimi'l-la'ne ʔazret-i Resûli ʔatıl eylemek istediklerinde ʔazret-i Resûl ve ʔazret-i ebu Bekir Mekke'den ʔıḫub Medine'ye hicret ʔaşd edüp Mekke altında bir mağaraya girüb kâfir anları tecessüs idüp 'akeblerince gelmek üzerine iken fi' l-ḥāl 'ankebût ol mağaranın ağına ağ ʔeküb ve iki güvircin daḫi mağara ağında yumurdlayub kâfirler gelib mağarayı bu vechle gördüler. Müteḫayyir olub gerü döndüler. Bunda kimse gelmemiş gittiler.

Tercüme: ” Kapladı baḫşi ʔayr ve keremi mağaralık kâfirlerin gözünde var idi 'amâyeti.”

Şi'r: “ Fe's-sıdḫu fi'l-gāri ve's-sıddıḫu lem yeri mā

Ve hüm yeḫülüne mā bi'l-gāri min erimi.”**

* ʔayr ve kerem sahibi Peygamber ile arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i mağarada görmediler. Kâfirler hiçbir şekilde onun nûrunu göremezler.

** Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada olmasına rağmen onları görünmediler. Kâfirler mağarada kimse yok deyip onları göremediler

Fe's-şıdķu da fa beyt-i sâbıkın mazmûnunu tefsîr vâki' omuşdur. Es-şıdķu mübtedâdır. Şıdķdan murâd hazret-i Resûl'dür. Fi'l-gâri didüğü lem yeriye kavlinin fâ' ilinden hal vâki' olmuşdur. Ve's-şıddıķu didüğü fe's-şıdķu kavline ma' tûfdur. Şıddıķ mübâlağa şıgasıdır. Şıddıķden murâd ebu bekirdir. Lem yeriye didüğü fe's-şıdķu kavlinin haberidir. Yeriya fi'l-i müzâri' nin teşniyesidir. Meçhûl şıgası (44a) rû'yetden müştakdır. Fâ' il fe's-şıdķu ve's-şıddıķu kavlimden 'ibâretdir. Ve hüm yeķülüne didüğü kavline ki vâv hal içündir. Hüm zamîr-i munfaşıl mübtedâdır. Beyt-i sabıķda mine'l-gâr didüğü kavlinde küffâra râci' dir. Yeķülüne mübtedânın haberidir. Hâl vâki' olmuşdur, lem yeriya kavlinin fâ' ilinden. Mâ bi'l-gâri didüğü kavlinde mâ leyse ma' nâsına bi'l-gâr didüğü zarf-ı mustakardır. Mânın haberi muķadderdir. Bâki ma' nâsına. Min erimi didüğü mânın ismidir. Min zâ'iddir. Me bi'l-gâri cümlesi yeķülüne kavlinin maķûlü vâki' olmuşdur. Erimi hemzenin fethasıyla renin kesresiyle ehad ma' nâsınadır. Aşında erîme idi. Ya hazf olunmuşdur. Ya' ni şâhibi kaşide beyt-i sâbıkın tefsîrin ve teybînin kaşid idüp ider şıdķ daği şıddıķ ya' ni hazret-i Resûl ve hazret-i ebâ Bekir bir mağarada oldukları halde görünmediler küffâr ta'ifesi kör olub görmediler. Hâl bu ki küffâr ta'ifesi mağarada kimse yok zann idüp mağarada bir ahad yok dirlerdi.

Tercüme: ” Ol gâr içinde şıdķ ile şıddıķ idi bulur dirlerdi kimse kılmadı bunda iķâmeti.”

Şi'r: ” **Zannu'l-ķamâme ve zannu'l-'ankebûte 'alâ**

Ĥayri'l-beriyyeti lem tensuc ve lem tuķami.”*

Zannû fi'l-i mâzi cemi' müzekker fâ' ili küffârdan 'ibâretdir. Zandan müştakdır. Burada zan 'ilm ma' nâsınadır. İki mef'ûla ta'diye ider. El-ķamâm didüğü mef'ûl-u evvelidir. Ĥamâme güvircindir. Ve zannu'l-'ankebût zannu'l-ķamam kavline ma' tûfdur. El 'ankebût didüğü zannu kavlinin mef'û evvelidir. 'Alâ Ĥayri'l-beriyyeti didüğü lem tensuc kavline ve ya lem tuķami kavline müte'allıķdır. Ĥayr şerrin mukâbilidir. Beriye fa' liyye vezni üzerinedir. (44b) Ma' nâsınadır. Ĥayri'l-beriyyeti didüğü kavlinin ma' nâsı cemîu'n-nâs dimekdir. Len tensuc kavlinde lem ĥurûf-u cevâzimdendir. Tensuc fi'l-i müzâri' müenneş tahtında fâ' il-i müstetir hiye râci' dir 'ankebuta. Nesc den müştakdır, nesc örmek ma' nâsınadır. Lem tensuc kavli zannu'l 'ankebût didüğü kavlinde zannu kavlinin mef'ûl-u şânisidir. Ma' nâsı örümcek ağını örmedi dimekdir. Lem tuķami

* En Hayırlı İnsan'ı korumak için mağaranın önüne örümceğın ağ, güvercinin yuva yapabileceğini nereden bilebilirlerdi?

ķavlinde tuķami fi' l-i muzāri' müennes ĥavimden müŝtaķdır. Aŝında teķūmu idi. Zannu'l-ķamāme ķavlindeki zannu ķavlinin mef' ūl-u ŝānisidir. ma' nāsı ġüvircin uçubdur itmedi dimekdir. Ya' ni ŝāhibi ķaŝide maķara 'ayetin iŝ'ar ve taŝdīķ idüp ve ĥazret-i Resūl'ün ĥayru'l-beriyye olduķunu taķķīķ eylemek murād idünüb ider ki kefere tã'ifesi zan idirler ki cemi' maķlūķatın ĥayırlısı ol ĥazret-i Resūl (s.a.v.) maķarada olub anın üzerine ġüvircin gelib maķara kapısında uçup devran etmedi ve örümcek daķi maķara kapısında ađı ġörüp doķunmadı dirlerdi. Zanları bunun üzerine idi. Hālbuki ĥazret-i Resūl maķarada olub ġüvircin gelüb devran iderdi. Örümcek daķi ađ idüp maķara kapısında karar eyledi. Bu mu' cizenin ķıŝŝası bundan sābık mā ĥavā'l-ġār ķavlinde zıkr olundu idi.

Tercüme:” Anlar sanurlar idi ĥamamla 'ankebūt saķlamak için gelmedi ĥayru'l-beriyyeti.”

şi'r: ”Viķāyetu'l-lāhi eġnet 'an muzā'afetin

Mine'd-durrū' i ve 'an mālīn mine'l-uķumi.”*

Viķāyet maŝdardır, rivāyet vezni üzerine ĥıfz ma' nāsına. Lafzatu'l-lāh izāfet-i maŝdar fā' iline muzāf mef' ūl maķzūf olan ķabilindendir. Taķdīri (45a) viķāyeti'l-letī dimekdir. Viķāyetu'l-lāh mübtedādır. Eġnet 'an muzā'afetin ķavli ĥaber vāki' olmuŝdur. Eġnet fi' l-i māzi, müenneŝ, tahtında fā' il-i müstetir hiye rāci' dir viķāyetu'l-lāh didüġine, if' al bābındandır. Ma' nāsı müstaġni ķılıb muĥtāc eylemedi dimekdir. Eġnat didüġi ķavlinin mef' ūlu maķzūfdur. Takdīr eġnetu dimekdir. Mef' ūl zamir ĥazret-i Resūl'e rāci' dir. 'An muzā'afetin eġnet ķavline müte' allıķdır. Muzā'afetin maŝdardır. Müfa' ale bābı üzerine, ziyāde ma' nāsına. Ve 'an 'alin didüġi 'an muzā'afetin ķavline ma' tūfdur. 'Alin ism-i fā' ildir. Rāmin vezni üzerine 'uluvden müŝtaķdır. Mine'l-uķami didüġi 'aliyenin ŝıfatıdır. Uķum hemzenin tānın zammiyle uķumun cemi' dir. Hemzenin fetķasıyla ve tanın kesresiyle etimi ĥiŝār ma' nāsına. Ya' ni ŝāhib-i ķaŝide ebyāt-ı ŝelāŝe-i sābıķanın mazmūmunu istib' ad itmek ba' zı ķāŝıranın ĥatırına ĥutūr idięini def' itmek kasd eyleyüb ider ki Allah te'ālānın ol ĥazret-i Resūl'ü ĥıfz etmesi kara kara zırhlı ġömlerden müstaġni ve yeġrindir. Ve daķi yüve kal'alar ĥıfzından müstaġni ve yeġrindir.

* Allah koruyunca ne kat kat zırlara ne de yüksek kalelere ihtiyaç kalır.

Tercüme: K at k at zırhlara daği Şol y uce tağlara muğtac k ılmaz adamı hađđın vi  ayeti.”

Ő r: ” **M  s meniye’d-dehr  zaymen vestecert  bih **

 ll  ve nilt  civ ran minh  lem yezumi.”*

M  s meni kavlinde m  nefy i undir. S me fi‘l-i m zi sevmden m Őtađdır. Teklif, tağm l ma‘n sınadır. N  zam r-i m tekellimdir. Ő hib-i k Őidenin kend  nefsinde ‘ib retedir. Ed-dehru, s meni diduği kavlinin f  ilidir. Dehr zam n ma‘n sınadır. Ve daği s me zulm ma‘n sına (45b) olmağ c ’iz. zima diduği me s meni kavlinin mef‘ l d r. S me teklif ve tağm l olduği tağdirce, zime zulm ma‘n sınadır. Zimen diduği ma s meni kavlinin mef‘ l-  muğlak olmak c ’izdir. S me zulm ma‘n sına olduği tağdirce, celeset ku‘ den olmak  zerine. İstecert  bih  kavlinde v v h l olmak c ’izdir. İstecert  c mlesi s me kavlinin mef‘ l nden h l v ki‘ ola. Ve daği ‘atf i un olmak c ’izdir. Bu tağdirce istecert  kavli s meni kavline ma‘t fdur. İstecert  fi‘l-i m zi m tekellimdir, istifal b bandan, istic rden m Őtađdır, istic ra em n taleb itmeğe dirler. Bih  diduği istecert  kavline m te‘allığdır. Zam r-i mecr r hağret-i Res l’e r ci‘ dir.  ll  ve nilt  civ ran kavli m steŐn  v ki‘ olmuşdur. M steŐn  minhu m ferragdan. Tağdiri vestecert  bih  fi h lin mine’l-eğv li ill  fi h lin vicd nin el-eman minh  dimekdir ve nilt  kavlinde v v h l i undir. Nilt  fi‘l-i m zi m tekellim vağdedir, neylen m Őtađdır, d rd nc  b bandan neyl is bet ve vicd n ma‘n sınadır. Ma‘n sı ben yetiŐd m, buld m dimekdir. Civ ran diduği nilt  kavlinin mef‘ l d r. Civ r cimmin kesriyle em n ve  al s ma‘n sınadır. Minh  diduği zarf-ı m Őtađardır. Civ ran kavlinin Şıfatı v ki‘ olmuşdur. Daği nilt  kavlinin zam r-i mecr ru hağret-i Res l’e r ci‘ dir. Ve bih  diduği kavlindeki zamire r ci‘ olmağ daği c ’iz. Lem yezumi kavli civ ran kavlinin Şıfatı v ki‘ olmuşdur daği nilt  kavlinin f  ilinden h l olmak da c ’izdir. Yezumi fi‘l-i muz ri‘ mecz m lem ile aşında yezim  idi, yeb u‘ vezninde. Tağtında f  il zam r-i m stetir h ve r ci‘ dir dehre. Tağdiri Lem yezumi ed-dehr  ‘aleyve dimekdir. Ma‘n sı dehr bana zul m eylemedi dimekdir. (46a) Ya‘ni Ő hib-i k Őide hağret-i Res l’ n (s.a.v.) men k bına iŐdiđal eden ‘umde-i ‘azimesini iş‘ r ve mertebe-i ‘ulyasını iŐhar kaş id p ider ki zam n

* Ne zam n sıkıntılarla karşılaşsam O’ndan yardım isterim. O’nun yardımını hemen yanı başında bulurum.

bana zulm teklif eylemedi ve daği ben ol ĥazret-i Resul'den (s.a.v.) mucasire ve emān taleb eylemedim illā evvel ĥazret-i Resul'den bir emāna ve ĥalāsa yetişdüm ki ol emānda zamān bana kat'ā zulm eylemedi.

Tercüme: “ Kimse kimesneden görüben güc za' nmadı ana mekr ki buldı ĥivārında rāĥatı.”

Şi'r: ” **Ve le'l-temestü ġine'd-dāreyni min yedihī**

İlles telemtü'n-nedā min ĥayri müstelemi.**

Vāv 'atf içündür. Lā nefy içündür. İltemestü fi'l-i māzi mütekellim, ifti'al bābindan iltimāsdan müřtaĥdır, taleb ma' nāsına. Ve le'l-temestü ĥavli beyt-i sabıĥta mā sāmenī ĥavline ma' tūfdur. Ġine'd-dāreyni ĥavli iltemestü ĥavlinin mef' ulüdür. Ġına ġaynın kesriyle faĥrlik zıddıdır. Ed-dāreyn didüġi ġına didüġi ĥavlinin muzāf ileyhi vāki' olmuşdur. Dāreyn dārın teşniyesidir. Burada dāreynen murād dünyā ve āĥireddir. Min yedihī didüġi iltemestü ĥavline müte'allıĥdır. Yed el ma' nāsına zamir-i mecrür ĥazret-i Resul'e rāci' dir. İlles telemtü'n-nedā ĥavli müsteřnā vāki' olmuşdur, müsteřnā müferraġdan. Taĥdīri ve lāistelemtü ġina'd-dareyni minhü fi ĥāl mine'l-eĥvāl İlle's-telām dimekdir. Yaĥūd taĥdīri ve kā talebtü minhu talaben müste' inen lişeyin mine'l-eřyā illā talaben müste' inen li'l-istilām limen ma' nāsınadır. Ya' ni dikmek ve yapıřmaĥ uymaĥ ile ola yā eliyle yapıřmaĥ ola. En-nedā didüġi istelemtü ĥavlinin mef' ulüdür. Nedā nunun fetĥasıyla cud 'ata (46b) ma' nāsınadır. Min ĥayri müstelemi ĥavli istelemtü ĥavline müte'allıĥdır. Ĥayri müstelemiden murād ĥazret-i Resul'dur. Müstelem lāmın fetĥasıyla ism-i mef' ulüdür. İstilamdan müřtaĥdır. Burada uyulmuş ve yaĥud yapışılmış ma' nāsınadır ya' ni řāĥibi şaşide beyt-i sābıĥın mazmümuna 'atf idüp bi řariĥi't-teraĥĥi temeddüĥ ma' nāsına tenbih kasd eyleyüp ider ki ve dađi ben ol ĥazret-i Resul'ün yedinden dünyā ve āĥiret ġinasın talab eylemedim illā ol ĥazret-i Resul'ün cüduna ve ' atasına yetişüb yapışdım ki uyulmuş ve yapışılmış kimesnelerin ĥayırlusıdır.

Tercüme: “ Hem andan ummadım iki o baylıġı meġer erişdi bana ' atay-ı nihāyeti.”

Şi'r: “**Lā tünkīru'l-vaĥye min rüyāhu inne lehū**

Ĥalben izā nāmeti'l-' aynāni lem yenemi.**

* Ne zamān Allah Resulu'nden iki dünya yardımı istesem istediġimi hemen almışımdır.

** O'na rüyada gelen vahiyleri inkār etme; zirā onun gözleri uyurken de kalbi uyanıktır.

Lā tünkir nehy-i hâzır, tahtında fâ‘il müstetir ente ‘ibâretdir şâhib-i şâşidenin kendü nefsinden, iltifât tarîkiyle, inkârdan müştâkıdır. El-vahy kavli lā tünkir didüğinin mef‘ülüdür. Vahiyden murâd haq te‘âlânın hazret-i Resûl’e etdiğı işaretdedir. Dağı risâlet-u kitâbetdir. Ve dağı ilhâm ve hafı kelâmdır. Min rü’yâhü zarf-ı mustâkıdır. Vahy kavlinde hâl olmak cā‘izdir. Ve dağı sıfat olmakda cā‘izdir. Rü’ya uyku ve düş ma‘nâsıdır. Eğer anı halk ve vâka‘î ile ta‘bir idirler. Min rü’yâhü zamir-i mecrür hazret-i Resûl’e râci‘dir. İne lehü kavli anın haber-i muğaddemidir. Zamir-i mecrür hazret-i Resûl’e râci‘dir. Kalben innenin mu‘ahhar ismidir. İne lehü kalben didüğü lā tünkir kavlinin mef‘ül lehüsudur. Tağdir li enne lehü kalben dimekdir. Ve dağı cümlesi olmak cāizdir. İze nâmeti’l-‘aynân didüğü kalben kavlinin sıfatı vâki‘ olmuşdur. Nâmet fi‘l-i mâzi müennes nevmde müştâkıdır uyku ma‘nâsına. (47a) El ‘aynan nâmet kavlinin fâ‘ilidir. ‘Aynân ‘aynın teşniyesidir. Lem yenemi didüğü ize nâmet kavlinin cevâbıdır. Yenemi fi‘l-i müzari‘ meczûm lem ile. Aslında yenümü idi. Tahtında fâ‘il zamir-i müstetir hüve râci‘dir kalben kavline. Ya’ni şâhibi şâşide hazret-i Resûl’ün ba‘zı mu‘cizatın zıkr itdikten sonra mu‘cizat-ı uğrasın beyân etmek ve gözleri nâ‘im oldığta kalbi nâim olmadığın ‘ayân etmek murâd idünüb ider ki; ol hazret-i Resûl’ün düşünde ilhâm ile ve hafıyyi’l-kelam ile esrâr-ı hafâ ha‘ıyyetü’l-‘ilâm olduğunu inkâr eyleme ki tağkiğ ol hazret-i Resûl için bir kalb vardır ki, kaçan ol iki gözleri uykuda olsa mübarek kalbi uyumazdı. Nükte: Resûl-ullah buyurdu: ”inne ‘aynî tenâman velâ yenâmü kalbî.“

Tercüme: ” Anun düşünde vahyini inkâr kılmagil kim gönlünü uyutmazdı gözü nevmeti.”

Şi‘r: ” Fe zake hîne bulüğü min nübüvvetihî

Fe leyse yünkerü fihî hâlü muğtelemi.”*

Fe tefsir içündür. Zâke isimdir esmâ-i işâretde. İşâretdir beyt-i sâbıkda el-vahy kavline. Hîne bulüğün min nübüvvetihî didüğü zâke kavlinin haberi vâki‘ olmuşdur. Hîne zarfdır. Vakt ma‘nâsına zamân ma‘nâsına. Bulüğ didüğü hîne didüğü kavlinin muzâf ileyhisi vâki‘ olmuşdur. Bulüğ yetişmek ma‘nâsıdır. Nübüvvetihîde didüğü

* O’nun rüyadayken vahiy alması nübüvvetinden sonra olmuştur. Nübüvvetinden sonra böyle bir durumun olmasından doğâl ne olabilir ki?

buluğa müte‘allıktır. Nübüvvet peygamberlik ma‘nāsınadır. Nübüvvetihideki zamir hazret-i Resul’e raci‘dir. Feleyse didügin de fe şart-ı maḥzūfun cevābıdır. Taḳdiri ize kāne vaḥyü’n-nebī ḥıne bulūğ-i nübüvvetihī feleyse yünkeru fihī dimektir. Leyse fi‘ildir, ef‘āl-i nākışadan, taḥtında ism-i müstetir hüve raci‘dir hazret-i Resul’e. Yünkeru fihī didügi feleyse ḳavlinin (47b) ḥaberidir. Yünkerü fi‘l-i müzāri‘ meḥül fihī didügi yünkerü ḳavline müte‘allıktır. Żamir-i mecrür hazret-i Resul’e raci‘dir. Ḥāl-u muhtelemi didügi yünkerü ḳavline ḳā’im-i makām fāildir. Muḥtelem lamın fethasıyla maşdar mīmī iḥtilām ma‘nāsına. Ya‘ni şāḥibi ḳaşıde beyt-i sābıkın mazmūmunun işbātın ḳaşd eyleyib ider ki hazret-i Resul’ün düşünde olan vahy hazret-i Resul’ün nübüvveti zamānında olmuşdı. Pes imdi ol hazret-i Resul’ün düş gördüğü ḥāl inkār olunur değıldir.

Tercüme: ” Ol dem idi ki erdi nübüvvet bulūğuna pes ehl-i münkir olmağa ḥilm ehl-i ‘ādeti.”

Şi‘r : ” **Tebārake’l-lāhü mā vaḥyün bi müktesebin**

Velā nebiyyün ‘alā ḡaybin bi müttehemı.”*

Tebārake fi‘l-i māzıdır. Ṭefā‘u’l veznine bereketden müştakdır şebātdan ve beḳādan kināyetdir. Tebārake’l-lāhü didügi te‘ālā ve te‘āzım an sıfati’l-maḥlūḳıne dümek ma‘nāsınadır, te‘accüb içündür, ekşeriyye makam-ı te‘accübde isti‘māl olunur. Allah fā‘ilidir tebārike ḳavlinin. Mā vaḥyün didügi ḳavlinde mā nefy içündür. Vaḥyün mānin ismidir. Vaḥyün ilhām ve ḥafa’l-keḷām ma‘nāsına. Bimükteseb mānin ḥaberidir. Be zā’iddir. Mükteseb ism-i mef‘ıldür, ifti‘al bābından iktisābdan müştakdır, iktisāb talep etmek ma‘nāsına, ve daḡı sa‘y fi’t-taḥşil ma‘nāsınadır. Velā nebiyyün didügi mā vaḥyün ḳavline ma‘tūfdür. Lā nefy içündür. Müekkiddir mā vaḥyün ḳavlindeki māyi. ‘Alā ḡaybin didügi velā nebiyyün ḳavline müte‘allıktır. Bi müttehemı didügi bi mükteseb ḳavline ma‘tūfdür. Müttehem ism-i mef‘ıldür, ittiḥāmdan müştakdır, ittiḥām kiżb ma‘nāsınadır. Ya‘ni şāḥibi ḳaşıde sābıkan hazret-i Resul için olan vaḥyin nübüvveti zamānında olduḡın zıkr itdükden sonra şol kimesne ki ikinci vaḥy ola ol kimesne (48a) nebiden Resul olmamasının istihālesin iş‘ār etmek ve daḡı nübüvvet risālet vaḥye lāzım idigin izḥār eylemek murād idünüb ider ki: Tebārake’l-lāhune ‘aceb emr-i ‘āzımdır ki vaḥy iktisābı

* Vahiy, Allah’ın bereketiyle olduğuna göre hiçbir peygamber gayptan aldığı haberlerden dolayı töhmet altına alınamaz.

insânla hâsıl olmaz belki Hakk te'âlâdan 'atâ-i 'azîmedir. Ve 'acaib garâib emirdir bu ki beni gaybdan virmekte müttehem değildir. Allah te'âlâ bu 'atay-ı 'uzmâyı ana virmiştir.

Tercüme: ” Hakk vahy iktisâbla olmak yok cevaz hem enbiyâ gayb için itmedi töhmeti.”

Şi'r: **“Kem ebraet veşaben bi'l-lemsi rāhatühü**

Ve eṭlekat ereben min riḳati'l-lememi.”*

Kem haberiyedir, keşiran mine'l-müberrat ma'nāsına. Ebra'et didüğü kem didüğünün mef'ülü muṭlaḳı olmak cā'izdir. Taḳdîri kem ebra'et bera'eten dimekdir. Ve daḳı mef'ül-ü fiḥi olmak cā'izdir. Taḳdîri kem merrat ebraet dimekdir. Ebraet fi'l-i māzi müennes if'âl bābından beri kılmak ma'nāsına. Veşaben didüğü ebra'et kavlinin mef'ülü vāki' olmuştur. Veşabe şādın fetḫasıyla maraz ma'nāsınadır. Şādın kesriyle şıfat-ı müşebbehedir marîz ma'nāsınadır. Bi'l-lemsi beraet kavline müte'allıḳdır. Lems yapışmak ma'nāsına ba istia'net için ve sebep içündür. Rāhatühü ebra'et kavlinin fā'ilidir. Raḫa evc ma'nāsına burada rāhadan murād oldır. Rāhatühü kavlinde zamîr-i mecrûr ḫazret-i Resûl'e rāci'dir. Ve eṭlekat didüğü ebra'et kavline ma'tüfdür. Eṭlekat fi'l-i māzi müenneş eṭlekadadan müştakdır şişmek, açmak ve salıvirmek ma'nāsına. Fā'ili taḫtında müstetir hiye, rāci'dir. (48b) rāhatühü kavline. Eriben didüğü eṭlekat didüğü kavlinin mef'ülü vāki' olmuştur. Erebe ranın fetḫasıyla ḳayıd, bend ma'nāsına ranın kesriyle şıfat-ı müşebbehedir, ma'nası baḳlı dümek. Min ribḳati didüğü eṭlekat kavline müte'allıḳdır. Ribḳa ḳalāde ve ḫalka ma'nāsınadır ki çovānān boynuna takarlar. Lememi didüğü ribḳa kavlinin muzāf ileyhi vāki' olmuştur. Lemem lāmın fetḫasıyla iḫtilāl-i 'aḳl ve şigārü'z-zünüb ma'nāsınadır. Ya'ni şāḫib-i ḳaşıde ḫazret-i Resûl'ün bi'setinin fā'idesin izḫār ve irsāl olunduğunun şemeresi üzerine tenbîh-i iş'ār ḳasd idüp ider ki; nice çok türlü türlü delileri derdinden beri kıldı ol ḫazret-i Resûl mübārek eliyle yapışmasıyla ve daḳı biḫoşluk ve 'aḳılsızlık halkasıyla baḳlı olan kimseleri mübārek eliyle ḫalaş edib bendinden ḳurtardı. Türlü türlü delileri derdinden beri kıldı ol ḫazret-i Resûl mübārek eliyle yapışmasıyla ve daḳı biḫoşluk ve 'aḳılsızlık halkasıyla baḳlı olan kimseleri mübārek eliyle ḫalaş edib bendinden ḳurtardı.

* O, mübārek elleriyle nice hastaları iyileştirmiş, nice deḳişik hastalara şifa daḳıtmıştır.

Tercüme: ” Anın eli dokunmakla gitti nice derd hem şaşdı nicelerden ırāk etdi riķbeti.”

Şi’r: “**Ve eħyeti’ş-şenete’ş-şehbāe da’ vetühū**

Ĥattā ĥaket ġurraten fi’l-eşuri’d-duhumi.”*

Vāv ‘atf için. Eħyet didüġi kem ebra’et kavline ma’ tūfdur. Eħyet fi’ l-i māzi müenneş, if’ āl bābindan iħyādan müştakdır. Ma’ nāsı diri kıldı dimekdir. Eş-senete didüġi eħyet kavlinin mef’ ulüdür, sene yıl ma’ nāsınadır. Eş-şehbāe didüġi e’assene kavlinin sıfatıdır. Şehbāe eihebenin müenneşidir kim ebyazın müenneşinin beyzāe geldiġi gibi, eşhebe ebyaz ma’ nāsınadır. Sine-i şehābdan murād kaħt-u kıtlık yılıdır. Ol yıl (49a) içinde hubūbāt ve nebātāt bitmeyüb yeryüzü beyazlığı üzerine kalduġu ecilden sin’e-i şehbā dirler. Da’ vetühū didüġi eħyet didüġi kavlinin fā’ ilidir, da’ vet duā’, ziyāfet ma’ nāsınadır. Zāmīr-i mecrūr ĥazret-i Resūl’e rāci’ dir. Ĥattā ĥarf-i cerdir, intihā-i ġāyet içündür. Eħyet kavline müte’ allıķdır. Ĥaket fi’ l-i māzi müenneşdir, ramet veznine ĥikāyetden müştakdır müşābehāt ma’ nāsına, fā’ il taħtında müstetir hüye rāci’ dir da’ vetühū kavline. Ġurreten didüġi ĥaket kavlini mef’ ulüdür. Ġurre atın altında dirhem miķdarı, dahi ziyādece olan aklıġa dirler. Qalilū vüçüd olub kılletinden kinaye olduġu ecilden senā-i ġurreti şehbaya teşbih eyledi. Fi’ l-eşuri didüġi ĥaket didüġi kavline müte’ allıķdır. ‘Eşuru ‘asrın cemi’ dir, eħrufu ĥarfin cemi’ olduġu gibi. ‘Asr dehr ma’ nāsına, ya’ ni zamān ma’ nāsına. Ed-duhumi. Didüġi kavlinin sıfatıdır. Duhum ed-dumunun cemi’ dir. Ĥumurun eh-merunun cemi’ olduġu gibi. Edhem esved ma’ nāsına kara olucu dimekdir. ‘Esar duhumden murād aciz yıllardır ki ol yıl içinde ĥubūbāt ve nebātāt çok bitüb yeryüzü örtüldüġü ecilden ol yıla ‘esuru duhum dirler. Ya’ ni şāħibi kaşide beyt-i sābıķa ‘atf idüp gerü ĥazret-i Resūl’ün bi’şetin fā’idesini izhār ve irsāl olduġunun şemereni iş’ār kaşd eyleyüp ider ki ve daħi ol ĥazret-i Resūl’ün duā’ sı ve ziyāfeti kāħt-u kıtlık olan yılı iħyā efrād-ı insānı zinde eyleyüb ĥazret-i Resūl’ün ne’am zāħiresiyle ve bātınası (49b) ile cümlesi ġani oldılar. Ĥattā kāħt-u kıtlık yıl geçen sā’ir ucuzluķ yılları içinde şol atın altında olan ġurreye müşābih oldı, mergüb, maħbüb, maṭlüb olmak cihetinde.

Tercüme: ” Anın duā’ sı aķ yılı iħyā kıılır idi olurdu kara yılların içinde ġurreti.”

Şi’r: ” **Bi ‘ arizin cāde ev ĥilte’l-bikāħe bihā**

Seyben mine’l-yemmi ev seylon mine’l-‘ arimi”**

* O’ nun duāsi kuraklık ve kıtlıġı bitirmiş, Kıtlık zamānlarını onun duāsi parlak bir bereket yılı hāliline dönüştürmüştür.

** Efendimizin duāsiyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.

Bi ‘arizin didüğü müte‘allık beyt-i sâbıkta ehyet kavline be burada sebep ma‘nâsınadır, ‘ariz gökyüzün kenarın ihâta eden buluta dirler. Câde fi‘l-i mâzi kıle vezni üzerine cüddan müştâkıdır. Tahtında fâ‘il müstetir hüve râcî‘dir ‘ariz kavline. Câde mastar ma‘nâsına yağmur yağdırdı dimekdir. Câde cümlesi ‘ariz kavlinin sıfatı vâkî‘ olmuşdur. Ev hılte kavli ma‘tûfdur câde didüğü kavline. Hılte fi‘l-i mâzi muhâtab zanente ma‘nâsına if‘âl veznindedir. El-bitâhe didüğü hılte kavlinin mef‘ül-ü evvelidir. Bîfâha beḥanın cemi‘dir. Beḥan sel gelecek yerdir ki anda ufağ taşlar ve kumlar çok olur. Bihâ didüğü zarf-ı mustekardır, haber-i muḳaddemdir. Zâmir-i mecrûr baḥan kavline râcî‘dir. Seyb didüğü mu‘aḥḥar mübtedâdır. Bihâ didüğü seyb didüğü kavli hılte didüğü kavlinin mef‘ül-ü şânisidir. Seyb suyu imsâk eyleyen sedde dirler. Mine‘l-yemmi didüğü seyb didüğünün sıfatıdır. Yemm baḥr-i ‘azim ma‘nâsınadır. Ya‘ni büyük olur deniz dimekdir. Ev seyl didüğü seyb didüğü kavline ma‘tûfdur. Seyl yağmur suyundan cemi‘olub cereyan iden suya erler. Mine‘l-‘arimi didüğü seyl kavlinin sıfatıdır. ‘Arimi maḥar-ı şedîd ma‘nâsınadır ziyâde çoşumlu yağmur dimekdir. Ya‘ni şâhib-i (50a) beyt-i sâbıkın mazmûnun tahkîk için te‘kîd kaşd idüp eydür ol ḥazret-i Resûl‘ün da‘veti kıtlık yılı ihyâ eyledi. Keşretiyle yağmur yağdırdı. Şol mertebede ki sen göreydin zan etdin sel yolları tolosu olub aḳdı. Güyâ ki denizden bend boşanıp gelür diyeydün ve yaḥud yağan yağmur derelerden gelür seyler diyeydün.

Tercüme: ” Yer yağmur ile ki zâdın sen beḥâ‘ı seyl-i a‘rîmdir de denizler ‘atiyyeti.”

El-faşlu ‘ş-sâdisü fi medḥi‘l-ḳur‘âni ve hüve mu‘cizetü‘l-kübrâ

Şi‘r: “Da‘nî ve vaşfi âyâtin lehü zahurat

Zuhûra nâri‘l-ḳirâ leylen a‘lâ ‘alemi.”**

Da‘ emirdir ütrük ma‘nâsına. Nî zâmir-i mütekellim ma‘nâsı ḳurtarın eyle beni dimekdir. Ve vaşfi vâv me‘a ma‘nâsınadır. Vaşfi didüğü da‘nî kavlinin mef‘ül-ü me‘asıdır. Vaşfide ya zâmir-i mütekellimdir. Vaşf maşdardır fâ‘iline muzâf.

*Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.

** Geceleri dağlarda görünen ziyafet ateşleri gibi olan, Hz. Peygamberin aşikâr mucizelerini anlatayım.

Āyātin didüğü vaṣfî didüğünün meḥ ūl bihî vākî^ç olmuşdur. Āyāt āyetin cemi^ç dir. Āyetden murād mu^ç cize-i kübrādır ki Kurʿān-ı azîmdir. Lehū didüğü zarf-ı mustekardır. Āyāt kavlinin sıfatıdır. Zāmir-i mecrūr ḥazret-i Resūl'e rāci^ç dir. Zuhurat didüğü fi^ç l-i māzi müennes tahtında fā^ç il-i müstetir hiye rāci^ç dir āyātin kavline. Ol āyāt āşikar oldı dimekdir. Zuhurat cümlesi āyāt kavlinin sıfatıdır. Zuhūra nezi^ç ḥāfiz üzerine mensubdur. Zuhurāt kavlinin ḥazf olan meḥ ūl-ü muṭlaḳının sıfatı vākî^ç olmuşdur. Taḳdiri Zuhurat zuhūran ke zuhūrin-neri'l-kirā dimekdir. Nār mecrūrdur. Zuhūr kavlinin muzāf ileyhi olmakla nār ateş manāsınadır. El-kirā didüğü nār kavlinin muzāf ileyhisidir. Kırā (50b) ziyāfet ḳanıḳluḳ ma^ç nāsınadır. Leylen didüğü zuhūra nārin didüğünün meḥ ūl fiḥisidir. 'Alā a'lemi didüğü kavli zuhura nārin kavline müte^ç allıḳdır. 'Alemi taḡdır, cebel ma^ç nāsına. Ya^ç ni şāḥibi kaşide ol ḥazret-i Resūl'ün ba^ç zı medāyih'in ve menāḳıbın zıkr itdikten sonra anın medhine ve menāḳıbının zıkrine ḳudret olunduğu için ol ḥazret-i Resūl'ün bu kadar medḥine ve bu miḳdar menāḳıbın zıkrine işdiḡāl anın medayih'inin ve menāḳıbının ziyādesini virmez ve eḡer terk olursa idi noksanın daḡi virmez demek üzerine tenbih kasd idüp ider ki; ol ḥazret-i Resūl bu kadar mu^ç cize-i zāhireleri etdiḡim ile ol ḥazret-i Resūl'ün mu^ç cizatının zuhuru taḡ kulesinde ḳanıḳ için va^ç z olan ve ziyāfet için olan ateşin gice ile zuhūru meşābesindedir.

Tercüme: ” Konuk od zuhūru gibi kimi pınar gice taḡlar başında zāhir olubdur 'ayeti.”

Şi'r: ” **Fe'd-dürri yezdādü ḥüsnen ve hüve müntezimün**

Ve leyse yenḳuşu ḳadran ḡayra müntezimi.”*

Fe ta^ç lîl içündür. Bu beyt beyt-i sâbıḳın ta^ç lîli için vākî^ç olmuşdur. Ed-dürri didüğü mübtedādır. Yezdādü cümlesi ḡaberidir. İnci ma^ç nāsınadır. Yezdādü fi^ç l-i müzari^ç ifti^ç āl bābından asluḡu yeztid idi ziyādeden müştāḳdır, fā^ç il tahtında müstetir hüve 'ā'iddir fe^ç d-dürri kavline. Ḥüsnen didüğü yezdādü kavlinin temyizi vākî^ç olmuşdur. Vehve kavlinde vāv ḡāl içündür. Zāmir-i yezdādü kavlinin fā^ç iline rāci^ç dir. Vehve müntezimün cümlesi yezdādünün fā^ç ilinden ḡāl vākî^ç olmuşdur. Mütezim ism-i fā^ç ildir. İntizāmdan müştāḳdır. Cemi^ç olmak ma^ç nāsına. (51a) Ve düzelmek ma^ç nāsınadır.

* İnciler dizilince güzelleşir; ancak dizilmediklerinde de deḡerlerinden hiçbir şey kaybetmezler.

Leyse fi'ldir, ef'āl-i nāqışadan tahtında ism-i müstetir hüve rāci' dir fe'd-dürrü kavline. Yenkušu cümlesi leyse kavlinin haberi vāki' olmuştur. Yenkušu fi'l-i müzari' dir, noqşandan müştakdır. Qadran didüğü leyse yenkušu kavlinin temyizi vāki' olmuştur. Gayra münteżimi didüğü yenkušu didüğü kavlinin fā'ilinden hāl vāki' olmuştur. Münteżimi didüğü gayra didüğü kavlinin muzāf-ı ileyhisi vāki' olmuştur. Ya'ni sāhib-i kaşide ol hazret-i Resül'ün medhini ve mu'cize-i kübrasını ki Qur'an-ı 'azımdır, hüsn ve qadr-i mertebe yönünden dürrü teşbih idüp ve beyt-i sâbıkın mazmûmunun ta'lîlin zıkr etmek murād idüp ider ki; ol hazret-i Resül'ün āyāt-ı zāhiresi ya'ni Qur'an-ı 'azım hüsn ve qadrde dürrü müşābihdir. Pes imdi dürrün hüsnü ziyāde olur münteżim olduğı hâlde ve dağı dürrün qadr u mertebesi münteżim olmadığı hâlde nāqış olur değıldir. Hazret-i Resül'ün āyāt-ı zāhiresi ki Qur'an-ı 'azımdır anın eşrefiyyeti zātî ve lâzımdır. Münteżim ve gayr-ı münteżim olduğı hâlde hüsnî ziyāde ve qadrî nāqış olur değıldir.

Tercüme: “ İnciyide hüsnünü artdıka gösterir hem ol dizilmiş olmasa yokdur nekişeti.”

Şi'r: ” Femā tetāvele āmāle'l-medīhi ilā

Mā fihi min keremi'l-aḥlākı ve's-şiyemi.”*

Femā tetāvele kavlinde mā istifhām içündür, mübtedādır. Tetāvele fi'l-i māzi tefā'ulü veznine t̄ale ma'nāsına, t̄ulden müştakdır, uzun ma'nāsına. Āmālū'l-medīhi didüğü tetāvele didüğü kavlinin fā'ilidir. Tetāvele cümlesi (53b) mānın haberidir. Āmāl emelin cemi' dir, āfrās feresin cemi' olduğı gibi. Emel reca, ümid ma'nāsınadır. Medih fei'l vezni üzerine medh ma'nāsına olmak cāizdir. Dağı memdūh ma'nāsına olmak cāizdir. İlā mā fihi kavlinde mā ism-i mevşüldür. Fihi didüğü mānın şılasıdır. Zāmîr-i mecrūr hazret-i Resül'e rāci' dir. Min keremi'l-aḥlākı didüğü mā fihi didüğindeki mānın beyānı vāki' olmuştur. Keremin aḥlaka izāfeti şıfatın mevşūfuna izāfeti qabilindendir. Taḳdîr mine'l aḥlākı'l-kerîmeti dimekdir. Kerem hüsn ma'nāsınadır. Aḥlāk ḥulqun cemi' dir. Aḥrar ḥurrun cemi' olduğı gibi. Ve's-şiyemi didüğü keremi'l-aḥlāk kavline Şiyem şeymenin cemidir. Şeyme 'ādet ve aḥlāk hüsn ma'nāsınadır. Keremi'l-aḥlāk

* O'nu övmek için insanlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın. Güzel ahlakın ve huyun kaynağını anlatmaya kimse güç yetiremez.

ķavlınden sonra Őeymi zıkr eyledi te‘yiden 6t6r6d6r. Ya‘ni Őāħibi ķaŐide ol ĥazret-i Res6l’6n aħlāķ-ı keriminin ve fertine ve Őeym-6 cem6lesinin keŐretine işaret ķaŐd id6p ider ki; ol ĥazret-i Res6l’6n medh-i ricāları ve 6midlerine vechle m6tetāvil yetiŐebil6r Şol mertebeye ki, ol mertebe ĥazret-i Res6l’6n aħlāķ-ı ĥam6desine ve ‘ādet-i pesendesine yetiŐmektedir. İmdi kimesne recā etmes6n z6rā ol zātı Şer6fin kemāl-i medħine yet6Ő6r değildir.

Terc6me: ” Medħ arzusuna ne uzanmakdurur ānā kim luĥfla kerem durur aħlāķ-u Őeymeti.”

Şi‘r: ” **Āyātu ĥaķķın mine‘r-rahmāni muħdeŐet6n**
Ķad6met6n Şıfat6‘l-mevŐ6fi bi‘l-ķademi.”*

Āyātu ĥaķķın m6btedā-i maħz6fun ĥaber-i vāki‘ olmuŐdur. Taķd6ri ve hiye āyāt6 ĥaķķın dimekdir. (52a) M6tedā-i maħz6f faŐl-ı sādisin evvelinde zıkr etdiği beyitte vāki‘ olan āyāt6n leh6 did6ėi ķavline rāci‘ dir. Daėi cā‘izdir ki, āyāt6 ĥaķķın ķavli āyātın leh6 zāhurat ķavlınden bedel vāki‘ ola. Bu taķd6rce āyāt naŐb ile okunur, ref ile okunmaz. Āyātu did6ėinin ĥaķķın izāfet-i beyāniyyedir. Mine‘r-rahmāni did6ėi muħdeŐe ķavline m6te‘ allıķdır. MuħdeŐe ķavli āyāt ķavlınin Őıfatıdır. Ve daėi ķad6met6n ķavli ve Őıfat6‘l-mevŐ6f did6ėi bu ikisi daėi āyāt6 ĥaķķın ķavlınin Őıfatıdır. MuħdeŐet6n ism-i mef‘6l m6fred m6ennes ĥuduŐdan m6Őtaķdır, ĥud6Ő ‘ademden vuc6da gelmek ma‘nāsına. MuħdeŐet6n burada nāzile ve sara ma‘nāsınadır. Ķad6met6n ķad6mden m6Őtaķdır, kad6m 6zerine ‘adem sebķat eylememekdir. El-mevŐ6f did6ėi Őıfatın ķavlınin muzāf-ı ileyhisiidir. Bi‘l-ķademi did6ėi el-mevŐ6f ķavline m6te‘ allıķdır. El-mevŐ6f did6ėinden murād Allah te‘ālādır. Ya‘ni Őāħib-i ķaŐide ol ĥazret-i Res6l’6n mu‘cize-i kebiresin ya‘ni Ķur‘ān-ı ‘azım ki Őerefiyyetini ve fażiletini zıkr etmek murād id6n6b ider ki; ol Ķur‘ān-ı ‘azım ki āyāt-ı zāhiredir ĥ6sn6nde ve mertebede m6ntazım gibidir āyāt-ı ĥaķdır. Ya‘ni ĥaķ 6zerine āyātdır. Ve Őıdk 6zerine mu‘cizātdır. Nuz6l ve Őud6runun ‘indi‘r-rahmāndır. Ve ol ĥur‘ān-ı ‘azım nazım ve elfāzı ve kelimātı ‘itibariyle ĥād6Ődir, ķad6m değildir.

* Hz. Peygamber’in mucizelerinden Kur’an, Rahman tarafından g6nderilen hak ayetlerdir. Bu ayetler lafiz olarak ortaya k6nsa da māna itibariyle ezeli ve ebedidir.

Maḳāşıdı ve ma'ānisi ve medlūlātı 'itibariyle ḳadīmdir, ḥādīş deđildir. Ḳadūmle mevşūf olan Bāri-yi te'ālānın sıfatıdır.

Tercüme: ” Mevşūf-u bi'l-ḳıdem şıfatı hem ḳadīm olur olursa (54b) ḥādīş it Ḳur'ān ḳırā'ati.”

Şi'r: ” **Lemm teḳterin bi zemānin ve hiye tuḥbirunā**

'Ani'l-me'adi ve 'an 'ādin ve 'an iremi.”*

Lem teḳterin bizemānin didüğinin fā'il-i taḥtında müstetir hiye rāci'dir beyt-i sâbıkda āyāt-ü ḥaḳḳın ḳavline. Teḳterin iḳtirāndan müştakdır. İḳtiran ḳıraîn, müḳārin ma'nâsınadır. Lem teḳterin didüği beyt-i sâbıkda āyātü ḥaḳḳın didüği ḳavlinin sıfatı vâki' olmuşdur. Bizemānin didüği lem teḳterin ḳavline müte'allıḳdır. Zamān ezmānın ḳalilinden ve keşirinden 'ibāretidir. Lem teḳterin bizemānin ḳavlinin ma'nâsı ol āyātü ḥaḳḳın ya'ni Ḳur'ān-ı 'azîmin mevşūf bi'l-ḳıdemın sıfatı olduğunun mulāḥazasıyla, evḳāddan bir vakte ve bir zamāna ḳarūn ve müḳārin olmamışdır. Ve hiye tuḥbiruna didüği ḳavlinde vāv ḥāl içündür. Zamîr-i munfaşıl beyt-i sâbıkda āyātü ḥaḳḳın ḳavline rāci'dir. Tuḥbiruna didüği vehye didüğinin haberidir. Tuḥbiru fi'l-i müzāri' müenneş iḥbārdan müştakdır, haber vir ma'nâsına. Vehye tuḥbiruna cümlesi lem teḳterin ḳavlinin fā'ilinden ḥāl vâki' olmuşdur. 'Ani'l-me'adi didüği tuḥbirunā didüğine müte'allıḳdır. Me'ad merca' ma'nâsınadır burada me'addan murād āḥiretdir. Ve 'an 'ādin didüği ve 'an iremi bu ikisi tuḥbirunā ḳavline müte'allıḳdır ve 'ani'l-me'ād ḳavline ma'tūflardır. 'Ādin bir ḳabîlenin ismidir, Hūd peygamber 'İrem ḳavmidir. İremden murād ba'zılar ḳatında İskenderiyedir ba'zılar ḳatında dimeşḳdır ba'zılar ḳatında şeddādın bina etdiği bir yerdir ba'zılar ḳatında 'Ādın babasıdır Ya'ni şāḥib-i ḳaşide ḳur'ān-ı 'azîmin mu'cize idiğün ve Ḥaḳ te'ālā (53a) ve Ḥaḳ te'ālā sıfatı olduğı mulāḥazasıyla şıfat-ı kadime idiğünün deliline işāret ḳaşd idüp ḳurūn-u ḥāliyede vâki' olan umūr-u māziden ve ezmîne-i ātîde vâki' olacak umūr-u ātiyeden Ḳur'ān-ı şerîfin ḥaber virdüğün zikr eyleyib ider ki ol kelām-ı kadīm ve furḳān-ı 'azîm mevşūf bi'l-kadîmin sıfatı olduğı mulāḥazasıyla ezmāndan bir zamāna ve evḳātdan bir vakte ḳarîn u müḳārin olmamışdır.

* Kur'an belirli bir zamānla mukayyet değildir. Bütün zamānlardan; Bize kıyametten, Ad kavminden, İrem'den... bahseder.

Hāl bu ki ol ur'an-ı 'azım bize haber virmiştir me'adden ya'ni umür-u ahiretten ki ezmine-i ateşte vaki' olacak umürdür. Ve dağı bize haber virmiştir 'Ad kavminin ve İrem şehrinin kışşalarından ki urün-u hāliyede vaki' umür-u māzīyedir.

Tercüme: " Koşulmadı zamāna ve bizlere bildirir 'Adı, Me'adı ve İremi nārı, cenneti."

Şi'r: " Dāmet ledeynā fefāket külle mu'cizetin

Mine'n-nebiyyine iz cā'et ve'lem tedümi."*

Dāmet, fi'l-i māzī müennes devāmdan müştakdır devām istikrār ve beķā ma'nāsınadır. Tahtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın didüğine. Ki ur'an-ı 'azımden 'ibaretdir. Dāmet cümlesi beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın didüğü kavlinin şıfātı vaki' olmuştur. Dāmet ledeynā didüğü 'indenā ma'nāsınadır. Dāmet didüğü kavlinin zarfıdır. Fe feķāt didüğü kavline fe faşihadır veya sebebiyyedir. Mebniyedir şunun üzerine ki, ol ur'anı 'azımın devamı 'illetidir fā'ik ve 'ālā olduğına. Fe feķāt, fi'l-i müennesdir tahtında fā'ili müstetir hiye rāci'dir beyt-i sābıkta āyāt-ı haķķın kavline. Feķāt fevķden müştakdır. (53b) Fevķ 'ālā ve şeref ma'nāsınadır. Külle mu'cizetin fāķat didüğü kavlinin mef'ülüdür. Mu'cize şol emre dirler ki hārik-i 'ādet ve dā'i-yi sa'ādet ola. Da'vā-yı nübüvve maķrūn olmakla. Mine'n-nebiyyine didüğü mu'cize didüğü kavlinin şıfatıdır. Muķaddere müte'allıķdır. Taķdīri külle mu'cizetin sādīratün ev nāşietün mine'n-nebiyyine in te'ayyene dimekdir. İz cāet kavli fāķat kavlinin ta'lili vaki' olmuştur. Cāet fi'l-i māzī müennes tahtında fā'il-i müstetir hiye rāci'dir mu'cize kavline. Ve'lem tedümi kavli cāet kavline ma'tūfdur. Lem harfdır cevāzimden. Tedüm fi'l-i muzāri' müennes devamdan müştakdır. Fā'ili tahtında müstetir hiye rāci'dir mu'cize kavline. Ya'ni şāhib-i kaşide, ur'an-ı 'azımın fezā'ilinden ba'dı fażiletini işa'ar ve cemī' emkine ve ezminede devām ve beķā üzerine olduğın kaşid idüp ider ki ol āyāt-ı haķķın ki ur'an-ı 'azımdir cemī' emkinede ve ezminede bizim katılımızda hidāyet için ve kazā-yi hācāt için devām ve beķā üzerinedir. Sāir enbiyānin mu'cizātı gibi zā'il ve mensuħ değıldir. Pes bu ecildendir ki cemī' nebilerden sādīr olan

* Kur'an diğer peygamberlerin mucizelerinden üstündür. Çünkü O'nun hükmü bütün zamānlar için geçerlidir.

her mu‘cizeden fā’iğ ve ‘ālā olduğı, zirā sā’ir nebīlerin mu‘cizeleri geldi sonra devām ve beḳā üzerine olmadı müntehā olub mensuğ oldu.

Tercüme: ” Özge resl nişānlarını yıkdı bu nişān kim da ’im oldı. Ayruğı terk etdi soḳbeti.”

Şi’r: “ Muḳkemātün femā túbḳine min şübehin

Liz-ī şıḳāḳin velā tebgīne min ḳāemi.”*

Muḳkemātün mübtedā-i maḳzūfun ḳāberidir. Taḳdīri hiye muḳkemātün dimekdir. Mübtedā (54a) beyt-i sābıḳta āyāti ḳāḳḳin ḳāvlıne rāci‘ dir. İsm-i mef‘ülün cemī‘ müenneşidir. Müfredi müḳkemetündür. Taḳḳimden müştāḳdır. Ma‘nāsı ol āyāti ḳāḳḳi’n-nās ḳāḳḳında ḳāḳla bāḳıl beyninde ḳāḳ te‘ālā cānibinden ḳāḳim kılınmışdır dimekdir. Ve daḳı maḳkemātün oḳunmak cāizdir. ḳānın sükūnuyla ve kāfın fetḳasıyla iḳḳāmdan müştāḳdır. Bu taḳdīrce ma‘nāsı Allah te‘ālā ol āyāt-ı ḳāḳḳın muḳkem kılınmışdır ki tagyīr ve tebdīl olunur değıldir. Femā tebgīne didüğü fi‘l-i müzāri‘ müenneş if‘āl bābındandır. İbḳādan müştāḳdır. Taḳḳında müstetir fā‘ili hiye rāci‘ dir beyt-i sābıḳta āyāti ḳāḳḳin ḳāvlıne. Min şübehin ḳāvlınde min zā’idedir. Şübehin tebgīn ḳāvlının mef‘ülüdür. Şübehin şübhenin cemī‘ dir. Şübe emr-i mülebbes müştāḳ ma’nāsına. Liz-ī şıḳāḳin ḳāvlı tebgīn ḳāvlıne müte‘allıḳdır. Şıḳāḳ muḳḳālefet ve ‘adāvet ma‘nāsınadır. Velā tebgīne didüğü mā tebgīne didüğü ḳāvlıne ma‘ḳūfdur. Tebgīne fi‘l-i müzāri‘ cemī‘ müenneş yeğiden müştāḳdır. Taḳḳında fā‘ili müstetir hiye rāci‘ dir āyāti ḳāḳḳin didüğü ḳāvlıne. Ma‘nāsı ḳāḳm eylemez dimekdir. Min ḳāḳemi didüğü tebgīne ḳāvlının fā‘iline ḳāḳ vāki‘ olmuşdur. ḳāḳem ḳāḳmetin cemī‘ dir. ḳāḳemden murād ‘ulūm-u şer‘iyyedir. Ya‘ni şāḳib-i ḳāḳşide ḳāḳur’ānı ‘azīmin zelleden ve ḳāḳaleden memnu‘ ve maḳḳufuz idüğü beyān eylemek ve daḳı mübtūlinin şübhesin dāfi‘ ve müfterinin şükük kāşif etdiğın ‘ayān etmek murād (54b) idünüb ider ki ol ḳāḳur’ānı ‘azīm Allah te‘ālā cānibinden ḳāḳla bāḳıl beyninde ḳāḳim kılınmışdır. Ve daḳı muḳkemdir. Tagyīr ve tebdīl edilir değıldir. Pes imdi ol āyāt-ı ḳāḳḳın ki ḳāḳur’ān-ı ‘azīmdir ehl-i muḳḳālefetin ve şāḳib-i ‘adāvetin şübhelerini bāḳı ḳāḳmazlar. Ve daḳı ol āyāt-ı ḳāḳḳın funūn-u ḳāḳemden ve ‘ulūm-u şer‘iyyeden olduğı ḳāḳde ḳāḳmesneye ḳāḳm eylemez.

* Kur’an ayetleri insānı şüpheye ve inkāra bırakmayacak kadar net ve kesindir. Ayetlerin hükmü tartışmaya ve ḳāḳeme gerek bırakmaz.*

Tercüme: " Muḥkemdirler anladıcılar mesā 'il ehl-i şikāka ḳomadılar şübheti."

Şi'r: " Mā ḥūribet ḳaṭṭu illā 'āde min ḥarabin

'Ada le'ādī ileyhā mülḳiye's-selemi."*

Māḥūribet ḳavlinde mā nefy içündür. Ḥūribet 'uridat ma' nāsınadır. Fi' l-i māzīnin mechūlūdür. Muḥārebeden müştāḳdır. Mu' araza ma' nāsınadır. Ḳaṭṭu ṭānın teşdīdi ile zarfdır. Durūf-u mebniyeden, mevdu'dan. Māzī menfi için 'alā sebīli'l-istiḡrāk. Mā ḥūribet ḳavlinin zarfdır. Māḥūribet ḳaṭṭu ḳavlinin ma' nāsı ol āyāt-ı ḥaḳḳın cemi' ezmine de ve muḥārebe ve mu' araza olunmadı ḳaṭṭan dimekdir. İllā 'ade ḳavlini müsteşnā minhüsü maḥzūfdur. Taḳdīr-i kelām māḥūribet ḳaṭṭun fi ḥālin mine'l-eḥvāli illā fi ḥālin 'āde dimekdir, 'Āde fi' l-i māzī race'a ma' nāsına olduḡı taḳdīr üzerine. Ḥarb, muḥārebe ma' nāsına daḡi min ḥurubin olmak cā'izdir ki ḥānın ve daḡi rānın zammesi bu taḳdīrce min ḥurubin muḳaddere müte'allıḳdır. A' da le'ādī ḳavlinde ḥāl olur. Ḥurubin ḥarbin cemi'dir. Ma' nāsı muḥārebe ediciler dümek olur. (55a) A' dal 'ādī didüḡi 'āde ḳavlinin fā'ilidir. e'dā ism-i tafzīldir. 'Adevetden müştāḳdır, ma' nāsı ziyāde 'adavet edici demek olur. Ele'ādi didüḡi e'dā didüḡi ḳavlinin muzāf ileyh vāki' olmuşdur. Ea'dī e'dānın cemi'dir. Efāzil fazlın cemi' olduḡı gibi. A' da le'ādī ḳavlinin ma' nāsı ziyāde 'adāvet edici düşmanların işiddi demek olur. İleyhā didüḡi 'āde ḳavline müte'allıḳdır. 'Āde reca'a ma' nāsına olduḡı taḳdīrce. zamīr-i mecrūr beyt-i sābıkta āyāṭı ḥaḳḳın didüḡine rāci'dir. Daḡi cāiz ki ileyhā didüḡi mülḳi's-selemi ḳavline müte'allıḳdır. Bu taḳdīrce 'āde şāra ma' nāsına olur. Mülḳiye's-selemi didüḡi 'Ada le'ādī ḳavlinde ḥāl vāki' olur. 'Āda reca'a ma' nāsına olduḡı taḳdīrce ve eḡer 'āde şāra ma' nāsına olacaḳ olursa mülḳiye's-selemi didüḡi 'āde ḳavlinin ḥaberi olur. Mülḳi's-selemi didüḡi ḳavlinin izāfeti ism-i fā'ilin mef' ulüne izāfetidir. Mülḳi müzhir ma' nāsına selem sulḥ ma' nāsına. Ya' ni şāḡibi ḳaşīde Ḳur'ānı 'azīmın cümle fazāilinden fazīle-i uḡrasına işāret idüp menşūr 'alā'l-e'adāi müeyyed mine's-semāi idigi 'āyān ve beyān murād edinip ider ki; Ḳur'ān-ı 'azīm ve kelām-ı ḳadīm elbetde elbetde cemi' evḳatta muḥārebe ve mu' araza olunmadı illā meḡer şol ḥālde mu' araza olundu kim eşedd-i 'adāvet ile 'aduv olan kimesne muḥārebe ve mu' araza itmekden rucū' idüp ol āyāt ḥaḳḳa meyl eyleyüb

* O'na meydan okuyan düşmanları ya yenilmişler ya da onun üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır.

şulh-u inkiyād (55b) izhār eylerler

Tercüme :” Herkez bular vekile savaşılmadı meger gösterdi ‘acz düşman ve kırdı ‘adāveti.”

Şi‘r: “ Raddet belāgatühā da‘ ve mu‘ ārizihā

Radde’l-ğayūru yeda’l-cānī ‘ani’l-ħurumi.”*

Ruddet, fi‘l-i māzi müenneşdir. Redden müştakdır. Mene‘a ma‘nāsına. Belāgatühā, didüğü ruddet didüğü kavlinin fā‘ildir. Belāgat, feşihat ma‘nāsındır. Belāgat iştlılah ma‘nāsı kelām-ı feşihatın müktedā-yı hāle muṭābakatına dirler. Belāgatühāda zamīr-i mecrūr beyt-i sābıkta āyāt-ı haqqın kavline rāci‘dir, Qur‘ān-ı ‘adīmden ‘ibāretidir. Belāgatın burada zamīre izafeti maşdarın fā‘iline izāfetidir. Da‘ ve didüğü ruddet kavlinin mef‘ülüdür. Mu‘ārizihā didüğü da‘vā kavlinin muzāf ileyhidir. Mu‘arız ism-i fā‘ildir. Mu‘ā‘razadan müştakdır. Mükābele ma‘nāsına. Muā‘rizihā kavlindeki zamīr-i mecrūr āyāt-ı haqqın kavline rāci‘dir, Qur‘ān-ı a‘zīmden ‘ibāretidir. El-ğayūr didüğü ħazf olunmuş mef‘ül-ü muṭlak sıfatı vāķī‘ olmuşdur. Redden mişle redde’l-ğayūr dimekdir. El-ğayūr didüğü redde kavlinin muzāf ileyhi. Ğayūr fe‘ül vezni mübālağa sıfatıdır. Ğayretten müştakdır. Yeda’l-cānī didüğü redde kavlinin muzāf ileyhidir. Cānī ism-i fā‘ildir. Ma‘nāsı cināyet ve te‘addi edici dimekdir. ‘Ani’l-ħurami didüğü redde kavline müte‘allıkdır. Ğurumi hānın zammesi ve rānın fetħasıyla ħaramın cemi‘dir. El-Ğaramda elif-lām muzāfdan ‘ivazdır. Takdīri ‘an ħarami’l-meħārimi dimekdir. Maħremın cemi‘dir. Ya’ni şāhib-i kaşide beyt-i sābıkın mażmūnunu te‘kīd ve takdīr etmek ve Qur‘ān-ı ‘azīmin (56a) belāgatını ve feşāhatını te‘yid ve taħrīr eylemek kaşd idüp ider ki; ol Kur‘ān-ı ‘azīmin ve kelām-ı kadīmin belāgatı ve feşāhatı şol mu‘āraza ve mükābele eden kimselerin da‘vāsını men‘eyledi. Ol Qur‘ān-ı kerīmin redd etmesi ve men‘eylemesi şol ziyāde ğayret edici kimsenin kendü maħremlerinin ħaremlerinden cināyet iden kimsenin te‘arruz ve te‘addisi elini men‘eylemesi gibidir.

Tercüme: Redd eylediği gibi ħaramadan ğayūrlar redd eyledi mu‘arız ve cerīmin belāgatı.”

* Namuslu bir insān nasıl namusuna uzanan elleri kırarsa Kur‘ān da belagatıyla düşmanlarının iddialarını çürütmüştür.

Şi'r: " Le hā me' ānin kemevci'l-baħri fī mededin

Ve fevka cevherihī fi'l-ħüsni ve'l-ķiyami."*

Lehā didüğü kavli haber-i mükaddemdir. Me' ānin Mā' nası mübtedā-i muahħardır. Lehā da zamīr-i mecrūr beyt-i sābıkda āyāt-ı haħķın ķavline raci' dir. Lehā me' an ķavli cümle-i ismiyyedir. Āyāt-ı haħķ didüğü ķavlin sıfatı vāķi' olmuşdur, nice sıfat-ı müte' addidden sonra. Me' ān ma' nānın cemi' dir. Ma' nā şol şeydeki lafzdan istifāde olana me' aniden murād olunan medlūlāt ve meķāşiddir. Ve daħi medlulāt ve meķāşid zımnında olan haħķ' iķ-ü fevā' iddir. Kemevci'l-baħri didüğü zarf-ı mustekardır. Me' ān didüğü ķavlinin sıfatı vāķi' olmuşdur. Deniz mevcine mevc deyi tesmiye eylediler. Deniz ol mevc sebebiyle iztırab edüp hareket etdiğinden ötürü. Mevcden murād edilen irtifā' dır. Fī mededin didüğü zarf-ı mustekardır. Mevci'l-baħr didüğinden ħāl vāķi' olmuşdur. Meded keşret ve ziyāde ma' nāsındadır. Ve fevka cevherihī didüğü kem evci'l-baħri ķavline ma' tūf ola. Bu daħi me' ān (58b) ķavlinin sıfatıdır. Takdīr fevka cevherihī dimekdir. Cevherihīde zamīr-i mecrūr bahre rāci' dir. Cevherden murād olunan incidir. Fi'l-ħüsni didüğü fevka didüğü ķavline müte' allıķdır. Ve'l-ķiyami didüğü el-ħüsni didüğüne ma' tūfdur. Takdīri ve fi'l-ķiyemi dimekdir. Ķiyemi, ķiyemetin cemi' dir. Sider sidrenin cemi' olduğı gibi. Ya' ni şāhib-i kaşīde Ķur'ān-ı kerīmin ve Furķān-ı 'azīmin bi' itibāri'l-lafz merātib-i fesāħatda aķsā idigün iş' ār itdükden sonra, ol Ķur'ān-ı kerīmin bi' itibāri'l-ma' nā ṭabākat-ı belāğatta 'alā idigün ihbār ve isnād etmek, Furķān-ı 'azīmin lafzan ve ma' nen icazetde medahib-i muħtelife ve ṭarīķ-ı mütefāvite olub 'aķīde-i şāħiħa ṭarīķā-i müstekīme irşād etmek murād idünüb ol Ķur'ān-ı 'azīm için me' ān-ı keşire vardır ki ziyāde ve keşretde denizler mevcleri gibidir ve ziyāde irtifā' dadır. Mütenāhi olur değıldir. Ve daħi ol Furķān-ı Kerīm için me' āni mu' tebere vardır. Denizde olan incülerin fevķindedir hüsünde ve kıymetde.

Tercüme: "Mevc-i baħār gibidir anın me' ānisi ve hem cevherindedir ħüsni ve kıymeti."

* Kur'an ayetlerinin anlamları birbirini takip eden dalgalar gibi sürekli zenginleşir. Kur'an'ın anlamları, denizde bulunan değerli her şeyden daha güzel ve kıymetlidir.*

Şi'r: “ Fe mā tü'addü ve lā tühşā 'acāibühā

Ve lā tūsāmü 'ale'l-ikşāri bi's-se'emi.”*

Fa' fā'ü faşihadır. Tü'addü şartı maḥzūfun cevābıdır. Takdīr-i kelām izā 'arifte hāle'l-me'anī liāyātin ḥaḥḥa fā'arif inne'l-'acāibe liāyātin ḥaḥḥa ma tü'addü velā tühşā dimekdir. Mā nefy içündir. Tü'addü fi'l-i muzāri' meḥhül, 'adedden müştakdır. Velā tühşā didüğü mā tü'addü ḳavline ma'tūfdur. Tuḥşā fi'l-i muzāri' meḥhül, iḥşadan (57a) müştakdır. Eḥşā cümle cümle saymaḥ ma'nāsına bir bir saymaḥ ma'nāsına. 'Acāibühā didüğü mā tü'addü ḳavlinin ḳā'im maḳām-ı fā'ildir. 'Acāib, 'acībin cemi'dir. Ğarīb şol emre dirler kişi ol emirden te'accüb gelir. 'Acayibden murād olunan āyāt-ı ḥaḥḥın fadā'ili ve havaşşı keyfiyyatıdır. 'Abāinühā didüğü kavlinde zāmīr-i mecrūr beyt-i sābıḳa āyāt-ı ḥaḥḥ ḳavline rāci'dir. Velā tūsāmü didüğü femā tü'addü ḳavline ma'tūfdur. Tūsāmi fi'l-i muzāri' meḥhül sevmeden müştakdır. Lā tūsāmü ma'nāsına taḥtında kā'im-i maḳām fā'ili müstetir hiye 'aiddir āyāt-ı ḥaḥḥın ḳavline. 'Ale'l-ikşāri ḳavlinde 'alā me'a ma'nāsına, lā tūsāmü ḳavline müte'allıḳdır. Bi's-seemi didüğü daḥi lā tūsāmü ḳavline müte'allıḳdır. Bi's-seemi ḳavlinde bā sebep içündir. Seeme melāmet ma'nāsınadır. Ya'ni şāhib-i ḳaşīde ol Ḳur'an-ı 'azīmin baḥr-ı ğarib olub ğarāib-i muntehā olmadığını ve daḥi emr-i 'acīb olub 'acā'ib-i münḳazā olmadığını 'ayān etmek ve daḥi keşir ve ğayr-ı mütenāhī olub ikşār-ı ve tekrār-ı melālet virir deyüb terk olunmadığını beyān eylemek murād idüp ider ki; ḳaçan sen Ḳur'an-ı 'azīmin ma'nāsını ve ḥālını bildinse bilesin ki, anın 'acā'ib ḥālını saymak mümkün değıldir, lā tü'addü ve lā tühşādır ve daḥi ol Ḳur'an-ı 'azīmin ḳırāatinde ve isti'mālinde ikşār ve tekrār ile melāmet virmez ve terk olunmaz.

Tercüme: “ Anun 'acāyibin dersin ḥadd-i ḥaşrı yok anı çok okuyan kişi bulmaz melāleti.”

Şi'r: “ Ḳarret bihā 'ayn-ü ḳārīhā (57b) fe kultü lehū

Le ḳad zaferte bi habli'l-lāhi fe'teşimi.”**

* Kur'an-ı Kerim'in güzellikleri saymakla bitmez. O'nu okudukça daha çok okumak istersin. O, insāna usanç vermez.

** Mademki O'nu okuyarak nūrlandı, zafere erdin o hālde, O'na sımsıkı sarıl, derim.

Ḳarret, fi' l-i māzī müenneşdir, tenevvirat ve eza't ma' nāsına. Bihā didüğü ḳurret kavline müte'allıḳdır. Zāmīr-i mecrur beyt-i sâbıkda âyât-i haḳḳın kavline râci' dir. 'Ayn-ü ḳārīhā didüğü ḳurret kavlinin fâ' ilidir. Ḳıratdan müştakdır, ma' nāsı ḳıra'at ve tilâvet edici dimekdir. Kārīhā kavlinde zāmīr-i mecrūr âyât-ı haḳḳın kavline râci' dir. Fe ḳültü lehū kavlinde fa sebebiyye olmak câ'izdir. Ve daḡi feşīḡa olmak câ'izdir. Ḳültü māzī mütekellim kavilden müştakdır. Lehū didüğü ḳültü kavline müte'allıḳdır. Zāmīr-i mecrūr ḳārīhā didüğü kavline râci' dir. Leḳad zafirte kavlinde lām te'kid için, ḳad taḡḳıḳ için. Zafiret fi' l-i māzī muḡātab zaferden müştakdır. Zafer vuşul ve ḡalās ma' nāsına. Leḳad zafirte kavli feḳültü didüğü kavlinin meḳūlu vāḳi' olmuşdur. Bi ḡabli'l-lāhi didüğü zafiret kavline müte'allıḳdır. ḡabl ip ma' nāsınadır. Burada ḡablden murād ḡaḳ te'ālānın 'ahdi ve emāneti ve 'işmetidir. Fe'teşimi kavlinde fa fāşīḡadır. 'İstişam emri-ḡāzzırdır. 'İtişāmdan müştakdır. Ḳārībe ḡitābdır. Ma' nāsı pes imdi sen zaf buldınsa Allah te'ālāya sıḡınub şer olan nesneden kenduzuni men' eyle dimekdir. Ya'ni şāhib-i kaşīde ol Ḳur'ān-ı 'azīmin ve Furḳān-ı Kerīmin kendü zātına nisbetle şerefiyetin ve faziletin zikirden sonra ḡarye sirāyet etdüğü nisbetle ol Ḳur'ān-ı 'azīmin ve Furḳān-ı Kerīm'in ba'dı fevāzilin ve hususiyle zıkr etmek murād idünüb ider ki; ol âyât-ı kerīmin ve Furḳān-ı 'azīmenin vāsıta (58a) anı ḳıraat eden ve tilâvet eden kimsenin gözü nūru nūrlanıb münevvir oldı. Ol âyet-i kerimeyi ḳıra'at ve tilâvet eden kimse için ben dedüm ki taḡḳıḳ sen ol Allah te'ālānın muhkem ipiyle ya'ni Ḳur'ānıyla ve ḡaḳḳ'ın emāneti ve 'işmeti ile zafer buldın. Ve nikbet-i āḡiretten necāta yetişdin. İmdi ḡaḳ te'ālāya sıḡınub şer olan nesnelere kendüni men' eyle.

Tercüme: " Ānı okuyanın gözü Rūşen ana dedüm ḡabl-ı metīn buldın ana ki yapışı ḳatı."

Şi'r: " İn tetlühā ḡī feten min ḡarri nāri lezā

Eḡfa 'et nāre lezā min virdihā'ş-şebimi."*

İn, ḡarf-i şart, tetlühā, fi' l-i muzāri' muḡātabdır. Tilâvetden müştakdır. Zāmīr-i menşub beyt-i sâbıkta âyât-ı haḳḳın kavline râci' dir. ḡifeten didüğü tetlühā kavlinin

* Cehennem ateşinin korkusundan Kur'an okuyorsan; Emin ol ki cehennem ateşini söndürebilecek ancak Kur'an'dır.

mef'ül lehüsudur. Hıfeten havf ma'nāsınadır. Min harri didüğü hıfeten kavline müte'allıktır. Harr bedrin zıddıdır. Harāret ma'nāsına. Nāri lezā didüğü harri didüğü kavlinin muzāf ileyhidir. Lezā cehennem ismidir. Ve dağı od yalımına da dirler. Etfā'e söndürmek ma'nāsına. Nāre ledā didüğü etfa'e didüğü kavlinin mef'ül-u vākı' olmuştur. Min virdihā didüğü etfa'et kavline müte'allıktır. Vird burada su ma'nāsınadır, istia're tārīkiyle. Virdihā da zamīr-i mecrūr āyāt-i haqqın kavline rāci'dir. Eş-şebimi didüğü virdihā kavlinin sıfatıdır. Şebim şinin fetħasıyla (58b) ve bānın kesresiyle sıfat-ı müşebbehedir. Bāriz ma'nāsına ya'ni şāhib-i kaşīde ol Qur'an-ı 'azīmin ve Furkân-ı Kerīmin ba'dı fevāzilin zikirden sonra fāzil-i uhrāsın dağı zıkr etmek murād idünüb ider ki kaçan sen cehennem odunun harāretinden havf edüben, ol Qur'an-ı 'azīmin ve Furkân-ı Kerīmi okuyub tilāvet edecek olursan ol Qur'an-ı 'Azīm soğuk su gibi ateşi söndürmede ve hem hayatta sebep olmada.

Tercüme: "Anı lezā harāreti için okusan def' ider ol harāreti virir burūdeti."

Şi'r: " Keenne hā'l-ḥavzu tebyezzu'el-vucūhu bihī

Mine'l- 'uşāti ve ḳad cā'ühū ke'l-ḥemami."*

Keenne harfdır, ḥurūf-u müşebbehe bi'l-fi'lden, teşbīh içündür. Hā zamīr-i bāriz muttaşıl ismidir keennenin rāci'dir beyt-i sābıkda āyātı haqqın kavline. El- ḥavz didüğü keennenin haberidir. Ḥavzdan murād olan cennetde olan ḥavz-ı kevşerdir. Nitekim Haḳ te'ālā kelām-ı kadīminde ḥazret-i Resūl haqqında buyurmuştur: innā 'eṭaynā ke'l-kevşer feşalli li rabbike. Tebyezzu fi'l-i muzāri' müennes if'āl bābından beyāzdan müştakdır. El-vucūh didüğü tebyazzu kavlinin fā'ilidir. Vucūh vechin cemi'dir, vucūhdan murād, 'aşı kulların yüzleridir. Bihī didüğü tebyazzu kavline müte'allıktır. Zamīr-i mecrūr el-ḥavza rāci'dir. Tebyezu'l-vucūhu bihī didüğü kavli el-ḥavz kavlinden ḥāl vākı' olmuştur. Mine'l- 'uşāti didüğü zarf-ı mustekardır. El-vucūh didüğü kavlinden ḥāl vākı' olmuştur. 'Uşat 'aşinin cemi'dir. Ḳuzat veznine. Ve ḳad cā'ühū didüğü kavlinde vāv ḥāl içündür. Ḳad cā'ühū (59a) El-'uşāt didüğinden ḥāl vākı' olmuştur. Cā'ū didüğünün fā'ili 'uşatdan 'ibaretdir. Cā'ūda zamīr-i muttaşıl el-ḥavz kavline rāci'dir.

* Kur'an, kömür gibi kapkara yüzle gelen isyankārların yüzünü tertemiz hāle Kevser havuzu gibidir.

Ke'l-ḥumami didüğü cā'ū kavlinin fā' ilinden ḥāl vāқи' olmuşdur. Qāf teşbīh içündür. Ḥumam ḥammanın cemī' dir. Ḥumam gül ve kömür ma' nāsınadır. Ya'ni şāḥib-i kaşide ol Qur'an-ı şerīfin ve Furqān-ı nazīfin ba'zı fevāzilin zıkr itdikten sonra fāzılā-i uḥrāsına şuru' edüb ve cennetde olan ḥavzı kevsere teşbīh eyleyip ider ki ol āyāt-ı ḥaḳḳ Qur'an-ı 'azīmdir. Keennehū cennetde vāқи' olan ḥavz-ı kevserdir ki, 'aşı kulların yüzleri o kevsere sebebiyle ak ve şerīf ve laṭif olub nūr olur. Ḥāl bu ki ol 'aşı kullar ḥavz kenarına geldiklerinde qara kemerler gibidir. İmdi Qur'an-ı Şerīf tilāvet eden kimseler yüzleri ağ olub günāhlardan ḥalās olurlar.

Tercüme: " Ol ḥavza benzer anınla yüzler agarır 'aşıların ki oldı kör gibi şüreti."

Şi'r: " Ve ke's-şirātı ve ke'l-mizāni ma' diletten

Fe'l-ḳiştü min ḡayrihā fi'n-nāsilen yeḳumi."*

Ve ke's-şirātı didüğü keennehā didüğü kavline ma' tūfdur. Car mecrūr mübtedā-i maḥzūfun ḥaberidir. Taḳdīr ve hiye ke's-şirātı dimekdir. Mübtedā-i maḥzūf beyt-i sābıḳta āyāt-ı ḥaḳḳ kavline rāci' dir ve **ke'l-mizāni** didüğü ke's-şirātı didüğüne ma' tūfdur. **Ma' diletten** didüğü ke's-şirātı ve ke'l-mizāni didüğü kavlinin temyizi vāқи' olmuşdur. Ma' dilet 'adālet ma' nāsına. Ya'ni ol āyāt-ı ḥaḳḳ 'adālet yönünden ve şavābiyle ḥaṭanın hidāyetiyle dalālet mābeynini faşl etmekte. Allah-u te'ālā şirāt-ı müstaḳim (59b) ve mizān-ı ḥafiy gibidir. **Fe'l-ḳiştü** kavlinde fā faşihadır. El-ḳiştü mübtedādır. Ḳişt 'adl ma' nāsındadır. Ḥaḳla bāṭıl beynini etmek ma' nāsına. **Min ḡayrihā** didüğü lem yeḳumi kavlinin fā' ilinden ḥāl vāқи' olmuşdur. Min ḡayrihā didüğü kavlindeki zamīr-i mecrūr beyt-i sābıḳda āyāt-ı ḥaḳ didüğü kavline rāci' dir, Qur'an-ı 'azīmden i'baretdir. **Fi'n-nāsi** didüğü lem yeḳumi didüğü kavline müte'allıḳdır. **Lem yeḳumi** didüğü fe'l-ḳişt didüğü kavlinin ḥaberidir. Lem yeḳumi didüğünün fā' ili taḥtında müstetir fe'l-ḳişt kavline rāci' dir. Ya'ni şāḥib-i kaşide Furqān-ı kerīmin ve Qur'an-ı 'azimin ba'zı fevāzilin zıkr itdikten sonra fāzilet-i uḥrasın zıkr etmek murād idünüb ider ki; ol āyāt-ı ḥaḳ ki Qur'an-ı 'azīmdir. Vāfi' atdan ḥalās etmekte ve maḳşūda ve maṭlūba yetiştirmekte şirāt-ı müsteḳim gibidir. Ve daḡi 'adālet cihetinden mizān gibidir. Kimesneye zulm eylemez.

* Kur'an ayetleri adalette sırat gibi hassastır. Kur'an ayetleri dışında hiçbir düzen hakiki adaleti gerçekleştiremez.

Pes imdi ādem oğulları için ol āyāt-ı kerīmeden ğayrı ādem oğullarının umūr-u ve uḫrevileri için ‘adil ḫaḫla bāṭıl mābeynini fāsıl nesne yoḫdur. Geru ol āyāt-ı kerīmeye munḫaşırdır. Amma yer ḫaṣr-ı ḫaṣr iddi‘ ālıdır. ḫaṣr-ı ḫaḫīḫi deĝildir.

Tercüme:” Hem benzer ol şırāt ve mizāna ‘adille ḫalk içre yok anın gibi kimseye ‘adāleti.”

Şi’r: “ Lā ta‘ceben li ḫasūdın rāḫa yünkiruhā

Tecāhülen ve hüve ‘aynü’l-ḫāzīḫi’l-fehimi.”*

Lā ta‘ceben didüĝi nehy-i ḫāzırdır. Āḫirine nūn-u muḫaffefe idḫāl olunmuşdur, te‘kīd için ma‘nāsı elbetde sen ‘aceble. Liḫasūdın didüĝi lā ta‘ceben (60a) ḫavline müte‘allıḫdır. ḫasūd ḫāsıdın mübalaĝasıdır. Ma‘nāsı ziyāde ḫased edici dimekdir. Rāḫa fi‘l-i māzıdır. Ef‘āl-i nākıṣadandır. Şāra ma‘nāsına. Taḫtında ismi müstetir hüve rāci‘ dir ḫasūda. Yünkiruhā ḫavli rāḫa didüĝinin ḫaberidir. Yünkirü fi‘l-i müzāri‘ inkārdan müştakdır. Taḫtında fā‘ili müstetir hüve rāci‘ dir ḫasūde ḫavline. Żamīr-i menşüb beyt-i sābıḫda āyāt-ı ḫaḫḫ ḫavline rāci‘ dir. Tecāhülen didüĝi Yünkiruhā ḫavlinin mef‘ül-u lehūsudur. Tecāhülün ma‘nāsı bir kimse bildiĝi bir nesne bilmezim dimekdir. Vehve ḫavlinde vāv ḫāl içündür. Hüve ḫasūd kullara rāci‘ dir. ‘Aynü’l-ḫāzīḫi didüĝi vehve ḫavlinin ḫaberidir. Vehve’l-ḫāzīḫ cümlesi rāḫa didüĝi ḫavlinin fā‘ilinden ḫāl vāḫi‘ olmuşdur. ‘Aynü’l-ḫāzīḫi ḫavlinin ma‘nāsı zāte ḫāzīḫ dimekdir. ḫāzīḫ ‘ayn-ı kāmīl ve meded ma‘nāsınadır. Ya‘ni şāḫīb-i ḫaṣīde ḫur‘ānın şerifin ve Furḫānın nazīfin ba‘dı fevāzilin zıkr itdikten sonra ana inkār eden ḫasūda ki anın inkārı tecāhüldendir ya‘ni ḫaḫīḫatde ḫur‘ān-ı Şerīfin mu‘cize idigün bilirler ve bilmezlenirler ziyāde ḫasedinden. ḫāl bu ki ol ḫasūd kāmīl-i müdrikdir ziyāde mütteḫimi vardır.

Tercüme: ” Sen sanma ḫasūdu ki inkār ider anı cāhillenüb var iken anın gibi ḫazaḫati.”

Şi’r: ” ḫad tünkirü’l-‘aynü zave’ş-şemsi min demedi

Ve yünkirü’l-femü ḫa‘ma’l-mā’i min seḫami.”**

* Kur‘an’ı bilmezlikten gelen hasetçıye şaşırma; çünkü O’na inanmak büyük bir anlayış ister.

** Zırā aĝrıyan göz güneşi göremez, hasta olan aĝız da suyun tadını alamaz.

Ḳad ḥarf-i taḳlīlidir. Tūnkirū fi‘l-i müzāri‘ müenneşdir. İnkārdan müştāḳdır. El-‘aynü tūnkirū ḳavlinin fā‘ilidir. ‘Ayn gözdür. (60b) Zave’ş-şemsi didüḡi tūnkirūnün mef‘ulüdür. El-şems didüḡi zavü’ ḳavlinin muzāf ileyhisidir. zav’ ziyā, aydınlık ma‘nāsınadır. Şems güneşdir. Min ramāzin didüḡi tūnkiri ḳavline müte‘allıḳdır. Min ecli ma‘nāsınadır. Ramad göz ağrısına dirler. Ve yūnkirū’l-femü didüḡi tūnkirū’l-‘aynü ḳavline ma‘fūfdur. Fem ağız dimekdir. Burada mimin teşdīdi ile oḳunur, ittizān-ı beyt ötürü. Aslı mīmin taḥfif olunmasıdır lākin teşdīd ile oḳunmak daḡi la‘neddir. Ṭa‘ma’l-mā’ didüḡi yūnkirū ḳavlinin mef‘ulüdür. El-mā’ didüḡi ta‘m didüḡi ḳavlini muzāf-ı ileyhisidir. Ṭa‘m lezzet ve tatkam ma‘nāsına mā’ su dimekdir. Min seḳami didüḡi ḳavline müte‘allıḳdır. Min ecli ma‘nāsına. Seḳami mimin ve ḳāfın fetḡasıyla ḥastalığa dirler. Ya‘ni şāḫib-i ḳaşīde kelām-ı ḳa’imin ve furḳān-ı ‘azīmin ba‘dı fevāzilin zikir itdikten sonra anı inkār eden ḥasūdların eḫvālin şol gözleri kör olub şemsin ziyāsını mūnkir olan ‘amā kimselerin ve daḡi aḡzının tadı olmayub suyun lezzetini ve şafāsını inkār ṭā’ifenin eḫvāli menzilesinde ḳoyub ider ki az olur şol ‘ama kimseyle gözleri kör olduḡi ecilden şemsin ziyāsını ve şu‘lesini inkār ider. Şemsin ziyāsı yoḡ sanur. Daḡi az olur aḡzının lezzeti olmaḡan kimseler aḡzının lezzeti olmadıḡı ecilden suyun ta‘minı ve lezzetini inkār ider. Suyun lezzeti yoḡ sanur. İmdi Ḳur’ān-ı şerīfe naḡş ve ḥalel virmez.

Tercüme:” Olur ki güneşi göze göstermez ağrısı ya aḡza su tadını virmez seḳāmeti.”

(61a) El-faşlü’ş-sābī‘ fi zikri’l-mi‘rāc ve isrāda salla’l-lāhü (a.s.)

Şi’r: “ Yā ḥayra men yemmeme’l-‘afüne sāḫatehü

Sa‘yān ve fevḳa mutūnu’l-enyuḳi’r-rusumi.”*

Yā ḥarf-i nidādır. Ḥayra mūnādi muzāfdır. Men ism-i mevşūldür. Yemmeme fi‘ildir. Fa‘ale veznine ḳaşd ma‘nāsına. El ‘afüne dediḡi yememe didüḡinin fā‘ilidir. ‘Afüne ism-i fā‘il cemi‘ müzekker aslında ‘āfūvüne idi ḳalble ve naḳille ve ḥazf ile ‘ilāl olunub ‘afüne oldu. Sā’ilune ve ṭālibune ma‘nāsına. Sāḫatehü didüḡi yememe didüḡi ḳavlinin mef‘ulüdür. Żamīr-i mecrūr men-i mevşūle rāci‘dir. Sāhete kapının önüne dirler.

* Ey bazen hızlı yürüyerek bazen de iz bırakan develerin sırtında gelen fakirlerin sığındıḡı kimselerin yardım istediḡi Yüce Peygamber!

Yemmeme mā ‘amel fihisiyle men-i mevşülün şılâsı vâkı‘ olmuşdur. Men-i mevşül şılâsıyla hayra kavlinin muzâf ilehyi vâkı‘ olmuşdur. Hayra men yemmeme’l-‘ âfüneden murâd hazret-i Resûl’dür. Sa’yân didüğü al‘ âfüne kavlinde hâl vâkı‘ olmuşdur. Sa’y tez tez yürüyüp yelmege dirler. Ve fevka didüğü sa’y didüğü kavline ma‘tûfdur. Fevka üstünde dimekdir. El-mutün didüğü kavli muzâf ileyhisidir. Mutün metnin cemi‘ dir. Metn deveye dirler. El-enyuğ didüğü mutün kavlinin muzâf ileyhisidir. Enyuğ nâğanın cemi‘ dir. Aslında enük idi vāv üzerine zamme şakîl görünüb kalb-ı mekân kılınub vāv nūnun üzerine taqđim kılınub ūnağ oldu. haffiden ötürü. Vāv yāya kalb olunub enyuğ oldu. Ma‘ nāsı dişi develer dimekdir. Er-rusumi didüğü el-enyuğ kavlinin şıfatıdır. Rusumi rânın ve sînin zammesiyle resūmun cemi‘ dir. Berk ve eyi yürümekten ‘ibaretdir. (61b) Ya‘ni şâhib-i kaşide Kur’ân-ı şerifin ba‘dı feza’ilin zıkr itdikten sonra ol hazret-i Resûl’ün (s.a.v.) mi‘râcını ve esrârını zıkr etmeye şuru‘ edib ba‘dı menâkıbın ve mehâsinin zıkr etmek murâd idünüb ider ki ya şol gemünün hayırlısı ki anın kapısı önünde t̄alib ve sâ’il olan kimesneler tez tez yürüyücü oldukları hâlde ve daği eyü ve serî‘ yürür develerin arkası üstünde oldukları hâlde andan şefâ‘ at ve recâ taleb etmesün kaşid idüp sa’y idirler.

Tercüme: Ey hayranların ki kalur kaside anlara yā ’iğ segirdüb ve sürüp altında nâkâti.”

Şi‘ r: “ Ve men hüve’l-âyetü’l-kübrā limu‘ tebirin

Ve men hüve’n-ni’metü’l-‘uzmā muğtenimi.”*

Ve men didüğü kavli beyt-i sâbıkta men yememe didüğü kavline ma‘tûfdur. Taqđiri yā hayra men hüve’l-âyetü’l-kübrā dimekdir. Ve daği hayra men kavline ‘atf olmak cā’izdir. Taqđiri yā men hüve âyetü’l-kübrā dimekdir. Ya‘ni şol âyet-i kübrā ve ‘alâ-i ‘uzmā olan kimse dimekdir. Men ism-i mevşuldür. Hüve âyet-i kübrā didüğü şılasıdır. Âyet ‘alâmet ma‘nāsına. Aslında aveyatün idi. Vāv elfe kalb olundu. Âyet denildi. El-kübrā didüğü el âyet kavlinin şıfatıdır. Kübrā ism-i tafzildir. Ekberin müenneşidir. Şıgra asğarın müeneşi olduğu gibi. Limu‘tebirin kavli el-kübra kavline müte‘allıqdır. Mu‘tebir ism-i fâ‘ildir. Müteemmil-i kâmil ma‘nâsındır. Ve men hüve’n-ni‘metü didüğü men‘ mevşülün şılasıdır. El-u‘zmā didüğü en-ni‘met didüğü kavlinin şıfatıdır. ‘Uzma ism-i tafzildir. ‘Azamın müenneşidir. Li muğtenimi didüğü kavli el-‘uzma kavline müte‘allıqdır. Limuğtenimi ism-i fâ‘ildir. Ğanimet savcu ve müntefi‘ bihî

* O, ayet isteyenler için en büyük delildir; zenginlik peşinde olanlar için ise en büyük ganimettir.

olucu (62a) dimekdir. Ya' ni şāhib-i kaşīde ol hāzret-i Resūl'ün mu' tebirler katında Hāḡ subhān ve te'ālānın ululuḡu üzerine olan delā'ilin 'azamından olduḡunu beyān eylemek ve daḡi muḡtenimler katında Hāḡ subhāne ve te'ālānın 'azamlıḡından idiguni 'ayān eylemek murād idünüb ider ki; ey şol kimesnenin ḡayırlısı ol 'alāmet-i kübrādır 'itibār ediciler katında ve şol kimesnenin ḡayırlısı ki ol ni' meti 'uzmadır ḡanīmet bilenler katında.

Tercüme: "Ey ol ki mu'teberlerin 'ālā nişanesi hem ol ki muḡtenimlerin ulu ḡanīmeti."

Şi'r: "Sereyte min ḡaramin leylan ilā haramin

Kemā sera'l-bedru fī dācin minez-zulemi."*

Sereyte fī'l-i māzī muḡaḡab seryeden müştāḡdır. İkinci bābdandır. Ma'nāsı gice ile gittin dimekdir. Beyt-i sābıḡta vāḡi' olan ḡarf-ı nidānın cevābıdır. Min ḡaramin didüḡi sereyte ḡavlinin mef'ülüdür. İlā haramin didüḡi daḡi sereyte ḡavline müte'allıḡdır. Burada ḡaramdan murād mescid-i aḡsā ḡaremidir. Hāzret-i Resūl'e ḡiḡābdır. Ma'nāsı sen gice ile Mekke ḡareminden geçdin mescid-i aḡsā ḡaremine vardın dimekdir. Kemā sera didüḡi daḡi sereyte ḡavline müte'allıḡdır. Kāf ḡarf-i cerdir. Mā maşdariyyedir. Serā fī'l-i māzī ramā vezni üzerine. El-bedru didüḡi serā ḡavlinin fā'ildir. Bedr deyü ayın on dördüncü olduḡı zamāna dirler. Fī dācin didüḡi serā ḡavline müte'allıḡdır. Dācin ism-i fā'ildir. Decāden müştāḡdır. Aslında dāciyün idi. Ḳāz-ı 'ilāl olunduḡu (62b) gibi 'ilāl olundu, dācen ḡara göv ma'nāsınadır. Mine-z-zulemi didüḡi ḡarf-ı mustāḡardır. Dācin didüḡi ḡavlinin beyān-ı vāḡi' olmuştur. Zulem zānın zammesiyle lāmın fetḡasıyla zulmetin cemi'dir. Ya' ni şāhib-i kaşīde ol hāzret-i Resūl'ün itmām-ı ḡilḡatini ve kemāl-i iz'āetini 'ayān itmek ve irtifā'ı kedürātını isticmā'ı kemālātını beyān eylemek murād idünüb ve ḡaḡ subhānehu ve te'ālānın subhāne'l-llezi esrā bü'abdihi leylan mine'l-mescidi'l-ḡarāmi ile'l-mescidi'l-aḡsā didüḡi ḡavline işāret idünüb ider ki; ey şol kapusu öninde tālib ve sā'il olan kimesnelerin en ḡayırlısı ve āyet-i kübrā ve ni' met-i 'uzmā olan kimesnelerin ḡayırlısı sen seyr eyledün ba'zı gicelerde mescid-i ḡaramdan mescid-i aḡsaya deḡin şol on dördüncü gicesinde bedr olan ay kara göv gicelerde zulmetde seyr eylediḡi gibi.

* Sen karanlıkları aydınlatan dolunay gibi, bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gittin

Tercüme: “Aķşāya mekkeden gice seyr eyledün ķamer kalduğı gibi ķara gövde seyri ve seferati.”

Şi’r: “ Ve bitte terķi ilā en nilte menziletin

Min ķābe ķavseyni lem tūdrek ve lem turami.”*

Vāv ‘ātıfdır. Beyt-i sābıķta vāķi‘ olan münādinin ĥayrüne ma‘ tūfdur. Taķdīri yā men bitte dimekdir. Bitte fi‘l-i māzī muĥātabdır. Bi’tte veznine bāte yabītüden gelür. Aslında biyete idi. Bi’tte ‘ilāl gibi ‘ilāl olundu. Bitte ef‘āl-ı nāķıřadandır. Żamīr-i muĥātab ismidir. Terķā didüği anun ĥaberidir. Ma‘ nāsı mi‘rāc gicesinde sen giceledin semāvātta ‘urüc ve řu‘ud etmekle dimekdir. Terķā fi‘l-i muzāri‘ muĥātabdır. Terza vezni üzerine raķā yerķadandır. Ma‘ nāsı yüce (63a) yere çıķdun dimekdir. İlā ennilte didüği ķavlinde ilā ĥarf-i cerdir. Terķā ķavline müte‘allıķdır. En maşdariyyedir. Nilte fi‘l-i māzī muĥātabdır. Ĥifte veznine nāle yenālüdendir. Aslında nılte idi. Ĥifte ‘ilāl gibi ‘ilāl olundu. Ma‘ nāsı vāřıl oldın dimekdir. Menziletin didüği nilte didüği ķavlinin mef‘ülüdür. Min ķābe ķavseyni didüği zarf-ı mustaķardır. Menziletin ķavlinin beyān-ı vāķi‘ olmuşdur. Ma‘ nāsı ol menzile ķāb-ı ķavseyn menzilesindendir. Ya‘ni ol menzilenin taķarrubu yayın iki başının taķarrubu miķdārıdır dimekdir. Bu beyitte iřāret vardır. Allah te‘ālānın feķāne kavseyni ev ednā didüği ķavline. Lem tūdrek fi‘l-i muzāri‘ meĥhül şıgası üzerine menziletin ķavlinin şıfatıdır. Ma‘ nā edrīn olunmadı, bilinmedi dimekdir. Ve lem turam didüği lem tūdrek ķavline ma‘ tūfdur. Bu dağı menziletin ķavlinin şıfatıdır. Ve lem türam didüği lamü’ť-ťaleb ma‘ nāsındadır. Türam fi‘l-i muzāri‘ meĥhüldür. Rāma yerūmudandır. Aslında turāmu tukāmu veznine lem cezm ‘amelini idüp lem turam oldu. Tekāmu ‘ilāl gibi ‘ilāl oldu. Ya’ni řāĥib-i ķařīde ol ĥāzret-i Resūl’ün (s.a.v.) mi‘rāc gicesinde semāvāta çıķıp menzile-yi rafi‘iye yetişib Ĥaķ sūbhāne ve te‘ālā’ya ne mertebede taķarrub bulduğun beyān ve ‘ayān itmek murād idünüb ider ki; ey cümle enbiyānın ĥayırlısı mi‘rāc gicesinde çıķdın sen gice ile semāvāta yetişince menzile ki anın ĥāzret-i Ĥaķķa ķurbā yayın iki başının birbirine yakınlığı miķdārıdır ile menziledir ki hiç bilinmemişdir ve źaleb (63b) olunmamışdır. Ya‘ni ĥāzret-i Resūl’den ĥayrı bile aĥad ol menzili bilmemişdir ve źaleb etmemişdir.

* Sen, hiç kimsenin çıkamayacağı Kābe Kavseyn’e bir gece yükseldin.

Tercüme:” Kavseyin-i kı̄b kırbuna yetdin çıkacak bulmadı kimse incelā beyne hiç rutbeti.”

Şi‘r: “ Ve kıddametke cemīu’l-enbiyā-i bihā

Ve’r-rusūli taqđimi mađdūmin ‘alā ħademi.”*

Vāv ‘atf içündür. Kıddametke didüđi beyt-i sâbıkta olan münādīnin ħazzına ma‘tūfdur. Kıddemet fı‘l-i māzi müenneş kâf zamīr-i ħiṭâbdır, ħazret-i Resūl’den ‘ibâretdir. Cemīu’l-enbiyā’i didüđi kaddemet didüđi kıavlinin fâ‘ilidir. Bihā didüđi kaddemet didüđi kıavline müte‘allıkdır. Zamīr mecrūr beyt-i sâbıkta menzile didüđi kıavline rāci‘dir. Ma‘nāsı cemī‘ enbiyālar ol menzile sebebiyle kendülerinin üzerine seni muqaddem tuttular dımekdir. Ve’r-rusūli didüđi Resūl’ün cemī‘dir. El-enbiyāü didüđi kıavline ma‘tūfdur. Ĥāşşın ‘ām üzerine ‘atfı kıabılindedir. Zırā Resūl ħāşşdır. Nebī ‘āmdır. Küllü Resūl’ün nebiyyün ve küllü nebiyyün leyse biresūlin. Taqđim didüđi nezi‘ ħāfızlık üzerine mansūbdur. Taqđiri taqđim-i mađdūmin dımekdir. kaddemet kıavlinin mef‘ül-ü muṭlaqdır. Mađdūmin didüđi taqđim kıavlinin muzāf ileyhısidir. ‘Alā ħademi didüđi taqđim kıavline müte‘allıkdır. Ĥadem ħānın ve dālin fetħasıyla ism-i cemī‘dir. Ĥızmet ma‘nāsındır ki, cemī‘ mükesserdir. Nuşrat vezni üzerinedir. Ĥādımın cemī‘dir. Ĥızmetkār ma‘nāsına. Ya‘ni şāĥib-i kıaşīde ol ħazret-i Resūl semāvāta ‘urūc etdüđi sebebiyle cemī‘ enbiyā ve rusūl üzerine gālīb idigünü beyān etmek ve cemī‘ enbiyā ve rusūl kendü nefislerinin üzerine ħazret-i Resūli taqđim (64a) itdiklerini ‘ayān etmek murād idünüb ider ki ey cümle enbiyānın ħayırlısı mī‘rācın gıcesinde cemī‘ enbiyā ve rusūl kendü nefislerinin üzerine seni taqđim etdiler. Mađdūmun ħādüm üzerine taqđimi gibi.

Tercüme:” Mecmū‘ enbiyā seni taqđim kııldılar hem kııldı cümlesi sana mađdūm ħızmeti.”

Şi‘r: “ Ve ente taĥtariķu’ş-şeb‘a’ṭ-ṭibāķa bihim

Fī mevkibin künthe fıhi şāĥibe’l ‘alemi.”**

* Bütün nebiler ve resüller, efendinin kıızmetçileri gibi seni öne geçirip imam yaptılar.

** Sen peygamberlerin bayraktarı olarak yedi kat göğü aşın.

Vāv hāl içündür. Ente tahteriku cümlesi beyt-i sâbıkta kıaddemetke kıavilinde zamîr-i muhâtabdan hâl vâkı' olmuşdur. Taqdîri kıaddemetke cemîu' l-enbiyâ-i ve rusûli hale kevnike ente tahteriku's-seb' a't-ıtbâkı dimekdir. Ve dağı cā'izdir ki vāv 'atf için ola zamîr-i munfaşıl fi' l-i maħzûfun fâ' ilinden 'ibâret ola, 'ale's-şerîtatü't-tefsîr ħazf vucûbla ħazf olunmuş ola. Fi' l-i mezkûr fi' l-i maħzûf için müfesser ola. Ve in aħadü'l-müşrikîne's-tecâreke kıabilinden olub takdîri ve tahteriku ente tahteriku's-seb' a't-ıtbâka dimek ola. Beyt-i sâbıkta kıaddemetke kıavline ma' tûf ola. Tahteriku taqtı' u ve teħruku ma' nâsına. Eş-seba' didüğü tahteriku kıavlinin mef' ulüdür. Eıtbâk didüğü eş-seba' kıavilinin şıfatıdır. Eş-seb' a't-ıtbâka didüğü kıavlinden murâd semâvâtü's-seba' dır. Tıbaqtânın kesresiyle maşdar t̄abaqa yuıtabıku nitekim 'arablar t̄abiku'n-na' li bin-na' ki t̄ibâkan dirler. Burada t̄ibâk ism-i mef' ul ma' nâsınadır. Taqdîri tahteriku semâvâti sebi' maıtabakat mevzu' aten ba' duhâ 'ale ba' z dimekdir. Cā'izdir ki, t̄ibâk topuğun cemî' olsun. Cibâl cebelin cemî' olduğı gibi. Veyâ t̄abaqanın cemî' ola. Bihim didüğü tahteriku kıavlinin fâ' ilinden hâl vâkı' olmuş ola. Ya' ni (64b) şâhib-i kıaşıde ol ħazret-i Resûl'ün mi' rac gicesi yedi kıat göğü ħark idüp cemî' enbiyâ ve Resûl'ün menâzilin görüb onların ervah-ı ile muşâhabe eylediğın iş' ar ve iħbâr kıaşd idüp ider ki; yâ Resû'l-ullâh sen yedi kıat gökleri ħark idüp ve kıat' eyleyüp cümle enbiyâ ve rusûl ervâhı ile muşâhabe yapıp melek cemî' nde cem' olub onların içinde şâhib-i ' ilm oldın.

Tercüme: " ħariķa eyledün yedi göğü bir leşker ile kim nisbet idirlerdi sana onda ra'yeti." Kudre-i 'alâya ulaşdın, gökleri kat' iyleyüb zümre-i sâdat içinde sen olub sâhib-i 'ilm.

Şi' r: "Ĥattâ izâ lem teda' şeyâ' ve limustebikin

Mine'd-dünüvveri velâ merķan limüstenimi."*

Ya' ni şâhib-i kıaşıde ol ħazret-i Resûl'ün şallalâhu 'aleyhi ve's-sellemin mi' rac gicesinde semâvât ġâyet iħtirakta olub sidre-i muntelhâya vâşl olunduğunu beyân etmek ve cemî' enbiyâ ve Resûl'ün vâşıl olmadıkları mertebeye yetişdiğini 'ayân eylemek murâd ider ki ħattâ Resûl-ullâh semâvâtda bir nihâyete erişdin ki senden sebķat ediciler için teķarrubdan olan bir nihâyet terk etmedin ve dağı itifa' kıaşd ediciler için mekân-ı su' udda teraķķi ve maħall-i 'urûc-u 'ulvî terk etmedin. Mirķât müstenimlerin kurbunda komadın. Hem setbiķler koydun şâ ve ġayeti.

* Hatta sen Allah'a öyle yaklaştın ki böyle bir yakınlığa hiçbir varlığın ulaşması mümkün değildir.

Tercüme: Kâta' kıldın kılmadı bir mertebe hergiz tâlibe he maqam kırbı geçdin ırmeye 'âlî himemi.

Şi'r: " Hâfazte külle maqâmin bîl izâfeti iz

Nûdite bi'r-refi' mişle'l-müfredi'l-'alemi" **

Ya' ni şâhib-i kaşide (65a) beyt-i sâbıkın izâ teda' didüğü kavline cavâb zıkr edib Hâzret-i Resûl'ün sâ'ir enbiyâya nisbetle irtifa' maqâmını beyân etmek haq te'âlânın ev ednâ didüğü kavli işe müşâr ileyh olan dünüvv ve teqârûbe ihtisâsı 'ayân iylemek murâd idünüb ider ki; yâ Resûl-ullâh irtifa' da olub alçaq kıldım her maqâm-ı 'alayı ki nisbetle sen nidâ olundun ref' senin içündür refi' ol menzile denildi. Şol nidâ ile nida olundun ki kemâlatda ve feza'ilde münferiddir müşâr ileyh olan kimesnenin nidâ olunduğu ehl mişillî.

Tercüme: "Kodun izâfetiyle maqaman eşgan sen müfred 'alem gibi buldıka def'ati."

Şi'r: "Keymâ tefüzü bi vaşlin eyyi müstetirin

'Ani'l 'uyüni ve sırrın eyye münketemi"***

Ya' ni şâhib-i kaşide hâzret-i Resûl'ün kendu maqâm 'âlasına izâfetle ve nisbetle enbiyâ ve melâ'ike maqâmını alçaқта qaldığını ve rif'atle nidâ olunmasına ihtisâsını zıkr itdikten sonra anıncün ta'lîl gedirib ider ki yâ Resûl-ullâh yetişdiğinden ötürü ki maqâm-ı vaşlına halkın gözlerinden müstetirdir. Ve daği bir sırı yetişdiğinden ötürü ki o sır cemi' ehâddan münketimdir. Sırrın ketm olunması nihâyetdedir ki cemi' bir aḥadın iktidarı yoqdur o sırrı ihâtasına ve bilmesine.

Tercüme: " Tâ sırlara erişdin hem bulaydın gözlerden ihtifâsı olan gizlü vuslatı."

Şi'r: " Feḥurte külle feḥârin ḡayra müşterekin

Ve cüzte külle maqâmin ḡayra müzdeḡami."***

* Ulvi bir sancağın tek başına çok yükseklere çekilmesi gibi, sende bütün makamları geçerek yükselebildiğin kadar yükseldin.

** Sen büyük vuslat için bütün gözlerden uzak ve gizli bir şekilde ilahî sırlara ulaşmak için davet edildin.

*** Sen övülmeye layık olan bütün güzellikleri kendinde topladın, mertebeleri aştın. Böylece bütün makamları tek başına geçtin.

(65b) Ya'ni s̄ahib-i kaṣīde ḥazret-i Resūl'ün s̄a'ir enbiyādan ziyāde olan fazlını derecesini ḥavaṣ-ı 'aẓimesin ve ṣefa'at-ı k̄ubrāsını ve kevṣer-i mevrūdunu ve maḳām-ı maḥmūdunu 'ayān eylemek murād idünüb ider ki yā Resūl-ullāh sen cemi' eyledün külliyan ma ya'ḥḥar bihī olan eṣyāyı ki fezā'il ḥavaṣındır. Ḥāl bu ki bir aḥad seninle müṣterek olmamışdır. Ve daḥi mi' rāc gicesinde cemi' maḳāmāt geçdin. Ḥāl bu ki sana muzāḥame olmadı. Ve zaḥmet çekmedin.

Tercüme: " Hem faḥrını müṣāreket aldın maḳamları geçdin kimesne virmedi hem sana zaḥmeti."

Şi'r: " Ve celle miḳdāru māvüllite min rütebin

Ve 'azze idrākü māülite min ni'ami."*

Ya'ni s̄ahib-i kaṣīde ḥazret-i Resūl'ün cemi' maḳāmāt-ı enbiyāyı bilā izdiḥām ve zaḥmet tecāvüz itdikten sonra 'aṭiyye-i 'aliyyesini ve hidāyet-i celiyyesini beyān ve 'ayān murād idünüb ider ki yā Resūl-ullāh senin vāli ve ḥākim kılındığın eṣya ki merātibden ve menāzildendir miḳdārı ve ḳadri 'aẓim olurlardı ve sana 'aṭā olunan eṣya ki envā' i ni' metlendendir idarāki 'azīz ve ḳavī oldına bir aḥad kādir olub yetiṣir deḡildir.

Tercüme: " Rütben-i 'aẓim kimse taṣavvur edemez sana cenāb-ı ḥaḳdan ulu ni'emeti."

Şi'r: " Büṣrā lenā ma'ṣera'l-İslāmi inne lenā

Mine'l-'ināyeti rüknen ḡayra münhedimi."*

(68a) Ya'ni s̄ahib-i kaṣīde ol ḥazret-i Resūl'ün ṣallallāhu 'aleyhi ve's-sellem eṣerlerini zıkr itdikten sonra 'ināyet-i ḥaḳdan bizim için rük-n-ü İslām beṣāret idüğünü iṣāret ḳaṣd idüp ider ki ; beṣāret ve ṣāzlık bizim içündir. 'Ināyet-i ḥaḳdan olan rük-n vardır ki rük-n-ü İslāmdır. Öyle rük-n-ü İslām ki münhedüm deḡildir. Ya'ni bozulması yokdur.

Tercüme: "Büṣrā bizimdir bizüz İslām ma'ṣeri rük-n-ü ṣedīdir bize ḥaḳḳın 'ināyeti."

* Sana verilen rütbelere çok büyük ve kıymetlidir. Sana verilen nimetleri de idrak etmek mümkün deḡildir.

** Müslümanlara müjdelersun. Allah; inayetiyle sapasağlam, yıkılmaz bir ṣeriat göndermiştir.

Şi'r: " Lemmā de' a Allah u dā' inā li tā' atihī

Bi ekremir-rusūli künnā ekreme'l-ümemi."**

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün sâ'ir enbiyā ve rüsülden eşref idiğünü 'ayān eylemek murād idünüb ider ki vaқта ki haқ te'ālā habibine Ekrem-i Resūl deyü tesmiye ve nidā etdiyse biz dađı ümmetlerin ekremi oldık. Zirā ümmetlerin müşerrefiyeti peygamberlerin müşerrefiyetine münāsib olub tābi' olurlar.

Tercüme: "Çün Ekrem-i rusūl deyü okudu haқ nebimizi buldıқ ümem içinde biz ā'lā kerāmeti."

El-faşlu'ş-şāminü fi zikri'l-cihādi

Şi'r: "Rā' at kulūbe'l -'idā enbāü bi' setihī

Kenebbetin ecfelēt guflen mine'l-ğinemi."***

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün mi'rācını ve esrārını zikrden sonra cihādını ve gazasını zikr etmek murād idünüb ma'nāy-ı siyādetini beyān etmek (66b) Vā'id-i maқhūr ve mağlūb olduđunu 'ayān eylemek murād idünüb ider ki Resūl'ün ba'şi ve gönderildiđi haberleri ā'dānın kulūbüne yetişdikde bunların kulūbünü eyle қorқuttı ki şol şavt-ı hafı қoyun sürüsünden ğāfil iki bir bölük қoyunu үrküdüp қorқuttuđu gibi.

Tercüme: " Ğāfil ğanem ki үrkten үrker anın gibi қorқuttu düşmanı anın aḥbār-ı bi'şeti."

Şi'r: " Mā zāle yelkāhümü fi külli mu' terekin

Hatta hakevva bil'қанā laḥmen ' alā vezami."****

Ya'ni şāhib-i kaşide ol hāzret-i Resūl'ün 'adā ile cenk etmeye iқdamını ve muḥārebeye iştigālını beyān etmek ve şöhetini ve şece'atini ve mehābetini 'ayān etmek murād idünüb ider ki ol hāzret-i Resūlün şallallāhu 'aleyhi ve'sşellem aşḥāb-ı kibār ile her cenk itdikleri yerde 'adāya mulāķi olub muқātele edib cenk etmekten zā'il olmadı. Hatta kefere tā'ifesi hāzretin ve aşḥāb-ı kibārın süngüleri ucunda mıh üzerinde

* Bizi ibadet ve kulluğa çağıran Hz. Peygamber'e; Allah, Rasullerin Ekremi dediği için biz de Ümmetlerin Ekremi olduk.

** Aslanın kükremesi gafil koyunları nasıl korkutursa Hz. Peygamber'in gelişiyle ilgili haberler de kāfirlerin kalbine korku saldı.

*** Hz. Peygamber, kāfirler et kütüğü hāline ya da çengellere asılmış et hāline gelinceye kadar savaş alanını terk etmemiştir.

sancıdukları ete müşâbih oldu.

*Tercüme: " Düşmanları ile ma'rekede uğraşudayken kılardı onları nitekim yağır
kârın eti."*

Şi'r: " Veddü'l-firâre fe kâdū yegbiṭüne bihî

Eşlâ 'e şâlet me' a'l- 'iḳabâni vele'r-raḥmi."*

Ya'ni şâhib-i ḳaşîde ol ḫâzretin şallallâhu 'aleyhi ve's-sellem maḳâm-ı 'alâsına nisbet kefere ṭâ'ifesinin (67a) muḳâbele itdükleri cihetden maḡlûb olub firârları ve muḫtarib ve mehrûb olub biḳarârlıḳlarını beyân ve 'ayân itmek murâd idünüb ider ki ; ol kâfirler ḳaçmaḳlığı sevirdiler onları ḫâzret ḳatlı eyledikte ve yaḳîn olurlardı ki ḳitâlden ḳaçmaḳa ve temannâ idüp ve ṭaleb nolaydı 'iḳâb ve'z-zahme ulu kuşlarla havaya mürtefî' olub ḳıṭıḳlarında olan biz olaydıḳ dirlerdi.

*Tercüme: " Anun eline girmese tolaydı deyüp dostlar idiḡünü laḫm ḳılurlardı
ḡabṭati."*

Şi'r: " Temdi'l-leyâlî velâ yedrüne 'izzetehâ

Mâ lem tekün min leyâlî'l-eşhuri'l-ḫurumi."**

Ya'ni şâhib-i ḳaşîde beyt-i sâbıḳın mazmûnunu taḳyîd etmek ve te'kid etmek murâd idünüb ider ki; kefere ṭâ'ifesi ḳaçmaḳı severlerdi cenk ḫâlinde ve kefere ṭâ'ifesi üzerine nice giceler ve gündüzler geḳerlerdi 'adedini bilmezlerdi. Tekbiṭü humumlarından ve şiddet-i gumumlarından mādâme ki eşhur-u ḫurum giceleri ve gündüzleri olmayınca ki muḫarrem ve receb ve zî'l-ka' de ve zî'l-ḫicce aylarıdır. İş bu dört ayda ehl-i 'arab ve aşḫâb-ı kibâr cenk ve ḳitâl etmeyi kendülerine ḫaram etmişlerdi.

*Tercüme: "Günler geḳerdi saymaz idiler meḡer ol ayı eyyâmını ki vardı anın
ḳadru ḫurmeti."*

Şi'r: "Keennema'd-dînü zayfun ḫalle sâḫatehum

Bi külli ḳarmin ilâ laḫmi'l- 'idâ ḳarimi"***

* Kâfirler, savaş meydanından kaçmayı öyle istiyorlardı ki akbaba ve kartalların götürdüğü leşlere imreniyorlardı.

** Kâfirler şiddetli savaş günlerinde geceyi gündüzü karıştırıyorlardı. Yalnızca haram aylarda kendilerine gelirdiler.

*** İslâm dini, sahabe ve taraftarlarıyla savaş meydanında düşmanların sahasında onların etini yemek isteyen misafir gibiydi.

(67b) Ya‘ni şāhib-i aşide bi‘ Őet-i Resul’den sonra kefere t’ifesi iin vi‘ olan inhizamların ve ıztırabların ve hayretde ve smitde ve Őacrinde vi‘ olduklarının ta‘lilin ve teşbihin aŐd idub ider gya dn-i İslm bir konudur ki kefere t’ifesinin evleri nune nzil oldu. Seyyid-i ‘aam olan kimesne ki hzret-i Resul’dur ve aŐhb-ı kibrdır ve ehl-i İslmdır.

Tercme: “ Gya ki ondu bunlara dn onuk oluben her avimle ki dŐman etine dŐt eti.”

Şi‘r: “ Yecrru bara hmsin feva shibatin

Őerm bi mevcin mine’l-ebali mlteimi.”*

Ya‘ni Őhib-i aşide beyt-i sbkın mamnunu tayd etmek ve te‘kd tak aŐd edib ider ki ‘adnın etine hrŐ meŐh olan seyyid mehbetde ve cerynda temevvcde ve lem‘nda bar gibi olan ‘askeri eker. Ol ‘asker ykrk atların zerinde rkib oldukları hlde yle ‘asker ki bahdırlardan olan erlerini atar. yle uludur ki birbirine tkunur.

Tercme:” Leşker ekerd i at zerinde gezer gibi kim mevcinin bahadrnlar neydi rimyeti.”

Şi‘r: ” Min klli mntedibin lillhi mutesibin

Yesu bi mste’Őilin li’l-kfri muŐalimi ”**

Ya‘ni Őhib-i aşide beyt-i sbkın mamnunu tayd ve te‘kd etmek aŐd edib (68a) ider ki ol bar gibi ‘asker ki bahdırlar Allah’ın emrini iŐidip kabl edici iŐini bri y hliŐaten Allah iin ılıcı kimesnelerdir. yle kimesneler ki her birisi kffra hmle ider. Kffrın aŐlını aa‘ ve men‘ idecek isti‘anetiyle ki ol Őur’n-ı ‘aimdir ki kffr helk edicidir.

Tercme: ” Her biri mntedin hkka her biri mutesib her biri gsterdi kffra Őaveti.”

* Peygamber Efendimiz, dalgalar gibi akıp giden atlar zerindeki kahramanlarını dŐmanlarının zerine srer ve idare ederdi.

** Heps i yalnızca Allah’ın emrine uyan, rızası iin savaşan bu sahabeler; ancak kfr ortadan kaldrmak iin savaŐırlar.

Şi'r: "Ḥattā ğadet milletü'l-İslām vehye bihim

Min ba' d-i ğurbetihā mevşūlete'r-raḥimi."*

Ya'ni şāḥib-i kaşīde beyt-i sâbıķın ğāyetin ve nihāyetin beyān etmek murād idünüb ider ki ol 'askerin bahādırlarından her birisi kefere t̄a'ifesine ḥamle idirlerdi ḥattā bir mertebeye varınca ki millet-i İslām ğurbetde olduķlarından sonra 'askerin bahādırlarına mulāşık olduğı ḥâlde mevşūlete'r-raḥimi oldı. Ya'ni millet-i İslām karābetine ulaşmış olduğı ecilden ğurbet oldıktan sonra idi.

Tercüme: " T̄a oldı bunla ki mevşūlete'r-raḥimi ğurbet zamānı gidiben İslām milleti."

Şi'r: " Mekkūleten ebeden minhum bi ḥayri abin

Ve ḥayri ba' lin felem teytem velem te'imi."**

Ya'ni şāḥib-i kaşīde beyt-i sâbıķın tetimmesin zıkr idüp 'alem-i cehāletde (68b) Millet-i İslām tım gibi t̄ul-i 'avdet gibi ediĝen iḥbār ve ḥazret-i Resül, İslāmın ḥayırlı eri mertebesinde ve ḥayırlı zevci menzilesinde olduğunu iş'ar kaşd edib der ol 'asker ki bahādırlarından her birisi kefereye ḥamle idirlerdi ḥatta bir dereceye varıncaya deĝin ki ol millet-i İslām cemi' evķatta kefillenmiş oldı ḥayra ebin ile ki ḥazret-i Resüldür. Ve daḥi ebedi kefillenmiş oldı ḥayra zevcile ki ḥazret-i Resüldür. Bes ol millet-i İslām ebedi tım ve t̄ul-i 'avdet olmadı tā ebed.

Tercüme: " Kılmadı t̄ul ve öksüz avrata kıldı çün İslām milletine kemā hiye kefāleti."

Şi'r: "Hümü'l-cibālū fesel 'anhüm muşādimehüm

Māzā ra'ev minhüm fi külli muşādimi."***

Ya'ni şāḥib-i kaşīde 'asker sādātının şeca'atlerin ve ba'zı şıfatların zıkr itdikten sonra menāķıb-ı zāhirelerin beyān-ı 'ayān eylemek murād idünüb ider ki ol 'asker-i İslām

* İslām milletinin gariplik döneminden çıkıp zafere ulaşmaları kahraman sahabelerin gayretleriyle mümkün olmuştur.

** İslām hayırlı babaların, yiĝitlerin koruması altındadır. Onlar sayesinde yetim ve dul olmayacaktır.

*** Sahabeler savaşta daĝ gibi olurlar. İstersen onları savaşta oldukları düşmanlarından sor

şevketde ve kuvvetde ve istihkâmda ve şebatta tağlar gibi idi. Bes imdi kefereden senin ile İslâm'ın tokuşanların muşâdemesin muşkâtelesin neler görmüşlerdir. Bu asker'in cür'etlerinden her ma' rekede ve hîn-i muşâdemede.

Tercüme: "Tağlar idiler anları sor tokuşanlara nice göründü onların onlara heybeti."

(69a) Şi'r: " **Ve sel huneynen ve sel bedren ve sel uḫuden**

Fuṣûle ḫatfin lehüm edhâ mine'l-veḫami.**

Ya'ni şâhib-i kaşîde asker-i İslâmın gazalarından vâkı' olan ef' âli 'azimelerin ve ahvâl-i ḫatıraların beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb beyt-i sâbıka 'atf eyleyib ider ki şol öyle asker-i İslâmın şiddet-i şecâ'atini ve kuvvet-i mehâbetini ehl-i ḫuneyne ve ehl-i bedre ve uḫuda ki sana ḫaber vireler. Bu küffâr için su'âl eyle ḫuneyn, Bedir ve Uḫud gazâlarında olan mevtin ve helâklığın fuṣûlunu ve envâ'ını ki 'uḫûbetde ve muşîbetde bâran-ı tã'undan eşeddir ve 'uzmâdır.

Tercüme: " Sor ḫuneyn'i Bedir'i Uḫud vaḫ'asını sor kim nice oldu anda fuṣûlun veḫâmeti."

Şi'r: " **El-müsdirri'l-bîdi ḫumran ba' de mâ veradet**

Mine'l-idâ külle müsveddin mine'l-limemi.**

Ya'ni şâhib-i kaşîde beyt-i sâbıka küffâr için olan ḫâli ve mekân-ı kıtâli zıkr itdikten sonra asker-i İslâmın envâ'ı istihsânın isti'mal ve evşâf-ı âletin ahvâlin beyân-ı 'ayân eylemek murâd idünüb ider ki ol asker-i İslâmın bahâdırları ak ve muşaykal kılıçlarını 'aduvvun ḫanından kızıl renge döndürücülerdir. Ol kılıçlar vâkı' oldıktan sonra 'aduvvun 'uzv-u musevedine ki başlarının enseleri cânibidir. (69b)

Tercüme: " Kızıl ḫana boyarlardı ak kılıçları çalsalardı kılıca ḫara lümmeti."

Şi'r: " **Ve'l-kâtibîne bi sümri'l-ḫatti mâteraket**

Eḫlâmühüm ḫarfe cesmin ḡayra mûna' cimi.**

* Kâfirlerin nasıl kahrolduklarını Huneyn'e, Bedir'e, Uḫud'a sor. Durumlarının veba ve taundan daha kötü olduğunu sana anlatsınlar.

** İslâm kahramanları, düşmanlarının siyah saçlarının arasından beyaz kılıçlarını sokup kıpkırmızı çıkarırlar.

*** Sahabeler, ellerindeki süngülerle düşmanlarının vücudunda noktasız bir harf kalmayacak şekilde yazı yazan kâtiplerdir.

Ya'ni şāhib-i kaşīde beyt-i sâbıka 'atf edib ve 'asker-i İslâmın bahâdırlarını medhedib der ki ve daği ol 'asker-i İslâmın kâtibleri ve süngü tutucuları drağtı velâyetinin ra' nâ süngüleriyle kefere t̄a'ifesinin dersini ve bu 'asker-i İslâmın süngüleri kefere t̄a'ifesinin cisimlerini mecrûh olub kanıyla menkûd olmadığı hâlde. Ya'ni ol süngü küffârın cismne uğradıkta cisimleri kanla noqtalanırdı ve cerâhatlı olurlardı.

Tercüme: " Yazarlardı hağt-ı kalemin yazmadığını hağt-ı süngüyle cismi ki yok idi noqtatı."

Şi'r: " Şāki's-silāhi lehum sīmā tümeyyizühüm

Ve'l-virdü yemtäzü bi's-sīmā mine's-selemi"*

Ya'ni şāhib-i kaşīde ol vird-i hażāik-i İslām ve 'asker-i kirām beyne'l-'ada'l-ħabīşe'l müsennede el-ħeşebe li'l-iştilāmi zühd şalāhiyle mu'tādlar ve mümtāzlar idiğini beyān-ı 'ayān etmek murād idünüb ider ki ol 'asker-i İslām tamām şevketlü vağdetlü silāhlarıyla anların için sīmā ve 'alāmetler ve za'et vardı onları temyiz ve ta'yin iderdi, kefere t̄a'ifesinin içinde nitekim gülün sīmāsı ve tayyib rāyihası selem (70a) ağacından gülü temyiz ve ta'yin ider.

Tercüme: " Sīma ile mümeyyez idiler silāhlular virdi selemden itti mümeyyez 'alāmeti."

Şi'r: " Tühdī ileyke riyāhu'n-naşri neşrahüm

Fe taħsebü'z-zehra fi'l-ekmāmi külle kemi"***

Ya'ni şāhib-i kaşīde ol 'asker sādātın iğbārının semā'ını müteşerriğ vesa'il-i sādesine mütrağķıban olan kimseler için onların rāyiha-ı tayyibelerini zıkr etmek murād idünüb ider ki Allah te'ālā nuşreti virdi mi yolları ol 'asker-i İslâmın rayiħa-i tayyibelerini sana hedāya getirib irsāl ider. Bes ol şalāt-ı ħarb içinde mestür olan bahadır erleri tomurcuklar içinde mestür olan çiçekler zan iderdin.

Tercüme: " Nuşret ile iletse sana koğularını ekmām içinde sanurdun onları zehrati."

* Sahabelerin silahları, donanımları ve simaları diğer insanlardan ayıran belirgin özellikleridir. Gül ağacı da Selem'den özellikleriyle ayrılır.

** Allah'ın yardımıyla Sahabelerin kokusu gelir. O'nun için sen onları silahlarını kuşanmış gonca gül sanırsın.

Şi'r: " Keennehüm fî zuhûri'l-ḥayli nebtü ruben

Min şiddeti'l-ḥazmi lâ min şiddeti'l-ḥuzumi."*

Ya'ni şâhib-i kaşîde ol 'askerin iş'arı İslâmda istiḥkâmın izhâr dinde 'aql-ı tamların beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb ider ki ol 'asker-i İslâm kıtâlde itdiklerinin üstünde şol arzı mürtefi' de yetmiş şâbit ve muḥkem ola ağac-ı kebirler idi. Bunların şâbit ve muḥkem oldukları şiddetle (70b) zîrekler olub 'aql teemmülleri ve istiḥkâmı olduğu için atlarının kulağı yeniliğinden.

Tercüme: " At arkasında rabuh sıfat kılan anları ḥıram oldu bil değil ḥıramın şiddeti."

Şi'r: " Ṭâret kulûbu'l-'idâ min be'sihim ferḳan

Femâ tüferriḳu beyne'l-behmi ve'l-bühümi."**

Ya'ni şâhib-i kaşîde ḥazret-i Resûl'ün gazasında ve ḥîne muḥârebede kefere ṭâ'ifesinin kulübünün şiddet-i lertzsin 'ayân etmek ve 'asâkir-i İslâmın kuvvet-i hamlesini beyân eylemek murâd edib ider ki 'aduvvun kulûblarını lertzeler dutup ditrer onlardan ḥavf idüp ḳorḳdukları ḥalde bes gâyet mertebe-i ḥavflarından ve nihâyet derecede lertzelerinden 'asâkir-i İslâmın atlılarıyla ḳoyun ḳuzuları mâbeynini fark idemezlerdi.

Tercüme: " ḳorḳularından onların 'adâ anın gibidir faḳr edemez olurlar emâdan behimeti."

Şi'r: " Ve men tekün bi Resûli'l-lâhi nüşratühü

În telḳahü'l-esedü fî âcâmiḥâ tecimi"***

Ya'ni şâhib-i kaşîde ḥazretin sebebiyle nuşrat olan kimesne eşca' olduğunu ve cemi' beliyyâtı emna' idüğünü beyân-ı 'ayân etmek murâd idünüb ider ki; şol kimsenin nuşreti ve fırsatı ki ḥazret sebebiyle ola ḳaçan o kimseye aslanlar menâzilinde buluşub görseler andan ḥavf edib şöyle ḳorḳarlardı ki 'adâların ḥareket (71a) ettürmekte ve zâmr ketürmekte kâdir olmazlardı ol kimesne eşca' ve emna' olduğundan ötürü.

* Sahabeler at üzerindeyken yüksek yerlerde büyüyen görkemli ağaçlar gibidir. Onların heybeti eğerlerinden değil imanlarından ve cesaretlerindedir.

** Sahabenin ḥaşmetinden ve heybetinden korkan düşmanlarının kalpleri titredi. Arslanlarla kuzuları bile ayırt edemez oldular.

*** Hz. Peygamberin duâsına nâil olan kişinin karşısına ormanda aslan çıksa ona bir şey yapmaz, sakinleşir.

Tercüme: “ Bîşeler içinde esedler ferig’ kalur o uğraşları ki ola Resül ile musreti.”

Şi’r: “ Velen terā min veliyyin ğayri muntaşirin

Bihī velā min ‘aduvvin ğayra munkaşimin.”*

Ya’ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıkın ‘atf edib ħazret-i Resül’ün ihyāsından aşdaķasından olan velinin manşūr olduğunu beyān etmek ve ona ‘adāvet eden kimse münkir ve maķhūr idigini ‘ayān eylemek murād idünüb ider; sen elbetde sen görmez evliyādan bir veli kim manşūr ve maķfūz olmaĝa ve daĝı ‘adādan bir ‘aduvvu görmezsin kim münkesir ve maķhūr olmaĝa. Bes esedi ħazret-i Resül’ün eşdaķasının her biri manşūr ve ‘adasının cümlesini ile yevmi’l-ķıyāmeti maķhūr görürsün.

Tercüme: Yokdur velāyet ehli anın ğayrı muntaşır hem ğayri munkaşım anun ehl-i ‘adāveti.”

Şi’r: “ Eħalle ümmetehū fi ħirzi milletih

Ke’l-leyşi ħalle me‘al-eşbāli fi ecemi.”**

Ya’ni şāhib-i kaşide ħazret-i Resül’ün milleti ve şerī‘ati ħeşār menziline olub ona ilticā iden kimse cemi‘ āfatdan sālīm olduğına beşāret (71b) ħasd edib ider ki; ol ħazret-i Resül ümmete eħfaz ve eşfaķdır milleti ve şerī‘ati ħişārında nitekim arslan eniklerini hıfzı eşfaķ olduğı gibi inleri içinde.

Tercüme: “Arslan gibi ki ma‘işetde ħorudu eniklerin ħirzi içinde milletin ħorudu ümmeti.”

Şi’r: “ Ķem ceddelet kelimātü’l-lāhi min cedelin

Fihī ve kem ħaşşame’l-burhānū min ħaşimi.”***

Ya’ni şāhib-i kaşide ħaķ sübhānehü ve te‘ālānın kelimāti ve ħazretin mu‘cizāt-ı cidāl ve ħuşūmet eden kimesnelerin üzerine ĝalib olub mucādele ve ħuşūmeti izāle

* Hz. Peygamber’den dostları mutlaka yardım görmüştür, düşmanları da azap ve ceza.

** Aslan nasıl yavrularını ormanın güvenli bir yerinde koruyorsa Hz. Peygamber de ümmetini İslām kalesine alarak himaye etti.

*** Kur’an-ı Kerim’le mücadeleye giren nicelerini Allah’ın Kelamı maĝlup etmiş. İslām düşmanlarını da Hz. Peygamber’in delilleri perişan etti.

etdiđin beyān ve ‘ayān etmek murād idünüb ider ki; Hāḡ te‘ālānın kelimātı olan Ḳur‘ān-ı ‘azīm çok defa vāḡi‘ olmuşdur ki ḡazret-i Resūl’ün ḡaḡḡında mücādele edenlere ḡālib yer üzerine atmışdır. Ve dađı ḡazret-i Resūl’ün burhānı ve mu‘cizātı çok kere vāḡi‘ olmuşdur ki ḡuşūmet edenlere ḡālib gelmişdir.

Tercüme: ” Düşdü yere nice düşman tanrı sözlerin kim anınla kıldı cidāl ve ḡuşūmeti. ”

Şi‘r: “ Kefāke bi’l-‘ilmi fi’l-ümmiyyi mu‘cizeten

Fi’l-cāhiliyyeti ve’t-te‘dibi fi’l-yutumi.”*

Ya‘ni şāḡib-i ḡaşide ḡazret-i Resūl’ün ma‘deni’l-ma‘ārif ve’l-‘ulūm ve’l-fünūn idiđini ‘ayān-ı beyān etmek murād idünüb ider ki ol ḡazret-i Resūl kimseden oḡumaḡsızın ve yazmaḡsızın anın ümmiliđi ḡālinde olan ‘ilm (72a) mu‘cize yönünden sana tamam-ı kifāyet ider. ḡuşūsan ‘alem-i cehāletde ola ki ol zamānın ḡavminin ‘ilmi olmaya, olur zānda okunmaya ve ‘ilm-i kesb olunmaya ve dađı yetimlik ḡālinde olan mü‘eddebliđi mu‘cize yönünden sana tamam kifāyet ider.

Tercüme: ”Mu‘cize-i yetim ve ümmide ‘ilm ve edeb yeter ḡavmin sirāyet eylemedin cāhiliyyeti.”

MAĞFİRET TALEBİ

Şi‘r: “ ḡademtühū bimedihīn este’ḡ-ḡilū bihī

Zünūbe ö’mrin mazā fi’ş-şi‘ri ve’l-ḡidemi”***

Ya‘ni şāḡib-i ḡaşide zamān-ı sabıḡda kendünün zamānında olan mülūkün ve umerānın medāyiđin ve ḡizmetin etdiđi zünūbun ‘affin ve maĖfiretin ḡaleb etdiđin zıḡr etmek murād idünüb bu ḡaşide vasıta tutub ider ki ol ḡazret-i Resūl’e ḡizmet eyledüm. İşbu ḡaşidede vāḡi‘ olan medihle ki ben ol medḡ sebebiyle mülūkün ve umarānın ḡaḡḡında didüđi şi‘rden ve geḡen ‘ömürün ḡünāhlarından ‘afv ve maĖfireḡ ḡalep eyledüm.

Tercüme: ” Ben ḡizmet etdüm ona bu medḡle kim bula şi‘r ḡizmete ‘aşarātım iḡāleti.”

* Cahiliye döneminde ümmi olmasına karşı mükemmel ilmi, yetim olmasına rağmen harika terbiyesi mucize olarak sana yeter.

** Bu övgümlerle ona hizmet etmeye çalıştım. Bu hizmetimle memurluk ve şairle geḡen hayatımda ḡünāhlarımdan affını diliyorum.

Şi‘r: ” İz ƙalledāni mā yuħşā ‘avākibuhū

Keennenī bihimā hedyūn mine’n-ni‘ami.”*

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde beyt-i sabıƙda kendü zamānın mülūku için didüğü şi‘ri itdüğü hizmetin ‘afvı ve mağfireti taleb itdüğünün ta‘lilin ve vechin (72b) zıkr etmek murād idünüb ider ki zirā ol didüğü kim şi‘r ve etdiğim hizmet benim bu yanımda ƙılāde boncuƙ asmış gibi ‘ākibesinden havf olunur nesne ki şeytānın rızāsıdır. Güya ol şi‘r ve hizmet sebebiyle hayvandan olan ƙurbana benzer. Dem ki zebeh için ta‘yın olmuşdur.

Tercüme: “ Taklīd ƙıldılar bana ol şi‘rle hidem hediye ve ne‘am gibi suniyetlu ƙılādeti.”

Şi‘r: “ Eṭa‘tü ğayya’s-şibā fi’l-ħāleteyni vemā

Ḥaşşaltü illā ‘ale’l-āşāmi ve’n-nedemi.”**

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde zamānın mulūkü için didüğü şi‘rin ve etdiğü hizmetin taħassürün ve nedāmetin zıkr etmek isteyüb ider ki şabilik ve cürm ile mā‘il olmaƙ zalāletine muṭi‘ oldım mülūke umāraya şi‘r demek ve hizmet etmek ħallerinde. Ḥālbuki bir şey taħşil etmedim illā nice ma‘şiyetler ve nedāmetler ve ‘uḫūbetler kudūretler gördüm.

Tercüme: ” ‘Ömründe ħāşıl etmedim illā günāhları çün eyledüm zalāl şıbayā iṭā‘ati.”

Şi‘r: “ Fe yā hasarāti nefsin fi ticāretihā

Lem teşteri’d-dīne bi’d-dünyā velem tesumi ”***

Ya‘ni şāhib-i ƙaşīde beyt-i sَابıƙda taħassür ve taħazzün edib taħşil etdiğü günāhın nedāmetin zıkrden sonra anın üzerine tefri‘ (73a) edib ve tefeccu‘ eyleyib ider ki ƙaçan benim emrim beyt-i sَابıƙda zıkr olunduğı gibi ise yā ƙavm nazara ileyke binevmin nefsimin ticāretinde olan ħusrānına ve mağbūnluğuna ki dini dünyāyla satun almadı dini almak için pazarlaşmadı. Ya‘ni dünyāyı terk idüp aħret için şevāb taħşil etmesine ƙaşd

* Şiirle uğraşmam ve dünya meşgalelerim boynuma günāhtan bir halka taktılar. Bu halka, kurban edilecek bir hayvan gibi benim sonumu hazırlıyor.

** Meşgul olduğum iki işte de çocukça, cahilce davrandım. Böyle geçen bir ömürde ancak günāh ve pişmanlık elde edebildim.

*** Nefsim yaptığı ticarete hep zarar ve ziyana uğradı. Dünyanın zevk ve sefasını satıp ebedi saadeti almak için bile gayret göstermedi.

eylemedi.

Tercüme: ” Dünyâyı dine değişiben bey‘ etmedi ey nefsimin ticaret içinde ħāsareti.”

şi‘r: “ Ve men yebi‘ ācilen minhü bi ‘ācilihi

Yebin lehü’l-gabnü fi beyyi‘ n ve fi selemi ”*

Ya‘ni řāhib-i řařide beyt-i sābıkın maźmūnun tefsir etmek kasd edib biřarıki‘t- tefsir beyt-i sābıka ‘atf eyleyib ve mulāħade řavminin ed-dünyā nađd ve’l-āħirat te’it ve ‘ātā-i teđid leha ġayr-i ma‘ķül didikleri ķulları redd etmek isteyüb ider ki řol kimsenin beyi‘nde ve seleminde mađbuniyyet zāhir u sābit olur ki.

Tercüme: ” Mađbūndur olacađını olmuřa sā’in beyu‘ selemde bāřıl anun ‘ađd u seřkati.”

şi‘r: “ İn āti zenban femā ‘ahdi bimunteķazin

Mine’n-nebiyyi velā ħablī bimunşarimi ”**

Ya‘ni řāhib-i şaşide teħassürün beyān-ı ‘ayān itdikten sonra ħazret-i Ĥaķķa ve ħazret-i Resül’e zeri‘a ve vesile olmağa řālīħ olan şey ile tevessülün ve temessükün beyān etmesine şuru‘ edib ider ki eger ben ġünāħ işleyüb, ġünāħ (73b) mübāřerat idersem benim ħazret ile ‘ahdüm ve getürdüğu şeri‘ tařdıķım ħazret cānibinden nağd olur ve munteķad olur değildir. Ve dağı benim ħablim ve temessüküm olan imān-ı Ķur’ān munkāřı‘ olur değildir.

Tercüme: “ Ben kesmedim nebiden ipüm ‘ahdi şaymadım nola kazandum ise bu cürm ü cināyeti.”

şi‘r: “ Feinne li zimmeten minhü bi tesmiyeti

Muħammeden ve hüve evfa’l-ħalki bi’z-zimemi ”***

Ya‘ni řāhib-i řařide beyt-i sābıkın maźmūmunu ta‘lil ve üzerine tefri‘ edib tafřil ider ve ħazret-i Resül’den va‘de’ř-řefā‘ate limen yūsamma bi Muħammedin ve bi

* Kim yaptıđı ticarete dünyayı ahirete deđiřirse peřin dünya malıyla vākit gećirip ebedi zarar eden bir esnaf gibidir.

** Ne kadar ġünāħ işlesem de ona olan yeminimi bozmam. Beni ona bağlayan ipimi koparmam, şefaatinden ümidimi kesmem.

*** İsmimin Muhammed olması onun zimmetine, bana yardımına vesile olacaktır. İnsanlar içinde kim ondan daha vefalı olabilir ki...

Ahmedin rivāyeti naqlolundugunu taṣrīh eyleyüb ider ki zirā benim için zîmmet ve ‘ahd var. Ol ḥazret-i Resûl’den ben Muhammed ismiyle tesmiye olundugum sebebiyle. Hâl bu ki ol ḥazret etdiği ‘ahdde maḥlûḳun evfes-i vâdisidir.

Tercüme: ” Vardır Muhammed idiğim ile zîmmetim ol hoş ri‘āyet edicidir ‘ahd u zîmmetî.”

Şi‘ r: “ İn lem yekün fî me‘ adî āhizen bi yedî

Fazlan ve illā feḳul yā zellete’l-ḳademi ”*

Ya‘ ni şāhib-i ḳaṣīde ḥazret-i Resûl’ün yevm-i cezāda ve zamān-ı iḳra‘ da nuṣret ve şifā etmeyecek olursa vuḳū‘ meḥāliktir ve sū’i aḥvālinde olmasına (74a) Mütefecca‘ ‘aleyhi ḳaşd idüp ider ki; eđer ḥazret-i Resûl āḫiretde yevm-i cezāda iḥsān-ı eclî için ve ‘ahd-i ḳarābet-i dīniyye için şefi‘ olmayacak olursa ol vaḳtın benim ḥālime vāḳıf olan kimesnesin benim nefsim için ayağı sürçmüş ḥusrānda kalmış kimesne diyessin.

Tercüme: ” Tutmaz ise elimi me‘ādümde faẓl idüp yā zellete’l-ḳadem dinine irişdi zelleti.”

Şi‘ r: “ Ḥāşāhu en yuḥrime’r-rācî meḳarimeḥū

Ev yerci‘ al cāru minhu ğayra muḥterami ”**

Şi‘ r: “ Ve münzi’z-zemtü efkārî medāyiḥahū

Vecedtüḥü liḥalāşî ḥayra mültezimi ”***

Ya‘ ni şāhib-i ḳaṣīde ḥazreti Resûl’ün medāyih-i inşāsına ve nazmına iḥlāşı niyet ile teveccüh etdiği zamāndan beru ma‘ lūliyyet-i şedīde ve meḳrūhiyye-i beliyyeden ḥalaş etmesine tekeffül olunduğu izhār ḳaşd idüp ider ki ben (74b) fikrimi ol ḥazret-i Resûl’ün medāyiḥine mülāzemet ḳıldıđım zamāndan berü ol ḥazret beni beliyyāt-ı şedīdeden ve meḳruhātın ḥalāş için ḥayırlu ve mültezem ve tekeffül bildim.

Tercüme: ” Buldım anı ḥalāşım için ḥayr-ı multezem şarf ideli medāyiḥe külle fikreti.”

* Şefāatkāni, ahirette lütuf ve keremiyle şefaat etmezse bana: ”Ayağı kaymış zavallısın, vay senin hāline!” de.

** O’nun kendinden yardım isteyenlere lütufta bulunmadığı görülmemiştir. O, kendisine iltica edenleri hep hoş karşılamış, onların gönüllerini hoş tutmuştur.

*** Düşüncelerimi, şiirimi yalnız onu övmek için kullandığımdan beri Resûlullah, kurtuluşa ermem için bana yardım eden yegāne kurtarıcı oldu.

Şi‘ r: “ Ve len yefüte’l ğinā minhü yedan teribet

İnne’l-ḥayā yünbitü’l-ezhāra fi’l-ekemi ”**

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ol ḥazret-i Resūl’ün medḥine yapışan kimsenin faḳrı ğayyāya ‘ avdet etdüğini iş‘ār-ı izhār ḳaşd idüp ider ki elbetde ol ḥazretten ğinā ve ‘atā olmaz şol kimseden ki ḥazret-i Resūl’e müteşebbiş ola ve müfteḳir ola nitekim peygamber çiçekleri bitürüb mürtefi‘ olub su olmayan yerlerde.

Tercüme: “ Toprağa düşmüş el bulur anda terencri yağmur çiçekleri pek depeciklerde münbiti. ”

Şi‘ r: “ Velem ürid zehrate’d-dünyā elletī iḳtefet

Yedā Züheyriñ bimā eşnā ‘alā heremi ”**

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ḥazret-i Resūl’ün medḥiyle cā’ize ve ‘atıyye murād edib ve dünyā meta‘ın ve lezzetin ḫaleb etmeyüb belki ḫalās mine’n-nār marzate’l-meliki’l-cebbār ve’l-vuşul ile’l-maḳāmi’l-ebrār idünüb ider ki Ḥazret-i Resūl’ü (75a) Medḥle ben murād etmedim şol dünyā meta‘ını ve zīnetini ki şā‘ir Züheyriñ matmaḥ-ı nazar idüp anı cemi‘ eyledi. Herem bin ḥayyān üzerine didüği medḥin ve etdüği şitānın sebebiyle.

Tercüme: ” Aldı Züheyriñ ile heremi övmekle mal ben ḳılmadım anın gibi bunda irādeti. ”

İLTİCĀ

Şi‘ r: “ Yā ekrame’l-ḫalḳi māli men elüzü bihi

Sivāke ‘indel ḫulūli’l-ḫādişi’l-‘amemi ”***

Ya‘ ni şāḥib-i ḳaşīde ḥazret-i Resūl’ün medḥiyle cā’ize ve ‘atıyye murād idünüb mevt ḫālī muḫanne-i intizā‘i’l-īmān min keyde’ş-şeyḫān olduği ecilcen fi ḥinī’l-mevt ve’l-iztirār ḥazret-i Resūl’ün şefa‘ātiyle fevz içün ibtihāl murād idünüb ider ki; yā maḫlūḳatın

* O’nun yardımcı, kendisine yönelen hiçbir eli geri çevirmez. Zirā yağmur kurak tepelerde bile çiçek bitirir.

** Züheyriñ, para için Arap Emiri Herem’e övgü şiiri yazdı. Ben övgülerimi Resūlullah için yazdım. Dünya malı için yazmadım.

*** Ey yaratılmışların en cömerti ve erdemlisi, ölüm ve kıyamet geldiğinde yardımcıyı isteyebileceğim senden başka kimsem yoktur.

hayırlı erkemi ve gāyet sehisı olan Muḥammed ḥādişi ‘amīmin ḥulūlu ḫatında senden ğayrı sığınacağım yokdur. Ya‘ni ‘inde āḫiri’l-muhācere ‘ani dūnyā ve ‘inde evveli’n-nuzūli ilā menāzili’l-‘uḫbā senden ğayrı ilticā edecek ve sığınacağ kimsem yokdur.

Tercüme: ”Yokdur benim sığınacağım senden özge ey ḫalkı ekremi o dem ki ecli kıla nezleti.”

Şi‘r: “ Velen yezika Resūla’l-lāhi cāhuke bī

İzi’l-kerīmi tecellā bi ismi munteḫimi.”*

(75b) Ya‘ni sāḫib-i ḫaṣīde ḫazret-i Resūl’e kendüsini nisbet eylemesiyle ona ilticā etmesiyle ḫazret-i Resūl’ün ‘iddetine ve ‘işmetine ve ḫudretine ve menziletine ve noḫşan ve ḫalel ḫusrān ve zelel lāzım gelmediđini izḫār ve iḫbār ḫaşd idüp ider ki yā Resūl-ullāḫ senin ḫadrine ve menziline elbetde noḫşān gelmek benim sana nisbetimle ve sana ilticā etmemle Allah kerīm ism-i munteḫim ile tecellā etdiđi vaḫitte ya‘ni tecellisi ḫininde tecelli ider ‘alā’s-sālikīne bi’l-ekrem ve ‘alā’z-zālimīne bi’l-intiḫām.

Tercüme: ” Ey Ḥaḫ Resūl’ü cāhiliyye yokdur benimle zik oldum ki ol kerīm ede maḫlūka niḫmeti.”

Şi‘r: “ Feinne min cū‘dike’d-dūnyā ve zarratehā

Vemin ‘ulūmike ‘ilmü’l-levḫi ve’l-ḫalemi ”**

Ya‘ni dūnyānın ve āḫiretin ḫuṣūlu ḫazret-i Resūl kinden, cūdundan ve kereminden olduđının ma‘nāsı budur ve ol ḫazret fī feyzāni’l-vucūd ‘ala’l-mehābeti ve fī feyzāni’l-kemāl ‘ala’l-mevcūdāti vāsiḫa olduđudur. Nitekim ḫaḫ sūbhānehū ve te‘ālā ḫazret-i Resūl’ün şanında levlāke levlāke vemā ḫalaḫtū’l-eflāke buyurmuşdur. Ve daḫi levh ḫalem maḫlūḫlardır. Nitekim rivāyet olunur evvelü mā ḫalaḫa’l-lāhū’l-ḫalem şümme’l-levḫ ve Ḥaḫ te‘ālā buyurdu ūktüb ḫalem ibtidā mā ektebū buyurdu ūktüb men şabera ‘alā belā’i ve şekera lini‘mā’i ve rażā biḫdā’i ca’ltühū mine’l-mütteḫin velev lem yaşbir ‘alā belā’i ve lem yeşkür lini‘mā’i ve lem yerza ‘alā ḫadā-yi felyeḫruc taḫta’ (76a) ş-semā-yi ve’l-yeḫlub rabben sivā-yi ve Ḥaḫ te‘ālā taḫdir etdiđinin küllisi ve ḫalemin ‘ilmi cümle-i ḫazret-i Resūl’ün ‘ulūmundan olduđı budur ki; Resūl’ü ekremi ‘ulūmu

* Kerim olan Allah’ın İntikam isminin tecelli ettiği gün bana yardımda bulunsan senin ulvi makamında daralma olmaz.

** Senin şefaatin o kadar büyüktür ki... İki dūnya senin cömertliđinin sonucudur. Levh-i Mahfuz ve Kalem’in ilmi de senin ilminden meydana gelmiştir.

mütenevvi[‘] idir külliyāta ve cüz[’]ıyyāta[‘] ḥaḳāik ve daḳaik ve muşādıfdir. Zāta ve esmāya ve şıfata müte[‘]allıḳdır. Kaşas ve ḥakime ve maşāliḫi ve [‘]ilm-i tedbırdır. Levḫin ve ḳalemin [‘]ilmi ṭavrı vāḫid üzerinedir. Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde ḥazret-i Resūl[’]ün şalla[’]l-lāhu [‘]aleyhi ve sellem [‘]ilmi şemāli ve [‘]amel-i ekmeli ve vücūd-u eşraḳa semāvātı ve erza ve levḫa ve ḳaleme medār-ı sebep itdiğini ve onun şānında levlāk denildiğini iḫbār ḳaşd edib der ki yā Resūl-ullah senin cūdundandır ve keremindedir dünyā ve āḫiret ḫuşūlü ve ḫuzūdu ve vuşūlü ve zuhūru. Ve daḫi senin [‘]ulūmundan ba[‘]zdır levḫin ve ḳalemin [‘]ilmi.

Tercüme: “ ‘İlminden oldu levḫ ve ḳalem ‘alemi hem vücūd vücūdunla ḫāşıl etdi bu dünyā ve zerreysi.”

Şi[’]r: “ Ya nefsi lā takneḫi min zelletin [‘]azemet

İnne[’]l-kebā[’]ire fi[’]l-gufrāni ke[’]l-lememi ”*

Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde me[‘]āsi-yi kebāir ve şaḡāyir ve cemi[‘] [‘]işyān fi cenbi[’]l-[‘]afvi ve[’]l-gufrāni Ḥaḳ sübhānehü te[‘]ālā ve şānühü ḳatında bir idüğünü beyān etmek murād idünüb ider ki ya nefsi ol kebāir ve şaḡāir günāḫ işlemekden [‘]aşī oldım deyu ye[’]is etme ve ümidin ḳat[‘] eyleme. Ḥaḳḳ[’]ın lütfundan zırā me[‘]āşī (78b) kebīr ḫaḳḳın [‘]afv u gufrāni yanında me[‘]āşī-yi şaḡīr gibidir. Fe inneḫü lā vete (favte) [‘]inde[’]r-raḫmāni beyne gufrān ve gufrān ve beyne [‘]işyān ve i[’]şyān bilā şek ve lā şübhe.

Tercüme: ” Ey nefis sen ümidini kesme günāḫ için gufrān ḳatında lemme gibidir kebirati.”

Şi[’]r: “ Le[‘]alle raḫmete Rabbī ḫıyne yeḳsimuhā

Te[‘]tī[‘]alā ḫasebi[’]l-[‘]işyāni fi[’]l-ḳısemi ”**

Ya[‘]ni şāḫib-i ḳaşıde cināyet-i [‘]ażımesine ve ma[‘]şiyet-i kebiresine [‘]itirāfını izḫār edib Ḥaḳ te[‘]ālānın [‘]ināyet-i ḳadimesi ve maḡfıret-i keşiresi meḳādır-ı ma[‘]şiyet üzerine ḳısmet olunmasının recāsını iş[‘]ar edib ider ki; ben recā iderim benim Rabb[’]im raḫmetini ḳısmet etdiğı vaktin ḳısmet olan raḫmet meḳādir-i me[‘]āşī üzerine kelüb [‘]aşīler

* Ey nefsim! İşlediğin büyük günāḫlardan dolayı Allah[’]tan ümidini kesme; çünkü O[’]nun rahmetinin yanında senin büyük günāḫların küçük sayılır.

** Ümidim odur ki Allah[’]ın rahmeti insanların günāḫlarına göre dağıtılır, günāḫı büyük olanlara rahmet de büyük dağıtılır.

naşiblerinde ‘işıyanına göre kısmet eyleye. Fe inne’z-zunübe keşiratün bilâ haddi lâ yuḥîtu’l-iḥsâ’i ve’l-‘idde bihâ.

Tercüme: ” Ol dem ki Huda rahmetini halka kısm eyleye umaruz anı kim ola ‘işıyanınca rahmeti.”

Şi’r: “ Yâ rabbi vec’ al recâ’i ğayra mun’ akisin

Ledeyke vec’ al ḥisâbî ğayra munḥarimi.*

Ya’ ni şâhib-i kaşide bu beyt-i sâbıkın tetimmesinden kılub Allah-u te’âlâya nidâ idüb rahmet ve mağfiret dileyüb ve daḥi recâsı mun’akis olmasını ve ḥesâbı teshîl ve yesîr olmasını umub ider ki yâ Rab rahmet eyle ve daḥi (77a) şevâbım ḥesâbımı münḥazim ve munḫatı’ etme. Ḥesâbım sehl ve yesîr ve seri’ eyle. Allâhümme innî ercûke en tağfiran bî ğufrānan keşira vec’ al ḥesâbî ḥesâban yesîra.

Tercüme: “ Yâ Rab kıl recâmı benim ğayra mun’akis hem kıl ḥesâbımı ola bihazim ḥiffeti.”

Şi’r: “ Ve’lṭuf bi’ abdike fi’ d-dareyni inne lehû

Şabran metâ ted’ uhu’l-ehvâli yenhezimi ”**

Allâhümme innâ nes’elüke’l-luṭfe ve ḥüsne’t-tedbîri fimâ ceret bihi’l-meḳâdiri yâ Lâtif yâ Ḥabîr. Ya’ ni şâhib-i kaşide şedâ’ide ve meşâ’ibe şabrı ve tākati olmayub Ḥaḳ te’âlânun mevâhib-i seniyyesi ve ‘atâ-yı ‘aliyyesi ile luṭf-u iḥsânın taleb ediğün ider ki yâ Rab luṭf-u iḥsânın ile dâr-ı dünyâda ve dâr-ı âḫiretde bu mücrim kuluna gerçi ol kulun şabrı ve tākati vardır ammâ kaçan ol kula korkulu muşibetler uğrasa ol şabr ve tākāt munḫatı’ ve zâ’il olur. Yâ ekşere’l-elṭaf ulṭuf bi’ abdike ve eḥsin ileyhi bi’ afvike fi’ d-dünyâ ve’l-‘uḳbâ me’ a cemî il-mü’ minîne ve’l-mü’ minâti.

Tercüme: ” Luṭf eyle kuluna iyiki evdeki var anun şabrını korḳular virir ana hezimetı.”

* Ey Rabbim! Senden ümit ettiğim mağfiretimin tersiyle bana muamele etme. Hesâbımı da hün-ü zannıma göre yap.

** Allah’ım sıkıntılar geldiğinde sabredemeyen zayıf kuluna dünya ve ahirette lütuflarını esirgeme.

Şi'r: " Ve'zen suhbi şalâtin minke dâ'imeten

' Alân-nebiyyi bi münhellin ve münsecimi."*

(77b) Ya' ni şāhib-i kaşide medāyih-i Resūl hakkında olan kaşidesinin hātimesini ibtidāsına taṭbīk kaşd eyleyüb haḳdan hażret-i Resūl için şerafen ve kerāmeten ve ḳurban ve berāgaten mezīd-i luṭf ve tekrime ṭaleb edüb ider ki yā Rabbi izin vir ḳabūl eyle hażretinden ḥāşıl olan şalavat-ı dā'ime bulutlarını hażretin üzerine vefretle ve keşretle münhel ve münsecim olduđı ḥâlde ya' ni yağmur gibi aḳub seylān ittiđi ḥâlde.

Tercüme: " Destur vir şalavāt seḥābına dā'imī senden nebīnin üzerine yağdura dimeti."

Şi'r: " Ve'l-āli ve's-şahbi şümme't-tābi' ine lehüm

Ehlü't-taḳvā ve'n-nukā ve'l-ḥilmi ve'l-keremi"***

Ya' ni şāhib-i kaşide sâbıḳda 'ala'n-nebiyyi didüđü ḳavline 'aṭf idüb hażretin āl-i aşḥābı üzerine dađı şalavāt zıkr etmek kaşd idüb izā şalleytüm 'ammūhā ḥadışine imtişāl murād idüb ider ki; hażret-i Resūl'ün ol aşḥābının üzerine olsun. Bu cümlesi ehl-i taḳvādır ve ehl-i nezāfeddir. Ve ehl-i ḥilmdir ve ehl-i keremdir.

Tercüme: " Kudret şalāvati sübhāne emr etdiğin ey Ḥuda her demde āl-i Aḥmed'e feyz iyle rahmeti."

Şi'r: " Ma ranneḥat 'azabāti'l-bāni rīyḥu şabā

Ve eṭrabe'l-'ise ḥādiye'l-'isi bi'n-neğami"***

(78a) Ya' ni şāhib-i kaşide beyt-i sâbıḳda şalāvatomın dâ'imeten 'ala'n-nebiyyi didüđü ḳavline bu beyti zarf ḳılub hażret-i Resūl'ün ve aşḥābının üzerine olan şalāvatin devāmının şubutun ve te'kīdin murād idüb ider ki yā Rab ḳabūl eyle hażret-i Resūlun üzerine ve āli aşḥāb üzerine şalavaten dā'imen eyle mādāme ki şabā yeli bān ağacunun budaḳların salladıkça ve dađı hażret-i Resūl'ün aşḥābının ve ālinin üzerine şalavat

* İlahi, senin merhamet bulutların O Yüce Peygamber'e sonsuz selavat yağdırınlar durmadan ve sicim sicim.

** İlahi, rahmet bulutların her zamān Peygamber'in, ailesinin, sahabelerinin, kerem, hilm, nezaket ve takva sahiblerinin üzerinde olsun.

*** Sabā rüzgārı ban ağacının yapraklarını salladıkça, çobanlar develerini tatlı nağmelerle raksa getirdikçe rahmetin O'nların üzerine olsun.

da'ima olsun madāme ki develeri nağme ile sürücü kimsenin nağmesi sürür virüb develeri sür' atle yürüttükçe.

Tercüme: “ Mādāmeki bānın budığı depredir sabā yāhūd sevindürir deveyi hādîmi nağmeti.”

Temmeti'l-kitāb bi 'avni'l-meliki'l-vehhāb

KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ

1. Selem ağaçlarının olduğu yerdeki dostlarımı hatırladığın için mi kanlı gözyaşı döküyorsun?
2. ya da Kazime (Medine) tarafından rüzgâr estiğinden yahut İdam dağından karanlık bir gecede şimşek çaktığından mı kanlı gözyaşı döküyorsun?
3. Gözlerine ne oldu ki akma dedikçe coşuyor, kalbine ne oldu ki kendine gel dedikçe daha çok alevleniyor.
4. Gözler çeşme gibi akarken, kalp yanıp tutuşurken aşkın gizli kalması mümkün müdür?
5. Sende bu aşk olmasaydı ne gözyaşın tozu, toprağı ıslatırdı ne de ban ağacını ve Alem dağını andığında uykun kaçardı?
6. Aşkını inkâr etmeye çalışsan da gözyaşın ve aşk hastalığın senin aleyhinde şahitlik yapmaktalar.
7. Yanaklarında; gözyaşlarından kanla karışık kırmızı çizgiler, aşk hastalığından da sarı çizgiler oluştu. Bu çizgiler aşkın delilleri değil mi?
8. Evet, sevgilimin hayali gece gelip beni uyandırınca onun hasreti uykumu kaçırdı, elem ve üzüntüyle doldum.
9. Ey, Uzre kabilesinin âşıkları gibi âşık olduğumdan beni kınayan kimse! Benim hâlimi bilseydin, beni ayıplamaz bilakis insafa gelirdin.
10. Sırrım herkesin diline düştü. Artık sırrımı sen de biliyorsun; derdimin dermanı ise yok.
11. Bana aşk yüzünden düştüğüm durumdan dolayı nasihat ediyorsun; Ama ben aşkımdan dolayı edilen nasihatleri, yapılan kınamaları dinleyemem ki
12. Oysa ben saçımdaki beyazların nasihatini bile dinlemedim. Beyazlaşmış saç insanlar için en önemli nasihattir.
13. Benim kötülüklerle dolu, öğütlere kapalı nefsim; ne ihtiyarlamasından ne de saçının ağarmasından nasihat aldı.
14. Kötülüklerle dolu nefsim misafirini güzel amellerle karşılayamadı. O misafir de kendisine tazim ve ikramda bulunmama fırsat vermeden çıkageldi.
15. Eğer nefsimin beni yeneceğini, misafirim bu kadar erken geleceğini bilseydim ketem boyasıyla sırlarımı kapatırdım.
16. Benim nefsim dizginlenemeyen azgın atlar gibidir. Bu nefs-i kötülüklerden alıkoyabilmek mümkün mü?
17. Nefs-i emarenin günâh işleye işleye yorulacağını ve günâh işlemekten vaz geçeceğini zannetme. Zirâ yemek aç olanın iştahını açar.

18. Nefis süt emen bebek gibidir. Zamânında süttten kesmezsen büyüyünce de emmek ister.

19. Nefsini kontrol etmek istiyorsan; onu hâkimiyetin altına al. Nefsinin kontrolüne girersen nefsin seni helak eder ve sana zarar verir.

20. Nefsin amelle ve işle meşgulken dikkat et. Nefsin yaptıklarından hoşlanıyorsa ona o işi yaptırma, nefsini şımartma.

21. Nefsin insâna tattırdıkları insân için öldürücüdür. Çünkü insânlara zehir, tatlı şeylerle sunulur.

22. Açlık ve toklukla ibadet yaptığını zannetme; Zirâ açlığın tokluğundan daha zararlı olabilir.

23. Haramlarla dolu gözünden gözyaşlarını boşalt ve pişmanlık perhizini aklından çıkarma.

24. Nefis ve şeytandan gelenlere uyanık ol, karşı koy. Onların en güzel öğütlerinde bile bir hile olabileceğini unutma.

25. Nefis ve şeytan ister düşman ister hakem olsun onlara uyma. Çünkü bu hakemin ve düşmanın nasıl zararlara sebep olabileceğini sen iyi bilirsin.

26. Fiile dönüşmeyen kuru sözlerimden Allah'a sığınırım. Ben böyle davranışlarımla kısır birine çocuğunun olduğu isnadında bulunmuş gibi oldum.

27. Kendim yapmadıktan sonra sana hayrı tavsiye etmemin ne anlamı olabilir? Sana "dosdoğru ol" dememin ne faydası var?

28. Farz olan namâz ve oruç dışında bir ibadetim yok. Hâlbuki nafîle ibadetlerle dolu bir azık hazırlayabilirdim.

29. Gecelerini ayakları şişinceye kadar ibadetle geçiren peygamberin sünnetini yerine getirmeyerek kendime zulmettim.

30. O; açlıktan karnına taş bağlar, sarkan derilerini taş altında toplardı.

31. Altından dağlar kendilerini ona sundular; fakat asıl zenginlik yolunun ne olduğunu onlara o gösterdi.

32. O'nun dünyada fakirliği tercih etmesi, altın dolu dağları geri çevirmesini daha çok kolaylaştırdı. Zirâ Allah'ın korumasında olanı fakirlik korkutmaz.

33. Dünyanın yaratılış sebebi olan bir peygamberi dünya malı ve zorlukları nasıl yolundan çevirebilir?

34. Hz. Peygamber görünür görünmez bütün varlıkların, iki cihanın, Arap'ın Acem'in, bütün insânların efendisidir.

35. Nebi (a.s.) iyilikleri emretmiş kötülüklerden de sakındırmıştır. O'nun emir ve yasakları kadar hiç kimse isabetli olamamıştır.

36. Üzerimize hücum eden her türlü zorluğa ve tehlikeye karşı ancak O'ndan şefaah istenebilir.

37. Allah'ın Resülü insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. O'nun söylediklerine uyanlar sağlam, kopmayan bir ipe bağlanmıştır.

38. Peygamber efendimiz ilmi, keremi ve yaratılışı yönüyle bütün peygamberlerden üstündür. Hiçbirinin ilmi, keremi ve yaratılışı ona yetişemedi.

39. Diğer peygamberler Allah Resülünün kerem deryasından bir avuç ya da bir damla su isterler.

40. O'nun ilminin yanında diğer peygamberlerin ilmi bir hareke ya da bir nokta gibidir.

41. O; içi, dışı, ruhu ve cismiyle mükemmel bir varlık noktasında olduğu için Yüce Allah O'nu habibi olarak seçti.

42. O'nun ahlakı ve güzellikleri hiçbir kimsede olmayan, kedine has olan, parçalanamayan bir bütündür.

43. Hıristiyanların kendi peygamberleri için ileri sürdükleri şirk dışında Hz. Peygamber'i istediğiniz kadar övebilirsiniz, yüceltebilirsiniz.

44. O'nun şerefini korkmadan dilediğin kadar yüceltebilirsin. O'nu istediğin kadar da övebilirsin.

45. O'nun mükemmel vasıflarında sınır yoktur. Zaten dilin O'nu ancak övebileceği kadar över.

46. O'nun mucizeleri kendi büyüklüğü karşısında çok küçük kalır. O'nun büyüklüğü anlaşılıysaydı, O'nun isminin dahi çürümüş kemikleri diriltebileceğine inanılırdı.

47. O bize yerine getiremeyeceğimiz zorluklarla imtihan etmedi. O'nun söyledikleri bize makul geldi. Getirdiklerinde şüpheye düşmedik ve onlara hemen uyduk.

48. O'na uzak, yakın olanlardan onu hakkıyla idrak eden çıkmamıştır. Yalnızca O'na süküt ederek karşılık verebilmişlerdir.

49. Resülullah; uzaktan küçük görünen, ancak yaklaştıkça göz kamaştıran güneş gibidir.

50. O'nu rüyada görenler, bununla teselli olanlar; O'nun değerini ve büyüklüğüyle hakkıyla nasıl idrak edebilir?

51. İnsanların O'nun hakkındaki en doğru bilgisi, Peygamberimizin bir insan ve yaratılmışların en hayırlısı olmasıdır.

52. Peygamberlerin gösterdiği mucizelerin kaynağı Hz. Muhammed'in nürüdür.

53. Peygamberimiz fazilet güneşidir. Diğer peygamberler ise geceleri -güneş olmadığı- insānları aydınlatan yıldızlardır.

54. Yüce Allah, Nebisinin yaratılışını en güzel ahlak ve ikramlarla gerçekleştirdi.

55. O peygamber; çiçek gibi latif, ayın on dördü gibi aydınlık ve şerefli, denizler gibi cömert, yardımseverliği ise zamān gibi sonsuzdur.

56. Hz. Peygamber, yalnız başına bile o kadar heybetli görünür ki O'nu sanki büyük bir askeri birliğin içinde ya da bir grup hizmetkārın içinde sanırsın.

57. O'nun konuşmasıyla ağzından çıkan sözleri, gülümsediğinde gözükten dişleri sedef içindeki inci gibidir.

58. O'nun toprağının kokusundan daha güzel bir koku olamaz. Ne mutlu! O'nun toprağını koklayıp öpene.

59. O'nun doğuşu, güzelliğin ve iyiliğin özünün ortaya çıkmasıdır. İyiliklerin doğuşu ve batışı onunladır.

60. Peygamber doğduğu gün, Putperest Farmlar korkutulunca başlarına gelecek olan sıkıntıları ve musibetleri anladılar.

61. Kısra'nın sarayı, dost ve askerlerinin bir araya gelemeyecek şekilde dağılması gibi, o gece yarılıp çatladı.

62. Hz. Peygamber'in doğumunda Kısra'nın sarayının yıkılmasının verdiği üzüntüyle; Mecusilerin ateşi sönmüş, sürekli akan nehrin ise suyu kurumuştu.

63. Save halkı gölden su almaya gittiklerinde gölün kurduğunu gördüler. Su bulamadan öfkeyle geri döndüler.

64. O gün üzüntüden su ateşin hararetini, ateş de suyun rutubetini almıştı.

65. O gece cin tayfaları Peygamberimizin doğuşunu müjdeleyen sesler çıkarıyorlar, āleme de nūrlar saçılıyordu. Böylece O'nun doğuşu lafzen ve mānen bildiriliyordu.

66. Kōr ve sağırklar ne onun gelişinin müjdelerini gördüler ne de tehdit şimşeklerini duydular.

67. Kāhinleri yalan yanlış inançlarının, gerçeği ifade etmeyen dinlerinin yok olacağını haber vermesine rağmen gerçeği görmek ve kabul etmek istemediler.

68. Gökte düşen yıldızları, yerde yıkılan putları görmeleri de onların gerçeği anlamalarını sağlamadı.

69. Vahiy yolu olan semada şeytanlar öyle bir hezimete uğradılar ki şaşkınlıktan nereye kaçacaklarını bilemediler.

70. Şeytanlar, Ebrehe'nin askerlerinin ya da Bedir'de Hz. Peygamber'in attığı taşlardan müşriklerin kaçması gibi kaçtılar.

71. Yunus Peygamber'in, tesbihle balığın karnından çıkmasıyla Hz. Muhammed'in tesbihle iki avucundaki taşları fırlatması birbirine benzer.
72. Hz. Peygamber'in davetiyle ağaçlar kök ve dallarıyla yürüyüp O'na secde ettiler, peygamberliğini kabul ettiler.
73. Sanki o ağaçlar gelirken kökleri ve dallarıyla güzel yazılar, satırlar yazdılar
74. Ağaçların yaptığı hareketlerle kızgın güneşte Hz. Peygamber'e gölge olan bulutun hareketi birbirine ne kadar benzer.
75. Sağlam bir yeminle derim ki ikiye bölünen ay ile Hz. Peygamber'in kalbi birbirine benzemektedir.
76. Hayır ve kerem sahibi Peygamber ile arkadaşı Hz. Ebu Bekir'i mağarada görmediler. Kâfirler hiçbir şekilde onun nûrunu göremezler.
77. Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada olmasına rağmen onları görünmediler. Kâfirler mağarada kimse yok deyip onları göremediler.
78. En Hayırlı İnsan'ı korumak için mağaranın önüne örümceğin ağ, güvercinin yuva yapabileceğini nereden bilebilirlerdi?
79. Allah koruyunca ne kat kat zirhlara ne de yüksek kalelere ihtiyaç kalır.
80. Ne zamân sıkıntılarla karşılaşsam O'ndan yardım isterim. O'nun yardımını hemen yanı başımda bulurum.
81. Ne zamân Allah Resûlü'nden iki dünya yardımı istesem istediğimi hemen almışımıdır.
82. O'na rüyada gelen vahiyleri inkâr etme; zirâ onun gözleri uyurken de kalbi uyanıktır.
83. O'nun rüyadayken vahiy alması nübüvvetinden sonra olmuştur. Nübüvvetinden sonra böyle bir durum olmasından doğa ne olabilir ki?
84. Vahiy, Allah'ın bereketiyle olduğuna göre hiçbir peygamber gayptan aldığı haberlerden dolayı töhmet altına alınamaz.
85. O, mübarek elleriyle nice hastaları iyileştirmiş, nice değişik hastalara şifa dağıtmıştır.
86. O'nun duâsı kuraklık ve kıtlığı bitirmiş, Kıtlik zamânlarını onun duâsı parlak bir bereket yılı hâline dönüştürmüştür.
87. Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu.
88. Efendimizin duâsıyla bir bulut öyle bir yağmur yağdırdı ki vadiler deniz gibi oldu. Arim seli gibi seller oluştu

89. Geceleri dağlarda görünen ziyafet ateşleri gibi olan, Hz. Peygamberin aşikâr mucizelerini anlatayım.

90. İnciler dizilince güzelleşir; ancak dizilmediklerinde de değerlerinden hiçbir şey kaybetmezler.

91. O'nu övmek için insânlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın. Güzel ahlakın ve huyun kaynağını anlatmaya kimse güç yetiremez.

92. Hz. Peygamber'in mucizelerinden Kur'an, Rahman tarafından gönderilen hak ayetlerdir. Bu ayetler lafız olarak ortaya konsa da mâna itibariyle ezeli ve ebedidir.

93. Kur'an belirli bir zamânla mukayyet değildir. Bütün zamânlardan; Bize kıyametten, Ad kavminden, İrem'den...bahseder.

94. Kur'an diğer peygamberlerin mucizelerinden üstündür. Çünkü O'nun hükmü bütün zamânlar için geçerlidir.

95. Kur'an ayetleri insânı şüpheye ve inkâra bırakmayacak kadar net ve kesindir. Ayetlerin hükmü tartışmaya ve hakeme gerek bırakmaz.

96. O'na meydan okuyan düşmanları ya yenilmişler ya da onun üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmışlardır.

97. Namuslu bir insân nasıl namusuna uzanan elleri kırarsa Kur'an da belagatıyla düşmanlarının iddialarını çürütmüştür.

98. Kur'an ayetlerinin anlamları birbirini takip eden dalgalar gibi sürekli zenginleşir. Kur'an'ın anlamları, denizde bulunan değerli her şeyden daha güzel ve kıymetlidir.

99. Kur'an-ı Kerim'in güzellikleri saymakla bitmez. O'nu okudukça daha çok okumak istersin. O, insâna usanç vermez.

100. Mademki O'nu okuyarak nûrlandın, zafere erdin o hâlde, O'na sımsıkı sarıl, derim.

101. Cehennem ateşinin korkusundan Kur'an okuyorsan; Emin ol ki cehennem ateşini söndürebilecek ancak Kur'an'dır.

102. Kur'an, kömür gibi kapkara yüzle gelen isyankârların yüzünü tertemiz hâle Kevser havuzu gibidir.

103. Kur'an ayetleri adalette sırat gibi hassastır. Kur'an ayetleri dışında hiçbir düzen hakiki adaleti gerçekleştiremez.

104. Kur'an'ı bilmezlikten gelen hasetçiye şaşırma; çünkü O'na inanmak büyük bir anlayış ister.

105. Zirâ ağrıyan göz güneşi göremez, hasta olan ağız da suyun tadını alamaz.

106. Ey bazen hızlı yürüyerek bazen de iz bırakan develerin sırtında gelen fakirlerin sığındığı kimselerin yardım istediği Yüce Peygamber!

107. O, ayet isteyenler için en büyük delildir; zenginlik peşinde olanlar için ise en büyük ganimettir.

108. Sen karanlıkları aydınlatan dolunay gibi, bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gittin.

109. Sen, hiç kimsenin çıkamayacağı Kâbe Kavseyn'e bir gece yükseldin.

110. Bütün nebiler ve resüller, efendinin hizmetçileri gibi seni öne geçirip imam yaptılar.

111. Sen peygamberlerin bayraktarı olarak yedi kat göğü aştın.

112. Hatta sen Allah'a öyle yaklaştın ki böyle bir yakınlığa hiçbir varlığın ulaşması mümkün değildir.

113. Ulvi bir sancağın tek başına çok yükseklerle çekilmesi gibi, sende bütün makamları geçerek yükselebildiğin kadar yükseldin.

114. Sen büyük vuslat için bütün gözlerden uzak ve gizli bir şekilde ilahi sırlara ulaşmak için davet edildin.

115. Sen övülmeye layık olan bütün güzellikleri kendinde topladın, mertebeleri aştın. Böylece bütün makamları tek başına geçtin.

116. Sana verilen rütbeler çok büyük ve kıymetlidir. Sana verilen nimetleri de idrak etmek mümkün değildir.

117. Müslümanlara müjdeler olsun. Allah; inayetiyle sapasağlam, yıkılmaz bir şeriat göndermiştir.

118. Bizi ibadet ve kulluğa çağıran Hz. Peygamber'e; Allah, Rasullerin Ekremi dediği için biz de Ümmetlerin Ekremi olduk.

119. Aslanın kükremesi gafil koyunları nasıl korkutursa Hz. Peygamber'in gelişiyle ilgili haberler de kâfirlerin kalbine korku saldı.

120. Hz. Peygamber, kâfirler et kütüğü hâline ya da çengellere asılmış et hâline gelinceye kadar savaş alanını terk etmemiştir.

121. Kâfirler, savaş meydanından kaçmayı öyle istiyorlardı ki akbaba ve kartalların götürdüğü leşlere imreniyorlardı.

122. Kâfirler şiddetli savaş günlerinde geceyi gündüzü karıştırıyorlardı. Yalnızca haram aylarda kendilerine gelirlerdi.

123. İslâm dini, sahabe ve taraftarlarıyla savaş meydanında düşmanların sahasında onların etini yemek isteyen misafir gibiydi.

124. Peygamber Efendimiz, dalgalar gibi akıp giden atlar üzerindeki kahramanlarını düşmanlarının üzerine sürer ve idare ederdi.

125. Hepsi yalnızca Allah'ın emrine uyan, rızası için savaşan bu sahabeler; ancak küfrü ortadan kaldırmak için savaşır.

126. İslâm milletinin gariplik döneminden çıkıp zafere ulaşmaları kahraman sahabelerin gayretleriyle mümkün olmuştur.

127. İslâm hayırlı babaların, yiğitlerin koruması altındadır. Onlar sayesinde yetim ve dul olmayacaktır.

128. Sahabeler savaşta dağ gibi olurlar. İstersen onları savaştıkları düşmanlarından sor.

129. Kâfirlerin nasıl kahrolduklarını Huneyn'e, Bedir'e, Uhud'a sor. Durumlarının veba ve taundan daha kötü olduğunu sana anlatsınlar.

130. İslâm kahramanları, düşmanlarının siyah saçlarının arasından beyaz kılıçlarını sokup kıpkırmızı çıkarırlar.

131. Sahabeler, ellerindeki süngülerle düşmanlarının vücudunda noktasız bir harf kalmayacak şekilde yazı yazan kâtiplerdir.

132. Sahabelerin silahları, donanımları ve simaları diğer insânlardan ayıran belirgin özellikleridir. Gül ağacı da Selem'den özellikleriyle ayrılır.

133. Allah'ın yardımıyla Sahabelerin kokusu gelir. O'nun için sen onları silahlarını kuşanmış gonca gül sanırsın.

134. Sahabeler at üzerindeyken yüksek yerlerde büyüyen görkemli ağaçlar gibidir. Onların heybeti eğerlerinden değil imanlarından ve cesaretlerindedir.

135. Sahabenin haşmetinden ve heybetinden korkan düşmanlarının kalpleri titredi. Arslanlarla kuzuları bile ayırt edemez oldular.

136. Hz. Peygamberin duâsına nail olan kişinin karşısına ormanda aslan çıksa ona bir şey yapmaz, sakinleşir.

137. Hz. Peygamber'den dostları mutlaka yardım görmüştür, düşmanları da azap ve ceza.

138. Aslan nasıl yavrularını ormanın güvenli bir yerinde koruyorsa Hz. Peygamber de ümmetini İslâm kalesine alarak himaye etti.

139. Kur'an-ı Kerim'le mücadeleye giren nicelerini Allah'ın Kelamı mağlup etmiş. İslâm düşmanlarını da Hz. Peygamber'in delilleri perişan etti.

140. Cahiliye döneminde ümmi olmasına karşın mükemmel ilmi, yetim olmasına rağmen harika terbiyesi mucize olarak sana yeter.

141. Bu övgümlle ona hizmet etmeye çalıştım. Bu hizmetimle memurluk ve şiirle geçen hayatımda günâhlarımın affını diliyorum.

142. Şiirle uğraşmam ve dünya meşgalelerim boynuma günâhtan bir halka taktılar. Bu halka, kurban edilecek bir hayvan gibi benim sonumu hazırlıyor.

143. Meşgul olduğum iki işte de çocukça, cahilce davrandım. Böyle geçen bir ömürde ancak günâh ve pişmanlık elde edebildim.

144. Nefsim yaptığı ticarete hep zarar ve ziyana uğradı. Dünyanın zevk ve sefasını satıp ebedi saadeti almak için bile gayret göstermedi.

145. Kim yaptığı ticarete dünyayı ahirete değişirse peşin dünya malıyla vâkit geçirip ebedi zarar eden bir esnaf gibidir.

146. Ne kadar günâh işlesem de ona olan yeminimi bozmam. Beni ona bağlayan ipimi koparmam, şefaatinde ümidimi kesmem.

147. İsmimin Muhammed olması onun zimmetine, bana yardımına vesile olacaktır. İnsanlar içinde kim ondan daha vefalı olabilir ki...

148. Şefaatkâni, ahirette lütuf ve keremiyle şefaata etmezse bana: "Ayağı kaymış zavallısın, vay senin hâline!" de.

149. O'nun kendinden yardım isteyenlere lütufta bulunmadığı görülmemiştir. O, kendisine iltica edenleri hep hoş karşılamış, onların gönüllerini hoş tutmuştur.

150. Düşüncelerimi, şiirimi yalnız onu övmek için kullandığımdan beri Resûlullah, kurtuluşa ermem için bana yardım eden yegâne kurtarıcı oldu.

151. O'nun yardımı, kendisine yönelen hiçbir eli geri çevirmez. Zirâ yağmur kurak tepelerde bile çiçek bitirir.

152. Züheyr, para için Arap Emiri Herem'e övgü şiiri yazdı. Ben övgülerimi Resûlullah için yazdım. Dünya malı için yazmadım.

153. Ey yaratılmışların en cömerti ve erdemlisi, ölüm ve kıyamet geldiğinde yardımını isteyebileceğim senden başka kimsem yoktur.

154. Kerim olan Allah'ın İntikam isminin tecelli ettiği gün bana yardımda bulunsan senin ulvi makamında daralma olmaz.

155. Senin şefaatin o kadar büyüktür ki... İki dünya senin cömertliğinin sonucudur. Levh-i Mahfuz ve Kalem'in ilmi de senin ilminden meydana gelmiştir.

156. Ey nefsim! İşlediğin büyük günâhlardan dolayı Allah'tan ümidini kesme; çünkü O'nun rahmetinin yanında senin büyük günâhların küçük sayılır.

157. Ümidim odur ki Allah'ın rahmeti insanların günâhlarına göre dağıtılır, günâhı büyük olanlara rahmet de büyük dağıtılır.

158. Ey Rabbim! Senden ümit ettiğim mağfiretimin tersiyle bana muamele etme. Hesabımı da hün-ü zannıma göre yap.

159. Allah'ım sıkıntılar geldiğinde sabredemeyen zayıf kuluna dünya ve ahirette lütuflarını esirgeme.

160. İlahi, senin merhamet bulutların O Yüce Peygamber'e sonsuz selavat yağdırsınlar durmadan ve sicim sicim.

161. İlahi, rahmet bulutların her zamân Peygamber'in, ailesinin, sahabelerinin, kerem, hilm, nezaket ve takva sahiblerinin üzerinde olsun.

162. Sabâ rüzgârı ban ağacının yapraklarını salladıkça, çobanlar develerini tatlı nağmelerle raksa getirdikçe rahmetin O'nların üzerine olsun.

SONUÇ

Bu çalışma neticesinde: bugün ile geçmişin bilgi, iletişim, teknoloji ve kültür imkânları kıyaslandığında insanın şaşırması kaçınılmaz hâle gelmektedir. Osmanlı'nın ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda en güçlü olduğu dönemde bütün Osmanlı nüfusunun on iki milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Günümüz toplumu için çok detay ve önemsiz zannedilen alanlarla ilgili o dönemde önemli eserler verildiği görülmektedir. Demek ki atalarımızın yalnızca askerî alanda başarılı olmadığı; kültürel ve sanatsal alanda da çok derin birikime sahip olduğu görülmektedir. Bu birikim, arkaik ve önemsiz bir müktesabat değildir. Milletimizi yeniden kendi değerleri üzerinden ayağa kaldıracabilecek tozlu raflardaki bu hazinelerin incelenmeye, araştırılmaya ihtiyacı vardır.

Klasik edebiyatımızda birçok nazım şekli kullanılmıştır. Bu nazım şekillerine ait örneklerden önemli bir kısmını kasîdeler oluşturur. Bu zengin kasîde dünyasının en önemlilerinden birisi Muhammed b. Said el-Bûsîrî'ye diğeri de Kâ'b bin Züheyr'e ait olan Kasîde-i Bürde adlı kasîdelerdir. Bu kasîdeler geçmişimizde halkın bütün kesimlerince bilinen, ezberlenen, incelenen eserler olmasının yanında; üzerine tercüme, tahmis, şerh gibi türler de oluşturulmuştur. Şiir medeniyeti oluşturan Osmanlı'da bu eserlerin toplumsal müktesabatı önemli bir yekün tutmaktadır.

Muhammed b. Said el-Bûsîrî'ye ait olan Kasîde-i Bürde'nin Türk edebiyatında tesir alanı diğer kasîdelere kıyasla daha fazla olduğundan bu kasîdeyle ilgili çalışmalar edebiyatımızda önemli bir yer tutmaktadır. Edebiyatımızda Bûsîrî'ye ait olan Kasîde-i Bürde'yle ilgili birçok şerh de yapılmıştır. Bu şerhlerden birisi de Zâli Ahmed bin Mustafa'nın şerhidir. Müellif eserinde bazı beyitleri yeteri kadar şerh etmese de Kasîde-i Bürde'yi gramer ve anlam açısından inceleyerek önemli bir eser meydana getirmiştir. Bu şerhde şiirin sanatsal yönü üzerinde fazla durulmadığı görülmektedir.

Bu tezle Zâli'nin Kasîde-i Bürde şerhi Latin alfabesine aktarılmış ve yeni bir Kasîde-i Bürde tercümesi yapılarak eser akademi dünyasına kazandırılmıştır. Bu tür eserlerin transkrip edilmesinin yanında; incelenmesi, araştırılması, günümüz insanına yeni formlarla sunulması da ayrı bir önem arz etmektedir. Kasîde-i Bürde deryasından bir inci bulunup çıkarılmıştır. Bu deryada araştırmacıları bekleyen daha birçok inci bulunmaktadır. Bu alanda çalışmaların artacağı ümidi ise hiçbir zaman eksilmeyecektir.

KAYNAKÇA

- Armutçuoğlu, İ. , *Kasîde-i Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul, 120 s. , 2009.
- Bedeve, Abdullah, *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bistami Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkiki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s:22-24.
- Çınar, Mustafa, *Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi*, Ekev Akademi Dergisi, Yıl 10, Sayı:27, s.203-222.
- Dilçin, Cem, *Türk Şiir Bilgisi*, tdk yay. , s.122-123.
- Güzel, Abdurrahman, *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı*, sayı 445-450, s. 296-297.
- Harman, Ömer Faruk, *Kasîde-i Bürde tercüme ve Şerhi*, Abidin Paşa; İstanbul: Kalem Yayınevi, 2004.
- Kıster, M. J. , *Yedi Kasîde Muallakât'ın Derlenmesi Üzerine Bazı Mülahazalar*, (Çev: Doç. Dr. Ali AKSU), İstem, Yıl: 2, Sayı:4, 2004, s.259–267.
- Karakoç, Sezai, *Üç Kasîde*, (İstanbul), s.17-25 (Manzum tercüme).
- Kartal, Ahmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Cilt 1, s. 485.
- Keskinsoy, *Haşim, Mekki ve Nahifi'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme) adlı basılmamış yüksek lisans tezi*, s. 18-19.
- Keskioğlu, Osman, *Ka'b bin Zühayr ve Kasîde-i Bürde*, Mart - Nisan 1975 cilt: xiv, sayı:2, s:98-101.
- Kuzubaş, Muhammet, “*Muhammed Fevzi'nin Miftāhu'n-Necāt Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)*” , Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1/1, 2007, s.156-192.
- Macit, Muhsin, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, C.2, s.36.
- Mücteba, Uğur, “*Kasîde-i Bürde'ye Reddiye*” *Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dinî Araştırmalar, 1999, cilt: II, sayı:4, s.5-20.

Pamuk, Arif, *Kasîde-i Bürde Şerhi Havas ve Esrârı*, Pamuk Yayınları, s:12-36.

Saraç, M. A. Yekta, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür bakanlığı yy, c.2, s:127.

Sezer, İsmail Hakkı, *Kasîde-i Bürde'nin nazım ve nesir tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10. sayı, s:65-67.

Sönmez, M. Ali, *Harputi'nin Kasîde-i Bürde şerhinde Hadis, Dünü ve Bugünüyle* H Harput: Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor, (24-27 Eylül 1998), 1999, cilt: I, s:505-514.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s:14.